

Otec Goriot

Honoré de Balzac

Mladá fronta, 1970

Paní Vauquerová, rozená De Conflans, je stará paní, která po čtyřicet let má v Paříži, v ulici Neuve-Sainte-Geneviève, mezi Latinskou čtvrtí a předměstím Saint-Marcel měšťanský penzionát. Penzionát, známý pod jménem Dům Vauquerové, přijímá právě tak muže jako ženy, ať mladé či staré, aniž se kdy pomluva dotkla zvyků tohoto úctyhodného podniku. Však tam také po třicet let nikdo mladého člověka nespatriil a mladý muž, který by se tam chtěl usadit, by byl jistě dostával od své rodiny velmi skromnou podporu. Nicméně roku 1819, v době, v níž toto drama začíná, bydlela tam jedna chudá dívka. Musíme užítí slova drama, ačkoli upadlo v nemilost tím, jak se ho zneužívalo, jak se překrucovalo a jak se jím plýtvalo v těchto dobách plačtivé literatury; ne že by tento příběh byl dramatický v pravém slova smyslu, že však. snad po přečtení díla nějaká slza skane *intra muros et extra*. Bude pochopeno i mimo Paříž? O tom by bylo možno pochybovat. Zvláštnosti tohoto děje, bohatě zabarveného místním koloritem a osobitými postřehy, mohou býti oceněny jen mezi výšinami Montmartru a návršími Montrouge, v onom známém údolí se stavbami na spadnutí a s černými záplavami bláta; v údolí plném skutečných strastí, radostí často pochybných, v údolí, v němž vše bouřlivě vřelo, takže nevím, co kromobyčejného by se tu muselo stát, aby to tu zanechalo trvalejší dojem. Přece však se zde setkáváme tu a tam s bolestmi, které shluk neřestí a ctností zvětšil a proslavil: vedle nich ustává sobectví a účast se mění v soucit; ale dojem, který si z toho odnášíme, se podobá chutnému, rychle zhltnutému ovoci. Vůz civilizace, podobný vozu modly Džaggernátovy, jen nepatrně zdržený srdcem, jež mu vzdoruje víc než srdce ostatní a které jen zpomalí běh jeho kol, brzy je rozdrtil a jede dál svou vítěznou cestou. Tak učiníte i vy, kdo držíte tuto knihu hebkou rukou, vy, kdo zapadnete do měkkého křesla a řeknete si: »Tohle mě snad pobaví.« A když dočtete o skrytých útrapách otce Goriot, pustíte se s chutí do oběda a připíšete svou nečitelnost na účet autora, obviňující ho, že nadsazuje, a vytýkající mu, že si vymýšlí. Nuže vězte: Toto drama není ani smyšlenkou, ani románem. *All is true*, je tak pravdivé, že se každý

může s některými jeho základními prvky shledat u sebe, možná ve svém srdci.

Dům, v němž je zařízen měšťanský penzionát, patří paní Vauquerové. Stojí dole v ulici Neuve-Sainte-Geneviève, na místě, kde se půda svažuje k ulici Arbaléte tak prudce a příkře, že koně tam zřídka kdy vyjíždějí a sjíždějí. Proto se tam daří tichu, které panuje v těchto ulicích, vtěsnaných mezi dómem Val-de-Grace a Panteonem, dvěma památnými stavbami. Ty mění ráz ovzduší, prozařující je žlutými pablesky a zaclánějící vše chmurnými stíny, jež vrhají jejich kupole. Dlážďení je tam, suché, stružky jsou bez bláta i bez vody, podél zdí roste tráva. Tam se zasmuší všichni chodci, i nejbezstarostnější, rachocení vozu vyrůstá v událost, domy jsou tam ponuré a stěny páchnou vězením. Pařížan, který by se sem zatoulal, viděl by tu jen měšťanské penzionáty nebo ústavy, bídu nebo nudu, živořící stáří, radostnou mládež zapraženou jen do práce. Žádná čtvrt v Paříži není hroznější, a – doznejme – neznámější. Zvláště ulice Neuve-Sainte-Geneviève tvoří jakoby jedině vhodný bronzový rámec pro tento příběh, k jehož pochopení nemůžeme svou vnímavost ani dost připravit hnědými barvami a vážnými myšlenkami. Právě tak, jako když poutník sestupuje do katakomb, schod za schodem světla ubývá a hlas průvodce zní dutěji. Pravdivé přirovnání! Kdo rozhodne, nač je příšernější pohled, zda na vyschlá srdce či na prázdné lebky?

Penzionát je průčelím obrácen do zahrádky, takže se dům stáčí v pravém úhlu do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, kde ho vidíte přeříznutý v jeho hloubce. Toto průčelí lemuje mezi domem a zahrádkou vyštěrkovaný žlábek v šíři jednoho sáhu, před nímž je písčitá alej, vroubená čapími nůsky, oleandry a marhaníky, zasázenými ve velkých modrých a bílých majolikových kořenáčích. Do této aleje se vstupuje postranními dveřmi, nad nimiž je nápis: *Dům Vauquerové* a pod tím: *Měšťanský penzionát pro oboje pohlaví a ostatní*. Za dne můžeme spatřit mřížkami dveří, vyzbrojených drnčivým zvonečkem, na konci malého chodníčku na stěně proti ulici loubí, namalované mramorovou zelení místním umělcem. Pod zdánlivým, jen namalovaným

výklenkem stojí socha boha lásky. Při pohledu na oprýskaný nátěr, který ji pokrývá, mohli by snad milovníci symbolů odhalit jakýsi mýtus pařížské lásky, která se léčí několik kroků odtud. Na podstavci položený nápis upomíná dobu vzniku této výzdoby, neboť tlumočí nadšení pro Voltaira, který se vrátil do Paříže roku 1777: *Ať u? jsi kdokoliv, zde je tvůj pán, vládl vždy, vládne a povládne nám.*

Na noc je místo mřížkoví nasazena do dveří výplň. Zahrádka tak široká, jak je dlouhé průčelí, je obehnána zdi ze strany ulice a společnou zdí sousedního domu, který je takřka schovaný plášťovým porostem břechťanu a vábí pozornost pařížských chodců svou malebností. Obě tyto zdi jsou ozdobeny popínavými stromky a révou, o jejichž nedozrálé a zaprášené plody se paní Vauquerová každoročně třese a neustále o nich hovoří se svými strážníky. Podél každé zdi se táhne úzká alej až k lipovému loubí. Slovo to paní Vauquerová, třebaš je rozená šlechtice, důsledně vyslovuje *Upne*, ačkoliv na tuto mluvnickou chybu byla upozorněna svými hosty. Mezi oběma bočními alejemi je čtverec artyčoků a po jeho stranách kuželovitě přistřižené ovocné stromy. Je lemován šťovíkem, hlávkovým salátem a petrželí. Pod lipovým loubím stojí kulatý zeleně natřený stůl se židličkami kolem. Tam přicházejí za letních veder strážníci, kteří si mohou dovolit koupit šálek kávy a pochutnávají si na ní, když vedro žhne jako v líhni. Průčelí o třech poschodích, nastavené mansardami, je vystavěno z kamene a natřeno onou žlutou barvou, která vtiskuje hnusný ráz téměř všem pařížským domům. Okna, jichž hledí pět z každého poschodí, mají malé tabulky a jsou opatřena žaluziemi, z nichž ani jedna není stejně vytažena, takže se svou výškou neshodují. Do hloubky má tento dům dvě okna, jež jsou v přízemí ozdobena železnou mříží. Za budovou je asi dvacet stop široký dvůr, kde žijí v dobré shodě prasata, slepice, králíci a na jehož konci je kůlnička na dříví. Mezi tímto dřevníkem a oknem z kuchyně vystupuje špižírna, pod níž vytékají mastné splašky z výlevky. Ze dvora vedou úzká vrátka do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, kudy kuchařka vyhazuje odpadky z domu a splachuje toto smetiště silným chrstáním vody, aby

zahnala hnilobný pach.

Přízemí, jež slouží jako měšťanský penzionát, má první pokoj se dvěma okny na ulici, pokoj, do něhož se vstupuje skleněnými dveřmi. Tento salón sousedí s jídelnou, která je oddělena od kuchyně schodištěm, jehož stupně jsou sestavované ze dřeva i dlaždic, natřené a vydrhnuté. Nic není smutnějšího na pohled než tento salón s křesly a židlemi, vyčalouněnými střídavě matně a leskle pruhovanou látkou. Uprostřed stojí kulatý stůl, pokrytý svatoanenským mramorem, na něm, kávový soubor z bílého porcelánu, zdobený zlatými, napolo odřenými žilkami, porcelán, jaký je dnes viděti všude. Tento Pokoj s dosti chatrnou podlahou je vyložen pažením do výše člověka. Ostatek stěn je potažen tapetami, na nichž jsou hlavní výjevy z *Telemacka*, jejichž klasické postavy jsou kolorovány. Výplň mezi zamřížovanými okny skýtá strážníkům penzionátu obraz hostiny, kterou vystrojila Kalypso pro syna Odysseova. Už čtyřicet let je tento obraz terčem vtipů mladých členů penzionátu, kteří se cítí povzneseni nad své postavení, vysmívají-li se obědu, k němuž je dohnala jejich chudoba, Kamenný krb, jehož stále čisté ohniště prozrazuje, že v něm plápolá oheň jen při slavnostních příležitostech, je ozdoben dvěma vázami s umělými květinami, zašlými a pomačkanými. Mezi nimi jsou nevkusné pendlovky z namodralého mramoru. Tento první pokoj vydechuje pach, pro nějž nemáme v slovníku jména a který by se dal označit jako *pach penzionátu*. Čpí zatuchlinou, plísní, žluklostí; studí, vlhne tu nos a vlhkost proniká šatstvem; je cítit jako místnost, v níž se obědvalo; čpí nádobím, spižírnou, noclehárnou. Možná, že by se dal popsat, kdyby se vynalezl způsob, jak určit, kolik je v tomto základním a odporném ovzduší zvláštních přímětků katarálních a přímětků *sui generis* každého mladého či starého strážníka. Nuže, ačkoliv je tak ohavně odporný, je tento salón, srovnáte-li jej s jídelnou, která s ním sousedí, elegantní a navoněný jako nějaký budoár. Jídelna je celá vykládaná dřevem, byla kdysi vymalována barvou dnes už neurčitou, která tvoří základ, na nějž špína nakupila nános tak, že tam vkreslila podivuhodné obrazce. Je přeplněna lepkavými

příručními stolky, na nichž stojí matné karafy s otlučenými hrdly, kovové tácky, hory talířů ze silného porcelánu s modrými okraji, vyrobených v Tournai. V rohu leží krabice s očíslovanými přihrádkami, do nichž se ukládají ušpiněné nebo vínem potřísněné ubrousky každého strávnicka. Sešel se tu ten nezničitelný nábytek, odevšad vypuzený, který tu zakotvil, jako se zachycují trosky civilizace v nemocnici nevyléčitelných. Spatřili byste tu tlakoměr s kapucínkem, který se objevuje, když prší, ohavné rytiny, po nichž zachází chuť k jídlu, v černých lesklých rámech se zlatým žilkováním; nehlazené pouzdro na nástěnné hodiny obložené mědí; zelená kamna, Argandovy lampy, kde se prach mísí s olejem, dlouhý stůl, potažený voskovaným, i «ti promaštěným plátnem, takže nějaký cizí taškář by tam mohl vepsat své jméno prstem místo pisátkem, ohromné židle, malé rohožky z mizerné síťoviny, která se stále rozplétá, ale nerozplete nadobro, potom chatrná ohřívadla s polámanými otvory a vyviklanými panty a ohořelým dřevem. Abychom mohli vysvětlit, jak je toto zařízení staré, oprýskané, ztrouchnivělé, rozviklané, zubem času ohlodané, neúplné, nevzhledné, v posledním tažení, vysloužilé, vyžádalo by si popisu, jenž by zabrzdil zájem o tento příběh, což by nám čtenáři mající naspěch neprominuli. červené dlaždice jsou zbrázděny vydrhnutými dolíky nebo nánosem barvy. Zkrátka vládne tady bída bez poezie, bída skoupá, zhuštěná, zchátralá. Nevězí-li dosud v blátě, je jím už potřísněna, není-li dosud v děravých cárech, brzy se rozpadne.

V plné slávě je tento pokoj v okamžiku, když k sedmé hodině ranní kočka paní Vauquerové předběhne svou velitelku, vyskočí na stolky, očenichá tu mléko nalité do několika misek přikrytých talíři a na dobré jitro hlasitě *zapřede*. Pak se brzy objeví vdova vyšňořená tylovým čepečkem, zpod něhož utíká pramen falešných vlasů, špatně připevněných; při chůzi šoupě za sebou ušlapané trepky. Má tvář zestárlou, tlustoučkou, z jejíhož středu ční nos jako zobák papouška. Její malé buclaté ruce, její postava vypasená jako kostelní myš, její přebujelé a vlnící se poprsí, to všeje v souladu s tímto pokojem, z něhož vane neštěstí, v němž se krčí

vypočítavost a jehož teple páchnoucí vzduch dýchá paní Vauquerová, aniž se jí hnusí. Její tvář, svěží jako první podzimní přímrazky, její oči s paprsky vrásek, oči, jejichž výraz přechází od předepsaného úsměvu baletek ke kyselému kabonění bankéře, konečně celá její osobnost vyjadřuje penzionát, jako penzionát zahrnuje v sobě zase ji. Galeje nejsou bez biřiců, jedno bez druhého byste si nepředstavili. Bledá tělnatost této ženušky je plodem tohoto života, jako tyfus je důsledkem nemocničních výparů. Její pletená vlněná spodnička, která vyčuhuje pod vrchní sukní, přešitá ze starých šatů a s vatelínem, jenž se klube potrhanou látkou, šmejdí salónem, jídelnou, zahrádkou, oznamuje dobu jídla a hlásí příchod strážníků. Při jejím vstupu jde opona divadla vzhůru. Paní Vauquerové je asi padesát let a podobá se všem ženám, které potkalo neštěstí. Pohled má skelný, nevinné vzezření dohazovačky, která se čepýří, aby jí bylo více zapláceno, je však schopna všeho, co by zmírnilo její osud, obětovat třeba Georgesa nebo Pichegrua, kdyby Georges nebe Pichegru ještě obětováni být mohli. Nicméně je *v podstatě dobrá žena*, jak říkají strážníci, kteří si myslí, zeje chudá, kdys ji slyší, jak nařiká a kašle jako oni sami. čím býval pan Vauquer? Nikdy nehovořila o nebožtíku. Jak přišel o své jmění? »Nešťastnou náhodou,« odpovídala. Špatně se k ní zachovalý zanechal jí jen oči pro slzy, tento dům pro holé živobytí a právo nemít útrpnost s žádným neštěstím, neboť, jak říkala, vytrpěla vše, co je možné vytrpět. Když tlustá kuchařka Sylvie slýchala; cupitat svou velitelku, pospíchala, aby podala snídani domácím strážníkům.

Cizí strážníci se předpláceli zpravidla jen na oběd, který stál třicet franků měsíčně. V době, kdy tento příběh začíná, bylo domácích strážníků sedm. V prvním poschodí byly nejlepší dva byty z celého domu. V méně úpravném bydlila paní Vauquerová a druhý náležel paní Couturové, vdově po vrchním komisaři Francouzské republiky. Měla u sebe velmi mladou dívku Viktorínu Tailleferovou, které nahrazovala matku. Tyto dvě dámy platily penzi osmnáct set franků. V jednom ze; dvou bytů v druhém poschodí bydlel starý pán jménem Poiret; v druhém asi

čtyřicetiletý muž, který nosil černou paruku, barvil si licousy a říkal o sobě, že je bývalý obchodník! Jmenoval se pan Vautrin. Ve třetím poschodí byly čtyři pokoje, z nichž dva byly pronajaty, jeden staré panně slečně Michonneauové, druhý bývalému výrobcí nudlí, makarónů a škrobu, který si dával říkat otec Goriot. Zbývající dva pokoje byly určeny pro tažné ptáky, pro ony neblahé studenty, kteří jako otec Goriot a slečna Michonneauová mohli dát jen čtyřicet pět franků měsíčně za byt a stravu. Paní Vauquerová netoužila však příliš po jejich přítomnosti a přijímala je jen ,tehdy, když neměla lepší; jedli příliš mnoho chleba. Nyní právě jeden z těchto pokojů patřil mladému muži, který přišel z okolí Angoulému do Paříže studovat práva a jehož četná rodina tvrdě strádala, jen aby mu mohla poslat dvanáct set franků ročně. Evžen de Rastignac, tak se jmenoval, byl z těch mladých lidí, jež neštěstí nutká k práci, kteří od útlého věku mají pochopení pro naděje, které rodiče v ně kladou, a kteří si připravují krásnou budoucnost, počítajíce již s významem svých studií a přizpůsobující se předem budoucím společenským zvratům, aby jako první jich mohli využít. Bez jeho zvláštní schopnosti pozorovatelské a obratnosti, s níž se dovedl uplatnit v pařížských salónech, by toto vypravování nikdy nebylo zabarveno pravdivými odstíny. Za ně vděčí jistě jeho bystrému duchu a jeho touze proniknout záhadou onoho otřesného postavení, které právě tak pečlivě skrývali ti, kteří je způsobili, jakož i ten, který jím trpěl.

Nad třetím poschodím byla půda na sušení prádla a dvě mansardy, kde spal podomek jménem Kryštof a tlustá kuchařka Sylvie. Vedle sedmi domácích strážníků měla paní Vauquerová rok od roku osm právníků nebo mediků a dva nebo tři denní hosty, kteří bydleli ve čtvrti a byli zde všichni předplaceni pouze na oběd. Ke stolu usedalo k obědu osmnáct osob a mohlo se jich tam vejít dvacet; ráno však tam bylo jenom sedm nájemníků, jejichž společnost skýtala během jídla dojem rodinné snídaně. Každý přicházel v trepkách, dovoloval si důvěrné poznámky o obleku nebo o vzezření přespolních hostů a o událostech minulého večera, vyjadřuje se přitom s intimní důvěrností. Těchto sedm strážníků

bylo sedm oblíbenců paní Vauquerové, která jim odměřovala s astronomickou přesností svou péči a přízeň podle výše jejich penze. Stejná úcta pojila k sobě i tyto bytosti, náhodou osudem spjaté. Oba nájemníci z druhého poschodí platili jen dvaasedmdesát franků měsíčně. Tato láce, kterou najdeme jen v předměstí Saint-Marcel, mezi la Bourbe a la Salpetrière, a z níž pouze paní Couturová byla výjimkou, ukazuje, že tito strážníci byli jistě stíženi jhem osudu více méně zjevným. Bědné divadlo, které skýtal vnitřek tohoto domu, pokračovalo také v stejně sešlém obleku jeho obyvatelů. Muži nosili svrchníky, jejichž barva se stala problematickou, obuv, jaká se ve vznešených čtvrtích vyhazuje na smetiště, prádlo obnošené, šaty, které už sotva držely pohromadě. Ženy měly šaty nemoderní, přebarvené a vybledlé, se spravovanými starými krajkami, rukavice nošením oblýskané, límečky věčně zašlé a vestičky roztřepené. I když byl jejich oděv takový, přece těla téměř jich všech byla slušně rostlá a prozrazovala konstituci, jež odolala bouřím života, a chladné, tvrdé jejich tváře byly otřelé jako líc vyřazených mincí. Povadlá ústa byla ozbrojena chtivými zuby. V těchto strážnících jsi vytušil dramata minulé nebo právě se odehrávající; nikoliv dramata hraná při světle ramp a mezi pomalovanými kulisami, avšak dramata z masa a krve, dramata němá, mrazivá, při nichž se prudce rozbuší srdce, dramata ustavičná.

Stará slečna Michonneauová chránila svůj zemdlený zrak špinavým stínidlem ze zeleného taftu, vyztuženého do kruhu drátem, který by byl poděsil i samého anděla milosrdenství. Její šál s potrhanými a splihlými třásněmi jako by schovával kostru. Tak byly tvary, které přikrýval, hranaté. Jaká žiravina zbavila toto stvoření jeho ženských tvarů? Byla jistě kdysi hezká a dobře rostlá. Byla to neřest, smutek, vášeň? Milovala příliš? Byla kuplířka nebo jen kurtizána? Pykala stářím, před nímž každý utíkal, za úspěchy nespoutaného mládí, marnotratného v radovánkách? Z jejího strnulého pohledu číšel chlad, její přikrčená postava naháněla hrůzu. Měla pronikavý hlas jako cvrček, který cvrká ve svém křoví, naříká v houštích, když se blíží zima. Tvrdila o sobě, že

pečovala o starého pána, jenž měl katar močového měchýře a byl opuštěn od svých dětí, jež se o něm domnívaly, že je bez prostředků. Stařec jí odkázal tisíc franků doživotní renty a o ty peníze se čas od času hádala s dědici, kteří si z ní učinili terč svých pomluv. Ačkoliv hra vášní zpustošila její obličej, přece jen na něm byly ještě tu a tam stopy po svěží a jemné pleti, které připouštěly domněnku, že i tělo zachovalo nějaké zbytečky krásy.

Pan Poirot byl cosi jako stroj. Táhl se jako šedivý stín alejí Jardin des plantes s hlavou pokrytou starou placatou čepicí, držel stěží v ruce hůl s knoflíkem ze žluté slonoviny, nechával vlát vybledlé šosy svého svrchníku, který špatně ukrýval téměř prázdné kalhoty a nohy v modrých ponožkách, třesoucí se jako nohy opilce. Kabát nezakrýval jeho špinavě bílou vestu a náprsenku z hrubého zmuchlaného mušelínu, jež nedosahovala úplně ke kravatě, uvázané kolem jeho kroceního krku. Mnozí se ptali, když ho spatřili, zda tento čínský stín náleží k odvážné rase synů Jafetových, kteří se potulují po bulváru Italiens. Která práce mu tolik zvrásnila tvář? Jaká vášeň zachmuřila jeho uhrovitý obličej, jenž ani v karikatuře by nevypadal pravděpodobně? Čím býval? Možná, že býval úředníkem v ministerstvu spravedlnosti, v úřadě, kam popravčí mistři zasílají seznamy svých vydání, účty za dodávku černých roušek pro otcovrahy, za otruby do košů, za motouz k nožům gilotiny. Možná, že byl výběřčím na jatkách nebo zdravotním dohlížitelem. Zkrátka jistě tento muž byl asi jedním z mezků našeho velkého sociálního mlýna, jedním z těch pařížských kocourů, kteří neznají ani své opice, pro něž tahají kaštany z ohně, jakýmsi čepem, kolem něhož se otáčely veřejné špatnosti a špinavosti, jistě jedním z těch lidí, o nichž říkáme, když je spatříme: »I těch je přece třeba!« Krásná Paříž si nevšímá těchto tváří, jež zbledly z mravních nebo tělesných muk. Paříž je však skutečný oceán. Vhod'te tam olovnici, nikdy se nedozvíte pravou hloubku. Proběhejte ji, popište ji: ať vynaložíte sebevětší péči na tuto procházku a popis, ať jsou sebečetnější a soustředěnější badatelé v tomto moři, vždy tam objeví nějaké neprobádané místo, neznámé doupe, květy, perly, stvůry, něco, o čem dosud

neslyšeli, co opominuli literární potápěči. Dům Vauquerové je jednou z těchto prapodivných zvláštností.

Dvě postavy se tu nápadně odlišovaly od ostatních strážníků a denních hostů. Ačkoliv slečna Viktorína Tailleferová byla chorobně bledá, jako bývají mladé dívky trpící bledničkou, a ačkoliv se družila k všeobecnému utrpení, jež tvořilo pozadí tohoto obrazu, svým vytrvalým smutkem, ostýchavým vystupováním, chudým a skrovným vzezřením, přece její obličej nebyl starý, v jejích pohybech a hlasu byla čilost. Toto mladé nešťastné stvoření se podobalo keři se žlutnoucím listům, jenž byl právě přesazen do cizí půdy. Z jejího rusého vzezření, světle plavých vlasů, velmi útlé postavy vyzařoval půvab, jež moderní básníci shledávají u středověkých sošek. Její šedočerné oči vyjadřovaly něhu a křesťanskou rezignaci. Její jednoduché a laciné šaty prozrazovaly mladistvou postavu. Kdyby byla bývala šťastná, byla by překrásná, ale i tak byla hezká: štěstí je poezií ženy, jako jsou šaty její šminkou. Viktorína se mohla měřit s nejkrásnějšími dívkami, kdyby radost z nějakého plesu byla rozžehla růžový zákmit na bledé tváři, kdyby něha vznešeného života byla vyplnila a zruměnila její líce již lehounce propadlé, kdyby láska byla oživila její smutné oči. Chybělo jí to, co dotváří ženu po druhé, hadříčky a milostná psaníčka. Její životní příběh mohl by skýtat námět k románu. Její otec myslel, že má důvod, aby se k ní neznal, odmítl ji nechat u sebe, přiznal jí jen šest set franků ročně a převedl své nemovité jmění na hotové peníze, aby je mohl přepsati úplně na svého syna. Paní Couturová, vzdálená příbuzná Viktoríniny matky, která k ní kdysi ve svém zoufalství přišla umřít, starala se o sirotka jako o vlastní dítě. Na neštěstí vdova po vrchním komisaři republiky měla na světě jen svůj vdovský důchod a svou penzi; mohla jednoho krásného dne zanechat ubohou dívku nezkušenou a bez prostředků na milost a nemilost světa. Hodná žena vodila Viktorínu každou neděli na mši, každých čtrnáct dní ke zpovědi, aby z ní vychovala pro všechny případy zbožnou dívku. Měla pravdu. Náboženské čtení otvíralo budoucnost tomuto zapuzenému dítěti, které milovalo svého otce, a každoročně k

němu putovalo, aby mu doneslo odpuštění své matky, které však každoročně narazilo na neúprosně zavřené dveře otcovského domu. Její bratr, její jediný prostředník, se na ni ani jednou za čtyři léta nepřišel podívat a neposlal jí žádnou výpomoc. Úpěnlivě prosila Boha, aby dal prohlédnout jejímu otci, aby obměkčil srdce jejího bratra, modlila se za ně, aniž je obviňovala. Paní Couturová a paní Vauquerová nenacházely dosti slov ve slovníku urážek, aby označily toto barbarské chování. Když zatracovaly tohoto nectného milionáře, bylo slyšet Viktorínina mírná slova, podobná zpěvu raněného doupňáka, jehož bolestný nářek prozrazuje ještě lásku.

Tvář Evžena de Rastignac prozrazovala rysy pravého Francouze z jihu, měl bílou pleť, černé vlasy, modré oči. Jeho postava, způsoby, obvyklé držení těla prozrazovaly syna z urozené rodiny, v níž první výchova mu vštíplila tradice dobrého i vkusu. Byl-li šetrný na své šaty, donášel-li ve všední dny svůj loňský oděv, mohl si přece někdy vyjít oblečen jako mladý elegantní muž. Obvyčejně nosil starý svrchník, špatnou vestu, ošklivou černou vázanku, ledabyle po studentsku uvázanou, obdobné kalhoty a boty několikrát podrážené.

Mezi těmito dvěma osobnostmi a ostatními tvořil jakýsi přechod Vautrin, muž, kterému bylo čtyřicet let a který měl obarvené licousy. Byl jedním z oněch mužů, o nichž lid říká: »To je znamenitý chlapík!« Měl široká ramena, dobře vyvinutý hrudník, kloudné svaly, silné ruce, hranaté jako lopaty a na člancích prstů hustě zarostlé chomáčky chlupů silně přizrzlých. Jeho obličej, zbrázděný předčasnými vráskami, prozrazoval rys krutosti, jenž se odlišoval od jeho ochotného a přívětivého chování. Jeho barytonový hlas, v souladu s jeho halasnou veselostí, nebyl nijak protivný. Byl zdvořilý a rád se smál. Když se nějaký zámek špatně odmykal, hned jej odšrouboval, opravil, naolejoval, připiloval, zase přidělal a říkal: »V tom se vyznám!« Vyznal se ostatně ve všem, znal lodi, moře, Francii, cizinu, obchod, lidi, události, zákony, hotely a vězení.

Když si někdo příliš naříkal, ihned mu nabídl své služby.

Několikrát půjčil peníze paní Vauquerové a několika strávnickům; ale jeho dlužníci byli by raději zemřeli, než aby mu je nevrátili. Ačkoliv vypadal dobrácky, naháněl hrůzu zvláštním hlubokým a rozhodným pohledem. Způsobem, jak si odplioval, prozrazoval svou nezviklatelnou chladnokrevnost, která by mu nedovolila couvnout ani před zločinem, aby se mohl dostat z choulostivé situace. Jeho pohled zdál se pronikat jako pohled přísného soudce až na dno každé otázky, každého svědomí, každého citu. Měl ve zvyku vycházet po snídani, přijít k obědu, zmizet na celý večer a vrátit se k půlnoci. Otvíral si domovním klíčem, který mu svěřila paní Vauquerová. Jen on sám se těšil této přízni. Však také byl nejvíc zadobře s vdovou, kterou nazýval mamičkou. Bral ji kolem pasu, avšak v té lichotce nebyl tuze chápán. Dobrá žena se domnívala, že je to věc dosud snadná, zatím co pouze Vautrin měl paže dosti dlouhé, aby mohl obsáhnout tento závažný objem. Jeho charakteristickým zvykem bylo platit velkodušně patnáct franků měsíčně za glorii, kterou pil k zákusku. Méně povrchní lidé, než byli mladí muži stržení vírem pařížského života nebo starci neteční ke všemu, co se jich přímo netýká, nebyli by se spokojili neurčitým dojmem, jímž na ně Vautrin působil. Znal nebo tušil starosti těch, kteří kolem něho žili, zatím co do jeho myšlenek a zájmů nemohl nikdo proniknout. Ačkoliv jako přehradu stavěl mezi sebe a ostatní své zdánlivé dobráctví, stálou úslužnost a veselost, dal často nahlédnout do úžasné hloubky své povahy. Často z vrtochu hodného Juvenala rád, jak se zdálo, zesměšňoval zákony, bičoval vznešenou společnost, postihuje ji při nedůslednosti, z čehož se dalo usuzovat, že chová zášť k sociálnímu řádu a že v hloubi jeho duše je jakési tajemství, pečlivě na dně ukryté.

Přitahována, možná nevědomky, mužnou silou jednoho a krásou druhého, rozdělovala slečna Tailleferová své plaché pohledy a tajné myšlenky mezi tohoto čtyřicátníka a mladého studenta; avšak nezdálo se, že by některý z nich myslil na ni, ačkoliv co nevidět mohl osud změnit její postavení a vrátit jí bohatství. Ostatně nikdo z nich si nedával práci ověřit si, zda

uváděné strasti někoho z nich jsou pravdivé či falešné. Všichni měli jeden pro druhého jakousi lhostejnost, smíšenou s nedůvěrou, jež vyvěrala z jejich vzájemného postavení. Věděli, že nejsou s to zmírnit své strasti, a když si je sdělovali, vyčerpali již všichni dávku své soustrasti. Jako staří manželé neměli už, co by si řekli. Zůstaly mezi nimi už jen vztahy mechanického života, jakési otáčení koleček naprázdno. Všichni byli schopni mít netečně po ulici slepce, vyslechnout bez dojetí vyprávění nějakého nešťastníka a ve smrti vidět rozřešení problému bídy, která je učinila necitelnými i k nejstrašnější agónii. Nejšťastnější z těchto zbědovaných duší byla paní Vauquerová, která panovala v tomto svobodném útulku. Zahálka, kterou ticho a chlad, vyprahlost a vlhkost změnily v pustou step, byla pro ni jediným radostným háječkem. Tento žlutý a chmurný dům, který páchl šedivou zelení kancelářské zatuchliny, působil jí jediné potěšení. Tyto žalární cely jí patřily. Živila tyto odsouzence, jen s bídou sehnané, vládnouc nad nimi uznávanou autoritou. Kde by byly mohly tyto ubohé bytosti najít v Paříži za cenu jako u ní zdravou a postačující stravu a byt, který si mohly samostatně uspořádat, i když ne elegantně a pohodlně, alespoň čistě a hygienicky? I kdyby si byla dovolila křiklavou nespravedlnost, oběť by to byla vytrpěla bez reptání.

Podobné sdružení mohlo ukazovat a ukazovalo v malém prvku celé společnosti. Mezi osmnácti strážníky najde se jako ve Škole, jako ve světě ubohé odstrčené stvoření, jakýsi hromosvod, na nějž srší vtipy. Na začátku druhého roku stala se tato figurka pro Evžena de Rastignac nejvýznačnější ze všech, v jejichž středu byl odsouzen žít ještě po dvě léta. Takovým *beránkem* byl bývalý výrobce nudlí otec Goriot, na jehož hlavu by malíř stejně jako historik zaostřil hlavní osvětlení obrazu. Jakým osudem sesypalo se na tohoto nejstaršího strážníka skoro potupné opovržení, pronásledování smíšené se soucitem, nevážnost k neštěstí? Zavinil to nějakou směšností nebo podivínstvím, jež se promíjejí hůře než neřesti? Tyto otázky souvisí velmi těsně se sociální nespravedlností. Snad je to v povaze lidské působit utrpení tomu,

kdo všechno strpí ze skutečné skromnosti, slabosti nebo lhostejnosti. Což všichni nedokazujeme rádi svou sílu na účet někoho nebo něčeho? Nejslabší stvoření, uličník, zvoní u všech vrat, když mrzne, nebo se natahuje, aby mohl napsat své jméno na čistý pomník.

Otce Goriot, stařec asi devětašedesátiletý, uchýlil se k paní Vauquerové v roce 1813, když zanechal svého obchodu. Nejprve si zde najal byt obývaný teď paní Couturovou a platil tehdy dvanáct set franků penze jako člověk, pro něhož pět louisdorů víc nebo méně bylo maličkostí. Paní Vauquerová poněkud upravila tři pokoje tohoto bytu za předběžnou úhradu, za niž koupila bídné zařízení, a to žluté kalikové záclony, dřevěná lakovaná křesla, vyčalouněná utrechtským sametem, několik usmolených obrázků a tapet, které si nevybraly už ani předměstské hospody. Snad bezstarostná velkodušnost, jež přiměla otce Goriota, který tou dobou byl uctivě zván panem Goriotem, že se dal na to nachytat, způsobila, že byl považován za hlupáka, který se vůbec nevyzná v obchodech. Goriot přišel s dobře zásobeným šatníkem, skvělou výbavou obchodníka, jenž si, zanechav obchodu, nic neodpírá. Paní Vauquerová se obdivovala půl druhému tuctu košil z holandského plátna, jejichž jemnost byla tím nápadnější, že výrobce nudlí nosil na své řasnaté náprsence dvě jehlice, spojené řetízkem, a v každé z nich byl zasazen veliký diamant. Byl zpravidla oblečen v chrpově modré šaty, každý den si bral bílou pikovou vestu, pod níž se kolíbalo jeho hruškovitě vystupující břicho. Na něm se klenul těžký zlatý řetěz, zdobený přívěsky. Jeho tabatěrka, rovněž zlatá, obsahovala medailon s kadeřemi, které zdánlivě napovídaly možnost nějakých jeho milostných pletek. Když mu jeho hostitelka podotkla, že je *záletník*, objevil se na jeho ústech veselý úsměv měšťáka, jemuž polichotili v jeho libůstce. Jeho *jarmary* (vyslovoval to slovo lidově) byly naplněny množstvím stříbra z jeho domácnosti. Oči vdoviny se rozzářily, když mu ochotně pomáhala vybalovat a urovnávat polévkové lžice, sběračky, přibory, skleničky na olej, mísy a omáčky, mnoho podnosů, pozlacené nádobí pro snídaně, konečně kousky

více nebo méně krásné, vážící jen několik půlhřiven, jichž se však nechtěl zbavit. Tyto dárky mu připomínaly slavnostní chvíle jeho rodinného života.

»Toto,« řekl paní Vauquerová, uchopiv na podnosu malý koflík, na jehož pokličce se cukrovaly dvě hrdličky, »je první dárek, který mi dala má žena v den výročí našeho sňatku. Ubohá dobrácká! Dala za to všechny své dívčí úspory. Vězte, paní, raději bych škrabal svými nehty zemi, než abych se od toho koflíku odloučil. Díky Bohu, budu moci pít z tohoto koflíku svou kávu každé ráno až do konce svého života. Nejsem k politování, mám svůj chléb napečen do zásoby.«

Konečně si paní Vauquerová dobře všimla svým stračím zrakem několika záznamů v účetní knize, které zhruba sečteny mohly poskytnout tomuto skvělému Goriotovi důchod asi osmi až deseti tisíc franků. Od tohoto dne paní Vauquerovou, rozenou de Conflans, které bylo ve skutečnosti čtyřicet osm let, z nichž přiznávala jenom třicet devět, posedl nápad. Ačkoliv Goriotův slzní váček byl churavý, oteklý, svislý, takže si jej dosti často musel osušovat, shledala jeho zevnějšek příjemný a slušný. Ostatně jeho masité, klenuté lýtko napovídalo, právě tak jako jeho dlouhý placatý nos, dobré morální vlastnosti, na něž, jak se zdálo, si vdova potrpěla a jež dotvrzoval kulaťoučký a naivně prostý obličej dobráka. Byl to jistě solidně stavěný prostáček, schopný promrhat všechn svůj důvtip v citu. Jeho vlasy jako holubí křídla, vlasy, jež mu chodil pudrovat každého rána holič z polytechnické školy, tvořily pět patek na jeho nízkém čele a zdobily pěkně jeho tvář. Ačkoliv trochu neohrabaný, byl přece tak dobře ustrojen, tak hojně si bral svůj tabák a kouřil bohatě jako člověk, jenž šije jist, že bude mít vždy svou tabatěrku plnou tabáku, že v den, kdy se pan Goriot u ní ubytoval, ležela večer paní Vauquerová jako na rezavém uhlí, jako koroptev obalená slaninou a rozpalovala se touhou, která ji posedla, aby totiž zanechala vdovského roucha Vauquerů a znovu ožila v manželství s Goriotem. Provdát se, prodat svůj penzionát, podat své rámě onomu jemnému výkvětu měšťanstva, stát se váženou dámou ve čtvrti, chodit v ní vybírat na

chudé, v neděli podnikat malé výlety do Choisy, Soisy, Gentilly; chodit do divadla do lóže podle své chuti a nemuset čekat na volné lístky, které jí dávali někteří její strážníci v červenci; snila o celém eldorádu malých pařížských domácností. Nikomu nepřiznala, že si pracně našetřila čtyřicet tisíc franků. Pokud se týče majetku, považovala se rozhodně za výhodnou partii.

»Co se týče ostatního, vyrovnám se tomu dobrákovi!« říkala si, převalujíc se na svém lůžku, aby sama sebe ujistila o svých půvabech, s nimiž se tlustá Sylvie každého rána setkávala v prohloubených obtiscích na prostěradle.

Od tohoto dne asi po tři měsíce užila občas vdova Vauquerová služeb vlásenkáře pana Goriot a utrácela něco za parádu, vymlouvajíc se na nutnost uvést ve svém domě určitou reprezentaci v soulad se vznešenými osobnostmi které tam přišly, přijímat od nynějška jen lidi nejvybranější po každé stránce. Přihlásil-li se nějaký nový host, chlubila se mu, že pan Goriot, jeden z nejváženějších, nejúctyhodnějších obchodníků pařížských, jí dal přednost. Rozdávala prospekty, v jejichž záhlaví se čtlo: *Dům Vauquerové*. A jak o něm hlásala, je to *jeden z nejstarších a nejváženějších penzionátů v Latinské čtvrti*. Je tu nejkrásnější vyhlídka na údolí des Gobelins (je vidět z třetího poschodí) a *krásná zahrada*, na jejímž konci se *táhne* lipová *alej*. Vykládala tam o dobrém vzduchu a samotě. Tento prospekt jí přivábil hraběnku paní d'Ambermesnil. Vyčkávala konec likvidace a upravení penze, na niž měla nárok jako vdova po generálovi, který padl na poli válečném. Paní Vauquerová se pečlivě starala o stravu, zatápěla v salónech skoro půl roku a plnila sliby svého prospektu tak dobře, že na *to musila doplácet ze svého*. Hraběnka také slíbila paní Vauquerové, že jí dohodí baronku de Vaumerland a vdovu po plukovníku hraběti Picquiseauovi, dvě ze svých přítelkyň, jimž končí v Marais pobyt, v jednom dražším penzionátu, než je dům Vauquerové. Ostatně prý tyto dámy budou žít velmi zámožně, až válečné úřady skončí svá jednání. »Ale,« dodávala, »úřady nic neskončí.« Obě vdovy odcházely po obědě společně do pokoje paní Vauquerové a tam si trochu popovídaly,

popíjejíce rybízového vína a chroupajíce pamlsky, určené pro jazyček paní domu. Paní d'Ambermesnil schvalovala zcela, že si její hostitelka myslí na Goriota, schvalovala tyto výtečné úmysly, jež ostatně uhodla hned prvního dne; pokládala ho za dokonalého muže. »Ach, má drahá paní, to je člověk čilý jako můj zrak,« říkala jí vdova, »člověk dokonale zachovalý, který může způsobit ženě ještě mnoho radostí.«

Hraběnka sdělila paní Vauquerové několik poznatků o jejím způsobu šacení, které vadí jejím úmyslům. »Musíte se dát do boje,« řekla jí.

Po mnohém počítání zašly obě vdovy společně do Palais-Royal, kde v obchodním domě de Bois koupily klobouk s péry a čepec. Hraběnka zavedla svou přítelkyni do obchodu »U malé Johanky«, kde si vybraly šaty a šálu. Když byly vybrány tyto zbraně a vdova byla ozbrojena, podobala se dokonale vyvěšené reklamě na šťavnatou hovězí pečení. Protože si připadala tolik změněná k svému prospěchu, cítila se zavázána hraběnce díkem, a ačkoliv byla opatrná na peníze, prosila ji, aby přijala klobouk za dvacet franků. Ve skutečnosti ji chtěla požádat o službu, aby prozkoumala půdu u Goriota a aby mu naznačila její přednosti. Paní d'Ambermesnil se propůjčila velmi ochotně těmto pletichám a zatáhla léč na starého výrobce nudlů, s nímž se jí podařilo pohovořit. Když však shledala, že je stydlivý netykavka, nechceme-li říci nepřístupný k nástrahám, jež mu chystala svým tajným přáním získat si ho pro sebe, odešla pobouřena jeho neomaleností.

»Můj anděli,« řekla své drahé přítelkyni, »s tím mužem nic nesvedete! Je směšně nedůvěřivý, špinavá držgrešle, ťulpas, hlupák, který vám způsobí jen nepříjemnosti.«

Mezi panem Goriotem a paní d'Ambermesnil to došlo tak daleko, že se s ním hraběnka už ani nechtěla setkat. Druhy den zmizela, zapomenuvši zaplatit za půl roku, zanechavši tam obnošené šaty v ceně pěti franků. Ačkoliv se paní Vauquerová jala po ní zuřivě pátrat, nemohla se o hraběnce d'Ambermesnil v Paříži nic dovědět, často vyprávěla o této žalostné události, naříkajíc si

na svou přílišnou důvěřivost, ačkoliv byla nedůvěřivější než kočka. Podobala se však mnohým lidem, kteří nedůvěřují svým nejbližším, zato se svěří prvnímu cizinci. Zvláštní morální fakt, avšak pravdivý, a jeho základ snadno najdeme v lidském srdci. Snad někteří lidé nemohou už nic získat od těch, s nimiž žijí; když jim odhalili prázdnotu své duše, cítí potají, že jsou jimi po zásluze přísně souzeni. Proto však pociťují nepřekonatelnou touhu po lichotkách, které jim chybějí, nebojsou sžíráni snahou, aby vypadali, že mají vlastnosti, kterých vlastně nemají, doufají, že si získají úctu nebo lásku těch, kdo jsou jim cizí, i když riskují, že jednoho dne pohoří. Konečně jsou také individua od narození prodejná, která neprokáží žádné dobro svým přátelům ani svému okolí, protože je to jejich povinnost; zatím co prokazují službu neznámým, činí zadost své sebelásce: čím je jim okruh jejich zájmů bližší, tím méně milují; čím více se vzdaluje, tím jsou úslušnější. Paní Vauquerová se podobala bezpochyby těmto dvěma povahovým typům, v základě falešným, bídným a mrzkým.

»Kdybych zde byl býval,« říkal tehdy Vautrin, »nebylo by se vám to neštěstí stalo. Byl bych vám pěkně posvětil na tu komediantku. Znáám já jejich *kejkle!*«

Jako všechny omezené mozky, tak také paní Vauquerová měla ve zvyku omezit se na samotné události a netužit jejich příčiny. Ráda svalovala na druhého své vlastní chyby. Když došlo k této ztrátě, považovala počestného výrobce nudlí za původce svého neštěstí, a od té doby začalo u ní, jak říkala, její vystřízlivění. Když seznala, že její koketování a její výdaje na reprezentaci nevedou k ničemu, ihned uhodla proč. Všimla si tehdy, že její strážník má již, jak se vyjádřila, své spády. Dokázal jí konečně, že její naděje, tak něžně hýčkaná, spočívala na chimérickém základě a že nikdy nic pro ni z toho Člověka nekouká podle energických slov hraběnky, která se v tom jistě vyzнала. Šla nezbytně dále ve svém odporu než ve svém přátelství. Její nenávist nevyvěrala z její lásky, ale z jejích zklamáných nadějí. Zastavuje-li se lidské srdce v klidu při výstupu do výšek citů, zastaví se zřídka kdy na strmém svahu nenávistných pocitů. Protože však pan Goriot byl jejím

strávníkem, byla vdova nucena potlačit výbuchy své uražené sebelásky, pohřbít vzdechy, jejichž příčinou bylo toto zklamání, a spolknout touhu po pomstě jako mnich trápený svým převorem. Malý člověk uspokojuje své city, ať dobré či špatné, ustavičnými nicotnostmi. Vdova použila své ženské lsti, aby vymýšlela kradmá pronásledování své oběti. Začala tím, že zarazila zbytečnosti, které zavedla v penzionáte.

»Už žádné okurky, žádné anšovičky: to je vyhazování!« řekla Sylvii onoho rána, kdy se zase vrátila k svému bývalému programu.

Pan Goriot byl člověk střídavý, u něhož se šetrnost, nutná těm, kdo se sami dopracují svého jmění, zvrhla ve zvyk. Polévka, hovězí maso a zelenina byly a stále měly zůstat jeho nejmilejším obědem. Bylo tedy velmi nesnadné pro paní Vauquerovou trápit strávníka, jehož chuti nemohla v ničem vytrestat. Ze zoufalství, že padla na člověka nezranitelného, začala ho zlehčovat a nakazila svou nechutí ke Goriotovi i své strávníky, kteří pro zábavu přisluhovali její pomstě. Ke konci prvního roku dospěla vdova k takovému stupni zloby, že jí nešlo do hlavy, proč tento obchodník se sedmi až osmi tisíci librami renty, majitel skvostného stříbra a šperků právě tak krásných jako šperky nějaké udržované dámičky, bydlí u ní a platí penzi vzhledem k svému jmění tak skrovnou. V tomto prvním roce jedl většinou Goriot ve městě jednou nebo dvakrát za týden; potom ponenáhlu se stávalo, že jedl venku jen dvakrát za měsíc. Výletíčky pana Goriota hodily se příliš dobře zájmům paní Vauquerové, aby pak nebyla nespokojena se vzrůstající přesností, s níž její strávník obědval u ní. Tyto změny byly přičítány jak pomalému ztenčování jmění, tak snaze rozzlobit hostitelku. Jedním z nejohavnějších zlozvyku takových zakrnělých lidiček je připisovat vlastní malicherné podlosti jiným. Na neštěstí koncem druhého roku pan Goriot potvrdil pomluvy, jichž byl terčem, tím, že požádal paní Vauquerovou o přestěhování do druhého poschodí a o snížení své penze na devět set franků. Potřeboval tak radikálně šetřit, že si během zimy ani nedal zatopit. Vdova Vauquerová chtěla, aby jí

zaplatil předem; pan Goriot s tím souhlasil a od té doby ho nazývala otcem Goriotem. Hádalo se, co by mohlo být příčinou tohoto úpadku. Nesnadno tomu přijít na kloub! Jak to řekla domnělá proradná hraběnka, otec Goriot byl zamlklý poťouchlák. Podle logiky lidí s prázdnou hlavou, lidí vesměs žvanivých, protože mají plno řečí o ničem, ti, kdo o svých záležitostech nemluví, nemluví tak proto, že jsou špatné. A tak se tento výborný obchodník stal darebou a tento záletník starým podivínem. Podle Vautrina, který se v této době právě nastěhoval do domu Vauquerové, brzo navštěvoval otec Goriot burzu a podle dosti silného výrazu mluvy finančníků *kramařil* v rentách, když předtím přišel na mizinu. Brzy byl jedním z drobných hráčů, kteří sázejí a vyhrávají každý večer deset franků ve hře. Brzy z něho udělali vyzvědače tajné policie. Avšak Vautrin tvrdil, že není dosti mazaný, aby jím *mohl být*. Otec Goriot byl dokonce lichvářem, který půjčoval na lichvářské úroky, člověk, který žije z loterie. Udělali z něho všechno to, co neřest, hanba, neschopnost zplodí nejtajemnějšího. Ať bylo jeho chování nebo jeho vady sebehorší, odpor, jež vzbuzoval, nešel přece tak daleko, aby ho vypudil: platil svou penzi. Pak byl užitečný, každý si na něm vylil dobrou nebo špatnou náladu vtipkováním nebo rýpnutím. Mínění, které se zdálo nejpravděpodobnější a jež bylo obecně přijato, bylo mínění paní Vauquerové. Podle ní byl tento muž, tak zachovalý, zdravý jako její oko, muž, s nímž by se dalo ještě hodně užít, prostopášníkem s podivnými choutkami. Hle, na čem vdova Vauquerová stavěla své pomluvy! Několik měsíců po odchodu neblaze proslulé hraběnky, která svedla žít půl roku na její účet, jednou ráno, nežli vstala, zaslechla na schodišti šustění hedvábných šatů a drobný krok nějaké mladé a útlé ženy, která běžela ke Goriotovi, jehož dveře se opatrně otevřely. V tu chvíli tlustá Sylvie přišla oznámit své velitelce, že jakási dívka, příliš krásná na to, aby byla počestná, v šatech *bohyně*, obutá v jemných botkách, které nebyly zablácené, vklouzla jako úhoř z ulice až do kuchyně a ptala se jí po bytě pana Goriota. Paní Vauquerová a její kuchařka se jaly naslouchat a zaslechly několik něžných slov,

pronesených při návštěvě, která trvala nějakou dobu. Když pan Goriot doprovázel zpět *svou dámu*, popadla ihned tlustá Sylvie košík a předstírala, že jde do trhu, aby mohla sledovat zamilovaný párek.

»Paní,« řekla své velitelce, když se vrátila, »pan Goriot bude asi přece jen po čertech bohatý, aby jim mohl dovolit žít na tak vysoké noze. Představte si, že na Estrapade stála nádherná ekvipáž, do které *ona* vstoupila.«

Při obědě šla paní Vauquerová stáhnout záclonu, aby Goriot nebyl znepokojován sluncem, jehož paprsek mu svítil do očí.

»Krása vás miluje, pane Goriot, slunce vás vyhledává,« řekla, dělajíc narážku na jeho dnešní návštěvu. »Panečku, vy máte dobrý vkus, byla velmi hezká.«

»To byla má dcera,« řekl s přídechem hrdosti, v němž strávnicki viděli hloupou domýšlivost starce, který zachraňuje zdání.

Měsíc po této návštěvě dostal další. Zatím co prvně jeho dcera přišla ve vycházkových šatech, objevila se nyní po večeři a ve společenském úboru. Strávnicki, kteří byli zabráni hovorem v salóne, viděli světlovlasou hezkou dívku, štíhlou, půvabnou a příliš společensky vytříbenou, než aby byla dcerou otce Goriot.

»Už je tady druhá!« řekla tlustá Sylvie, která ji nepoznala.

Za několik dní se ptala po panu Goriotovi jiná dívka, velická a dobře rostlá bruneta černých vlasů a živých očí.

»Už je tady třetí!« řekla Sylvie.

A také tato druhá dívka, která přišla navštívit svého otce ráno, za několik dní potom přijela vozem večer v plesové toaletě.

»Už je tady čtvrtá!« řekly paní Vauquerová a tlustá Sylvie, když v této velké dámě vůbec nepoznaly jednoduše oblečenou dívku, která ráno vykonala svou první návštěvu.

Goriot platil ještě dvanáct set franků penze. Paní Vauquerová shledávala, že je to docela v pořádku, aby bohatý muž měl čtyři nebo pět milenek, a dokonce ho považovala za obratného, zeje vydává za své dcery. Nepohoršovala se vůbec, že je zval do domu Vauquerové. A jen proto, zejí tyto návštěvnice vysvětlovaly lhостejnost jejího strávnicka vůči ní samé, dovolila si začátkem

druhého roku nazývat ho *starým kocourem*. Až když její strážník klesl na devět set franků, zeptala se ho velmi drze, když viděla odcházet od něho jednu z těchto dam, cože zamýšlí učinit z jejího domu. Otec Goriot jí odpověděl, že tato dáma je jeho starší dcera.

»Vy máte těch dcer asi šestatřicet?« zeptala se kysele paní Vauquerová.

»Mám jenom dvě,« odpověděl strážník zjihle jako člověk, který přišel na mizinu a naučil se poslouchat bídu.

Koncem třetího roku omezil otec Goriot ještě více svá vydání, postoupiv do třetího poschodí s čtyřiceti pěti franky penze měsíčně. Odřekl si tabák, vypověděl svého vlásenkáře a už se nepudroval. Když se otec Goriot prvně objevil nenapudrovan, vykřikla jeho hostitelka překvapením, když spatřila barvu jeho vlasů, jež byly špinavě šedivé a nazelenalé. Jeho tvář, kterou tajné strasti ponenáhlu naplňovaly smutkem den ze dne větším, vypadala nejubožejší ze všech tváří u stolu. Nebylo o tom tedy již žádné pochyby, otec Goriot byl starý zhýralec, jehož oči byly chráněny před zhoubným vlivem léků, nutných proti jeho nemocím, jen dovedností nějakého lékaře. Hnusnou barvu vlasů měl ze svých výstředností a z léků, jichž užíval, aby v neřestech pokračoval. Fyzický i morální stav tohoto dobráka ponoukal k takovým žvástům. Když jeho výbava byla roztrhána, koupil v náhradu za své krásné prádlo kaliko, loket za čtrnáct sous. Kousek po kousku mizely jeho diamanty, zlatá tabatěrka, řetěz a šperky. Odložil svůj chrpově modrý oblek, všecken svůj nádherný šat, a v zimě v létě nosil hrubý svrchník z kaštanově hnědého sukna, vestu z kozích chlupů a šedivé kalhoty ze silné vlny. Postupně hubeněl; jeho lýtka mu splaskla; jeho tvář, nadmutá šťastnou spokojeností měšťana, pokrývala se hustými vráskami; jeho čelo krabatělo, lícní kosti vysedly. Během čtvrtého roku svého pobytu v ulici Neuve-Sainte-Geneviève už se sobě nepodobal. Dvaasedesátiletý dobrácký výrobce nudlí, který však stěží vypadal na čtyřicet let, silný a tlustý měšťan s dobromyslnou tváří, jehož zevnějšek baval každého, koho potkal, který míval cosi mladického ve svém úsměvu, vypadal nyní jako sedmdesátník, otupělý, vrávorající,

mdlý. Jeho tak živé modré oči se zastřely matnou a jako nevýraznou clonou, vybledly, neslyly už a jejich červený lem jako by plakal krví. Jedněm naháněl hrůzu, u druhých vzbuzoval soucit. Když mladí medicí zpozorovali pokles jeho dolního rtu a změřili vrchol jeho lícního úhlu, když se ho dlouho vyptávali, ale nic z něho nedostali, prohlásili o něm, že je stížen kretenismem. Jednou mu po večeři paní Vauqueroval řekla posměvačně: »Nuže, už vás nepřicházejí navštěvovat vaše dcerušky?« uvedši tak v pochybnost jeho otcovství. Otec Goriot se zachvěl, jako kdyby ho hostitelka bodla železným bodcem.

»Někdy přicházejí,« odpověděl dojatě.

»Ale, ale! Vy se s nimi ještě někdy vídáte?« zvolali studenti.

»Bravo, otče Goriot!«

Stařec však neslyšel vtipy, které se po jeho odpovědi na něho sesypaly, upadl znova do svého zamyšlení, což ti, kteří ho povrchně pozorovali, pokládali za senilní otupělost. Kdyby ho byli dobře znali, možná, že by byli bývali živě zaujati problémem jeho duševního a tělesného stavu; nic však nebylo nesnadnější. Bylo možno snadno zjistit, zda byl Goriot skutečně výrobcem nudlů a jaká byla výše jeho jmění. Ale staří lidé, jejichž zvědavost vzbudil, nevycházel ze čtvrti a žili v penzionátu jako ústřice na skále. A ti ostatní, sotvaže opustili ulici Neuve-Sainte-Geneviève, zapomínali, strženi zvláštním vírem pařížského života, na ubohého starce, jemuž se vysmívali. Pro tyto omezení, stejně jako pro bezstarostné mládí, holá bída Otce Goriota a jeho přihlouplé chování se nesrovnávalo s nějakým bohatstvím a jakýmikoliv schopnostmi. O ženách pak, které nazýval svými dcerami, byl každý stejného mínění s paní Vauqueroval, jež říkala s přísnou logikou, kterou propůjčuje starým ženám zvyk všechno předvídat, když tlachají na večírcích:

»Kdyby měl otec Goriot dcery tak bohaté, jak vypadají všechny ty dámy, které ho přišly navštívit, nebydlel by v mém domě ve třetím poschodí za čtyřicet franků měsíčně a nechodil by oblečen jako chud'as.«

Nic nemohlo vyvrátit tato tvrzení. A tak ke konci listopadu

1819, v době, kdy se toto drama začalo rozvíjet, měl každý v penzionáte již své ustálené mínění o ubohém starci. Neměl nikdy ani dcer, ani manželky; přemíra rozkoší z něho udělala slimáka, měkkýše s podobou lidskou, jehož bychom mohli zařadit do třídy štitonožců, jak říkal úředník z muzea, jeden ze strážníků zde předplacených. Poirot byl orlem, gentlemanem vedle Goriot. Poirot hovořil, vykládal, odpovídal; po pravdě řečeno nic kloudného neříkal, když hovořil, vykládal nebo odpovídal, neboť měl ve zvyku opakovat jinými slovy to, co už řekli jiní; ale přispíval k rozhovoru, byl živý, zdál se citlivý; zatím co otec Goriot, jak říkal ještě úředník z muzea, setrval neustále na bodu mrazu.

Evžen de Rastignac se dostal do toho duševního rozpoložení, jímž musí projít mladí schopní lidé nebo ti, jímž tíživé postavení dodá okamžitě vlastnosti vybraných lidí. Málo práce, jež vyžaduje dosažení prvních zkoušek na fakultě, ponechalo mu v prvním roce jeho pařížského pobytu volnost vychutnat viditelné radosti smyslné Paříže. Studentovi nezbude mnoho času, chce-li poznat repertoár každého divadla, prostudovat zákruty pařížského labyrintu, obeznámit se se zvyky, přiučit se pařížské mluvě a zvyknout si na zvláštní radovánky hlavního města, proslídit dobrá a špatná místa, chodit na zajímavé přednášky, prozkoumat bohatství muzeí. Student se tehdy vášnivě nadchne pro nicůtky, které se mu zdají velkolepé. Má svůj ideál velkého muže, třeba profesora z College de France, který je placen tak, aby se udržel na výši svého posluchačstva. Nápadně si váže svou kravatu a staví se do pózy před ženami na první galerii Komické opery. Když se takto poněnáhu okouká, zbaví se své skořápky, rozšíří obzor svého života a nakonec pochopí uspořádání lidských vrstev, které vytvářejí společnost. Začal-li s obdivem kočárů, jež přejíždějí po Champs-Élysées za slunných dnů, dojde nakonec k tomu, že závidí. Také Evžen měl nevědomky tuto svou učednickou dobu, než odjel na prázdniny, dosáhnuv bakalářství filosofie a práv. Neměl už dětských iluzí ani venkovských názorů. Svou usměrněnou chápavostí a pobouřenou ctižádostí mohl jasně prohlédnout jádro

rodinného kruhu. Na statečku Rastignaců žil jeho otec, matka, dva bratři, dvě sestry a teta, jejímž celým jménem byla její penze. Výnos asi tři tisíc franků z tohoto hospodářství byl nestálý, neboť závisel na obhospodařování vinice. A přece se z toho musilo odčítat každoročně dvanáct set franků pro něho. Pohled na toto věčné strádání, které mu bylo šlechetně zatajováno, přirovnání, jež byl nucen si udělat mezi svými sestrami, které mu připadaly v dětství tak krásné, a mezi pařížskými ženami, které mu představovaly ideál vysněné krásy, nejistá budoucnost této početné rodiny, která počítala s jeho pomocí, lakotná pozornost, s níž, jak viděl, se ukládalo každé zrníčko, nápoj zhotovovaný pro jeho rodinu domácím lisem, konečně spousta okolností, jež je zbytečno tady líčit, to vše doplnilo jeho přání vyšvihnout se a vzbudilo u něho touhu vyniknout. Jak tomu bývá u velikých duší, i on chtěl být za vše vděčen jen vlastní práci. Ale svou povahou byl výlučně jižní typ; když svá předsevzetí uskutečňoval, přepadala ho nerozhodnost, která zachvacuje mladé lidi na širém moři, když pojednou nevědí, kam mají napřít své síly a pod jakým úhlem napnout své plachty. Chtěl-li se ze začátku vrhnout střemhlav do práce, seznal brzy nutnost udělat si známosti. Poznal, jak ženy mají veliký vliv na společenský život, a zamýšlel vrhnout se do světa, aby tam získal ochránkyně; což měly chybět mladému duchaplnému a ohnivému muži, jehož duchaplnost a temperament byly zvýšeny elegantními způsoby a jistým druhem mužné krásy, jíž se ženy dávají rády upoutat? Tyto myšlenky ho přepadaly uprostřed polí, při procházkách, na nichž kdysi vesele pobíhal se svými sestrami, které shledaly, že se velmi změnil. Jeho teta, paní de Marcillac, jež byla kdysi představena u dvora, seznámila se tam se šlechtickými veličinami. Náhle mladý ctižádostivec rozpoznal ve vzpomínkách, jimiž ho teta často ukolébávala, přísliby četných společenských úspěchů, přinejmenším stejně důležitých jako ty, jakých došel na právnické fakultě. Vyptával se jí po příbuzenských poutech, jež by se dala znova navázat. Když protřásla větve genealogického stromu, usoudila stará paní, že ze všech okolností, jež by mohly posloužit jejímu synovci v sobeckém světě bohatých

příbuzných, by se pro to nejvíce hodila paní vikomtesa de Beauséant. Napsala obstarožním stylem dopis této mladé ženě a odevzdala jej Evženovi. Řekla mu, že bude-li mít úspěch u vikomtesy, pomůže mu už ona sama vyhledat ostatní příbuzné. Několik dní po svém příjezdu odeslal Rastignac paní de Beauséant dopis své tety. Vikomtesa odpověděla pozváním na zítřejší ples.

Takové byly poměry v měšťanském penzionátu koncem měsíce listopadu 1819. Za několik dní se vrátil Evžen z plesu paní de Beauséant kolem druhé hodiny v noci. Aby dohonil čas promarněný tancem, umínil si průbojný student studovat až do rána. Chtěl probdít po prvé noc uprostřed této tiché čtvrti, neboť podlehl kouzlu klamně energie, když spatřil nádheru velkého světa. Nevečeřel u paní Vauquerové. Strávníci se mohli tedy domnívat, že se vrátí z plesu až ráno za svítání, jako se už několikrát vrátil ze slavností v Prado nebo z plesů v Odeonu se zabláčenými hedvábnými ponožkami a s pošlapanými střevíci. Nežli Kryštof zasunul závoru, otevřel dveře, aby vyhlédl do ulice. V tu chvíli přišel Rastignac a mohl nehlučně vystoupit do svého pokoje, provázen Kryštofem, který nadělal sám hodně hluku. Evžen se odstrojil, vzal si trepky a obnošený kabát, podpálil oheň a chystal se hbitě pustit do práce, zatím co bouchání Kryštofových silných bot ještě hlomozilo do tichých příprav mladého muže. Evžen setrval nějakou chvíli ve svém zamyšlení, než se ponořil do právnických knih. Právě poznal v paní vikomtese de Beauséant jednu z módních královen Paříže, její dům byl považován za nej příjemnější na předměstí Saint-Germain. Byla ostatně i svým jménem i svým bohatstvím jednou z veličin šlechtického světa. Zasluhou své tety de Marcillac byl chudý student v tomto domě dobře přijat, nechápaje ani zcela rozsah této přízně. Kdo byl přijat v těchto zlatem se lesknoucích salónech, dostal průkazku ke styku s vysokou šlechtou. Tím, že se objevil v této společnosti, nejvýlučnější ze všech, získal právo chodit všude. Byl oslněn skvělým shromážděním. Sotva pohovořil několik slov s vikomtesou, spokojil se Evžen tím, že poznal mezi množstvím pařížských božstev, která se tísnila v této četné elegantní

společnosti, jednu z těch žen, kterou musí mladý muž ihned zbožňovat. O hraběnce Anastázii de Restaud, velké a dobře rostlé, se tvrdilo, že má nejhezčí postavu v Paříži. Představte si velké černé oči, nádhernou ruku, krásně formovanou nohu, oheň v pohybech, ženu, kterou markýz de Ronquerolles přezval *čistokrevným koněm*. Tato jemnost nervují neubírala na přednostech; byla plných a okrouhlých tvarů a přece nemohla být obviňována z obtloustlosti. *Čistokrevný kůň*, *žena čisté rasy*, tato rčení tehdy pomalu nahrazovala anděly, ossianské postavy, celou bývalou mytologii zamilovaných, odmítanou dandysmem. Pro Rastignaca však byla paní Anastázie de Restaud žádoucí ženou. Zadal si s ní dva tance v pořádku tanečníků vepsaných na vějíři a mohl s ní promluvit při první čtverylce.

»Kde se s vámi mohu příště setkat, milostivá?« řekl jí náhle s takovou silou vášně, která se ženám tolik líbí.

»Nu přece,« odpověděla, »v Boulogneském lese, u Bouffonů, u mne, všude.«

A dobrodružný jižní temperament přiměl ihned studenta, aby se sblížil s touto rozkošnou hraběnkou, jak jen se mladý muž může sblížít s ženou při čtverylce a valčíku. Když řekl, že je bratrancem paní de Beauséant, byl pozván touto ženou, kterou pokládal za velkou dámu, a nabyt tak k ní přístupu. Když se na něho naposled usmála, uvěřil Rastignac, že ji musí navštívit. Měl to štěstí, že se setkal s člověkem, který se nevysmíval jeho neznalosti, což je smrtelná chyba v prostředí proslulých hejsků doby, takových Maulincourtů, Ronquerollů, Maximů de Trailles, de Marsayů, Ajuda Pintou, Vandenessů, kteří tam byli v lesku své nadutosti a obklopeni nejelegantnějšími ženami, jako byla lady Brandonová, vévodkyně de Langeais, hraběnka de Kergarouet, paní de Sérizy, vévodkyně de Carigliano, hraběnka Ferraudová, paní de Lanty, markýza d'Aiglemont, paní Firmiani, markýza de Listomere a d'Espard, vévodkyně de Maufrigneuse a dámy Grandlieuovy. Na štěstí však náš naivní student padl na markýze de Montriveau, milence vévodkyně de Langeais, generála prostého jako dítě, který mu pověděl, že hraběnka de Restaud bydlí v Helderské ulici. Být

mlád, žíznit po světě, hladovět po ženě a získat náhle vstup do dvou domů! Mít možnost vstoupit na předměstí Saint-Germain k vikomtese de Beauséant a pokleknout v Chaussée-d'Antin před hraběnkou de Restaud! Nahlédnout do řady pařížských salónů a považovat se za dosti hezkého mládence, aby zde našel pomoc a podporu v ženině srdci! Cítit v sobě dosti ctižádosti ke skvělému vstupu na napjatý provaz, po němž je nutno kráčet s jistotou akrobata, který nespadne, a nalézt v rozkošné ženě nejlepší vahadlo. Kdo by s takovými myšlenkami a před přeludem takové ženy, jež se v jeho představách zřetelně rýsovala poblíže krbu mezi zákoníkem a bídou, kdo by nebyl jako Evžen hloubal o budoucnosti, kdo by si ji nebyl okrášlil úspěchem? Jeho roztoulané snění mu tak jasně přikouznilo jeho budoucí štěstí, že je u paní de Beauséant, když jakýsi vzdech podobný zasupění projel tichou nocí a zazvučel ozvěnou v srdci mladého muže tak, že jej musel považovat za chroptění umírajícího. Otevřel tiše dveře, a když byl na chodbě, spatřil proužek světla, pronikající zpod dveří otce Goriot. Evžen se obával, že jeho sousedu je snad nevolno, přitiskl svůj zrak ke klíčové dírce, podíval se do pokoje a spatřil starce, kterak se zaměstnává prací, která mu zaváněla příliš zločinem, aby se nedomníval, že prokáže společnosti dobrou službu, všimne-li si důkladně, co tam za noci kutí ten tak zvaný výrobce nudlí. Otec Goriot, který bezpochyby připevnil na trnož převráceného stolu pozlacenou mísu a nějakou polévkovou misku, obtáčel kolem těchto bohatě tepaných věcí cosi jako silné lano a tiskl je tak silně, aby je zkroutil na kovové pruty.

»Hrome! To je člověk!« řekl si Rastignac, když viděl, jak stařec nervózníma rukama nehlučně provazem hnětl pozlacené stříbro jako nějaké těsto. »Což aby to byl nějaký zloděj nebo nějaký přechovávác, jenž, aby se mohl bezpečněji věnovat svému obchodu, předstírá tupost, neschopnost a žije jako žebrák?« řekl si Rastignac, vzpřímiv se na chvíli.

Student přitiskl znova své oko k zámku. Otec Goriot, jenž odmotal provaz, vzal stříbrnou hmotu, položil ji na stůl, kam předtím položil pokrývku, a válel hmotu, aby ji zaobalil v prut.

Tento výkon vykonal s podivuhodnou snadností.

»Byl by tedy tak silný jako Augustus, král polský?« ptal se Evžen, když oblý prut byl téměř zformován.

Otec Goriot se díval smutně na své dílo, slzy mu vyhrkly z očí, sfoukl voskový nedopalek, při jehož světle kroutil toto zlacené stříbro, a Evžen ho slyšel, jak vzdychaje uléhá.

»Je blázen,« pomyslel si student.

»Ubohé dítě!« pronesl otec Goriot nahlas.

Po těchto slovech Rastignac usoudil, zeje rozumné pomlčet o této události a nerozvážně souseda neodsuzovat. Právě se vracel, když náhle zaslechl jakýsi těžko definovatelný zvuk, jenž byl jistě způsoben lidmi vystupujícími po schodech v omotaných střevících. Evžen zbystřil sluch a skutečně rozeznal střídavé oddychování dvou mužů. Aniž zaslechl skřípot dveří nebo kroky mužů, spatřil náhle slabé světlo v druhém poschodí u pana Vautrina.

»To jsou mi pěkné záhady v měšťanském penzionáte!« pomyslel si.

Sestoupil po několika schodech, jal se naslouchat a zvuk zlata zazvonil o jeho sluch. Brzo světlo zhaslo, po druhé bylo slyšet ono oddychování, ač dveře zase ani nevrzly. A jak muži sestupovali dále, hluk slábl.

»Kdo je tam?« zvolala paní Vauquerová, otvírajíc okno svého pokoje.

»To já se vracím, matko Vauquerová,« řekl Vautrin svým zvučným hlasem.

»To je divné! Kryštof prese zasunul závoru,« řekl si Evžen, vraceje se do svého pokoje. »Člověk nesmí spát, aby věděl, co se v Paříži děje kolem něho.«

Vytržen těmito drobnými událostmi ze svých ctižádostivých úvah o lásce, pustil se do práce. Rozptylován podezřením, které ho jímalo vůči otci Goriotovi, a ještě více rozptylován zjevem paní de Restaud, který se co chvíli před ním zjevoval jako posel skvělé budoucnosti, nakonec si lehl a usnul jako dudek. Z desíti nocí, jež mladí lidé zaslíbí práci, sedm jich prospí. K bdění se hodí jen lidé

přes dvacet let.

Druhý den ráno padla na Paříž jedna z těch hustých mlh, které ji zahalují a zacloňují tak dokonale, že se i nejpřesnější lidé zmýlí v čase. Obchodní schůzky se zmeškávají, každý si myslí, že je osm hodin, když zvoní poledne. Bylo půl desáté a paní Vauquerová se dosud neprobudila. Kryštof a tlustá Sylvie, kteří se také zdrželi, pili klidně svou kávu, připravenou ze smetany sebrané s mléka určeného strážníkem. Sylvie nechala mléko vždy dlouho vařit, aby si paní Vauquerová nevšimla, že tato desetina nezákonně sebraná zmizela.

»Sylvie,« řekl Kryštof, namáčeje svůj rohlík první, »pana Vautrina, který je přece hodný člověk, navštívily zase dnes v noci dvě osoby. Kdyby se paní pro to zlobila, nevíme o tom nic.«

»Dal vám něco?« »Dal mi sto sous, jak mi dává měsíčně, tak jako by říkal:

„Mlč!“«

»Kromě něho a paní Couturové, kteří nekoukají na krejcar, ostatní by nám chtěli vytáhnout z levé kapsy, co nám dali do pravé na Nový rok,« řekla Sylvie.

»A co vůbec dávají?« řekl Kryštof. »Otec Goriot si už dva roky cítí sám boty. Ten *špína* Poirét šetří i na leštidle a raději by je vyzunkl sám, než by jím natřel své škrpály. A pokud se týče toho vyzáblého studenta, dává mi čtyřicet sous. Za čtyřicet sous si nekoupím ani nový kartáč. Prodává ještě ke všemu své staré šaty. Je to tu pěkná bouda!«

»Eh co,« řekla Sylvie, upíjejíc kávu malými doušky, »naše místa jsou ještě nejlepší ve čtvrti: slušně se tu žije. Ale což o papíncovi Vautrinovi, Kryštofe, nikdo vám nic neříkal?« »Říkal. Před několika dny jsem potkal jakéhosi pána na ulici a ten mi povídal: „To u vás bydlí ten silný pán s licousy, které si barví?“ Já na to: „Ne, pane, on šije nebarví. Takový veselý člověk jako on na to nemá čas.“ Řekl jsem to panu Vautrinovi, který na to odpověděl: „Dobře jsi to provedl, chlapíku! Po každé tak odpovídej. Nic není mrzutějšího než prozrazovat naše slabůstky. To může rozházet i svatbu.“«

»Nuže, ze mne chtěli také jednou na trhu vytáhnout, viděla-li jsem ho oblékat košili. To je legrace! Hele,« řekla přerušujíc se, »už bije tři čtvrti na deset na Val-de-Grace a nikdo se tu ani nehne!

»Ale kdepak, všichni už odešli. Paní Couturová a její mladá šly k přijímání v Saint-Étienne už o osmé hodině. Otec Goriot odešel s nějakým balíkem. Student se vrátí až po přednáškách v deset hodin. Viděl jsem je odcházet, když jsem poklízal na schodech a když otec Goriot do mne vrazil tím, co nesl a co bylo tvrdé jako železo. Co vlastně dělá ten dobrák? Druzí s ním točí jako káčou, aleje to přece jen hodný člověk a stojí za víc než my všichni. Moc toho člověku nedá, ale ty dámy, k nimž mě někdy posílá, se praští svým spopitným pořádně přes kapsu, a jsou pěkně nastrojené.«

»Ty, o nichž říká, že jsou jeho dcery, co? Je jich asi tucet.« »Já jsem šel vždy jen ke dvěma, k těm, jež přišly sem.« »Slyšíš, paní se už hýbe, teď spustí bandurskou! Musím tam jít. Dohlédněte na mléko, Kryštofe, pozor na kočku!« Sylvie odešla za svou velitelkou.

»Jakže, Sylvie, už je tři čtvrti na deset a vy mě necháte spát jako křečka. To se mi ještě nestalo.«

»To dělá ta mlha. Nožem by se dala krájet.« »A co snídaně?«

»Eh co, vaši strážníci měli dnes čerta v těle, všichni už vytáhli paty, hned jak se *rozednilo*.«

»Mluv přece správně, Sylvie,« řekla paní Vauquerová, »říká se: rozednilo.«

»Jo, paní, řeknu to, jak budete chtít. Hlavní je, že vy můžete snídat v deset hodin. Michonnetka a Poirot se ještě nepohnuli. Jen oni dva jsou v domě a spí skutečně jako pařezy.« »Ale, Sylvie, ty dáváš ty dva dohromady, jako by...« »Jako by co?« navázala znova Sylvie a hloupě a ze široka se uchechtla. »Dva tvoří párek.«

»To je zvláštní, Sylvie, jak se mohl dnes v noci pan Vautrin vrátit, když Kryštof už zasunul závoru?«

»Naopak dobře, paní. Zaslechl pana Vautrina a šel mu otevřít. A vy jste si zatím myslila...«

»Dej mi kazajku a běž dohlédnout na snídani. Uprav zbytek skopového s bramborem a dej k tomu pečené hrušky, ty, jež jsou

za dva haléře kus...«

Za nějakou chvíli sestoupila pani Vauquerová, právě v okamžiku, kdy její kočka převrhla, jak se oháněla tlapičkou, talíř, jenž pokrýval šálek mléka, a chvatně je chlemstala. »Darebačko!« vykřikla. Kočka utekla, pak se však vrátila, lísajíc se jí o nohy.

Ty ničemnice, jen mi dělej své uličnické kousky!« řekla jí.

»Sylvie! Sylvie!«

»No, copak je, paní?«

»Jen se podívej, co ta kočka vypila!«

»To má na svědomí to nemehlo Kryštof, řekla jsem mu, aby to přikryl. Kde se zas toulá? Nedělejte si s tím hlavu, paní, to bude káva pro otce Goriota. Přileju tam vody, on si toho nevšimne. On si nevšimne ničeho, ani toho, co jí.

»Kampak odešel ten Číňan?« zeptala se paní Vauquerová rozestavujíc talíře.

»Copak to někdo ví? Obchoduje se všemi čerty.«

»Příliš dlouho jsem spala,« pronesla paní Vauquerová.

»Proto je zase paní svěží jako růžička...«

V tom okamžiku zadrnčel zvonek a do salónu vstoupil Vautrin, zpívaje svým hlučným hlasem:

Dlouho jsem světem se toulal, ze všech stran prokoukli mě...

»Och, och, dobrý den, mamičko Vauquerová,« řekl, spatřiv hostitelku, kterou galantně objal.

»Ale přestaňte přece...«

»Řekněte: „Drzoune!“« odpověděl jí. »Jen to řekněte! Řeknete to laskavě? Podívejte, pomohu vám prostírat. Ach, nejsem-li pak roztomilý?«

Dvořit se černé i plavé, milovat, vzdychat...

»Právě jsem viděl něco zvláštního... náhodou.«

»Copak?« zeptala se vdova.

»Otec Goriot byl v půl desáté v ulici Dauphine u klenotníka, jenž kupuje staré přibory a pruty. Prodal mu za pěknou cenu pozlacené stříbrné domácí náčiní, dosti slušně zkroucené na člověka, který není od řemesla.«

»Ale? Jistě?«

»Ano. Vracel jsem se sem, když jsem předtím vyprovodil jednoho ze svých přátel, který odjíždí z vlasti lodí Královské paroplavební společnosti. Počkal jsem na otce Goriota: historka k popukání! Vrátil se zpět do této čtvrti, do ulice Grés, kde vstoupil do domu známého lichváře Gobsecka, zpupného darebáka, schopného hrát domino s kostmi vlastního otce; žida, Araba, Řeka, cikána, člověka, kterého by šlo těžko ošidit a jenž ukládá své zlatáky do banky.«

»Co vlastně dělá ten otec Goriot?«

»Nic nedělá,« řekl Vautrin, »rozhazuje. Je to hlupák, dosti pitomý, aby se zničil svou láskou k holkám, které...«

»Tady je!« řekla Sylvie.

»Kryštofe,« zvolal otec Goriot, »pojď se mnou!« Kryštof následoval otce Goriota a brzy se zase vrátil.

»Kam jdeš?« zeptala se paní Vauquerová svého sluhy.

»Něco obstarám panu Goriotovi.«

»A co je tohle?« řekl Vautrin a vyškubl z Kryštofových rukou dopis, na němž četl: *Paní hraběnce Anastázií de Restaud*. »A jdeš...?« pokračoval, když vrátil dopis Kryštofovi.

»Do Helderské ulice. Mám nařízeno odevzdat toto jen paní hraběnce.«

»Copak je to uvnitř?« řekl Vautrin, prohlížeje dopis proti světlu. »Bankovka? Ne...« Pootevřel obálku. »Zaplacená směnka!« vykřikl. »Hrome! Je ale galantní ten starý hříšník. Jdi, filuto,« řekl, uchopiv do své široké dlaně Kryštofovu hlavu a otočiv jí jako kostkou, »dostaneš tučné spropitné!«

Bylo prostřeno. Sylvie svářela mléko. Paní Vauquerová zapálila v kamnech. Vautrin jí pomáhal a stále si pobroukával:

Dlouho jsem světem se toulal, ze všech stran prokoukli mě...

Když bylo vše připraveno, vstoupily paní Couturová a slečna Tailleferová.

»Odkudpak tak časně přicházíte, krásná paní?« zeptala se paní Vauquerová paní Couturové.

»Přicházíme od svatého přijímání u Saint-Étienne du Mont; máme dnes zajít k panu Tailleferovi. Ubohá děvenka se dnes třese

jako list,« odpověděla paní Couturová, usedajíc před kamny, a natáhla k jejich dvířkám své botky, jejichž vlhkost se teplem vypařovala.

»Ohřejte se, Viktoríno!« řekla paní Vauquerová.

»To je dobře, slečno, že se modlíte k Bohu, aby obměkčil srdce vašeho otce,« řekl Vautrin, přistavuje si židli blíž k sirotku. »Ale to nestačí. Potřebovala byste přítele, který by se podjal úkolu dáti co proto tomu divousovi, který má prý tři milióny a vám nedává věno. Krásná dívka potřebuje věno v naší době.«

»Ubohé dítě!« řekla paní Vauquerová. »Hleďte, drahoušku, váš necitelný tatínek si na sebe sám přivolává nějaké neštěstí.«

Při těch slovech Viktoríniny oči zvlhly slzami a vdova se na znamení, které jí dala paní Couturová, zarazila.

»Kdybychom ho alespoň mohly vidět, kdybych s ním mohla mluvit, odevzdat mu poslední dopis jeho ženy,« pokračovala vdova po vrchním komisaři, »nikdy jsem se toho nemohla odvážit, abych mu psala, zná mé písmo.«

»Och, ženy nevinné, nešťastné a pronásledované!« zvolal Vautrin přerušuje ji, »vidíte, tak je to tedy s vámi? Za několik dní se pustím do vašich záležitostí a všechno půjde dobře.«

»Ach, pane,« řekla Viktorína, upírajíc na Vautrina pohled zvlhlý a zářivý zároveň. Toho to však nijak nedojalo. »Kdybyste znal nějaký prostředek, jak se dostat k mému otci, řekněte mu, prosím, že jeho náklonnost a čest mé matky jsou mi dražší než všechna bohatství světa. Kdyby se vám podařilo trochu ho obměkčit, modlila bych se za vás k Bohu. Buďte jist mou vděčností.«

Dlouho jsem světem se toulal... zanotoval Vautrin ironicky. V tu chvíli vešli Goriot, slečna Michonneauová a Poirot, přivábeni asi vůní omáčky, kterou připravila Sylvie, aby příkrášlila zbytky skopového. V okamžiku, kdy sedm strážníků zasedlo za stůl, přejíce si dobrý den, bilo deset hodin a z ulice bylo slyšet kroky studentovy. »To je dobře, pane Evžene,« řekla Sylvie, »dnes budete obědvat společně.«

Student pozdravil strážníky a usedl vedle otce Goriota. »Právě

se mi přihodilo zvláštní dobrodružství,« řekl, vzal si pořádný kus skopového a ukrojil si kus chleba, který paní Vauquerová měřila vždy pohledem. »Dobrodružství?« zeptal se Poiret.

»Nu, proč byste se tomu divil, stará hučko,« řekl Vautrin Poiretovi, »tenhle pán na to přece vypadá!«

Slečna Tailleferová vyslala kradmý pohled k mladému studentovi.

»Povězte nám své dobrodružství,« vybídla ho paní Vauquerová.

»Včera jsem byl na plese u paní hraběnky de Beauséant, své sestřenice, která má velkolepý dům, pokoje hedvábím vyčalouněné, a ta nám skutečně připravila skvělou slavnost, kde jsem se bavil jako král.«

»Íček,« přerušil ho náhle Vautrin. »Pane,« zeptal se prudce Evžen, »co tím chcete říci?« »Říkám –íček, protože králíčkové se baví mnohem víc než králové.«

»To je pravda, raději bych byl tím malým bezstarostným zvířátkem, protože...« řekl *věcný přitakával* Poiret.

»Nuže,« pokračoval student, skočiv mu do řeči, »tančím s nejkrásnější dámou na plese, s okouzující hraběnkou, s nejrozkošnějším stvořením, jež jsem kdy viděl. Ve vlasech měla broskvoňové květy, v náručí nejkrásnější kytici čerstvých květů, které vydechovaly líbeznou vůni; ale, co vám mám povídat, byli byste ji museli vidět, není možno vylíčit ženu vzrušenou tancem. Nuže, a dnes ráno jsem potkal tuto božskou hraběnku kolem deváté hodiny, šla pěšky ulicí Grés. Ach, srdce se mi rozbušilo, myslil jsem si...«

»Že jde sem,« řekl Vautrin a zkoumavě se zahleděl na studenta. »Bezpochyby šla k papíncovi Gobseckovi, lichváři. Kdykoliv budete studovat srdce pařížských žen, vždycky u nich najdete lichváře před milencem. Vaše hraběnka se jmenuje Anastázie de Restaud a bydlí v Helderské ulici.« Při tomto jméně se student upřeně zahleděl na Vautrina. Otec Goriot zvedl prudce hlavu a vrhl na oba planoucí a znepokojený pohled, který strážníky překvapil.

»Kryštof přijde příliš pozdě, tak ona tam přece šla!« zvolal

Goriot bolestně.

»Uhodl jsem,« pošeptal Vautrin, skláněje se k uchu paní Vauquerové.

Goriot jedl jako stroj, aniž věděl, co jí. Nikdy nevypadal tak přihlouplý a do sebe zahloubaný jako v tomto okamžiku. »Který rarach, pane Vautrine, vám mohl našeptat její jméno?« zeptal se Evžen.

»To je tak,« odpověděl Vautrin, »když zná jméno otec Goriot, proč bych je nemohl znát také já?« »Pan Goriot?« zvolal student. »Co je?« řekl starý nebožák. »Byla tedy velmi krásná včera?«

»Kdo?«

»Paní de Restaud.«

»Podívejme se na toho starého špindíru,« řekla paní Vauquerová Vautrinovi, »jak se v jeho očích rozsvítilo!«

»Že by si ji vydržoval?« řekla studentovi tiše slečna Michonneauová.

»Ach ano, byla k zbláznění krásná,« mluvil dál Evžen, po němž se otec Goriot lačně díval. »Nebýt tam paní de Beauséant, byla by jistě má božská hraběnka královnou plesu; mladí muži měli oči jen pro ni, byl jsem zapsán dvanáctý na tanečním pořádku, tančila všechny čtverylky. Ostatní ženy zlostí div z kůže nevyletěly. Bylo-li včera nějaké stvoření šťastné, byla jím jistě ona. Ne nadarmo se říká, že není nic krásnějšího než plující fregata, cválající kůň a tančící žena.«

»Včera na nejvyšším stupínku u vévodkyně,« řekl Vautrin, »a dnes ráno na nejnižším u směnárníka: takové jsou Pařížanky. Nemohou-li jejich manželé vydržovat jejich bezuzdný přepych, prodávají se. Neumějí-li se prodávat, vykuchaly by i své matky, aby tam našly, čím se zablýsknout. Zkrátka, vyvádějí pěkné kousky. Známe to, známe.

Tvář otce Goriota, která zářila jako sluníčko při řeči studentově, zatáhla se stínem při této kruté úvaze Vautrinově.

»Nu tak,« řekla paní Vauquerová, »kdepak je to vaše dobrodružství? Mluvil jste s ní? Zeptal jste se jí, zda by chtěla studovat práva?«

»Ona mne neviděla,« řekl Evžen. »Avšak potkat už v devět ráno nejhezčí ženu Paříže v ulici des Grés, ženu, která se vrátila z plesu asi až po druhé hodině po půlnoci, cožpak to není zvláštní? Jen v Paříži jsou možná taková dobrodružství

»Ba, jsou ještě někdy mnohem podivnější dobrodružství,« zvolal Vautrin.

Slečna Tailleferová skoro neposlouchala, tak byla už napřed zabrána novým pokusem, který chtěla podniknout, paní Couturová jí pohybem ruky naznačila, aby se šla obléknout. Když obě dámy vyšly, otec Goriot šel za nimi.

»Nuže, viděli jste ho?« řekla paní Vauquerová Vautrinovi a svým ostatním strážníkům. »Je jasno, že je na mizině pro tyhle ženy.«

»Nikdo mě nepřesvědčí,« zvolal student, »že krásná hraběnka de Restaud náleží otci Goriotovi.«

»Ale,« vskočil mu Vautrin do řeči, »netrváme na tom vás o tom přesvědčit. Jste ještě příliš mlád, abyste dobře znal Paříž. Později shledáte, že se zde setkáváme s lidmi, jak říkáme, *vášnivých povah...*«

Na ta slova slečna Michonneauová pohlédla na Vautrina s pochopením. Byli byste řekli: asi jako vojenský kuň při hlaholu polnice.

»Ach, ach!« vzdychl Vautrin, který se na chvíli odmlčel, aby k ní mohl vyslat svůj zpytavý pohled, »což my sami *jsme také neměli* své drobné vášně?«

Stará panna sklopila oči jako jeptiška před sochami.

»Nuže,« pokračoval, »takoví lidé se do něčeho zakousnou a nemohou od toho upustit. Prahnou jen po určité vodě, načerpané z určité studánky, a často ještě zahrňávají; aby se z ní mohli napít, zaprodali by své ženy, své děti, upsali by duši ďáblu. Jedněm je touto studánkou hra, burza, sbírka obrazů nebo hmyzu, hudba; druhým zase žena, která jim umí připravit lahůdky. A tito lidé, nabídnete-li jim všechny ženy světa, pohrdnou jimi, nechtějí leč tu, jež uspokojí jejich vášeň, často je tato žena vůbec nemiluje, je na ně hrubá, příliš draho jim prodává drobtý uspokojení. Nuže, a

přece to naše šprýmaře neomrzí a zastavili by svou poslední pokrývku, aby jí mohli přinést svůj poslední groš. Otec Goriot je jedním z takových lidí. Hraběnka ho vykořisťuje, protože je mlčenlivý. To je ten krásný svět! Ubohý dobrák myslí jen na ni. Však vidíte, že kromě své vášně je to jen neohrabané zvířátko. Zavadeťte však jen o tu věc, jeho tvář zazáří jako diamant. Není těžké uhodnout toto tajemství. Dnes ráno odnesl pozlacené stříbro k roztavení a viděl jsem ho vcházet k papínkovi Gobseckovi v ulici des Grés. Sledujte dobře! Po svém návratu poslal k hraběnce de Restaud toho hňupa Kryštofa, který nám ukázal adresu dopisu, v němž byla proplacená směnka. Je jasné, šla-li i hraběnka ke starému směnárníkovi, bylo velmi naspěch. Otec Goriot za ni galantně peníze vyrovnal. Není třeba se tuze namáhat, aby do toho bylo jasné vidět. To vám dokazuje, mladý studente, že zatím co se vaše hraběnka smála, tančila, laškovala, rozhoupávala své broskvoňové květy, podchycujíc svou vlečku, byla už v úzkých, jak se říká, při pomyslení na své protestované směnky nebo na směnky svého milence.«

»Vnukáte mi zuřivou chuť dopídit se pravdy. Zítra půjdu k paní de Restaud,« zvolal Evžen.

»Ano,« řekl Poiret, »musíte jít zítra k paní de Restaud.«

»Možná, že se tam srazíte s dobrákem Goriotem, který si přijde vybrat odměnu za svou úslužnost.«

»Ale,« pravil Evžen zhnuseně, »což vaše Paříž je bahništěm?«

»Dokonce prapodivným bahništěm,« odpověděl Vautrin. »Kdo se v něm postříkají, jedouce vozem, jsou počestní lidé, kdo se v něm postříkají, jdouce pěšky, jsou darebáci. Ukradněte tady neobratně cokoliv, a budou si na vás ukazovat prstem jako na zvláštnost na náměstí soudního dvora. Ukradněte milión, a přece budete označován v salónech za vzor ctnosti. Platíte třicet miliónů na četníky a soudy, aby hájili takovou morálku..., pěkné!«

»Jakže,« vykřikla paní Vauquerová, »že by dal otec Goriot roztavit své pozlacené kávové náčiní?«

»Nebyly tam na pokličce dvě hrdličky?« řekl Evžen. »Ano, byly.«

»Mnoho mu tedy na něm záleželo, plakal, když měl rozdrtit šálek a misku. Náhodou jsem ho viděl,« pravil Evžen. »Lpěl na tom jako na svém životě,« odpověděla vdova. »Vidíte ho, dobráka, jaký je to vášnivce!« zvolal Vautrin. Tahle žena si z něho umí vylichotit i duši!«

Student se vrátil do svého pokoje. Vautrin odešel. Za nějakou chvíli nastoupily paní Couturová s Viktorínou do kočáru, který jim objednala Sylvie. Poirot nabídl rámě slečně Michonneauové a oba dva se šli projít do Jardin des plantes na dvě hodiny, nejkrásnější hodiny dne.

»Vida, už jsou skoro jako svoji,« řekla tlustá Sylvie. »Dnes jdou poprvé pospolu ven. Oba jsou tak vyschlí, že zavadí-li o sebe, vyšlehnou z nich jiskry jako z křesadla.«

»Pozor na šálu slečny Michonneauové,« řekla ve smíchu paní Vauquerová, »chytne jako troud.«

Když se ve čtyři hodiny odpoledne Goriot vrátil, spatřil ve svitu dvou čadících lamp Viktorínu, jejíž oči byly červené. Paní Vauquerová poslouchala vypravování o zbytečné návštěvě, vykonané u pana Taillefera dopoledne. Taillefer rozmrzen, že má přijmout návštěvu své dcery a této staré ženy, dovolil jim přijít až k sobě, aby se s nimi dorozuměl.

»Drahá paní,« pravila paní Couturová, »představte si, že ani nevybídli Viktorínu, aby si sedla, takže musela stále stát. Mně řekl klidně docela chladně, abychom si ušetřily námahu navštěvovat ho, že slečna, kterou nenazval ani dcerou, si u něho zadává, když ho obtěžuje (jednou do roka, necita!). Protože se Viktorínina matka provdala bez věna, nesmí ani ona nic očekávat; zkrátka odehrály se tam scény co nejkrutější, které tu nebohou děvenku rozplakaly. To děvčátko se vrhlo k nohám otcovým a řeklo mu odvážně, že prosí jen kvůli své matce, ona že poslechne jeho vůle bez reptání; ale že ho snažně prosí, aby si přečetl závěť ubohé nebožky. Uchopila dopis a podala mu jej, mluvíc přitom o nejkrásnějších věcech na světě a o nejlepších pocitech, nevím, kde k tomu přišla. Bůh jí je asi všeptal, neboť ta nebožačka byla tak osvícena, že jsem plakala jako dítě, když jsem ji poslouchala. Víte,

co přitom dělal ten hrozný člověk? Stříhal si nehty! Vzal dopis, který ubohá paní Tailleferová skropila slzami, vhodil jej do krbu a řekl: „No dobrá!“ Chtěl zvednout svou dceru, která se chtěla chopit jeho rukou, aby mu je políbila, ale on je odtáhl. Není to ohavnost? Jeho klackovitý syn vešel, aniž pozdravil svou sestru.«

»To jsou netvorové!« řekl otec Goriot.

»A pak,« pokračovala paní Couturová, aniž si všimla výkřiku dobrákova, »otec se synem odešli. Pozdravili mě a žádali, abych je omluvila; mají prý nutné jednání. Tak dopadla naše návštěva. Alespoň viděl svou dceru. Nevím, jak ji může zapírat, podobá se mu jako kapka kapce.

Strávníci domácí i přespolní přicházeli jeden po druhém, zdravíce se němě navzájem a sdělující si ony nicotky, které v jistých pařížských kruzích kolují jako prapodivné vyražení. Převládá v nich jako základní prvek hloupost a jsou provázeny zvláštním gestem nebo jsou podivně vyslovovány. Tento druh hantýrky se ustavičně mění. Vtip, jenž je jeho základem, nevydrží ani měsíc. Politická událost, soudní proces, pouliční popěvek, vtipy nějakého herce, to všechno živí tyto hříčky, jejichž podstata tkví zejména v tom, že myšlenky a slova poletují jako míče odrážené raketami. Nedávný vynález dioramatu, který zvyšoval optický klam dokonaleji než v panorámatu, dal podnět v některých malířských ateliérech k zábavě končit každé slovo na ráma, druh jakési koncovky, kterou sem zatáhl jeden mladý malíř, stravující se u Vauquerové.

»Nuže, pane-e-e-e Poirete,« řekl úředník z muzea, »co dělá vaše zdravíčkoráma?«

Aniž pak vyčkal odpovědi, pravil paní Couturové a Viktoríně: »Dámy, vy máte zármutek.«

»Budeme už večeřovat?« zvolal medík Horace Bianchon, přítel Rastignacův, »můj žaludek spadl *usque ad talones*.«

»Je strašné ledoráma,« řekl Vautrin. »Hněte sebou přece, otče Goriot! U čerta! Vaše noha zabere celá dvířka u kamen.«

»Proslulý pane Vautrine,« řekl Bianchon, »proč říkáte ledoráma? To je chybné, říká se zimoráma.«

»Nikoliv,« pravil úředník z muzea, »je to ledoráma podle pravidla: Mám nohy jako led.«

»Ach tak.«

»Hle, Jeho Excellence markýz de Rastignac, doktor pokřivených práv,« zvolal Bianchon, uchopil Evžena za krk a stiskl ho, jako by ho chtěl rdousit. »Hej! Pust'me se všichni do něho, hej!«

Tiše vstoupila slečna Michonneauová, pozdravila mlčky hosty a připojila se k hloučku tří žen.

»Vždycky mě zamrazí, když spatřím tohohle starého netopýra,« řekl potichu Bianchon Vautrinovi, ukazuje na slečnu Michoneauovou. »Studuji systém Gallův a shledávám u ní hrbolky Jidášovy.«

»Znal jste ji, pane?« zeptal se Vautrin.

»Kdopak by ji neznal?« odpověděl Bianchon. »čestné slovo, že tato stará bledá panna mi připomíná ony dlouhé bílé červy, kteří nakonec provrtají trám.«

»Tak je to, mladý muži,« řekl čtyřicátník, přihlazuje si své licousy.

A růže prožila, jak všechny růže, mládí svého čas...

»Ach, ach! To je báječné polévkoráma,« řekl Poiret, vida Kryštofa, jak vstupuje a vážně drží polévkovou mísu.

»Promiňte mi, pane,« řekla paní Vauquerová, »to je kapustová polévka.«

Všichni mladí lidé propukli v smích.

»Dostali tě, Poirete!«

»Poirretáčku, dostali tě!«

»Poznamenejte dva body paní Vauquerové,« řekl Vautrin.

»Všiml si někdo té mlhy dneska ráno?« řekl úředník.

»Byla to,« pravil Bianchon, »mlha zuřivá, vzácná, mlha truchlivá, melancholická, zelená, hustá, mlha goriotovská.«

»Gorioráma,« řekl malíř, »protože do ní člověk neviděl.«

»Haló, mylorde Goriole, mluví se nynčko o vás.« Sedě u dolního konce stolu u dveří, jimiž se přinášelo jídlo, zvedl otec Goriot hlavu, očíhávaje kousek chleba, ležící pod jeho

ubrouskem, podle starého obchodního zvyku, který se u něho občas projevoval.

»No tak,« zvolala ostře paní Vauquerová hlasem, jenž přehlušil hřmot lžic, talířů a hlasů, »copak vám ten chléb nechutná?«

»Naopak, paní,« odpověděl, »je upečený z étampeské mouky nejlepší jakosti.«

»Podle čeho to poznáte?« zeptal se Evžen.

»Podle bělosti a chuti.«

»Snad podle čichu, když k němu čicháte,« řekla paní Vauquerová. »Začínáte být tak šetrný, že nakonec vynajdete, jak se živit jen čicháním z kuchyně.«

»Dejte si to patentovat,« zvolal úředník z muzea, »naděláte si pěkné jmění.«

»Nechte být, dělá to, aby nás přesvědčil, že býval výrobcem nudlů,« řekl malíř.

»Cožpak je váš nos nějaká násoska?« zeptal se ještě úředník z muzea.

»Ná-soska,« řekl Bianchoiu

»Ná-sadka.«

»Ná-straha.«

»Ná-sobilka.«

»Ná-stavba.«

»Ná-sada.«

»Ná-strčka.«

»Ná-stěna.«

»Ná-stupráma.«

Těchto osm slov vystřelilo ze všech stran místnosti rychlostí řadové palby a dalo tím větší podnět k smíchu, když se ubohý otec Goriot díval na strážníky pohledem tak zkroušeným jako někdo, kdo se snaží porozumět cizímu jazyku.

»Ná...?« ptal se Vautrina, který seděl vedle něho.

»Ná-hubek, milý brachu,« řekl Vautrin, naraziv otci Goriotovi klobouk na hlavu, takže mu zapadl až po ústa.

Ubohý stařec, překvapen tímto náhlým útokem, na chvíli ustrnul. Kryštof odnesl staříkův talíř v domnění, že už dojedl

polévku. Takže když Goriot povytáhl svůj klobouk a chopil se lžice, zavadil jí o stůl. Všichni strážníci propukli v smích.

»Pane,« řekl stařec, »ztropil jste si ze mne špatný šprým, a dovolíte-li si ještě jednou narazit mi klobouk...«

»Nuže, co bude, tatínku?« vskočil mu Vautrin do řeči.

»Nuže, pak mi to jednou draze zaplatíte...«

»V pekle, není-liž pravda?« řekl malíř, »v tom černém koutečku, kam se strkají neposlušné děti!«

»Ale slečno,« řekl Vautrin k Viktoríně, »vždyť vy nejíte. Tatínek si tedy postavil hlavu?«

»Až hrůza!« řekla paní Couturová.

»Nutno mu ji napravit,« řekl Vautrin.

»Ale,« řekl Rastignac, který seděl u Bianchona, »slečna by mohla zahájit proces o výživné, když proto nejí. Hleďme, hleďme, jak se otec Goriot dívá zkoumavě na slečnu Viktorínu!«

Stařec zapomínal na jídlo, jak pátravě hleděl na ubohou dívku, z jejíchž rysů vyzařovala opravdová bolest, bolest zneuznaného dítěte, jež miluje svého otce.

»Příteli,« řekl Evžen potichu, »mýlili jsme se v otci Goriotovi. Není to ani hlupák, ani člověk bez citu. Vyzkoušej si na něm svůj Gallův systém a řekni mi, co o něm soudíš! Viděl jsem ho dnes v noci kroutit pozlacenou mísu, jako by byla z vosku. A teď výraz jeho obličeje prozrazuje prazvláštní pocity. Jeho život mi připadá příliš záhadný, aby nestál za to být studován. Vážně, Bianchone, zbytečně se směješ, nežertuji...«

»Ten člověk je lékařský případ,« přikývl Bianchon, »bude-li s tím souhlasit, rozpitvám jej.

»Ne, ohledej mu hlavu.«

»A co když je jeho pitomost nakažlivá?«

Druhý den se Rastignac velmi elegantně ustrojil a odešel kolem třetí hodiny odpoledne k paní de Restaud, oddávaje se cestou bláznivě ztřeštěným nadějím, které naplňují život mladých mužů bohatou krásou dojmů: nepočítají ani s překážkami, ani s nebezpečím, ve všem vidí úspěch, přebásňují si své postavení pouze hrou své představy a cítí se nešťastní nebo smutní při

ztroškotání plánů, které žily zatím jen v jejich bezuzdných touhách. Kdyby nebyli nevědomí a bázlivi, byl by společenský život nemožný. Evžen šel velice opatrně, aby se nezablátil; ale po cestě přemýšlel, co řekne paní de Restaud. Zásobil se v duchu důvtipem, vymýšlel si odpovědi v domnělé rozmluvě, připravoval si vybraná slova, věty podle Talleyranda, předpokládaje drobné příznivé okolnosti k vyznání, na němž zakládal svou budoucnost; a tak se milý student zablátil přece a musel si dát v Palais-Royal vyleštit boty a okartáčovat kalhoty.

»Kdybych byl bohat,« řekl si, když musel proměnit pětifrank, který vzal s sebou pro strýčka Příhodu, »byl bych jel vozem a mohl jsem přemýšlet po libosti.«

Konečně došel do Helderské ulice a ptal se po hraběnce de Restaud. Měl v sobě chladnou odvahu člověka jistého svým budoucím vítězstvím, a zatím se mu dostalo pohrdlivého pohledu služebnictva, které ho vidělo jít dvorem pěšky a neslyšelo hrčení kočáru přede dveřmi. Trpěl tímto pohledem tím více, že už předtím pocítil svou méněcennost při vstupu na dvůr, kde hrabal podkovou krásný kůň bohatě zapražený do jednoho z těch lesklých kabrioletů, které hlásají přepych hýřivého života a jsou předpokladem všech pařížských blažeností. Počal se ve svém nitru na sebe samého horšit. Příhrádky, otevřené v jeho mozku, o nichž doufal, že je nalezne plné důvtipu, zaklaply, otupěl. Zatím co Evžen čekal na odpověď hraběnčinu, k níž komorník šel ohlásit návštěvníkovo jméno, spočinul nohou na výstupku před oknem, opřel se loktem o okenici a díval se nepřítomně do dvora. Čas se mu vlekl, byl by odešel, kdyby nebyl obdařen onou jižní houževnatostí, která dělá zázraky, žene-li se rovnou vpřed.

»Pane,« řekl komorník, »paní je ve svém budoáru a je velmi zaměstnána, neodpověděla mi; ale chce-li pán vstoupit do salónu, je tam už někdo.«

Obdivuje se hrozně moci těchto lidí, kteří jedním slovem obviní nebo odsoudí své pány, otevřel Rastignac energicky dveře, jimiž vyšel komorník, aby asi dal najevo těmto drzým sluhům, že se tu v domě vyzná. Dostal se však velmi nerozvážně do malé

místnosti, v níž byla skládka lamp, stolků, přístroj na ohřívání koupacích ručníků a odkud se šlo do temné chodby a na tajné schodiště. Potlačovaný výsměch, který zaslechl v předsíni, dovršil jeho zmatek.

»Pane, do salónu sejde tudy,« řekl mu komorník s předstíranou úctou, která vypadala jako další výsměch.

Evžen se vracel zpět s takovým spěchem, že zavadil o koupací vanu, na štěstí však zadržel svůj klobouk, takže mu nespadl do koupele. V tu chvíli se otevřely dveře na konci dlouhé chodby, osvětlené malou lampičkou, a Rastignac odtamtud zaslechl zároveň hlas paní de Restaud, otce Goriot a zvuk polibku. Vešel do jídelny, přešel ji a vstoupil do prvního salónu, kde zůstal stát u okna, o němž se přesvědčil, že vede do dvora. Chtěl vidět, zda tento otec Goriot je skutečně jeho známý otec Goriot. Srdce mu nezvykle tlouklo, připomínal si hrozné úvahy Vautrinovy. Komorník čekal na Evžena u dveří salónu, náhle však z nich vyšel jakýsi elegantní mladý muž, který řekl netrpělivě:

»Odcházím, Mořici, řekněte paní hraběnce, že jsem na ni čekal přes půl hodiny.«

Tento drzoun, který bezpochyby měl právo jím být, prozpěvoval si nějakou italskou písničku, míře k oknu, u něhož stál Evžen, jednak aby si prohlédl studentovu tvář, jednak aby se podíval na dvůr.

»Ale pan hrabě by udělal lépe, kdyby ještě chvíli počkal; paní hraběnka už skončila,« řekl Mořic, vraceje se do předsíně.

V tu chvíli vyrazil otec Goriot vedle vrat východem z malého schodiště. Mužík zdvihl deštník a chystal se jej roztáhnout, aniž si všiml, že velká vrata jsou dokořán, aby jimi mohl vjet jakýsi mladý muž, ozdobený řády, který řídil tilbury. Otec Goriot měl jen tak tak čas uskočit zpátky, aby nebyl přejet. Měňavý taft deštníku poplašil koně, který sebou lehce trhl, jak spěšně vjel do podjezdu. Onen mladý muž otočil zlostně hlavu, spatřil otce Goriota, a nežli vyšel, uštědřil mu pozdrav, v němž se zračila nucená uctivost, jakou udílíme lichvářům, jichž potřebujeme, nebo ona nezbytná zdvořilost vyžadovaná člověkem špatné pověsti, za něhož se

později stydíme. Otec Goriot odpověděl na pozdrav přátelsky a dobrácky. Tyto události se zběhly rychlostí blesku. Evžen byl příliš ve střehu, takže neupozoroval, že není samotný, když zaslechl náhle hlas hraběčiny.

»Ach, Maxime, vy jste už chtěl odejít?« řekla se stínem výčitky, do níž se mísilo trochu zlosti.

Hraběnka si nevšimla příjezdu tilbury. Rastignac se prudce otočil a spatřil hraběnkou v koketním domácím přehozu z bílého kašmíru, nedbale zatím učesanou, jak bývají pařížské ženy ráno. Šířila kolem sebe vůni, byla bezpochyby po koupeli a její krása, tak říkajíc zjemnělá, připadala tím žádoucnější. Její oči byly zvlhlé. Zrak mladých lidí nic neunikne; jejich duch se snoubí se zářivou krásou ženy, jako rostlina vdechuje ze vzduchu látky, jichž potřebuje. Tak Evžen pocítil rozkvetlou svěžest rukou této ženy, aniž se jich dotkl. Kašmírem prosvítala růžová barva jejího poprsí, jež přehoz lehce pootevřený chvílemi poodhaloval a na němž jeho pohled utkvíval. Hraběnka nepotřebovala šněrovačku, pouze pás označoval její štíhlou linii, její šíje zvala k lásce, její nožky v trepkách byly krásné. Teprve tehdy, když Maxim uchopil tuto ruku, aby ji políbil, Evžen si všiml Maxima a hraběnka spatřila Evžena.

»Ach, to jste vy, pane de Rastignac! Velmi mě těší, že vás vidím,« řekla s výrazem, jímž se umějí ovládat duchaplní lidé. Maxim se díval střídavě s Evžena na hraběnkou způsobem dosti výmluvným, aby vyhnal vetřelce.

»No tohle! Drahousku, doufám, že vyhodíš tohohle tajtrlíka za dveře!«

Tak zněla v jasném a zřetelném překladu věta vyjádřená pohledy mladého muže, drze nafouklého na to, že ho hraběnka Anastázie nazvala Maximem, a do jehož tváře pohlížela s onou oddanou náklonností, která prozrazuje všechna tajemství ženy, aniž to žena tuší. Rastignac pocítil prudkou nenávist k tomuto mladému muži. Nejdříve mu krásné světlé a dobře učesané kadeře Maximovy připomněly, jak jsou jeho vlasy šeredné; potom Maxim měl jemné a čisté botky, kdežto jeho boty, navzdory vši

pozornosti, kterou jim věnoval cestou, se povlekly jemným nánosem bláta; konečně Maxim měl na sobě dlouhý kabát, který mu elegantně přiléhá v pase a dodával mu tak podobnosti s krásnou ženou, zatím co Evžen měl na sobě už v půl třetí odpoledne večerní oblek. Duchaplné dítě z Charentu pocítilo, jak oblek dodává výhody tomuto dandymu, štíhlému a velikému, muži jasných očí, bledé pleti, jednomu z lidí schopných přivést na mizinu i sirotky. Aniž vyčkala Evženovy odpovědi, utekla paní de Restaud střelhitě do druhého salónu, nechávajíc vlát cípy svého přehozu, které se svinovaly a rozvínovaly tak, že jí dodávaly zdání motýla. A Maxim ji následoval. Rozrušený Evžen šel za Maximem a hraběnkou. A tak se zas ti tři setkali před krbem uprostřed velkého salónu. Student dobře věděl, že překáží tomu nenáviděnému Maximovi, ale i kdyby se měl znelíbit paní de Restaud, chtěl dandymu překážet. Náhle, když si vzpomněl, že už viděl tohoto mladého muže na plese s paní de Beauséant, uhodl, čím je Maxim paní de Restaud; a s onou mladickou odvahou, která natropí mnoho bláznovství nebo dobude velkých úspěchů, řekl si:

»Toto je můj sok, chci nad ním zvítězit!«

Pošetilec nevěděl, že hrabě Maxim de Trailles se dává urážet, střelí první a zabíjí svého soka. Evžen byl obratný střelec, ale ještě neseštelil dvacet figurek z dvaadvaceti na střelnici. Mladý hrabě se vrhl do lenošky v rohu krbu, vzal pohrabáč a prohrabal ohniště tak mrzutě a prudce, že krásná tvář Anastáziina náhle zesmutněla. Mladá žena se obrátila k Evženovi a vrhla na něj ledově tázavý pohled, který říká jasně: »Proč nejdete pryč?« a po němž lidé dobře vychovaní vyrukují ihned s větami, jež bychom mohli nazvat větami na odchodnou.

Evžen se zatvářil příjemně a řekl: »Paní hraběnko, spěchal jsem vás uvidět, aby...«

Náhle se zarazil. Dveře se otevřely. Zjevil se náhle pán, jenž řídil tilbury, byl bez klobouku, nepozdravil hraběnkou, znepokojeně se podíval na Evžena a podal ruku Maximovi, řka: »Dobrý den« s bratrským výrazem, což Evžena zvláště překvapilo. Mladí muži z venkova nevědí, jak je sladký život ve třech.

»Pan de Restaud,« řekla hraběnka studentovi, ukazujíc mu na svého manžela. Evžen se hluboce uklonil.

»Tento pán je,« řekla pokračujíc a představujíc Evžena hraběti de Restaud, »pan de Rastignac, příbuzný paní hraběnky de Beauséant, z větve Marcillaců. Měla jsem potěšení poznat jej na jejím posledním plese.«

Příbuzný paní hraběnky de Beauséant z větve Marcillaců! Tato slova, jež vyslovila hraběnka skoro emfaticky, s jistou pýchou, již pociťuje paní domu, dokazuje-li, že se u ní schází jen vznešená společnost, ta slova vyvolala kouzelný dojem: hrabě se přestal odměřeně a chladně tvářit a pozdravil studenta. »Těší mě, pane,« řekl, »že se s vámi mohu seznámit.« Dokonce i hrabě Maxim de Trailles pohlédl zneklidněn na Evžena a náhle upustil od svého drzé chování. Toto kouzelné mávnutí proutku, za nějž vděčil mocnému zásahu jména, otevřelo v mozku muže z jihu třicet přihrádek a navrátilo mu důvtip, který si připravil. Náhlé světlo mu jasně dalo nahlédnout do ovzduší vysoké společnosti pařížské, dosud pro něho zastřené. Dům Vauquerové a otec Goriot byli v té chvíli velmi vzdáleni jeho myšlenkám.

»Myslel jsem, že Marcillacové vymřeli?« řekl hrabě de Restaud Evženovi.

»Ano, pane,« odpověděl Evžen. »Můj prastrýc rytíř de Rastignac se oženil s dědičkou rodiny Marcillaců. Měl jedinou dceru, která se provdala za maršálka de Clarimbault, děda paní de Beauséant. My jsme mladší větev, větev tím chudší, že můj prastrýc, viceadmirál, o všechno přišel ve službách králových. Revoluční vláda nechtěla uznat naše pohledávky při likvidaci Indické společnosti.«

»Nevelel váš prastrýc na lodi Mstitel před rokem 1789?«

»Zajisté.«

»To tedy znal mého dědečka, který velel na lodi Warwick.«

Maxim lehce pokrčil rameny, dívaje se na paní de Restaud, jako by jí chtěl říci: »Dá-li se s tím mužem do povídání o námořnictví, jsme ztraceni.« Anastázie porozuměla pohledu pana de Trailles. Obdivuhodně nevinně, jak to umějí jen ženy, se

pousmála a řekla:

»Pojďte, Maxime, chci se vás na něco zeptat. A vás, pánové, necháme po libosti se plavit na Warwicku a Mstiteli.«

Vstala, mrkla posměšně a spiklenecky na Maxima, který s ní zamířil k budoáru. Ještě tato morganatická dvojice, pěkně to německé slovo, pro něj není stejně výstižného výrazu ve francouzštině, nedošla ani ke dveřím, když tu hrabě přerušil svůj rozhovor s Evženem.

»Anastázie, zůstaňte přece, drahoušku,« zvolal vesele, »víte dobře, že...«

»Hned jsem tu, hned jsem tu,« vskočila mu do řeči, »stačí mi jen chvíle, abych mohla říci Maximovi, oč ho chci požádati.

Hned se vrátila. Jako všechny ženy, které musí pozorovat povahu svého muže, aby se mohly chovat podle svých rozmarů, umějí rozpoznat, kam až mohou jít bez ztráty drahocenné důvěry, a které svého muže nikdy nehněvají v drobnostech života, tak také hraběnka poznala podle tónu hlasu hraběte, že nemůže bezpečně setrvat v budoáru. Tuto překážku zavinil Evžen. Proto také ukázala hraběnka Maximovi na studenta pohledem a pohybem plným pohrdání. Maxim řekl velmi stroze hraběti, jeho ženě a Evženovi:

»Poslyšte, máte si co povídat, nechci vás rušit. Sbohem!«

»Jen zůstaňte, Maxime!« zvolal hrabě.

»Přijďte na oběd,« řekla hraběnka, která opustivši znova Evžena a hraběte, šla za Maximem do prvního salónu, kde zůstali spolu dosti dlouho v domnění, že pan de Restaud odbude zatím Evžena.

Rastignac je poslouchal, jak občas propukají v smích, jak hovoří, jak mlčí; ale zlomyslný student vtipkoval s panem de Restaud, pochleboval mu nebo ho zatahoval do diskusí, jen aby opět uviděl hraběnkou a vyzvěděl, jaké jsou její vztahy k otci Goriotovi. Tato žena, zřejmě do Maxima zamilovaná, tato žena, jež vládla svému manželu a jež byla v tajném vztahu k starému výrobcí nudlí, připadala mu jako úplná záhada. Chtěl touto záhadou proniknout doufaje, že se tak bude moci stát svrchovaným vládcem nad ní, Pařížankou každým coulem.

»Anastázíe!« zavolal znova hrabě na svou manželku.

»Nuže, ubožáčku Maxime,« řekla mladému muži, »je nutno se s tím smířit. Na shledanou večer...«

»Doufám, Nast'o,« pošeptal jí do ucha, »že tomu zelenáči nařídíte kasárníka. V jeho očích přeskakovaly ohníčky jako po rezavém uhlí, když se váš přehoz rozhrnoval. Vyznával by vám lásku, kompromitoval by vás a donutila byste mě zabít ho.«

»Blázníte, Maxime?« řekla. »Cožpak tihle mladí studenti nejsou naopak výtečnými hromosvody? Určitě to zařídím tak, aby měl Restaud na něho spadeno.«

Maxim propukl ve smích a odešel provázen hraběnkou, která si stoupla k oknu, aby ho viděla, jak vstupuje do vozu, jak se pyšně vychloubá svým koněm a zapráská svým bičem. Vrátila se, až za ním zapadla velká vrata.

»Poslyš, drahoušku,« zvolal na ni hrabě, když vstoupila, »statek, kde žije rodina pánova, je nedaleko Verteuile nad Gharentou. Pánův prastrýc se znal s mým dědečkem.«

»To mě těší, že máme společné známé,« řekla roztržitě hraběnka.

»Možná, že jich máme víc, než si myslíte,« řekl Evžen potichu.

»Jak to?« řekla živě.

»Ale,« pokračoval student, »právě jsem viděl odcházet od vás pána, jenž bydlí v penzionáte vedle mne, otce Goriota.«

Při tomto jméně, okrášleném slovem *otec*, mrštil hrabě pohrabáčem, jímž prohraboval oheň, jako kdyby mu byl popálil ruce, a vztyčil se.

»Pane, mohl jste přece říci pana Goriota!« zvolal.

Hraběnka nejprve zbledla, když viděla manželovu podrážděnost, potom zčervenala a byla v zřejmých rozpacích; odpověděla hlasem rádoby přirozeným a s výrazem zdánlivě lhostejným:

»Je nemožno znát ještě někoho, koho bychom měli raději...«

Zarazila se, pohlédla na piano, jako by se v ní zrodil nějaký nápad, a řekla:

»Máte rád hudbu, pane?«

»Velmi rád,« odpověděl Evžen, který všecek zrudl a popletl se nejasným podezřením, že provedl nějakou strašnou hloupost.

»Zpíváte?« zvolala a šla k pianu, na němž přejela rychle celou klávesnici a rozezvučela ji zdola od c až do horního f. Brrrrnk!

»Nezpívám, paní hraběnko!«

Hrabě de Restaud přecházel pokojem křížem krážem.

»To je škoda, připravil jste se o velikou možnost úspěchu. Ca-a-ro, Ca-a-a-ro, ca-a-a-a-ro, non du-bi-ta-re,« zanotovala.

Tím, jak vyslovil jméno otce Goriota, zamával Evžen opět jako kouzelným proutkem, ale tentokrát jeho účinek byl opačný než ten, jež vyvolala slova: »Příbuzný paní de Beauséant.« Byl asi v takové situaci jako člověk, který je uveden z ochoty k nějakému vášnivému sběrateli a vrazí tam neopatrně do skříně plné sošek a urazí tři nebo čtyři špatně slepené hlavičky. Raději by se byl vrhl do propasti. Tvář paní de Restaud byla odměřená, ledová a její oči zlhostejněly a vyhýbaly se pohledu nešťastím stíhaného studenta.

»Paní hraběnko,« řekl, »chcete si pohovořit s panem de Restaud, dovolu, abych se vám poroučel, a dovolu mi...«

»Kdykoliv přijdete,« řekla chvatně hraběnka, přerušující Evžena, »bud'te ujištěn, že panu de Restaud i mně způsobíte opravdové potěšení.«

Evžen se dvojici hluboce uklonil a vyšel provázen panem de Restaud, který ho přes Evženův protest vyprovodil až do předsíně.

»Kdykoliv sem přijde tento pán,« řekl hrabě Mořicovi, »ani já, ani paní nejsme doma.«

Když Evžen vešel do průjezdu, všiml si, že prší.

»Nu tak,« řekl si, »právě jsem provedl nějakou hloupost, jejíž příčinu ani dosah neznám, a nádavkem si zkazím ještě šaty a klobouk. Měl bych se raději zavrtat doma, dít práva a myslet jen na to, jak by se ze mne stal pořádný úředník. Cožpak mohu chodit do společnosti, když k slušnému vystupování je třeba mít spoustu kabrioletů, naleštěných botek, nezbytného vystrojení, zlatých řetězů, od rána bílé jelení rukavice po šesti francích a pro večer zase rukavice žluté? Starý podivíne, otče Goriote, dej mi pokoj!«

Když se octl v ulici za branou, jakýsi kočí nájemného povozu,

který právě asi odvezl novomanžele a který chtěl okrást svého pána o několik projížděk ve prospěch vlastní kapsy, pokynul Evženovi, když ho viděl bez deštníku, ve svátečních šatech, s bílou vestou, žlutými rukavicemi a v naleštěných botách. Evženem lomcoval tajný vztek, jenž šťve mladého člověka, aby klesal čím dál víc do propasti, do níž sletěl, jako kdyby doufal, že z ní najde nějaké šťastné východisko. Pokýval a přijal nabídku kočího. Vstoupil do vozu, v němž zbylo několik lístků pomerančových květů a dracounových nitek po svatební jízdě.

»Kam si přeje pán jet?« zeptal se vozka, který už svlekl své bílé rukavice.

»Hrome!« řekl si Evžen, »když už mám smůlu, musím z toho alespoň něco mít. – Jeďte do paláce Beauséantů!« dodal nahlas.

»Do kterého?« zeptal se kočí. Vznešená otázka pomátla opět Evžena. Tento nezkušený elegant nevěděl, že jsou tu dva paláce Beauséantů, neměl ponětí o tom, jak je bohatý na příbuzné, kteří se o něho nestarali.

»K vikomtu de Beauséant do ulice...«

»Grenelle,« vskočil mu do řeči vozka a přikývl hlavou. »Víte, je tady ještě palác hraběte a markýze de Beauséant v ulici Saint-Dominique,« dodal vyzdvihuje stupátko.

»Ano, vím,« odpověděl Evžen odměřeně. – »Dnes se mi nějak všichni posmívají!« řekl a odhodil svůj klobouk na protější sedátko. »To je darebáctví, za které se musím královsky pomstít. Nu, alespoň udělám návštěvu své tak řečené sestřence způsobem důstojně aristokratickým. Ten starý hříšník otec Goriot mě přišel už nejméně na deset franků! Na mou věru, budu vyprávět svou příhodu paní de Beauséant, snad ji pobavím. Možná, že bude znát tajemství hříšných vztahů tohoto starého bezocasého potkana s touto krásnou ženou. Stojí za víc zalíbit se sestřence než rozbít si hlavu o tuto nemorální ženu, která asi přijde hodně draho. Když už pouhé jméno krásné vikomtesy je tak mocné, jak velkou důležitost musí mít pak ona osobně? Obraťme se tedy k společenským výšinám! Když člověk míří na něco, co je v nebi, musí si vzít na mušku samého Pána Boha!«

Tato slova jsou krátkým souhrnem tisíce a jedné myšlenky, mezi nimiž tápal. Nabyt trochu klidu a jistoty, když viděl, že prší. Řekl si, utratí-li dva ze zbývajících drahocenných pětifranků, že ušetří zase šaty, botky a klobouk. A tak ho nakonec ovládla i jakási veselost, když zaslechl, jak vozka křičí: »Otevřít vrata, prosím!« Červeně a zlatě livrejovaný vrátný rozvrazil v pantech vrata paláce a Rastignac spatřil se sladkým zadostiučiněním, jak jeho vůz vjíždí pod portál, zahýbá do dvora a zastavuje pod stříškou podjezdu. Kočí v silném modrém plášti, červeně lemovaném, spustil stupátko. Když Evžen vystupoval z vozu, zaslechl tlumený smích, který vycházel ze sloupořadí. Tři nebo čtyři sluhové si už dobírali jeho lidový svatební povoz. Proč se smějí, rozjasnilo se studentovi až v okamžiku, kdy mohl srovnat tento vůz s jiným, jedním z nejelegantnějších pařížských kočárů, do něhož byli zapraženi dva bujní oři s růžemi za ušima, koně, kteří hryzali uzdu a jež držel vyšňořený, napudrovaný kočí, jako by mu chtěli utéci. V Chaussée-d'Antin měla paní de Restaud na dvoře rozkošný kabriolet šestadvacetiletého muže. Na předměstí Saint-Germain čekal na přepychovou jízdu velmože kočár, jaký by se nekoupil ani za třicet tisíc franků.«

»Kdopak je asi u ní?« řekl si Evžen, chápe trochu opožděně, že v Paříži je skoro každá žena zadána a že získání jedné z těchto královen je dražší než krev. »K čertu! Má sestřenka bude mít bezpochyby také svého Maxima.«

Vystoupil po schodišti s malou dušičkou. Když se objevil, skleněné dveře se otevřely. Sluhové mu připadali vážní, jako jsou mezci při hřebelcování. Ples, jehož se zúčastnil, se pořádál ve velkých přijímacích komnatách, umístěných v přízemí paláce Beauséantů. Protože neměl čas mezi pozváním a plesem navštívit svou sestřenku, nebyl tedy dosud v bytě paní de Beauséant. Měl dnes po prvé spatřit divy tohoto osobitého vkusu, který mluví o duši a mravech vznešené dámy. Studie tím zajímavější, že salón paní de Restaud byl pro něho srovnávacím měřítkem. Vikomtesa přijímala návštěvy o půl páté. Ani o pět minut dříve by nebyla přijala svého bratrance. Evžena, který se vůbec nevyznal v různých

pařížských společenských zvyklostech, vedli širokým bělavým schodištěm plným květin, se zlatým zábradlím, červeným kobercem k paní de Beauséant. Neznal její životopis z ústního podání, z těch proměnlivých historek, jež se každého večera vyprávějí od ucha k uchu v pařížských salónech.

Vikomtesa měla už po tři léta poměr s jedním z nejslavnějších a nejbohatších velmožů portugalských, s markýzem d'Ajuda Pinto. Byl to onen nevinný poměr, který má pro milence k sobě takto poutané tolik kouzla, že nemohou snést přítomnost třetího. Sám vikomt de Beauséant šel veřejně příkladem napřed a respektoval volky nevolky tento morganatický svazek. Ti, kdo v prvních dnech tohoto přátelství přišli navštívit vikomtesu ve dvě hodiny, našli tam markýze d'Ajuda Pinto. Paní de Beauséant nebyla s to zavřít před někým dveře, což by bylo bývalo velmi nezdvořilé, a přijímala své hosty tak chladně a tak horlivě pozorovala římsu, že se každý dovítí, jak je jí na obtíž. Když se po Paříži rozhlásilo, že návštěvy mezi druhou a čtvrtou hodinou paní de Beauséant obtěžují, měla rázem ode všech pokoj. Chodila do Komické nebo Velké opery ve společnosti pana de Beauséant a pana d'Ajuda Pinto; pan de Beauséant však jako člověk života znalý opouštěl vždy svou ženu a Portugalce, když je tam uvedl. Pan d'Ajuda se měl ženit se slečnou de Rochelide. Z celé vznešené společnosti byla paní de Beauséant jediná, jež dosud nevěděla o tomto chystaném sňatku. Některé její přítelkyně se o tom neurčitě často zmiňovaly; vysmála se tomu myslíc, že přítelkyně jí ze žárlivosti chtějí pokazit štěstí. Zatím už mělo dojít k ohláškám. Krásný Portugalce se dosud neodvážil prozradit svůj úmysl, ačkoliv jej přišel vikomtese oznámit. Proč? Není asi nic těžšího než oznámit ženě takové *ultimatum*. Pro některé muže je snadnější utkat se na poli válečném s mužem, jenž ohrožuje jejich srdce mečem, než setkat se s ženou, jež po dvou hodinách žalostných elegií začne omdlávat a vyžaduje kříšení. V tom okamžiku tedy byl pan d'Ajuda Pinto jako na trní a chtěl odejít, ujišťuje sám sebe, že paní de Beauséant se stejně tuto novinu doví, zejí napíše, že bude výhodnější spáchat tuto milostnou vraždu dopisem než ústně.

Když komorník ohlásil vikomtase pana Evžena de Rastignac, zachvěl se markýz d'Ajuda Pinto radostí. Neboť uvědomte si dobře, že milující žena si umí ještě důkladněji vymýšlet své podezření než střídat své rozkoše. Má-li být opuštěna, uhodne rychleji smysl nějakého pohybu, než Vergilův Pegas zvětří vzdálené symptomy věštící mu lásku. Počítejte také s tím, že paní de Beauséant toto bezděčné zachvění, lehké, ale prostoduše strašné, překvapilo! Evžen nevěděl, že se v Paříži nikdy nesmí jít na návštěvu ke komukoliv, když jsme si předtím nedali vyprávět domácími přáteli o osudu manžela, ženy nebo dětí, abychom tam neprovedli nějakou takovou hloupost, při níž v Polsku výstižně říkají: *zapřáhnete pět volů k svému vozu*, bezpochyby aby vás vytáhli z bryndy, do které jste se dostali. Není-li pro takové společenské přestupky dosud ve Francii přísloví, pochybuj tu asi, že by tady k takovým přestupkům mohlo dojít pro nesmírný věhlas šířených klepů. Když *propadl* u paní de Restaud, která mu ani nedopřála času k zapražení pěti volů k jeho vozu, jedině Evžen byl zase schopen znovu začít své zaměstnání voláka, když se objevil před paní de Beauséant. Překážel-li strašlivě paní de Restaud a panu de Trailles, pomohl z tísně panu d'Ajuda.

»Sbohem!« řekl Portugalec, pospíchaje ke dveřím, když Evžen vstoupil do koketního růžovošedého salónku, kde i přepych, jak se zdálo, vyrůstal z elegance.

»Ale večer na shledanou!« řekla paní de Beauséant, otáčejíc se a hledíc za markýzem: »Půjdeme přece do Komické opery.«

»Já nemohu,« řekl a vzal za kliku.

Paní de Beauséant vstala, zavolala ho zpět, aniž si v nejmenším všimla Evžena. Ten zde stál oslněn třpytivou krásou podivuhodného bohatství, začínal věřit ve skutečnost arabských pohádek a nevěděl, kam se schovat, když se octl tváří v tvář této ženě, která si ho nevšimla. Vikomtesa vztyčila ukazováček své pravice a rozkošným pohybem určila jím markýzi místo před sebou. V tom pohybu se zračila tak prudká síla vášně, že markýz pustil kliku dveří a poslechl. Evžen se na něho díval nikoliv bez závisti.

»Tak,« řekl si, »tomuto muži patří kočár v podjezdu! Abychom získali úsměv ženy v Paříži, je tedy třeba bujných koní, livrejí a kupy zlata?«

Démon přepychu se mu zahryzl do srdce, zmocnila se ho touha po zisku, žízň po zlatě mu vyprahlo v hrdle. Měl sto třicet franků na svůj trimestr.

Jeho otec, matka, bratři, sestry, teta neutratili všichni dohromady dvě stě franků měsíčně. Toto rychlé přirovnání jeho přítomné situace s cílem, jehož chtěl dosáhnout, přispělo k jeho ohromení.

»Proč,« řekla vikomtesa se smíchem Portugalci, »nemůžete přijít do Italské opery?«

»Pro obchodní záležitosti. Obědvám s anglickým vyslancem.«

»Necháte tedy obchodních záležitostí!«

Klame-li muž, je neodolatelně nucen hromadit lež na lež. Pan d'Ajuda řekl tedy s úsměvem: »Přejete si to?« »Ano, zajisté.«

»Nuže, to jsem chtěl, abyste mi řekla,« pravil, pohleděv na ni něžně, což by ukonejšilo každou jinou ženu. Chopil se vikomtesiny ruky, políbil ji a odešel. Evžen si hrábl rukou do vlasů a otálel s pozdravem domnívaje se, že paní de Beauséant si na něho vzpomene; ona se však náhle vymrští, žene se do chodby, běží k oknu a sleduje pana d'Ajuda, jak nastupuje do vozu: zbystří sluch, když je dán rozkaz, a zaslechne, jak služebník opakuje vozkovi: »K panu de Rochefide!«

Tato slova a způsob, jak se pan d'Ajuda usadil ve svém kočáru, byly hromem a bleskem pro tuto ženu; tak jí projela smrtelná předtucha. To jsou nejstrašnější pohromy ve vznešené společnosti. Vikomtesa se vrátila do své ložnice, zasedla za stůl a připravila krásný dopisní papír.

»Jakmile budete obědvat u Rochefidů,« napsala, »a nikoliv na anglickém vyslanectví, dlužíte mi vysvětlení. Očekávám vás.«

Když poopravila několik písmenek, která napsala nečitelně svou křečovitě se chvějící rukou, připojila K, což znamenalo »Klára de Bourgonge«, a zazvonila.

»Jakube,« řekla svému komorníkovi, jenž ihned přišel, »v půl

osmé půjdete k panu de Rochefide, zeptáte se tam po markýzi d'Ajuda. Bude-li tam markýz, dáte mu doručit tento lístek bez žádosti o odpověď; nebude-li tam, vrátíte se a přinesete mi můj dopis zpět.«

»Na paní vikomtesu někdo čeká v salóne.«

»Máte pravdu,« řekla a otevřela dveře.

Evženovi se tu už pomalu začínalo nelíbit. Konečně se vikomtesa objevila a řekla mu hlasem, jenž dojal každý koutek jeho srdce:

»Promiňte, pane, musela jsem cosi napsat. Nyní se vám mohu úplně věnovat.«

Nevěděla, co mluví, neboť zároveň si myslila: »Bože! Chce si vzít slečnu Rochefidovou! Ale což je volný? Ještě dnes večer zruší tento sňatek, nebo... Zítra už o tom nebude ani řeč...«

»Sestřenko...,« odpověděl Evžen.

»Jakže?« řekla vikomtesa a vrhla na něho povýšený pohled, jímž studenta zchladila.

Porozuměl tomuto *jakže*? Za poslední tři hodiny se toho tolik naučil, že byl v neustálém střehu.

»Paní vikomteso,« opravil se s uzarděním. Chvilí váhal, nežli pokračoval:

»Promiňte mi, potřebuji tolik ochrany, že špetka příbuzenství by nebyla nic pokazila.«

Paní de Beauséant se smutně usmála. Cítila již neštěstí, které viselo ve vzduchu.

»Kdybyste znala postavení mé rodiny,« pokračoval dále, »ráda byste vzala na sebe úlohu víly dobrodějky, jež s potěšením odstraňuje překážky svým kmotřencům.«

»Dobrá, bratránku,« usmála se, »v čem vám mohu prospět!«

»Což to vím? Patřit k vám příbuzenským poutem, jež se ztrácí ve vašem stínu, je už pravým štěstím. Zmátla jste mě, nevím už, co jsem vám chtěl říci. – Jste jediná vznešená osoba, kterou v Paříži znám... Ach, chtěl jsem se s vámi poradit, požádat vás, abyste mě přijala jako ubohé děcko, které touží držet se vás za sukni a které by umělo pro vás kdykoli zemřít.«

»Byl byste schopen někoho pro mne zabít?«

»Nejednoho,« řekl Evžen.

»Děcko, jaké vy jste děcko!« řekla stírajíc si několik slz, »vy byste jistě miloval upřímně!«

»Ano!« hlesl, pokyvuje hlavou.

Vikomtesa se *začala*, živě zajímat o studenta, když odpověděl tak ctižádostivě. Mladému muži z jihu se tak podařil jeho první výpočet. Za návštěvy v modrém budoáru u paní de Restaud a v růžovém salónu u paní de Beauséant měl jakoby tříletý kurs *pařížského práva*, o němž se nemluví, ačkoliv vytváří vysoké společenské požadavky, a ty, správně chápány a plněny, jsou dobrým vodítkem pro všechno.

»Ách, už jsem si vzpomněl,« řekl Evžen. »Na vašem plese jsem poznal paní de Restaud a šel jsem ji dnes ráno navštívit.«

»To jste ji asi značně vyrušil,« řekla paní de Beauséant usmívajíc se.

»Bohužel ano, jsem takový nevědomec a popudím si proti sobě celý svět, odmítnete-li mi svou pomoc. Myslím, že je velmi nesnadné najít v Paříži mladou ženu, krásnou, bohatou, elegantní, aby nebyla zadána. A přece potřebuji najít ženu, která by mě naučila tomu, co vy ženy umíte tak dobře: totiž životu. Všude narazím na nějakého pana de Trailles. Přišel jsem se vás tedy zeptat na smysl jakéhosi záhadného slova a požádat vás, abyste mi vysvětlila, jakou to vlastně hloupost jsem provedl. Mluvil jsem o otci...«

»Paní vévodkyně de Langeais,« ohlásil Jakub, přerušiv řeč studenta, který sebou velmi rozmrzele trhl.

»Chcete-li mít úspěch,« řekla mu vikomtesa potichu, »nedejte především na sobě všechno tak znát.«

»Dobrý den, drahoušku,« pokračovala, když vstala a šla vstříc vévodkyni, jíž stiskla ruce s mazlivou něhou jako sestře. Vévodkyně jí odpověděla nejroztomilejší lichotkou.

»Jsou to dvě dobré přítelkyně,« řekl si Rastignac. »Budu mít ode dneška alespoň dvě ochránkyně; tyto dvě ženy mají asi stejné zájmy a ta příchozí se bude zajímat i o mne.«

»Jaké šťastné myšlence vděčím za to, že vás vidím, drahá Antoinetto?« řekla paní de Beauséant.

»Ale spatřila jsem pana d'Ajuda Pinto, jak šel k panu de Rochefide, a tak jsem si myslela, že budete sama.«

Paní de Beauséant se ani nekousla do rtů, ani se nezačervenala, její pohled se nezměnil, naopak se zdálo, že se její čelo vyjasňuje, zatím co vévodkyně pronášela tato osudná slova.

»Kdybych byla věděla, že máte návštěvu...,« dodala vévodkyně, obracejíc se k Evženovi.

»To je pan Evžen de Rastignac, můj bratranec,« řekla vikomtesa. »Máte už nějaké zprávy o generálu de Montriveau? Sérizy mi včera řekl, že ho není nikde vidět, byl dnes u vás?«

Vévodkyně, o níž se říkalo, zeje opuštěna panem de Montriveau, do něhož byla šíleně zamilována, pocítila až v srdci osten této otázky a začervenala se odpovídajíc:

» Včera byl na Élysées.«

»Úředně?« řekla paní de Beauséant.

»Zajisté víte, Kláro,« pokračovala vévodkyně, vysílajíc zlověstné blesky ze svých očí, »že zítra jsou ohlášky pana d'Ajuda Pinto se slečnou de Rochefide?«

Protože to byl zásah příliš prudký, vikomtesa zbledla, nežli s úsměvem odpověděla:

»Takový povyk je dobrý jen pro blázny. Nevím, proč by pan d'Ajuda Pinto připínal jedno z nejkrásnějších portugalských jmen k takovým Rochefidům? Rochefidové jsou šlechtictí parvenuové.«

»Ale Berta prý dostane dvě stě tisíc liber důchodu.«

»Pan d'Ajuda je příliš bohat, aby na to počítal.«

»Když je ale, drahoušku, slečna de Rochefide rozkošná.«

»Ach!«

»Ostatně dnes tam obědvá, podmínky jsou už sjednány. Nesmírně mě překvapuje, že o tom tak málo víte!«

»Tak jakou hloupost jste to provedl, pane?« zeptala se paní de Beauséant. »To ubohé dítě spadlo do společnosti jako novorozeně, takže nerozumí ničemu z toho, drahá Antoinetto, co si tady povídáme. Mějte k němu ohled, odložme svůj rozhovor o tom na

zítřek! Nu, vidíte, zítra už bude vše oficiální a vy budete mít své zprávy úředně potvrzené.«

Vévodkyně si prohlédla Evžena od hlavy až k patě smělým pohledem, který muže pokořuje a zmrazuje.

»Paní vikomteso, vrazil jsem nevědomky dýku do srdce paní de Restaud. Nevědomky, v tom je má chyba,« řekl student, jež jeho důvtip osvítil a jenž porozuměl kousavým narážkám ukrytým za láskyplnými větami těchto dvou žen. »Neustále se stýkáte s lidmi a bojíte se snad těch, kteří znají skrývanou bolest, kterou vám působí, kdežto toho, jenž zraňuje, neznaje hloubky rány, považujete za hlupáka, nešiku, který neumí ničeho využít a jímž každý pohrdá.«

Paní de Beauséant se zahleděla na studenta hloubavým pohledem, do něhož velké duše dovedou přimísit zároveň vděčnost i úctu. Tento pohled byl jako balzám na zacelení rány, kterou právě studentovu srdci zasadila vévodkyně, když po něm šlehla okem soudního odhadce, aby ho ocenila.

»Představte si,« pokračoval Evžen, »že jsem právě získal zájem hraběte de Restaud, neboť«, obraceje se k vévodkyni, řekl tónem, zároveň pokorným i zlomyslným, »musím vám říci, paní vévodkyně, že jsem zatím jen ubohým studentíkem, osamělým, chudým...«

»Neříkejte to, pane de Rastignac. Ani my ženy nechceme, co nikdo nechce.«

»Nu což!« řekl Evžen, »je mi jen dvaadvacet let a musím umět snášet nevýhody svého mládí. Ostatně jsem teď u zpovědi a ke krásnější zpovědnici bych si nemohl pokleknout: dopouštíme se v ní hříchů, z nichž se jinde vyznáme.

Vévodkyně se zatvářila chladně k této bezbožné řeči, jejíž nevhodnost odsoudila slovy: »Pán přichází...«

Paní de Beauséant se dala do smíchu i svému bratranci i vévodkyni.

»Ano, přichází, má drahá, a hledá učitelku, jež by ho zasvětila do dobrého vkusu.«

»Paní vévodkyně,« pokračoval Evžen, »což není přirozené,

chceme-li se seznámit s tajemstvím, jež nás okouzluje?» – »Nu tak,« řekl si sám k sobě, »jsem přesvědčen, že jim říkám pěkné kudrlinky.«

»Myslím však, že paní de Restaud je žačkou pana de Trailles,« pravila vévodkyně.

»O tom jsem nic nevěděl, paní vévodkyně,« řekl zase student. »Proto jsem se tak hloupě mezi ně vetřel. Ostatně s manželem jsem se dosti dobře shodl, také jeho žena mě chvíli strpěla, když tu mě napadlo říci jim, že znám muže, kterého jsem právě viděl odcházet tajným schodištěm a jenž na konci chodby objímal hraběnku.«

»Kdo to byl?« zeptaly se obě ženy.

»Stařec, který žije za dva dvacetifranky měsíčně na konci předměstí Saint-Marceau právě jako já, ubohý student; opravdový ubožák, všichni se mu smějí, říkáme mu otec Goriot.«

»Jste mi ale nerozumné dítě,« zvolala vikomtesa, »paní de Restaud je rozená Goriotová.«

»Dcera výrobce nudlí,« řekla vévodkyně, »drobná ženuška, která se dala představit téhož dne jako dcera pekaře. Nevzpomínáte si na to, Kláro? Král se dal do smíchu a řekl latinsky vtip o mouce. Lidé..., jak jen to bylo? Lidé...« »Eiusdem farinae«, řekl Evžen. »Tak to bylo«, pravila vévodkyně.

»Tak to je její otec!« pokračoval student a udělal zděšený pohyb.

»Inu ovšem, ten stařík měl dvě dcery, do nichž je skoro blázen, ačkoliv jedna i druhá ho takřka zapřely.«

»Není-li pak ta druhá,« řekla vikomtesa, dívajíc se na paní de Langeais, »provdána za bankéře, jenž má německé jméno, barona de Nucingen? Nejmenuje se Delfína? Není to ta blondýna, která má postranní lóži v Opeře, chodí také do Komické opery a směje se příliš nahlas, aby na sebe upozornila?«

Vévodkyně se usmála a pravila: »Ale já se vám obdivuji, má drahá, pročpak si takových lidí všímáte? Člověk musel být zamilován jako blázen, jako byl de Restaud, aby se dal zamoučit slečnou Anastázií! Však s ní neudělá dobrý obchod. Je v rukou

pana de Trailles, a ten ji zničí.«

»Zapřely svého otce!« opakoval Evžen.

»Bohužel ano, svého otce, vlastního otce,« pokračovala vikomtesa, »dobrého otce, který jim prý dal každé pět nebo šest set tisíc franků věna, když je tak dobře provdal, a který si pro sebe ponechal jen osm až deset tisíc liber důchodu, neboť věřil, že jeho dcery zůstanou jeho dcerami a že si u nich vytvoří dvojí nový život, dva domy, kde bude zbožňován, hýčkán. Za dva roky ho jeho zeťové vypudili ze své společnosti jako největšího ubožáka...«

Několik slz se vloudilo do očí Evženových, neboť si náhle oživil čisté a svaté svazky k rodině, která měla pro něho dosud kouzlo mladické víry, i dnes, když se prvně octl v bitevním poli pařížské civilizace. Opravdové dojetí je tak sdělné, že se okamžitě ty tři osoby na sebe tiše zahleděly.

»Ach, můj bože,« řekla paní de Langeais, »ano, vypadá to strašně, a přece se s tím den co den setkáváme. Snad v tom byl nějaký háček? Řekněte mi, drahoušku, uvažovala jste někdy, co je to zeť? Zeť je muž, pro něhož vy nebo já vychováváme drahou bytůstku, s níž jsme spjaty tisícovým poutem a jež po sedmnáct let je radostí rodiny, je její čistou duší, řekl by Lamartine, a která se stane její zkázou. Až nám ji ten muž odvede, začne jeho sekýra osekávat její lásku, aby v srdci toho anděla přeťal všechny city, jimiž se připínala k rodině. Včera naše dcera byla pro nás vším, my byly vším pro ni; zítra už je z ní náš nepřítel. Což nevidíme, jak se tato tragédie naplňuje každodenně? Zde snacha je nejnestoudnější k tchánovi, který všechno obětoval pro svého syna. Tam zase zeť vyhodí svou tchyni. Slyším otázku, co je dramatického v dnešní společnosti. Tedy drama zete je hrozné, nepřehlížíme-li k našim manželstvím, jimiž jsme provedly velkou hloupost. Vnikla jsem dokonale do tajemství toho, co se stalo tomuto starému výrobcí nudlí. Myslím, že si vzpomínám, že tento Foriot...«

»Goriot, paní vévodkyně.«

»Ano, tento Moriot byl za revoluce předsedou své sekce; byl

zasvěcen do tajemství pověstné drahoty a založil své jmění tím, že tehdy prodával mouku desetkrát dražší, než zač ji koupil. Měl jí tolik, kolik potřeboval. Správce mé babičky mu ji prodal za nesmírné peníze. Tenhle Noriot se dělil asi, jako všichni takoví lidé tenkrát, s výborem pro obecné blaho. Vzpomínám si, že správce říkal mé babičce, že může naprosto bezpečně zůstat v Grandvilliers, protože její obilí je její skvělou občanskou legitimací. Nuže, a ten Lorient, který prodával zrní těm hrdlořezům, měl jen jedinou vášeň. Zbožňuje prý své dcery. Nejstarší usadil do paláce Restaudů a druhou pověsil na krk Baronovi de Nucingen, bohatému bankéři, který dělá royalistu. Pochopíte jistě, že za císařství se těmito dvěma zetřům příliš nepříčilo, že mají tohoto revolucionáře z třidevadesátého roku u sebe; za Bonaparta se to ještě sneslo. Když se však vrátili Bourboni, tu už ten stařík vadil panu de Restaud a ještě více bankéři. Dcery, které snad nepřestaly svého otce milovat, chtěly, aby se vlk nažral a koza zůstala celá, aby neztratily ani otce, ani manžela. Přijímaly Toriota, když byly samy, vymyslely si něžné záminky: „Přiďte, tatínku, bude nám líp, protože budeme sami.“ Drahousku, jsem přesvědčena, že opravdovská láska má oči i rozum, vidí i chápe: srdce toho ubožáka revolucionáře jistě krvácelo. Viděl, že jeho dcery se za něho stydí, že vadí manželům svých dcer, které ony milují. Musel se tedy obětovat. Obětoval se, protože to byl otec: vyhnal sám sebe. Když viděl, že jsou jeho dcery spokojené, seznal, že dobře učinil. Otec a děti byli spoluvinní na tomto malém zločinu. Vidíme to všude. Což by tento otec Lorient nebyl býval kolomazovou skvrnou v salónu svých dcer? Byl by tam býval překážel, byl by tam na obtíž. To, co se stalo tomuto otci, může se stát nejkrásnější ženě s mužem, jehož bude nejvíc milovat: zmrzí-li ho její láska, odejde, tropí ničemnosti, aby jí unikl. Tak je tomu se všemi city. Naše srdce je pokladnicí, vyprázdněte ji naráz a jste na mizině. Nepromíjíme svému citu nikdy, projevil-li se úplně, jako nepromíjíme muži, že se vydal z posledního halče. Po dvacet let vydával své nitro, svou lásku, v jednom dni rozdál své jmění. Když byl citrón dobře vymačkán, odhodily dcery zbytek na rohu

ulice.«

»Svět je hanebný,« řekla vikomtesa, cupujíc svůj šál se sklopenýma očima, neboť byla zasažena ve své vlastní bolesti slovy, jež paní de Langeais pronesla při vyprávění tohoto příběhu.

»Hanebný? Nikoliv,« řekla vévodkyně, »spěje jen svou cestou, to je vše. Vyprávím vám o tom tady tak, jen abych vám dokázala, že se ve světě vyznám. Smýšlím jako vy,« řekla, tisknouc ruku vikomtesinu. »Svět je bahniště, snažme se zůstat nad ním!«

Povstala, políbila paní de Beauséant na čelo a řekla jí: »Jste v této chvíli velmi krásná, drahoušku. Máte nejlepší barvu, jakou jsem kdy viděla.«

Pohlédla na bratrance, lehounce mu pokynula hlavou a vyšla.

»Otec Goriot je vznešený!« řekl Evžen vzpomínaje si, jak ho viděl v noci kroutit jeho pozlacené stříbro.

Paní de Beauséant neslyšela, byla zamyšlená. Uplynulo několik chviliek ticha a ubohý student v jakési zahanbené strnulosti si netroufal ani odejít, ani zůstat, ani mluvit.

»Svět je hanebný a zlý,« pronesla konečně vikomtesa. »Jakmile nás stihne nějaké neštěstí, vždy se ihned najde nějaký přítel, ochotný přijít nám je oznámit, protnout nám srdce dýkou a vystavovat na odiv rukojeť. Tak už přišli se sarkasmem, s výsměchem! Však se budu bránit!«

Napřímila hlavu jako velká dáma, již byla, a blesky vyšlehly z jejích hrdých očí.

»Ách!« řekla spatřivši Evžena, »vy jste tu!«

»Dosud,« řekl zkroušeně.

»Nuže, pane de Rastignac, nakládejte s tímto světem, jak si toho zasluguje. Chcete dojít k cíli, pomohu vám. Vyzkoumáte, jak hluboká je ženská zkaženost, změříte rozsah ubohé mužské ješitnosti. Ačkoliv jsem bedlivě čtla v knize tohoto světa, přece mi v ní zůstaly některé stránky neznámé. Nyní vím všechno, čím chladněji budete počítat, tím rychleji půjdete kupředu. Bijte se bez lítosti, budou se vás bát. Berte ženy a muže jen jako dopravní koně, které zanecháte zchvácené na každé zastávce, tak dojdete až k vrcholu svých tužeb. Vidíte, nebudete tu ničím, nebudete-li mít

ženu, která má o vás zájem. Potřebujete ženu mladou, bohatou, elegantní. Zmocní-li se vás opravdový cit, ukryjte jej jako poklad; neprozrad'te ho nikdy, byl byste ztracen. Nebyl byste už katem, stal byste se obětí. Budete-li kdy milovat, uchovejte dobře své tajemství! Neprozrad'te je dříve, dokud jste se dobře nepřesvědčil, komu otvíráte své srdce. Abyste si předem uchránil tuto lásku, která dosud neexistuje, naučte se nedůvěřovat tomuto světu. Poslechněte mě, Migueli (zmýlila se prostoduše ve jméně, aniž si to uvědomila). Je ještě něco děsnějšího, než je opuštění otce dvěma dcerami, které by si přály jeho smrti: je to soupeření dvou sester mezi sebou. Restaud je šlechtic, jeho žena byla do společnosti přijata, uvedena ke dvoru, zato její sestra, její bohatá sestra, krásná paní Delfína de Nucingen, žena peněžního velmože, zmírá žalem. Ššírá ji žárlivost, zůstává na sto mil pozadu za svou sestrou. Její sestra už není její sestrou. Tyto dvě ženy se k sobě nehlásí, jako se zříkají svého otce. Proto by paní de Nucingen ochotně vypila všechno bláto, které je mezi ulicí Saint-Lazare a ulicí Grenelle, jen aby se dostala do mého salónu. Věřila, že ji de Marsay dovede k tomuto cíli, a proto se stala de Marsayovou otrokyní a trápí ho. De Marsay se o ni pramálo zajímá. Představíte-li ji mně, budete jejím miláčkem. Milujte ji potom, můžete-li, ne-li, použijte jejích služeb! Setkám se s ní jednou nebo dvakrát při velké večerní slavnosti, když tam bude hodně lidí; nikdy ji však nepřijmu ráno. Pozdravím ji, to postačí. Zavřel jste si dveře k hraběnce tím, že jste vyslovil jméno otce Goriot. Ano, můj drahý, i kdybyste dvacetkrát šel k paní de Restaud, dvacetkrát nebude pro vás doma. Byl jste poznamenán jako nežádoucí. Nuže, ať vás otec Goriot uvede k paní Delfíne de Nucingen. Krásná paní de Nucingen bude vaším štítem. Buďte mužem, jaké vyznamenává, a ženy po vás budou bláznit. Její sokyně, její známé, její nejlepší přítelkyně budou jí chtít vás odlákat. Jsou ženy, jimž se líbí muž, kterého si už vybrala jiná, jako ubohé měšťky, které si nasadí náš klobouk a myslí si, že už mají také naše způsoby. Budete mít úspěchy. V Paříži úspěch znamená všechno, je to klíč k moci. Shledají-li ženy, že máte důvtip, nadání, muži tomu uvěří,

nerozčarujete-li je. Potom tedy budete moci všechno chtít, všude chodit. Pak se dozvíte, co je svět, že je to společnost hlupáků a taškářů. Nedružte se ani k jedném, ani k druhým. Propůjčuji vám své jméno jako nit Ariadninu, abyste vstoupil do tohoto labyrintu. Nezneuctěte je,« řekla, vztyčujíc hlavu a hledíc na studenta jako královna, »vraťte mi je neposkvrněné. Odejděte, opusťte mě! Také my ženy máme své bitvy, jež musíme svádět!«

»Kdybyste potřebovala muže, aby šel dobrovolně zapálit doutnák u podkopy?« řekl Evžen přerušiv ji.

»Nu a?« řekla.

Poklepal na svou hrud', usmál se na úsměv sestřenčin a odešel. Bylo pět hodin. Evžen měl hlad, obával se, že nepřijde včas k jídlu. Tento strach dovolil mu pocítit štěstí, že rychle projíždí Paříží. Tato mechanická rozkoš mu usnadňovala zahloubat se v myšlenky, které ho přepadly. Když mladý muž jeho věku je postižen opovržením, rozhorlí se, vzteká se, hrozí pěstí celé společnosti, chce se pomstít a pochybuje i sám o sobě. Rastignac byl v této chvíli soužen těmito slovy: *zavřel jste si přístup k hraběnce.*

»Půjdu k ní!« řekl si, »a má-li paní de Beauséant pravdu, je-li mi vstup zakázán... pak... paní de Restaud mě najde ve všech společnostech, kam chodí. Naučím se zacházet se zbraní, střílet pistolí, zabiji jí Maxima!«

»A co peníze?« zavolalo na něho svědomí, »kdepak ty vezmeš?«

Náhle mu zazářilo před očima bohatství, vystavené u hraběnky de Restaud. Spatřil tam přepych, jaký asi milovala slečna Goriotová, pozlacené věci, předměty bijící svou cenou do očí, nevkusný přepych zbohatlíka, marnotratnost vydržované ženy. Tento oslnující obraz byl rázem zastíněn velkolepým palácem Beauséantů. Jeho obrazotvornost, přenesená do vysokých kruhů pařížské společnosti, vnikla jeho srdci tisíc špatných myšlenek, vířila mu hlavou a rozšiřovala jeho svědomí. Evžen viděl svět, jaký je: zákony a morálka neplatí pro bohaté, a v bohatství viděl to, čemu se říká *ultima ratio mundi*.

»Vautrin má pravdu, ctnost jsou peníze!« řekl si.

Když dojel do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, vyběhl rychle do svého pokoje, seběhl s deseti franky pro kočího a přišel do oné odporné jídelny, kde spatřil osmnáct strážníků právě se krmících jako dobyteček u žlabu. Pohled na tyto ubožáky a na tuto místnost byl pro něho děsný. Přejít byl příliš náhlý, protiklad příliš dokonalý, aby v něm nesmírně nevzrostl pocit ctižádosti. Na jedné straně svěží a rozkošné obrazy nejelegantnějšího společenského života, postavy mladé, živé, zarámované všemi divy umění a přepychu, hlavy plné vášně a poezie. Na druhé straně ponuré obrazy postříkané blátem a tváře, na nichž vášně zanechaly jen své rýhy a brázdy. Naučení, jež hněv opuštěné ženy vyrval z paní de Beauséant, její úskočné nabídky mu přišly opět na mysl a bída je opatřila vysvětlivkami. Rastignac se rozhodl dvěma rovnoběžnými cestami dosáhnout bohatství, opřít se o vědu a lásku, stát se učeným doktorem a světákem. Byl ještě opravdový dítě! Tyto dvě příznaky jsou asymptomy, které se sebe nikdy nedotknou.

»Jste nějak zasmušilý, pane markýzi,« řekl mu Vautrin, který se na něho zahleděl pohledem, jímž, jak se zdálo, pronikal do nejskrytějších tajů srdce.

»Nedám si líbit vtipy těch, kteří mi říkají „pane markýzi“,« odpověděl. »Aby byl někdo skutečně markýzem, musel by mít sto tisíc liber důchodu, a žije-li někdo v domě Vauquerové, určitě není miláčkem Štěstěny.«

Vautrin pohlédl na Rastignaca otcovsky a pohrdlivě, jako by byl řekl: »Pidimužíčku, tebe bych spolkl najednou!« Nahlas odpověděl:

»Jste ve špatné náladě, protože jste asi neměl úspěch u krásné hraběnky de Restaud.«

»Zavřela přede mnou dveře, protože jsem jí řekl, že její otec jídá s námi u stolu,« zvolal Rastignac.

Všichni strážníci pohlédli jeden na druhého. Otec Goriot sklopil oči a obrátil se, aby si je osušil.

»Vhodil jste mi tabák do oka,« řekl svému sousedu.

»Kdo bude od nynějška trápit otce Goriota, bude mít co dělat

se mnou,« odpověděl Evžen, dívaje se na souseda, bývalého výrobce nudlů, »je lepší než my všichni. Nemluví o dámách,« pravil, obrací se k slečně Tailleierové.

Tato věta znamenala jakési rozuzlení, Evžen ji pronesl tak, že umlčel všechny strážníky. Jen Vautrin udělal špatný vtip:

»Vezmete-li si na starost otce Goriot a budete-li jeho odpovědným zástupcem, pak se musíte umět dobře ohánět mečem a dobře střílet z pistole.«

»Tak tomu bude,« řekl Evžen.

»Tak vy jste tedy dnes vytáhl do boje?«

»Možná,« odpověděl Rastignac. »Nikomu však nejsem povinen se zpovídat, jelikož se také nechci pít po tom, co druzí dělají v noci.«

Vautrin se úkosem podíval na Rastignaca.

»Chlapečku, nechceme-li se dát obalamutit loutkami, musíme vejít až do zákulisí boudy a ne se spokojit jen jukáním do děr závěsů. Dost řečí,« dodal, když viděl, že se Evžen zase chystá durdit. »Trošičku si spolu jednou pohovoříme, až budete chtít.«

Další průběh oběda byl chmurný a odměřený. Otec Goriot, zabrán do hluboké bolesti, kterou mu způsobila řeč studentova, nepostřehl, že smýšlení o něm se změnilo k jeho dobru a že mladý muž, vynutiv si konec jeho trápení, převzal nad ním ochranu.

»Byl by tedy pan Goriot,« řekla paní Vauquerová potichu, »přece jen otcem *ňáké* hraběnky?«

»A baronky,« odsekl jí Rastignac.

»Však se jen k tomu hodí,« řekl Bianchon Rastignacovi, »prohmatal jsem mu hlavu: má jen jeden hrbolek, hrbolek otcovství, bude to typ *věčného otce*.« Evžen byl příliš vážný, takže ho vtip Bianchonův nerozesmál.

Chtěl si vzít k srdci rady paní de Beauséant a ptal se sám sebe, jak a kde si má opatřit peníze. Popadla ho starost, když uviděl nekonečné širé pláne světa, které se rozprostíraly před jeho očima zároveň pusté i bohatě přeplněné. Když bylo po obědě, všichni ho nechali v jídelně o samotě.

»Vy jste tedy viděl mou dceru?« zeptal se ho Goriot dojatě.

Byv probuzen ze svých úvah tím staříkem, vzal ho Evžen za ruku, a pozoruje ho s jakousi něhou, odpověděl:

»Jste hodný a čestný muž, později si promluvíme o vašich dcerách.«

Zdvihl se, protože nechtěl slyšet otce Goriota, a uchýlil se do svého pokoje, kde napsal své matce tento dopis.:

»Drahá maminko, podívej se, nemáš-li ještě nějaký třetí prs, z něhož bys mi mohla dát pít. Jsem v takovém postavení, že bych mohl rychle I udělat štěstí. Potřebuji dvanáct set franků, a to stůj co stůj. Neříkej o mé žádosti nic otci, možná, že by byl proti tomu, a kdybych neměl ty peníze, byl bych vydán na pospas zoufalství, které by mi nakonec prohnalo mozek kulkou. Vysvětlím Ti své důvody, jakmile se s Tebou uvidím, neboť bych Ti musel vypsat celé svazky, abych Ti objasnil situaci, v níž jsem. Nehrál jsem, mamíněčko, nic nejsem dlužen, ale trváš-li na tom zachovat mi život, který jsi mi dala, musíš mi tuto částku sehnat. Nuže, právě jsem byl u vikontesy de Beauséant, která mě přijala do své ochrany. Musím chodit do společnosti, a nemám ani vindry na čisté rukavice. Svedl bych jíst jen chleba, pít jen vodu a v nouzi se postit; ale nemohu se obejít bez náradí, jímž se okopává vinice v zdejší kraji pařížském. Jde o to, abych si proklestil svou cestu, anebo zůstal v blátě. Jsem si vědom všech nadějí, které jste do mne vložili, a chci je nyní uskutečnit. Zlatá maminko, prodej některý ze svých starých šperků, brzy Ti jej nahradím. Znáám dostatečně postavení naší rodiny, abych uměl docenit takovou obět', a musíš věřit, že Tě zbytečně o to nežádám, jinak bych byl nelidský. Viz v mé prosbě jen výkřik naprosté nutnosti. Naše budoucnost závisí úplně na této podpoře, s níž musím zahájit své tažení, neboť život v Paříži je neustálý boj. Kdybys snad k doplnění částky neměla jiných prostředků než prodej tetiččiných krajek, řekni jí, že ji za ně pošlu krásnější...atd.«

Napsal každé ze svých sester, žádaje je o jejich úspory, a aby je z nich dostal, aniž by se o své oběti, kterou mu jistě rády přinesou, zmínily rodině, zaútočil na jejich jemnocit, dotýkaje se strun cti, které jsou tak dobře napjaty a rozezvučí se tak silně v mladých

srdcích. Když dopsal tyto dopisy, přece jen pocítil bezděčné chvění. Zachvěl se a roztrásl. Tento mladý ctižádostivec znal neposkvřenou vznešenost těchto duší, zahrabaných v samotě, věděl, jaké starosti způsobí svým dvěma sestrám a také co jim bude působit potěšení, s jakou radostí budou potají někde na konci vinice hovořit o svém vroucně milovaném bratru. Jeho svědomí se opět vyjasnilo a osvítilo mu je, jak počítají tajně svůj malý poklad: viděl je, jak vynaložily lstivý důvtip mladých dívek, aby mu poslaly *incognito* tyto peníze, dopustivše se tak svého prvního podvodu, aby dokázaly svou velkomyslnost.

»Srdce sestřino je čisté jako diamant a neskonale něžné!« řekl si.

Styděl se za to, že psal. Jak mocná budou jejich přání, jak Čistá bude prosba jejich duší k nebi! S jakou rozkoší by se neobětovaly? Jaká bolest stihla by asi matku, kdyby nemohla poslat celou částku! Tyto krásné city, tyto děsivé oběti mají mu být stupni, po nichž dojde k Delfíne de Nucingen.

Několik slz mu skanulo z očí jako poslední úlitba vhozená jako zrnka kadidla na posvátný oltář rodiny. Procházel se po pokoji, zmítán úplnou beznadějí. Když ho otec Goriot takto spatřil nedověřenými dveřmi, vstoupil k němu a řekl mu:

»Co je vám, pane?«

»Ach, drahý sousede, jsem dosud synem a bratrem, jako vy jste otcem. Právem se chvějete o hraběnku Anastázii: patří jakémusi panu Maximovi de Trailles, který ji zničí.«

Otec Goriot se stáhl zpátky brumlaje nějaká slova, jejichž smysl Evžen nezachytil. Druhého dne šel Rastignac hodit své dopisy na poštu. Až do posledního okamžiku váhal, přece je však vhodil do schránky, se slovy: »Budu mít úspěch.« Slovo hráče, slavného bojovníka, slovo osudné, jež spíše více lidí zničí, než zachrání.

Za několik dní potom šel Evžen k paní de Restaud a nebyl přijat. Třikrát se tam vrátil, třikrát nalezl dveře zavřené, a ačkoliv tam došel v hodinách, kdy hrabě Maxim de Trailles tam nebyl. Vikomtesa měla pravdu. Student přestal studovat. Chodil na

přednášky, aby tam odpověděl na vyvolání svého jména, a jakmile dokázal svou přítomnost, zmizel. Odůvodňoval si to, jako si to odůvodňuje většina studentů. Ponechával si studie na tu chvíli, kdy půjde o zkoušky; rozhodl se nahromadit si své přednášky v druhém a třetím roce, potom se vážně a na jednu zápleť v poslední chvíli pustit do práva.

Tak měl patnáct měsíců pokdy, aby brázdil oceán Paříže, aby se tam pachtil za ženami nebo tam lovil štěstí. V tomto týdnu se viděl dvakrát s paní de Beauséant, k níž šel na návštěvu, když odjel kočár markýze d'Ajuda. Ještě po několik dní zůstala vítězem tato slavná žena, nejpoetičtější osoba předměstí Saint-Germain, a dokázala odsunout svatbu slečny Rochefidové s markýzem d'Ajuda Pinto. Avšak tyto poslední dni, jimž strach ze ztráty štěstí dodal více žáru než dnům jiným, měly uspišit katastrofu. Markýz d'Ajuda, ve shodě s Rochefidovými, pohlížel na tuto roztržku a usmíření jako na šťastnou okolnost; doufal s Rochefidovými, že paní de Beauséant přivykne myšlence na tento sňatek a nakonec obětuje své ranní návštěvy budoucnosti, s níž se musí počítat v životě mužů. Přes největší sliby, každodenně opakované, hrál pan d'Ajuda přece komedii a vikomtesa se ráda dávala klamat. »Místo aby vznešeně skočila oknem, nechala se vláčet se schodů,« říkala vévodkyně de Langeais, její nejlepší přítelkyně. Nicméně se tyto poslední záblesky třpytily dosti dlouho, takže vikomtesa zůstala v Paříži a byla tu nápomocna svému mladému příbuznému, k němuž lnula jakousi pověřivou přízní. Evžen se jí ukázal pln oddanosti a soucitu za okolností, kdy ženy v málokterém pohledu najdou slitování a opravdovou útěchu.

V touze dokonale znát svou šachovou partii dříve, než se pokusí přistát v domě Nucingenů, chtěl se Rastignac seznámit s bývalým životem otce Goriota a získal určité informace, jež se dají shrnout takto:

Jan Joachim Goriot byl před revolucí pouhým nudlářským dělníkem, zručným, šetrným a dosti podnikavým, aby si mohl koupit závod svého mistra, jenž se osudně stal obětí prvního povstání z roku 1789. Zařídil se v ulici Jussienne, vedle Obilného

trhu, a měl dobrý nos, že přijal předsednictví svého obvodu, aby tak poskytl ochranu svému obchodu nejvlivnějšími osobnostmi této nebezpečné doby. A tato prozíravost byla základem jeho jmění, jež začalo růst v bídě, předstírané nebo skutečné, která způsobila, že obilí dosáhlo v Paříži nesmírné ceny. Lid se rval před pekařskými krámy, zatím co jistí lidé si šli bez rvaček koupit makaróny ke kupcům. Za tento rok nashromáždil občan Goriot kapitál, který mu později umožnil vést obchod se vší převahou, kterou dává jeho majiteli velká kupa peněz. Stalo se mu to, co se přihází všem lidem, kteří mají jen obmezené schopnosti: jeho prostřednost ho zachránila. Protože jeho bohatství vešlo ve známost až v okamžiku, kdy již nebylo nebezpečné být bohatým, nevzbudilo u nikoho závist. Zdálo se, že obchod s obilím pohltil všechnu jeho inteligenci.

Když šlo o zrní, o mouku, o zadinu, o rozpoznání jejich jakosti a původu, o jejich uskladnění, o předvídání jejich ceny, úrody nebo neúrody, o laciný nákup obilnin, o získání zásob ze Sicílie, Ukrajiny, Goriot neměl soupeře. Když ho někdo viděl, jak vede svůj obchod, jak vysvětluje pravidla dovozu a vývozu obilí, jak studuje jejich smysl a jejich chyby, byl by usoudil, že je schopný stát se vrchním ministrem. Trpělivý, činný, energický, vytrvalý, rychlý ve svém podnikání, přehlédl všechno orlím pohledem, vše předešel, všechno předvídal, všechno znal, vše tajil; diplomat v rozhodování, voják při postupu. Když však vypadl ze svého oboru, ze svého prostého a temného krámků, na jehož prahu postával v době svého volna se zády opřenými o křídlo dveří, změnil se zase v hloupého a neohrabaného dělníka, v člověka neschopného porozumět nějaké rozmluvě, nevnímajícího žádnou duševní radost, ve spáče v divadlech, v jednoho z těch pařížských jelimánků, kteří se vyznají jen v hloupostech. Tyto povahy se skoro všechny sobě podobají. Téměř u všech našli byste v srdci nějaký vznešený cit. Dva výlučné city vyplnily srdce výrobce nudlů, vstřebaly veškerou jeho mízu, tak jako obchod s obilím zaměstnával veškerou inteligenci jeho mozku. Jeho žena, jediná dcera bohatého statkáře z Brie, byla pro něho předmětem zbožného obdivu a bezmezného

lásky. Goriot se v ní obdivoval jemné a silné povaze, citlivé a dobré, která byla pravým opakem jeho vlastní povahy. Je-li nějaký cit vrozen srdci muže, zdaž to není hrdost z ochrany, kterou poskytuje vždy slabé bytosti? Přidejte k tomu ještě lásku, tuto živoucí vděčnost všech upřímných duší za původ jejich rozkoší, a pochopíte velmi mnoho duševních zvláštností. Po sedmi letech nezkaleného štěstí ztratil Goriot na neštěstí pro sebe svou ženu; začínala nad ním již vládnout i mimo dosah citů. Snad by byla vypěstila tuto zakrnělou povahu, snad by do ní byla zasela zájem o důležitosti tohoto světa a o život. Ale takto vybujel u Goriota až k nerozumu cit otcovský. Přenesl svou vřelou lásku, kterou zaskočila smrt, na své dvě dcery, které ze začátku plně uspokojovaly všechny jeho city. Ať byly sebeskvělejší nabídky, které mu činili obchodníci nebo statkáři, kteří se předháněli, nabízejíce mu své dcery, chtěl zůstat vdovcem. Jeho tchán, jediný člověk, k němuž měl jakýsi vztah, tvrdil, že ví bezpečně, že Goriot přísahal nezpronevěřit se své mrtvé ženě. Trhovci, neschopní chápat tuto vznešenou bláhovost, dobírali si ji a uštedřili Goriotovi několik groteskních přezdívek. Když se první z nich opovážil ji vyslovit, zatím co zapíjel dobrý obchod, dostal od výrobce nudlí silnou ránu pěstí do ramene, až vyletěl rovnou po hlavě na patník v ulici Oblin. Nerozvážná oddanost, plachá a citlivá láska, kterou choval Goriot ke svým dcerám, byla tak známá, že jednoho dne mu jeden z jeho konkurentů, chtěje ho dostat z trhu, aby sám ovládl pole, řekl, že Delfínu právě porazil nějaký povoz. Bledý a zsinálý výrobce nudlí opustil ihned tržnici. Onemocněl na několik dní z leknutí a mnohých obav, jež u něho vyvolal tento planý poplach. Nezasáhl-li onoho člověka svou vražednou pěstí, vystrnadil ho přece z tržnice a v kritické situaci ho dohnal k úpadku. Výchova těchto dvou dcer byla ovšem nerozumná. Protože měl víc než šedesát tisíc důchodu, a ani dvanáct set franků neutratil pro sebe, byl Goriot šťasten, mohl-li uspokojovat vrtochy svých dcer. Nejznamenitější učitelé byli pověřeni nadat je svými schopnostmi, které jsou známkou dobrého vychování. Měly svou vychovatelku. Na štěstí pro ně to byla žena duchaplná a vkusná; jezdily na koni,

měly svůj kočár, žily si jako nějaké milenky starého bohatého velmože. Stačilo jen, aby vyslovily nejdražší přání, a už viděly, jak je otec spěšně splňuje. Oplátkou za své knížecí dary žádal Goriot jen trochu lásky. Ubohý Goriot si povýšil svoje dcery na anděly, rozhodně na něco vyššího, než byl on sám! Miloval i bolest, kterou mu působily. Když jeho dcery dorostly na vdávání, mohly si vybrat manžely po své chuti. Každá z nich měla dostat polovinu otcova jmění. Anastázie, již se dvořil pro její krásu hrabě de Restaud, měla aristokratické choutky, pro něž opustila otcovský dům, aby se vyšvihla do vysokých společenských kruhů. Delfína milovala peníze. Provдалa se za Nucingena, bankéře německého původu, který se stal baronem svatě říše římské. Goriot zůstal výrobcem nudlů. Jeho dcery a zeťové mu brzo zazlívali, když viděli, že vede svůj obchod dál, ačkoliv v tom byl pro něho celý život. Po pět let odolával jejich naléhání, konečně svolil uchýlit se do ústraní s výtěžkem svého závodu a se ziskem těchto posledních let,

To byl kapitál, který paní Vauquerová, u níž se usadil, odhadla, že vynáší osm až deset tisíc liber ročně. Utekl se do tohoto penzionátu ze zoufalství, které se ho zmocnilo, když viděl, že obě jeho dcery byly donuceny svými manžely nejen odmítnout ho vzít k sobě, ale dokonce veřejně ho nepřijímat.

To byly informace, jež věděl o otci Goriotovi jakýsi pan Muret, který koupil jeho závod. Dohady, které Rastignac uslyšel od vévodkyně de Langeais, byly tím potvrzeny. Zde končí expozice této *skryté*, avšak děsivé pařížské tragédie.

Koncem prvního prosincového týdne dostal Rastignac dva dopisy, jeden od matky, druhý od starší sestry. Tak dobře mu známé písmo ho rozechvělo blahem a roztrásllo strachem. Dva tenounké papíry obsahovaly ortel nad životem nebo smrtí jeho nadějí. Pociťoval-li trochu bázně při vzpomínce na nouzi svých rodičů, znal zase příliš dobře jejich obětavost, aby se bál, že už vysál poslední kapku jejich krve. List matčin zněl takto:

»Drahé dítě, posílám Ti, oč jsi mě žádal. Užij rozumně těchto peněz; nemohla bych už po druhé, ani i kdyby šlo o záchranu

Tvého života, sehnat tak značnou sumu bez otcova vědomí, což by pokazilo vzájemný soulad v naší rodině. Abychom si takové peníze mohli odepřít, museli bychom zadlužit náš pozemek. Není ani možno posoudit, jak si toho Zaslouží Tvůj plán, když ho neznám. Ale jaký asi je, když se bojíš se mi s ním svěřit? Toto vysvětlení by nebylo vyžadovalo žádných románů, nám matkám stačí jen slovíčko, a toto slovíčko by mě bylo uchránilo před úzkostí nejistoty. Nemohu Ti zatajit bolestný dojem, který Tvůj dopis u mne vyvolal. Drahý synu, jaký asi cit Tě ponoukl k tomu, abys mi uvalil takovou hrůzu do srdce? Musel jsi asi mnoho vytrpět, když jsi mi psal, neboť já sama trpěla, když jsem Tvůj dopis četla. Na jaké tažení se to chystáš? Tvůj život, Tvé štěstí bude svázáno se zdáním toho, čím nejsi, s prohlídkou světa, kam se nebudeš moci dostat, leda když utratíš tolik peněz, kolik uneseš, a ztratíš drahocenný čas pro své studie? Můj dobrý Evžene, věř srdci své matky, křivolaké cestičky nevedou k ničemu velikému. Trpělivost a odříkání mají být ctnostmi mladých lidí, kteří jsou v Tvém postavení. Nehubuji Tě, nechci k našemu daru přidávat stín hořkosti. Má slova jsou slova matky právě tak důvěřivé jako prozíravé, máš-li Ty své povinnosti, já zase znám Tvé srdce, jak je čisté, jak krásné jsou Tvé úmysly. Mohu Ti také bez obav říci: Jdi, můj vroucně milovaný chlapče, dej se na cestu! Chvěji se jen, že jsem Tvou matkou; každý z Tvých kroků však bude něžně provázen naší modlitbou a požehnáním. Bud' opatrný, drahé dítě! Musíš být rozumný jako mul, osud pěti lidí Tobě drahých spočívá na Tvé hlavě. Ano, všechno naše štěstí je v Tobě, jako Tvé štěstí je štěstím naším. Všichni se modlíme k Bohu, aby Ti pomáhal v Tvém podnikání. Tvá teta Marcillacová projevila při této příležitosti neslýchanou dobrotu srdce; dokonce i schvalovala, co mi píšeš o svých rukavicích. Zkrátka nejstarší je její miláček, řekla vesele. Drahý Evžene, měj hodně rád svou tetičku, řeknu Ti, co pro Tebe udělala, až dojdeš k svému cíli, jinak by Tě její peníze pálily do prstů. Děti, což ani nevíte, co je to obětovat své vzpomínky? Ale co by pro vás člověk neobětoval? Uložila mi, abych Ti vyřídila, že Tě líbá na čelo, a chtěla by Ti tím polibkem vlíbat zároveň sílu, abys

byl často šťasten. Ta dobrá a výtečná žena by Ti napsala, kdyby neměla dnu v prstech. Tvůj otec je zdrav. Sklizeň Z roku 1819 převyšuje naše naděje. Sbohem, drahé dítě; nezmiňuji se o Tvých sestrách: Laura Ti píše. Ponechám jí radost zažvatlat si o drobných rodinných událostech. Kéž Ti nebe dopřeje zdaru! Ach, ano, můj Evžene, kéž se Ti to podaří! Dal jsi mi zakusit příliš živou bolest, abych ji mohla snést ještě po druhé. Poznala jsem, co znamená být chudá, a zatoužila jsem po penězích, abych je mohla dát svému dítěti. Tak už sbohem! Nenech nás dlouho beze zpráv a přijmi políbení, které Ti posílá Tvá matka.

Když Evžen dočetl tento dopis, zaslzel, vzpomněl si na otce Goriota, jak kroutil své pozlacené stříbro a prodal je, aby vyplatil směnku své dcery.

»Tvá matka také rozdrtila své šperky!« říkal si. »Tvá teta asi plakala, když prodávala některou ze svých relikvií. Jakým právem bys zlořečil Anastázii? Ty jsi také právě napodobil ze sobecké starosti o budoucnost to, co ona učinila pro svého milence! Kdo je lepší, ona nebo ty?«

Student cítil, že jeho nitro je sžíráno pocitem nesnesitelné výhně. Chtěl se vzdát vznešené společnosti, nechtěl přijmout tyto peníze. Zažil ony vznešené a krásné tajné výčitky svědomí, jejichž cena zřídka kdy je oceněna lidmi, jsou-li souzeni sobě rovnými, pro něž však od andělů nebeských je často osvobozen provinilec odsouzený již právníky pozemskými. Rastignac otevřel dopis své sestry, jehož nevinně půvabný ráz osvěžil jeho srdce:

»Tvůj dopis, drahý bratře, přišel právě vhod. Chtěly jsme s Agátou vydat své peníze na rozmanité věci, že jsme už nevěděly, pro který nákup se rozhodnout. Učinil jsi to jako sluha krále španělského, když strhl všechny hodiny svého pána, sjednotil jsi nás. Skutečně, neustále jsme se hádaly o to, kterému ze svých přání bychom měly dát přednost, a nepřišly isme, můj dobrý Evžene, na řešení, jež zahrnovalo všechna naše přání. Agáta skákala radostí. Nu, po celý den jsme vyváděly jako blázínkové a tak hrůzně si vedly (podle slov tetiných), že maminka nám řekla přísně: „Copak se s vámi děje, slečinky?“ Kdybychom byly bývaly vyhubovány,

myslím, že bychom byly bývaly spokojenější, žena nalézá jistě rozkoš v tom, trpí-li pro toho, koho miluje! Já také byla zasněná a smutná uprostřed své radosti. Bude ze mne asi špatná žena, jsem příliš marnotratná. Koupila jsem si dva pásy a hezký bodec na vypichování dírek u živůtku, takové hloupůstky, takže jsem měla mň peněz než ta baculatá Agáta. Taje šetrná a hromadí své penízky jako straka. Měla dvě stě franků! Já, drahý příteli, mám jen padesát tolarů. Jsem notně potrestána, nejraději bych hodila svůj pásek do studně, bude mi vždy trapné jej nosit. Okradla jsem Tě. Agáta byla rozkošná. Řekla mi: „Pošleme těch tři sta padesát franků jako od nás obou!“ Nemohla jsem se však zdržet, abych Ti nevyličila věci, jak se skutečně zběhly. Víš, jak jsme to navlekly, abychom uposlechly Tvých rozkazů? Sebraly jsme své slavné peníze, vydaly jsme se samy dvě na procházku, a když jsme se už jednou dostaly na hlavní silnici, běžely jsme do Ruffecu, kde jsme docela prostě daly tu částku panu Grimbertovi, který vede královský poštovní úřad. Když jsme se vracely, šlo se nám lehce jako vlašťovkám. „Copak nám to štěstí tak ulehčilo?“ řekla mi Agáta. Povídaly jsme si spoustu věcíček, které Vám nebudu opakovat, pane Pařížane, protože se týkaly příliš Vás. Ach, drahý bratře, máme Tě moc rády, a v těch několika slovech je všechno. Pokud se týče zachování tajemství, takové malé taškárky, jak nám říká tetička, jsou schopny všeho, dokonce i mlčet. Naše maminka se vypravila tajemně s tetičkou do Angoulimu a obě dvě zachovaly mlčení o vysokém politickém poslání cesty, která se neobešla bez dlouhých porad, z nichž jsme byly vyloučeny, zrovna tak jako pan baron. Velké dohady zaměstnávají mysl všech ve státě Rastignaců. Mušelínová róba prolamovaně posetá květy, kterou vyšívají infantky pro Její Veličenstvo královnu, pokračuje v nejhlubším tajemství. Zbývá dodělat jen dva pruhy. Bylo rozhodnuto nepostavit zeď na straně k Verteuilu, bude tam živý plot. Drobný lid tam přijde o své ovoce a špalírové stromky, zato však se tam získá krásná vyhlídka pro cizince. Potřeboval-li by zákonitý dědic kapesníky, dává se na vědomost, že urozená vdova de Marcillac, prohrabujíc se v pokladnicích a truhlách označovaných jménem

Pompejí a Herculana, našla kus krásného holandského plátna, o němž ani nevěděla. Princezny Agáta a Laura dávají si už do pořádku své nitě, jehly a ruce, stále ještě trochu moc červené. Mladí princové don Jindřich a don Gabriel podrželi Žalostný zvyk cpát se hroznovou zavařeninou, uvádět ve zlost své sestry, ničemu se nechtít učit, bavit se vybíráním hnízd, povykovat a proti zákonům státu řezat vrbičky, aby si z nich mohli udělat bičíky! Papežský nuncius, obecně zvaný pan farář, hrozí je vyloučit z církve, budou-li dále zanedbávat kánony církevních příkázání pro kanóny válečné bezinkové ráže. Sbohem, drahý bratře, nikdy Ti dopis nenesl tolik opravdových přání štěstí, nikdy tolik spokojené lásky. Budeš nám muset hodně vyprávět, až přijedeš! Řekneš mi všechno, mně jistě, jsem přece starší! Tetička nám napověděla, že máš úspěch ve společnosti.

Mluví se o jakés paní, dál se už mlčí... Rozumí se, to jen mezi námi. Poslouchej, Evžene, kdybys chtěl, obešly bychom se bez kapesníků a našily Ti košil. Odpověz mi na to rychle! Potřebuješ-li hned krásných dobře ušitých košil, musely bychom se hned do toho pustit. A je-li v Paříži v módě tvar, který bychom neznaly, poslal bys nám jeden vzorek, zvláště kvůli rukávům. Sbohem! Sbohem! Líbám Tě na čelo z levé strany, na skráň, která je jenom pro mne... Druhou stránku nechávám pro Agátu, která mi slíbila, že si nepřečte nic z toho, co jsem Ti napsala. Abych však měla o tom větší jistotu, zůstanu u ní, zatím co Ti bude psát. Tvá Tebe milující sestra Laura de Rastignac.«

»Ach ano,« řekl si Evžen, »ano, bohatství stůj co stůj! Ani poklady by nezaplatily tuto oddanost. Tato oddanost se nedá ani penězi zaplatit! Chtěl bych jim snést všechno bohatství světa. Patnáct set padesát franků!« řekl si po chvíli. »Každá z těch mincí musí trefit!« Laura má pravdu. To je ženská! Mám jenom dvě košile z hrubého plátna. Pro štěstí druhého se mladá dívka stává lstivou právě tak jako zloděj. Nevinná pro sebe a prozíravá pro mne, je jako anděl z nebe, který promíjí chyby pozemské, aniž je chápe.

Patřil mu celý svět! Byl zavolán již jeho krejčí, tázán o radu,

získán. Když viděl Rastignac pana de Trailles, pochopil, jaký vliv má krejčí na život mladých mužů. Běda! Není žádné střední cesty mezi těmito dvěma krajnostmi; krejčí je buď úhlavním nepřítelem nebo přítelem získaným účtem. Evžen našel ve svém krejčím muži, který pochopil otcovské povinnosti svého řemesla a který si byl vědom, že je jakýmsi spojovacím článkem mezi přítomností a budoucností mladých mužů. Rastignac mu byl proto vděčný a dopomohl ke jmění tomuto muži jedním ze svých vtipů, jimiž později vynikl:

»Znám od něho, « říkal, »dvoje kalhoty, které vyženily dvacet tisíc liber důchodu.«

Patnáct set franků a šatů podle libosti! V tomto okamžiku ubohý mladý muž z jihu už o ničem nepochyboval a sestoupil ke snídani s nedefinovatelným výrazem, jež dodává mladému muži vlastnictví jakéhokoliv peněžitého obnosu. Ve chvíli, kdy peníze proklouznou do kapsy studenta, vztyčí se v něm samém jakýsi fantastický sloup, o nějž se opře. Kráčí lépe než dříve, cítí v sobě jakýsi opěrný bod pro své jednání, jeho pohled je jasný a přímý, pohyby hbité; včera pokorný a bázlivý, byl by se dal zbít, nazítří by zbil i ministerského předsedu. Odehrávají se v něm neslýchané divy: všechno chce a všechno může, touží hned po tom, hned po onom, je veselý, šlechetný, výbojný. Zkrátka nedávno neopeřenému ptáčku dorostla křídla. Nemá-li student peníze, chňapá po stébélku radosti jako pes, který přes mnohá nebezpečí ukradne kost, v běhu ji rozkousne a saje z ní morek. Zacinká-li však mladý muž ve své peněženke několika těkavými zlatáky, vychutnává radost, kousek po kousku z ní ukrajuje, libuje si v ní, je jako v sedmém nebi, neví již, co znamená slovo *bída*. Paříž mu náleží celá. V tom věku se všechno leskne, všechno se třpytí a září! Je to věk radostné síly, z níž nikdo nic nemá, ani muž, ani žena! Věk dluhů a prudkých obav, které zvětšují všechny radosti. Kdo nepoznal levý břeh Seiny mezi ulicí Saint-Jacquest a ulicí Saints-Péres, ten neví nic o lidském životě!

»Ach, kdyby jen Pařížanky věděly!« říkal si Rastignac, hltaje pečené hrušky, kus za dva halíře, předkládané paní Vauquerovou,

»přišly by se sem pomilovat.«

V tu chvíli přišel do jídelny listonoš královské pošty, když předtím zazvonil na zvonek u mřížkových dveří. Ptal se po panu Evženu de Rastignac, jemuž podal dva váčky a potvrzenku k podpisu. Rastignac, jak by ho někdo šlehl bičem, zrudl pod pronikavým pohledem, jež na něj vrhl Vautrin.

»Budete mít čím platit hodiny šermu a výcviku ve střelbě,« řekl mu tento muž.

»Přiopluly koráby s penězi,« řekla mu paní Vauquerová, pohlížeje na váčky.

Slečna Michonneauová se bála okem o peníze zavadit, aby neprozradila svou chtivost.

»Máte hodnou matku,« řekla paní Couturová.

»Pán má hodnou matku,« opakoval Poirer.

»Ano, maminka si pustila žilou,« řekl Vautrin. »Teď můžete provádět své kejkle, chodit do společnosti, lovit tam věno a tančit s hraběnkami, které mají broskvoňové květy na hlavě. Věřte mi však, mladý muži, uče se pilně střílet.«

Vautrin udělal pohyb člověka, jenž mříží na svého protivníka. Rastignac chtěl dát listonoši spropitné, ale nic ve své kapse nenašel. Vautrin sáhl do své kapsy a hodil tomu muži dvacet sous.

»Máte dobrý úvěr,« dodal, dívaje se na studenta.

Rastignac byl nucen mu poděkovat, ačkoliv mu tento člověk od té doby, co se ostře pohádali v den, kdy se vrátil od paní de Beauséant, byl nesnesitelný. Po celý týden nepromluvili Evžen a Vautrin na sebe slovo, jen se navzájem pozorovali. Student nadarmo pátral po příčině. Asi se myšlenky promítají ve stejném poměru k síle, s níž vznikají, a zasáhnou tam, kam je mozek posílá, podle matematického zákona obdobného tomu, jenž řídí směr náboje z mozdíře. Různé jsou jejich účinky. Existují-li povahy něžné, do nichž se myšlenky zavrtají a které pustoší, jsou také povahy statečně ozbrojené, lebky s neproniknutelným valem, o něž se vůle druhých odrazí a odskočí jako kulky od zdi. Pak jsou ještě povahy měkké a hračkovité, v nichž myšlenky bližního hynou, jako se vystřelené kulky umrtví v měkké půdě redut.

Rastignac měl jednu z těch hlav naplněných prachem, které vybuchnou při sebemenším nárazu. Byl příliš živý a mladý, aby nebyl přístupten takovému promítání myšlenek, citové nákaze, jež nás tolika podivnými zjevy bez našeho vědomí napadá. Jeho duševní zrak měl jasnozřivou ostrost jeho rysích očí. Každý z jeho dvojitých smyslů měl tento tajemný rozsah, tuto přizpůsobivost vysílat a vnímat, které se obdivujeme u lidí vynikajících, rváčů schopných vystihnout slabé místo všech brnění. Zajeden měsíc ovšem vyvinulo se u Evžena právě tolik předností jako chyb. Jeho chyby na něm vyžadoval svět a touha splnit vyrůstající přání. Mezi jeho přednosti patřila ona jižní prudkost, která žene přímo k zdolání překážky a jež nedovolí ani jednomu muži z kraje za Loirou setrvat v jakékoliv nejistotě. Je to vlastnost, kterou Seveřané nazývají chybou: podle nich, byla-li původem Muratova štěstí, byla rovněž příčinou jeho smrti. Z toho by bylo možno utvořit závěr: dovede-li člověk z jihu v sobě spojit severské šibalství s odvahou obyvatele území za Loirou, je dokonalý a zůstává králem švédským. Rastignac nemohl proto dlouho vydržet v palbě Vautrinových baterií, nevěděl-li, zda tento muž je jeho přítelem či nepřítelem.

Chvilími se mu zdálo, že tato prapodivná osobnost vniká do jeho vášní a čte v jeho srdci, zatím co u ní bylo vše tak dobře uzavřeno, že vypadala, jako by měla nehybnou hloubku sfingy, která všechno ví a vidí, ale nic neřekne. Protože cítil plnou kapsu, Evžen se vzbouřil.

»Udělejte mi tu laskavost a počkejte!« řekl k Vautrinovi, který se zdvihl k odchodu, když dosrkal poslední doušky kávy. »Proč?« zeptal se čtyřicátník, nasazuje si klobouk se širokým okrajem a bera svou železnou hůlku, kterou často roztáčel jako člověk, jenž by se nelekl, ani kdyby byl čtyřmi zloději napaden.

»Chci vám vrátit dluh,« řekl Rastignac, který otevřel rychle váček a odpočítal sto čtyřicet franků paní Vauquerové.

»Dobré účty dělají dobré přátele,« řekl vdově. »Jsme vyrovnáni až do Silvestra. Proměňte mi těchto sto sous.«

»Dobří přátelé dělají dobré účty,« opakoval Poiret dívaje se na

Vautrina.

»Zde je dvacet sous,« řekl Rastignac, podáváje peníze sfinze v paruce.

»Jako byste se bál být mi něco dlužen!« zvolal Vautrin, zabodává pátravý pohled do nitra mladého muže a usmívaje se naň posměšně a cynicky, což Evžena již stokrát podráždilo.

»Ale... ano,« odpověděl student, který držel v ruce své dva váčky a chystal se odejít do svého pokoje.

Vautrin odcházel dveřmi vedoucími do salónu a student hodlal odejít dveřmi, které vedly do chodby u schodů.

»Víte, pane markýzi de Rastignacoráma, že to, co mi říkáte, není zrovna zdvořilé?« řekl Vautrin, přibouchnuv dveře salónu a blíže se k studentovi, který na něho chladně zíral. Rastignac zavřel dveře jídelny a odvedl Vautrina pod schody v chodbě, která dělila jídelnu od kuchyně a kde byly plné dveře vedoucí do zahrady a nad nimi dlouhé okno s železnou mříží. Tam řekl student před Sylvií, která vyrazila z kuchyně: »*Pane* Vautrine, nejsem žádný markýz a nejmenuji se Rastignacoráma.«

»Budou se bít,« řekla slečna Michonneauová lhostejně. »Budou!« opakoval Poirot.

»Raději ne,« odvětila paní Vauqueroová, mazlíc se s hromádkou tolarů.

»Hle, už jdou tamhle pod lípy,« zvolala slečna Viktorína, která vstala a podívala se do zahrady.

»Ten ubohý mladý muž je ale v právu!«

»Pojďme nahoru, drahá holčičko,« řekla paní Couturová, »tahle záležitost se nás netýká.«

Když paní Couturová s Viktorínou chtěly odejít, srazily se ve dveřích s tlustou Sylvií, která jim zatarasila cestu.

»Copak to je?« řekla. »Pan Vautrin řekl panu Evženovi: „To si vysvětlíme!“ Pak ho vzal v podpaží a teď se už procházejí mezi našimi artyčoky.«

Vtom přišel Vautrin.

»Matko Vauqueroová,« řekl s úsměvem, »nic se nelekejte, chci vyzkoušet své pistole pod lipami.«

»Ach, pane,« řekla Viktorína sepnuvši ruce, »proč chcete zabít pana Evžena?«

Vautrin ucouvl o dva kroky vzad a pátravě se zahleděl na Viktorínu.

»To je mi novinka,« zvolal šprýmovně, až se ubohá dívka začervenala. »Ten mládenec je velmi roztomilý, není-liž pravda?« pokračoval. »Přivádíte mě na myšlenku. Budu strůjcem štěstí vás obou, krásné děťátko.«

Paní Couturová vzala svou svěčenko v podpaždí, a táhnouc ji odtud, šeptala jí do ucha:

»Dnes vás ale, Viktoríno, nechápu.«

»Nepřeji si, aby se u mne střílelo z pistolí,« řekla paní Vauquerová, »nechcete přece vyděsit celé sousední okolí a přivolat policii v tuhleto hodinu?«

»Jen buďte klidná, matko Vauquerová,« odpověděl Vautrin, »všechno je v pořádku, jdeme si zastřílet.«

Dohonil Rastignaca a vzal ho důvěrně pod paží.

»Ani kdybych vám dokázal, že na třicet pět kroků pětkrát za sebou trefím do pikového esa,« řekl mu, »ani to by vás nezbavilo vaší odvahy. Připadáte mi poněkud jako ztřeštěnec a dal byste se zabít jako hňup.«

»Vy couváte,« řekl Evžen.

»Nedrážděte mě,« odpověděl Vautrin. »Není dnes chladné ráno, pojďme si tamhle sednout,« řekl, ukazuje na zeleně natřená sedátka. »Tam nás nikdo neuslyší. Musím si s vámi pohovořit. Jste dobrý mládeneček, jemuž nechci uškodit. Mám vás i rád, čestné slovo Smrtif... (u sta hromů!) čestné slovo Vautrinovo. Řeknu vám, proč vás mám rád. Nejdříve vězte: Zním vás, jako bych vás byl zplodil, a to vám chci dokázat. Odložte si tam své váčky,« dodal, ukazuje mu na kulatý stůl.

Rastignac položil peníze na stůl a usedl jat zvědavostí, kterou v něm nejvyšší měrou vyvolala náhlá změna v chování tohoto člověka, který mu nejdříve hrozil zabitím a teď se tváří jako jeho ochránce.

»Rád byste asi věděl, kdo jsem, co jsem dělal nebo co dělám,«

pokračoval Vautrin. »Jste moc zvědavý, chlapečku. Jen klidně sed'te! Uslyšíte o mně ještě jiné věci! Měl jsem mnoho smůly. Vyslechněte nejprve mne, vy mi odpovíte potom. Zde je můj život v několika slovech. Kdo jsem? Vautrin. Co dělám? Co se mi líbí. Dále. Chcete znát mou povahu? Jsem za dobře s těmi, kteří mi dobře činí nebo jejichž srdce promlouvá k mému. Takovým lidem je dovoleno vše, mohou mě kopat i do holenní kosti, a přece jim neřeknu: *Dej si pozor!* Ale, u všech rohatých, jsem zlý jako ďábel k těm, kdož mě zlobí a kteří se mi nelíbí. A je dobře, když vás upozorním, že jsem s to zabít takového člověka!« řekl uplivnuv si. »Snažím se pouze, abych ho dočista zabil, je-li to naprosto nutné. Jsem tím, co nazýváte umělcem. Přečetl jsem *Paměti Benvenuta Celliniho*, tak jak mě tady vidíte, a dokonce italsky! Od toho muže, který byl hrdý chlapík, jsem se naučil napodobit Prozřetelnost, která nás kosí nazdařbůh, a milovat krásno všude tam, kde je. Zdaž to není ostatně krásná partie ve hře, být sám proti všem a mít štěstí? Mnoho jsem uvažoval o současném složení vašeho společenského zmatku. Chlapče, souboj je hra pro děti, hloupost. Když ze dvou žijících mužů má jeden zmizet, musí to být hlupák, chce-li rozhodnutí ponechat náhodě. Souboj? Hlava nebo orel! To je ono. Pětkrát za sebou vypálím do pikového esa, umisťuje každou novou kulku nad druhou, a k tomu ještě na pětatřicet kroků! Má-li člověk takovýto talentíček, může si už věřit, že skolí svého protivníka. A přece jsem vystřelil na jednoho člověka z dvaceti kroků a netrefil jsem ho. Ten čerchmant neměl nikdy v životě pistoli v ruce. Podívejte se!« pravil Vautrin, sundáváje si vestu a odhaluje svou hrud', huňatou jako medvědí kožich, porostlou přírzkými chlupy, které budily cosi jako odpor smíšený se zděšením. »A ten holobrádek mi přilíhl srst,« dodal, vkládaje Rastignacův prst do dolíčku, který měl na hrudi. »Ale tenkrát jsem byl ještě dítě, tak ve vašich letech, jedenadvacet roků. Ještě jsem v něco věřil, v lásku ženy a v hromadu hloupostí, do kterých vy se teď chcete zamotat. Byli bychom se bili, že ano? Možná, že byste mě byl zabil. Předpokládejme, že jsem v zemi. Kde byste byl vy? Musel byste utéci, odjet do Švýcar a týt z tatínkových peněz, který

jich už nemá nazbyt. Chci vám teď objasnit vaši situaci. Učiním tak s převahou muže, který, prozkoumav věci zde na zemi, seznal, že jsou jen dvě možnosti: buď tupě poslouchat, nebo se bouřit. Já neumím v ničem poslouchat, je to jasné? Víte, co potřebujete na cestu, kam se chystáte? Milión, a to hned; bez něho i se svou chytrou hlavinkou mohli bychom se jít toulat k vodotryskům v Saint-Cloud, abychom hledali, je-li nějaká nadpřirozená bytost. A já vám ten milión dám.«

Na chvíli zmlkl a pohlédl na Evžena.

»Nu, nu, už se díváte lip na papírka Vautrina. Při tom slově se tváříte jako mladá dívka, když jí kdos řekne: „Na shledanou dnes večer!“ a která se fintí jako mazlivě se olizující kočka, když pije mléko. Výborně! Nuže tedy! Kdo z nás dvou! Tak je to s vámi, mládenče! Máme tam u vás tatínka, maminku, prasetu, sestry (osmnáct a sedmnáct let), dva bratříčky (patnáct a deset let), toť přehled posádky. Teta vychovává vaše sestry. Farář dochází vyučovat latině dva bratry. Rodina sní víc kaštanové kaše než pečiva, tatínek si šetří své kalhoty a maminka si popřeje stěží jedny šaty na zimu a jedny na léto, a sestry se protloukají, jak se dá. To všechno znám, byl jsem na jihu. Tak je tomu u vás doma, když vám posílají dvanáct set franků ročně a váš stateček vynáší jen tři tisíce franků. Máme kuchařku a sluhu, je třeba zachovat dekorum, tatínek je baron. Pokud se týče nás, máme ctižádost, jsme spřízněni s Beauséantovými, chodíme pěšky, toužíme po bohatství, a nemáme vindry, pojídáme *slátanice* matky Vauquerové a milujeme vybrané krmě z předměstí Saint-Germain, spíme na kavalci a chceme palác! Nekárám vás pro vaše přání. Není dáno každému mít ctižádost, mé srdíčko! Jen se zeptejte žen, jaké muže vyhledávají: ctižádostivé. Ctižádostivci jsou silnější v bedrech, mají krev bohatší železem a srdce ohnivější než ostatní muži. A žena se cítí tak šťastná a krásná v době, kdy je silná, že přede všemi muži dává přednost tomu, jehož síla je nesmírná, i kdyby byla v nebezpečení, že jím bude rozdrčena. Děláním soupis vašich přání, než vám položím otázku. A teď ta otázka. Máme hlad jako vlk, naše tesáky jsou rvavé, jak se zachováváme, aby náš žlab

byl stále plný? Nejdříve se tedy můžeme najíst zákoníku, není to nic zajímavého a ničemu se z toho nenaučíme, ale musí to být. Budiž. Staneme se advokátem, abychom to dotáhli na předsedu porotního soudu a posílali na galeje neblahé ubožáky, kteří stojí za víc než my, s vypáleným T. F. na rameni, abychom dokázali boháčům, že mohou klidně spát. Na tom není nic podivného, ale trvá to dlouho. Nejprve dva roky chytat lelky v Paříži a okukovat jen zbůhdarma *lahůdky*, na něž si děláme laskominy, a přece na ně nesmíme ani sáhnout. Je to únavné, jen stále toužit a nikdy se neukojit. Kdybyste byl bledý a omezený člověk s povahou hloupého copáře, neměl byste se čeho bát: ale v nás koluje divoká krev lví a zálusk na dvacet hloupostí za den. Podlehnete jistě těmto neodbytným mukám, nejtrýznivějším, jaké jsme spatřili v pekle našeho Pána Boha. Dejme tomu, že budete rozumný, že budete pít mléko a skládat elegie. Ať jste sebeušlechtlejší, budete muset začít po mnohých útrapách a odříkáních, z nichž by se i pes vztekl, tím, že se stanete zástupcem nějakého darebáka v nějakém venkovském zapadákově, kam vám vláda hodí tisíc franků služného, jako se předhodí hlt polévky řeznické doze. Štěkej na zloděje, obhajuj boháče, dej popravit srdnaté lidi! Pěkně děkuji! Nebudete-li mít protekci, shnijete u svého venkovského soudu. Ke třicítce z vás bude soudce s dvanácti sty franky ročně, neodhodil-li jste zatím svůj talár do žita. Když jste se dožili čtyřicítky, oženíte se s nějakou mlynářovou dcerkou, která bude mít asi šest tisíc liber důchodu. Děkuji. Sežeňte si protekci a budete už v třiceti letech právním zástupcem s tisícem dolarů příjmu a oženíte se se starostovou dcerou. Dopustíte-li se nějakého z těch drobných politických podvůdků, jako třeba přečtete-li na volebním lístku Villele místo Manuel (ten rým uspí svědomí), pak budete už ve čtyřiceti letech generálním prokurátorem a můžete to dotáhnout na poslance. Všimněte si, drahý hochu, že uděláme díry do svého svědomíčka, že zažijeme dvacet let strastí a tajných běd a že naše sestry zbudou na ocet. Mám tu čest vás také upozornit, že ve Francii je jen dvacet míst generálních prokurátorů a že je vás dvacet tisíc aspirantů na tuto hodnost, mezi nimiž najdete taškáře,

kteří by zaprodali své rodiny, jen aby se vyšplhali výš. Protiví-li se vám toto řemeslo, poohlédněte se po nějakém jiném. Ráčí se baron de Rastignac stát advokátem? Nuže dobrá! Deset let si musíte protrpět, utratit tisíc franků měsíčně, mít knihovnu, kancelář, chodit do společnosti, líbat lem roucha státního zástupce, aby vám zadával pře, zametat soudní palác svým jazykem. Kdyby vás toto zaměstnání někam dovedlo, nic bych nenamítal. Najděte mi však v Paříži pět advokátů, kteří v padesáti letech vydělají víc než padesát tisíc franků ročně! Eh, spíše než bych se takto ponížil v duši, to už bych se raději stal námořním lupičem. Ostatně kde vzít peníze? To všechno není nic veselého. Máme jakýsi pramen ve věnu ženy. Chcete se oženit? To je jako uvázat si kámen na krk. A zase, oženíte-li se pro peníze, co se stane s našimi představami o cti, s naší ušlechtilostí? Jako bychom už dnes začali s vaší vzpourou proti společenským zvyklostem. To by znamenalo jen plazit se jako had před ženou, lízat nohy matce, dopouštět se nízkostí, které by se protivily i němé tváři, fuj, kdybyste alespoň našel štěstí. Ale jako kamení ve stoce budete nešťasten se ženou, s kterou se takhle oženíte. To už je lepší vést válku s muži, než takhle bojovat se svou vlastní ženou. Hle, stojíte na rozcestí života, mládenče, vyberte si! Už jste si vybral: šel jste k našemu bratranci de Beauséant a tam jste zvěřil přepych. Šel jste k paní de Restaud, dceři otce Goriota, a tam jste zvěřil Pařížanku. Onoho dne, kdy jste se vrátil, měl jste napsáno na čele heslo, jež jsem uměl snadno rozluštit: *Prorazit! Prorazit! Prorazit stůj co stůj!* „Výborně!“ řekl jsem, „ten chlapík se mi líbí.“ Potřeboval jste peníze. Kde je vzít? Vytáhl jste je ze svých sester. Všichni bratři více méně obírají své sestry. Po vašich patnácti stech francích, vydobytých bůhvíjak z kraje, kde je víc kaštanů než peněz, se zapráší jako po vojácích, když jdou loupit. A potom, co uděláte? Budete pracovat? Práce, tak jak vy ji nyní chápete, vynese na stará kolena byt u matky Vauquerové takovým mládencům, jako je Poirot. Jak rychle získat jmění, je otázka, kterou si klade padesát tisíc mladých mužů, kteří jsou v takové situaci jako vy. Vy jste jedním z nich. Mějte na zřeteli úsilí, jež budete musit vynaložit, a dravost boje. Budete

muset pozřít jeden druhého, jako se pozřou pavouci vtěsnaní v nějakém kořenáči, protože padesát tisíc dobrých míst není. Víte, jak se z toho vymotat? Geniálním důvtipem nebo chytrou korupcí. Do toho množství lidí se musí vpadnout jako koule z děla, nebo se tam vplížit jako mor. Poctivost není k ničemu. Lidé se koří síle génia, nenávidí ho, snaží se ho pomlouvat, protože bere, ale nerozdílí se. Koří se mu však, jen je-li houževnatý. Jedním slovem, koří se mu na kolenou, když ho nemohli pohřbít v blátě. Korupce je v přesile, talent je vzácný. A tak korupce je zbraní prostřednosti, jíž je ažaž, a všude pocítíte její hrot. Uvidíte ženy, jejichž manželé mají celkem šest tisíc franků příjmu a které utratí víc než deset tisíc franků jen za svou parádu. Uvidíte úředníčky s dvanácti sty franky, jak kupují pozemek. Uvidíte ženy, jak se prodávají, aby mohly jet v kočáře syna některého francouzského paira, který smí v Longchampu projíždět prostředkem cesty. Viděl jste zbědovaného ubožáka otce Goriot, který byl nucen proplatit směnku uvalenou mu na krk jeho dcerou, jejíž manžel má padesát tisíc liber důchodu. Sázím se, že se na každém druhém kroku potkáte v Paříži s nějakými ďábelskými uskoky. Svou hlavu bych vsadil proti hlávce tohoto salátu, že píchnete do vosího hnízda u první bohaté, krásné mladé ženy, jež se vám zalíbí. Všechny jsou na štíru se zákony a pro všechno jsou se svými manžely na válečné noze. Nikdy bych neskoncoval, kdybych vám musel vykládat o nekalých obchodech, které provádějí pro milence, pro hadříky, pro děti, pro domácnost, nebo pro ješitnost, zřídka pro ctnost, tím si buďte jist! Proto také poctivý člověk je obecným nepřítelem. Co však myslíte, že je poctivý člověk? V Paříži poctivý člověk je ten, jenž mlčí a nechce se podílet o zisk. Nemluvím vám o oněch ubohých otrocích, kteří se všude dřou vždy bez odměny za svou práci a jež nazývám bratrstvem božích příštípkařů. Zajisté u nich najdete poctivost v plném rozkvětu své hlouposti, ale najdete u nich také bídu. Jako bych už viděl ten obličej, jaký by udělali ti dobří lidé, kdyby si Bůh z nás udělal špatný vtip a nedostavil se k poslednímu soudu. Chcete-li rychle zbohatnout, musíte už bohatým být nebo se alespoň tak tvářit. Abyste zbohatli, jde o to,

abyste tady hrál vysokou hru, jinak se zde jen paběrkuje a má úcta! Má-li ve stu zaměstnáních, jež si můžete vybrat, deset jiných rychlý úspěch, veřejnost je nazve zloději. Utvořte si z toho závěr. Hle, to je život, jaký skutečně jest. Není o nic hezčí než obyčejná kuchyně, je tam právě tolik zápachu, a chceme-li jíst, umažeme si ruce; snažte se jenom pečlivě zbavit se té špíny, v tom je celá morálka naší doby. Mluvím-li k vám takto o světě, dal mi už k tomu život právo, znám jej. Myslíte, že se proto na něj horším? Vůbec ne. Byl vždycky takový. Mravokárci jej nikdy nepředělají. člověk je nedokonalý. Často je víceméně pokrytecký a pak bláhovci říkají, že má nebo nemá dobré mravy. Neodsuzuji jen boháče, a prostý lid snad ne: člověk je stejný nahoře, dole i uprostřed. Na každý milión těchto velikých zvířat připadne deset veselých chlapíků, kteří se povznesou nade všechno, i nad zákony. Jsem jedním z nich. Jste-li vy něčím víc, jděte přímou cestou a se vztyčenou hlavou. Budete však muset zápolit se závistí, pomluvou, prostředností, se všemi. Napoleon se setkal s ministrem války, který se jmenoval Aubry, a ten ho málem poslal do kolonií. Zkoumejte se! Sledujte, budete-li moci každé ráno vstávat se silnější vůlí, než jste měl den předtím. Za těchto předpokladů chci vám učinit návrh, který by nikdo neodmítl. Dávejte pozor! Vidíte, já mám nápad. Mým snem je odejít a žít patriarchálně na nějakém velkém panství, třeba o stu tisíce jiter, na příklad na jihu Spojených států. Tam bych ze sebe udělal plantážníka, měl bych otroky, vydělal bych několik pěkných miliónků prodejem dobytka, tabáku, žil bych si jako neomezený pán, dělal bych, co by se mi zlíbilo, a vedl bych život, o kterém se tady ani nesní, tady, kde každý zaleze do svého tvrdého doupěte. Jsem veliký básník. Já však své básně nepíši: jsou jen v mých činech a citech. Mám nyní padesát tisíc franků, za něž bych si opatřil stěží čtyřicet černoců. Potřebuji dvě stě černoců, abych mohl uspokojit svou touhu po patriarchálním životě. Černoši jsou jako děti, s nimiž si můžeme dělat, co chceme, aniž vás nějaký slídivý královský prokurátor přijde pohánět k odpovědnosti. S takovým černým kapitálem budu mít za deset let tři nebo čtyři milióny. Podaří-li se mi to, nikdo se

mě nezeptá: „Kdo jsi?“ Budu panem Čtyřmilionem, občanem Spojených států. Bude mi padesát let a ještě nebudu plesnivý, budu se bavit podle své chuti. Zkrátka, opatřím-li vám milionové věno, dáte mi dvě stě tisíc franků? Dvacet procent provize, tak co, je to moc? Dáte se svou paničkou obskakovat. Až budete ženat, projevíte neklid, výčitky svědomí, čtrnáct dní budete dělat ztrápeného. Jednou v noci po nějakých těch milostných hloupůstkách oznámíte své ženě, zatím co ji budete líbat, že máte dvě stě tisíc franků dluhů, a řeknete jí: „Drahoušku!“ Takový vaudeville sehrávají každodenně i nejváženější mladí mužové. Mladá žena neodepře svou peněženku tomu, kdo uchvátí její srdce. Myslíte, že přitom o něco přijdete? Nikoliv. Však už najdete způsob, jak dostat zpátky svých dvě stě tisíc franků nějakým obchodem. Se svými penězi a svou bystrou hlavou nashromáždíte jmění tak značné, jak si jen můžete přát. Ergo, za půl roku založíte tak štěstí své vlastní, štěstí rozmilé ženy a štěstí svého papírka Vautrina, nepočítáme-li štěstí vaší rodiny, která pro nedostatek dříví se musí v zimě zahřívat svým dechem. Nediňte se tomu, co vám navrhuji, ani tomu, co od vás žádám. Ze šedesáti krásných pařížských sňatků je čtyřicet sedm podobným podnikem obchodním. Notářská komora přinutila pana...«

»A co musím udělat?« řekl dychtivě Rastignac, když přerušil Vautrina.

»Téměř nic,« odpověděl mu Vautrin, prozrazuje pocit radosti podobný bezhlučnému radostnému projevu rybáře, když zpozoruje, jak ryba zabírá. »Poslouchejte mě pozorně! Srdce ubohé, nešťastné a bědné dívky je jako houba, jež touží nasáknout láskou, vyschli houba, která ihned nabubří, jakmile do ní skane kapička citu. Dvořit se mladé bytosti, která žije v osamělém postavení, v beznaději a chudobě, neboť nemá ponětí o svém budoucím jmění, hrome, to je jako mít všechny trumfy v ruce, jako znát čísla, jež vyjdou v loterii, jako hrát na burze a znát typy. Na pevných pilotech zbudujete nezničitelné manželství. Až této dívce spadnou milióny do klína, složí vám je k nohám, jako by to byly kamínky. „Vezmi, můj nejmilejší! Vezmi je, Adolfe! Vezmi,

Alfrede! Vezmi, Evžene!“ řekne, jestliže Adolf, Alfred či Evžen měli dobrou vůli se pro ni obětovat. Co rozumím takovou obětí? Na příklad prodat staré šaty, aby se mohlo jít do Cadran Bleu na lanýžovou paštiku, odtamtud večer do Ambigu-Comique. Nebo zase dát své hodinky do zastavárny a věnovat jí za to šál. Nevykládám vám o milostných psaníčkách ani o titěrnostech, na něž si ženy tolik potrpí, když jsme od nich vzdáleni, jako například rozmazat kapičky vody na dopisní papír jako slzy. Děláte na mne dojem, že se dokonale vyznáte v hantýrce lásky. Paříž, vězte, je jako les Nového světa, kde se prohání dvacet kmenů divokých národů, Illinoů, Huronů, kteří žijí z práce různých společenských tříd. Vy jste zde lovcem miliónů. Abyste je ulovil, užíváte osidel, vějíček a vábniček. Loví se několikerým způsobem. Někteří loví na věno, druzí zas na dluhy; tito chytají svědomí, oni zas prodávají oběti svázané do kozelce. Ten, kdo se vrátí s pěkně naplněnou loveckou brašnou, je pozdravován, oslavován, vítán v dobré společnosti. Buďme spravedliví k této pohostinné půdě, máte co dělat s městem na celém světě nejvládnějším. Odmítá-li hrdá aristokracie všech hlavních měst Evropy přijmout mezi sebe nějakého nectného milionáře, Paříž mu otvírá svou náruč, běhá na jeho slavnosti, pojídá na jeho banketech a ťuká si s jeho úhonou.«

»Kde však najít dívku?« řekl Evžen.

»Je vaše, je před vámi!«

»Slečna Viktorína?«

»Ano, ona.«

»Jak to?«

„Miluje vás už, vaše budoucí malá baronka de Rastignac!“

»Ta přece nemá ani haléře,« pokračoval Evžen udiveně.

»Ach, už jsme u toho! Ještě pár slovíček,« řekl Vautrin, »a všechno se objasní. Otec Taillefer je starý ničema, který prý v revoluci zavraždil jednoho ze svých přátel. Je to jeden z těch povedených chlapíků, jak jsem vám o nich vykládal, kteří mají o všem své vlastní mínění. Je bankéřem, hlavním společníkem bankovního domu Bedřich Taillefer a spol. Má jediného syna, kterému chce zanechat své jmění ke škodě Viktorínině. Já takové

nespravedlivosti nemám rád. Jsem jako Don Quijote, rád беру v ochranu slabého proti silnému. Kdyby bylo ve vůli Boží odejmout mu syna, Taillefer by přijal zpět svou dceru. Přál by si mít nějakého dědice, to už je taková vrozená hloupost, a vím, že už jiné děti mít nemůže. Viktorína je něžná a roztomilá, brzo si svého tatínka osedlá a roztočí ho jako nějakou káču bičíkem své lásky. Bude příliš citlivá na vaši lásku, aby na vás zapomněla, oženíte se s ní. Já si vezmu na starost úlohu Prozřetelnosti a zastanu vůli Boží. Mám přítele, pro něhož jsem se obětoval, kapitána loirské armády, který se právě stal úředníkem v královské gardě. Dá na mé mínění a stal se ultraroyalistou. Nepatří k těm hlupákům, kdož vy trvávají ve svém přesvědčení. Mám-li vám ještě dát nějakou radu, andílku, tedy abyste nelpěl víc na svém přesvědčení než na slovech. Budou-li je na vás žádat, prodejte je! Muž, jenž se vychloubá, že nikdy nezměnil své přesvědčení a chce jít vždy přímou cestou, je bláhovec, jenž věří v neomylnost. Není zásad, jsou jen události; není zákonů, jsou jen okolnosti; vynikající člověk sloučí události a okolnosti, aby je řídil. Kdyby byly pevné zásady a zákony, národy by je tak neměnily, jako měníme prádlo. Člověk není nucen být moudřejší než celý národ. Muž, který prokázal nejméně služeb Francii, je uctívánou modlou za to, že vždycky lačněl jen po krvi. Je nanejvýš dobrý k tomu, aby ho postavili do muzea mezi stroje s označením: La Fayette. A zase princ, po němž každý hodí kamenem a který pohrdá lidskostí tak, že jí vmete ve tvář tolik přísah, kolik je od něho žádáno, zachránil Francii na vídeňském kongresu před rozdělením. Jsou mu dlužni věnce a házejí po něm blátem. Oh, já znám, jak to chodí! Znáám tajemství mnoha lidí. To stačí. Budu neochvějně přesvědčen teprve tehdy, až se setkám se třemi lidmi, kteří budou zajedno v názoru o praktickém užití nějaké zásady, a to si počkám. Ani u soudu nenajdeme tři soudce, kteří by měli stejný názor o některém paragrafu zákona. Vraťme se k mému muži! Ukřižoval by znova Ježíše Krista, kdybych mu o to řekl. Stačí jediné slovo jeho papínka Vautrina a vyvolá hádku s tím šibalem, který nepošle své sestře ani sto sous, a...«

Ted' Vautrin vstal, postavil se do střehu a udělal šermířský výpad. „Klid' se!“ dodal.

„To je hrůza!“ řekl Evžen. „To nemyslíte vážně, pane Vautrine?“

„Třesky plesky, jen klid,“ pokračoval tento muž, „nebud'te dítě; ostatně, udělá-li vám to dobře, hněvejte se, rozčilujte se! Řekněte, že jsem nepoctivec, zločinec, darebák, bandita, ale nenazývejte mě ani podvodníkem, ani špehem! Nu tak, spust'te, zasypte mě nadávkami! Odpouštím vám, je to tak přirozené ve vašem věku! Já byl také takový! Jenom uvažujte. Jednou provedete něco horšího. Půjдете na zálety k nějaké hezké ženě a dostanete peníze. Už jste to měl v úmyslu!“ řekl Vautrin, „neboť jak jinak se doděláte úspěchu, nezpeněžíte-li svou lásku? Ctnost, drahý studente, nelze rozdělit: buď je, anebo není. Říkají nám, že se máme kát za své hříchy. Zas jeden pěkný prostředek, jímž se zprostitíme zločinu kajícínou zkroušeností. Svést ženu, abychom se dostali na určitý stupeň společenského žebříčku, zasít nešvár mezi děti jedné rodiny, zkrátka všechny hanebnosti, které se páchají pod pokličkou rodinného života nebo zase pro radost a osobní zájem, myslíte, to že jsou projevy víry, naděje a lásky? Proč dva měsíce vězení hejskovi, který jednou v noci obere dítě o polovinu jeho jmění, a proč galeje chudému ubožákovi, který ukradne tisícifrankovou bankovku za přitěžujících okolností? To jsou vaše zákony. V každém jejich paragrafu je cosi nesmyslného. Muž v salonních rukavičkách a se salonními řečmi se napáchal vražd, při nichž se krev neprolévá, nýbrž dává. Vrah a velkomožný pán otevřel dveře: dva noční zjevy! Mezi tím, co vám navrhuji, a tím, co vy jednou provedete, je jen o tu krev méně. Vy věříte v něco pevného na tomto světě! Nedbejte tedy lidí a hledejte očka, jimiž se dá proklouznout v síti zákoníku! Za velkým jméním nabytým neznámo jak tají se vždycky zločin, promlčený proto, že byl čistě proveden.“

„Mlčte, pane! Nechci již o tom slyšet, nakonec bych pochyboval sám o sobě. V tomto okamžiku mi cit říká všechno.“

„Jak je vám libo, sličné děťátko. Myslel jsem si o vás, že víc

snesete,« řekl Vautrin, »už vám nic neřeknu. A přece ještě poslední slovo.« Upřeně pohlédl na studenta a řekl mu:

»Znáte mé tajemství!«

»Mladý muž, který vás odmítá, je bude umět brzy zapomenout.«

»To jste dobře řekl, to mě těší. Jiný, uvidíte, nebude tak úzkostlivý. Vzpomeňte si na to, co pro vás chci udělat. Čtrnáct dní vám ponechám na rozmyšlenou. Bud' – anebo.«

»Jakou to železnou lebku má tenhle člověk!« řekl si Rastignac, když viděl Vautrina klidně odcházet s hůlčičkou pod paží. »Řekl mi bez obalu, co mi paní de Beauséant řekla ve vatičce. Rozdíral mi srdce svými ocelovými spáry. Proč chci jít k paní de Nucingen? Uhodl mé záměry, sotvaže jsem je pojal. Stručně řečeno, ten lupič mi řekl mnohem více o ctnosti, než jsem se dověděl od jiných a dočetl z knih. Nestrpí-li ctnost žádných ústupků, pak jsem tedy okradl své sestry?« řekl si a mrštil svými váčky na stůl.

Usedl a propadl se ve vířivých úvahách.

»Být věrný ctnosti, vznešené utrpení! Ach, každý věří v ctnost. Kdo je však ctnostný? Národy mají za svou modlu svobodu, kde je však na světě opravdu svobodný národ? Mé mládí je ještě čisté jako obloha bez mraků; cožpak chtít se stát velkým nebo bohatým není totéž jako se rozhodnout lhát, pokořovat se, podlízat, vypínat se, pochlebovat, přetvařovat se? Což to neznamená služebničit těm, kdo lhali, pokořovali se a podlízali? Nejdříve je nutno jim sloužit, než se staneme jejich spoluvinníky. Nuže, to ne! Chci pracovat šlechetně, se svatým nadšením. Chci pracovat ve dne v noci a být vděčen za své jmění jen své úmorné práci. Cesta k takovému jmění bude zdlouhavější, ale každý večer má hlava spočine v poduškách s čistým svědomím. Co je krásnějšího než rozjímat o svém životě a shledat jej čistým jako lilie? Já i můj život jsme jako snoubenec se snoubenkou. Vautrin mě poučil, jak vypadá manželství po deseti letech. U čerta! Ztrácím hlavu. Nechci už na nic myslet, srdce je dobrým vůdcem.«

Z tohoto svého snění byl Evžen vyrušen hlasem tlusté Sylvie, která mu ohlašovala krejčího. Objevil se před ním, drže v ruce své

dva váčky peněz, a vůbec ho to nemrzelo. Když zkusil večerní oděv, vzal na sebe ještě nové vycházkové šaty, které ho úplně změnily.

»Vyrovnám se docela panu de Trailles,« řekl si. »Konečně vypadám jako šlechtic!«

»Pane,« řekl Goriot, když vstoupil k Evženovi, »ptal jste se mne, znám-li salóny, kam chodí paní de Nucingen?«

»Ano.«

»Tak tedy příští pondělí jde na ples maršálka Carigliana. Budete-li tam moci jít, řekněte mi, zda se mé dcery dobře bavily, co měly na sobě, zkrátka všechno.«

»Jak jste to mohl vyzvědět, drahý otče Goriot?« řekl Evžen, usazuje ho ke krbu.

»Řekla mi to její komorná. Dovím se o všem, co dělají, od Terezky a Konstancie,« vysvětlil s radostnou tváří.

Stařec se podobal milenci dosud dostatečně mladému, aby mohl být šťasten z válečné lsti, která ho spojuje s jeho milenkou bez jejího tušení.

»Vy je uvidíte, vy jistě!« řekl s naivním výrazem bolestné závisti.

»Nevím,« odpověděl Evžen. »Chci jít požádat paní de Beauséant, může-li mě představit paní maršálové.«

Evžen myslil s určitou dávkou vnitřní radosti, jak se ukáže u vikomtesy v šatech, jež bude od nynějška nosit. To, co mravokárci nazývají propastí lidského srdce, to jsou jen klamné myšlenky, bezděčná hnutí osobního zájmu. Tyto peripetie, předmět tolika řečí, tyto náhlé obraty jsou jen skutky vypočítané ve prospěch našich radostí. Když Rastignac spatřil sám sebe v pěkných šatech, rukavicích a botách, zapomněl na své ctnostné rozhodnutí. Mládí se neodvažuje pohlédnout do zrcadla svědomí, když se vydává na cestu nespravedlnosti, zatím co se v něm zralý věk zhlíží, v tom tkví všechn rozdíly mezi těmito dvěma životními údobími. Od několika dní se stali oba sousedé, Evžen a otec Goriot, dobrými přáteli. Jejich tajné přátelství vyvěralo z důvodů psychologických, z nichž sdílely opačné city mezi Vautrinem a studentem. Odvážný

filosof, jenž bude chtít zjistit účinky našich citů ve světě fyzickém, shledá možná mnohý důkaz jejich skutečné hmotnosti ve vztazích, jež se vytvářejí mezi námi a zvířaty. Který znalec tváří přesněji uhodne povahu než pes, jenž vycítí, zda ho neznámý miluje nebo ne? *Přilnavé atomy*, příslovečná rčení, jichž každý užívá, jsou z těch faktů, které zůstávají v řeči, aby vyvrátily filosofické pošetilosti, kterými se zabývají ti, kteří rádi prosívají slupky prvotních slov. Člověk cítí, je-li milován. Cit vtiskne pečeť všem věcem a šíří se prostorem. Dopis je duší, je tak věrnou ozvěnou mluvícího hlasu, že citliví jedinci je počítají k nejbohatším pokladům lásky. Otec Goriot, jehož nerozvážný cit stavěl až na roven vznešené věrnosti psí povahy, zavěťřil soucit, obdivuhodnou dobrotu, mladické sympatie, které se pro něho probudily v srdci studentově. Dosud však toto klíčící spojení nevedlo k žádné důvěrnosti. Projevil-li Evžen touhu poznat paní de Nucingen, nebylo to proto, že by byl počítal se starcem, aby jím byl k ní uveden, doufal však, že nějaká indiskrétnost by mu mohla dobře posloužit. Otec Goriot mu vyprávěl o dcerách jen v mezích toho, o čem bylo dovoleno veřejně mluvit v den jeho dvou návštěv. »Drahý pane,« řekl mu druhého dne, »jak jste si jen mohl myslet, že paní de Restaud se na vás rozhněvala, když jste vyslovil mé jméno? Obě mé dcery mě velmi milují. Jsem šťastný otec. Pouze moji zeťové se ke mně špatně zachovali. Nechtěl jsem, aby tyto drahé bytosti trpěly pro mé neshody s jejich manžely, a proto jsem dal přednost tomu, abych se s nimi stýkal potají. Tyto tajné návštěvy mi skýtají tisíce radostí, jimž neporozumějí jiní otcové, kteří mohou vídat své dcery, kdykoliv chtějí. To já nemohu, chápete? Tak tedy chodím, když je hezky, na Champs-Élysées, a vyptám se předtím komorných, vyjedou-li si mé dcery. Čekám na ně na cestě, srdce se mi rozbuší, když se kočáry blíží, obdivuji se jim a jejich toaletám, a když jedou kolem mne, pohlédnou na mne s lehkým úsměvem, který mi pozlatí svět, jako by na něj dopadl paprsek nějakého krásného slunce. Počkám, musí se zase vrátit. Vidím je znova! Čerstvý vzduch jim prospěl, zružověly. Slyším kolem sebe říkat: „To je krásná žena!“ To potěší mé srdce. Cožpak

to není má krev? Mám rád koně, kteří je vozí, a chtěl bych být psíkem, kterého mají na klíně. Žiji jejich radostmi. Každý miluje jinak, tím, jak miluji já, nikomu neubližuji, proč se tedy o mne lidé starají? Jsem šťasten svým způsobem lásky. Což je to protizákonné, jdu-li se podívat večer na své dcery, když odjíždějí z domu na ples? Jaké je to pro mne zklamání, přijdu-li pozdě a slyším: „Paní již odjela.“ Jednou jsem čekal až do tří hodin do rána, abych zahlédl Nast’u, kterou jsem už dva dny neviděl. Div jsem nezhybnul radostí. Prosím vás o to, nemluvte o mně, jen chcete-li vyprávět, jak jsou mé dcery hodné. Chtějí mě zahrnovat všemožnými dárky, bráním jim v tom a říkám jim: „Ponechte si své peníze! Copak bych s nimi dělal? Nic nepotřebuji.“ Co vlastně jsem, drahý pane? Nicotná mrtvola, jejíž duše je všude, kde jsou mé dcery. Až poznáte paní de Nucingen, řeknete mi, které z nich dáváte přednost,« pravil staroch po chvíli ticha, když viděl, že se Evžen chystá odejít na procházku do Tuillerií, aby tam přečkal dobu, než se bude smět ohlásit u paní de Beauséant.

Tato procházka byla pro studenta osudná. Několik žen si ho povšimlo. Byl tak krásný, tak mladý a měl švih dobrého vkusu! Když shledal, že je předmětem pozornosti takřka obdivné, nemyslel už ani na své sestry, ani na svou tetu, které obral o peníze, ani na svůj ctnostný vzdor. Viděl, jak se mu nad hlavou vznáší onen démon, kterého je tak snadno zaměnit s andělem, toho satana s barevnými křídly, který rozsévá rubíny a zlatými paprsky osvětluje průčelí paláců, nachem odívá ženy, který zpozdilou nádherou zdobí trůny, zprvu tak prosté. Slyšel boha chřestivé marnosti, jejíž pozlátka zdá se nám symbolem noci. Řeč Vautrinova, ať byla sebecyničtější, uhnízдила se v jeho srdci, jako se do vzpomínky panny vryje ohyzdná tvář staré kuplířky, jež jí řekla: »Zlata a lásky jen houšť!« Evžen se bez cíle potuloval, k páté hodině přišel k paní de Beauséant, a tam dostal jednu z těch strašných ran, proti nimž jsou mladá srdce bezbranná. Až dosud zastihl vždy vikomtesu plnou přívětivé zdvořilosti, oné slad’oučké vlídnosti vštípené šlechtickou výchovou, jež je však jen tehdy dokonalá, jde-li ze srdce.

Když vstoupil, paní de Beauséant odměřeně pokynula a stroze mu řekla:

»Pane de Rastignac, nemohu vás přijmout, alespoň ne teď! Jsem zaměstnána...«

Pro pozorovatele, a Rastignac se jím právě stal, byla tato věta, pohyb, pohled, odstín hlasu obrazem povahy a zvyků této společenské kasty. Vyhmátl železnou ruku pod sametovou rukavičkou, osobní sobectví pod společenským chováním, syrové dřevo pod nátěrem. Vytušil konečně sílu slov: »*Já – král*«, sílu, jež začíná pod baldachýnem trůnu a končí pod hledím posledního šlechtice. Evžen se příliš snadno spolehl na její slovo a uvěřil v ušlechtilost ženy. Jako všichni nešťastníci podepsal v plné důvěře rozkošnou smlouvu, která má svázat dobrodince s dlužníkem, smlouvu, jejíž první článek posvátně prohlašuje naprostou rovnost mezi vznešenými srdci. Laskavost, jež spojuje dvě bytosti v jedinou, je božská vášeň, právě tak nepochopená a právě tak vzácná jako opravdová láska. Ta i ona je marnotratností krásných duší. Rastignac se chtěl dostat na ples vévodkyně de Carigliano, proto spolkl tento výbuch rozmaru.

»Paní vikomteso,« řekl dojatě, »kdyby nešlo o důležitou věc, nebyl bych vás přišel obtěžovat. Buďte tak laskavá a dovolte mi, abych vás navštívil později. Počkám.«

»Nuže, přijďte se mnou povečeřet,« řekla trochu zmatena tvrdostí, již vložila do svých slov, neboť tato žena byla vskutku právě tak dobrá jako velká.

Ačkoli se Evžen cítil dotčen náhlým obratem, řekl si při odchodu:

»Pokoř se, vydrž všechno! Jaké asi musí být ty ostatní, když nejlepší z žen smaže příslib svého přátelství a odhodí tě jako starý střevíc? Každý tedy jen pro sebe? Pravda, její dům není kramářský obchod a mylím se, chci-li, aby mi pomáhala. Je třeba, jak říká Vautrin, udělat ze sebe dělovou kouli.«

Trpké úvahy studentovy se rozptýlily brzo nadějí, kterou si sliboval od večeře u vikomtesy. A tak jakýmsi zásahem osudu nejmenší události jeho života se spikly, aby ho hnaly ke kariéře, v

níž podle postřehů strašlivé sfingy z domu Vauquerova musí tak jako na poli válečném zabíjet, aby nebyl sám zabit, klamat, aby nebyl oklamán; kde musí odložit před vstupem své svědomí, své srdce, nasadit si škrabošku, bez lítosti si pohrávat s lidmi a jako ve Spartě ukrást bohatství nikým neviděn, aby si zasloužil vítězného věnce. Když se vrátil k vikomtse, zastihl ji už zase, jak oplývá onou vznešenou dobrotou, kterou mu vždy projevovala. Oba odešli do jídelny, kde vikomt čekal na svou ženu a kde se skvěl prostřený stůl oním přepychem, jenž za restaurace, jak je všeobecně známo, dosáhl svého vrcholu. Pan de Beauséant, jako mnoho blazeovaných lidí, viděl už svou jedinou radost jen v dobrém hodování.

V labužnictví se vyškolicil v době Ludvíka XVIII. a vévody d'Liscars. Jeho tabule skýtala dvojí přepych, přepych výzdoby a přepych jídla. Nikdy dosud taková podívaná nepřekvapila Evženův zrak, neboť večerel po prvé v domě, kde vysoká společenská úroveň je dědičná. Móda potlačila právě večerní hostiny, které bývaly kdysi za císařství zakončením plesů, hostiny, na nichž se museli vojenští páni posilnit a připravit na všechny potyčky, které na ně tu i venku čekaly. Evžen se zúčastnil zatím jen plesů. Sebevědomí, kterým se později tak výjimečně vyznačoval a kterého začínal nabývat, zabránilo mu, aby pošetile nežasl. Avšak když viděl toto tepané stříbro a množství drobností nádherné tabule a obdivoval se po prvé nehlučné obsluze, bylo těžko pro člověka ohnivě obrazotvornosti nedat přednost tomuto životu neustálé elegance před životem strádání, jemuž se chtěl ráno zaslíbit. Ve svých myšlenkách se na chvíli přenesl do měšťáckého penzionátu. Zmocnila se ho opravdová hrůza, takže se zapřisáhl opustit jej v lednu, jednak aby se usadil v nějakém čistém domě, jednak aby unikl Vautrinovi, jehož pádnou pravici dosud cítil na svém rameni. Zamyslíme-li se nad korupcí, ať už zjevnou nebo utajenou, jež se v Paříži objevuje v tisícerych proměnách, tu se člověk se zdravým rozumem táže, jakým nedopatřením tam stát zařizuje školy a v nich shromažďuje mládež, jak je možno, že hezké ženy tu ještě požívají úcty, a jakým kouzlem se stane, že

zlato, jež směnárníci vykládají, nezmizí s jejich misek? Uvážíme-li však, že je málo případů zločinů, ano i přečinů spáchaných mladými lidmi, neubráníme se pak úctě, již jsme pojali k těmto trpělivým Tantalům, kteří mezi sebou navzájem bojují, a to téměř vždy vítězně! Kdyby byl dobře vykreslen boj ubohého studenta s Paříží, poskytoval by naší moderní civilizaci jeden z nejdramatičtějších námětů. Paní de Beauséant marně pohledem vybízela Evžena k hovoru, nechtěl nic říci v přítomnosti vikomtově.

»Doprovodíte mě dnes do Italské opery?« zeptala se vikomtesa svého muže.

»Nepochybuje, že bych vám s radostí vyhověl,« odpověděl s posměšnou dvorností, již se dal student napálit, »musím však kohosi zastihnout ve Varietés.«

»Svou milenku,« pomyslíla si.

»Cožpak zde dnes nebudete mít pana Ajudu?« zeptal se vikomt.

»Ne,« odpověděla rozladěně.

»Nuže, potřebujete-li mermomocí doprovod, ať vás doprovodí pan de Rastignac.«

Vikomtesa pohlédla s úsměvem na Evžena.

»Vydáte se všanc lidským řečem,« řekla.

»*Francouz miluje nebezpečí, protože v něm nalézá slávu*, řekl Chateaubriand,« odpověděl Rastignac s úklonou.

Za chvíli se již vezl vedle paní de Beauséant v rychlém kočáře do divadla, tehdy módního. Myslil, že je v pohádce, když vstoupil do přední lóže a viděl se s vikomtesou, jejíž úbor byl rozkošný, terčem všech kukátek. Nevycházel z okouzlení.

»Chcete mi něco říci,« řekla mu paní de Beauséant. »Ach, hleďte, paní de Nucingen je v třetí lóži od nás. Její sestra a pan de Trailles jsou na druhé straně.«

Při těchto slovech se vikomtesa zahleděla do lóže, kde měla sedět slečna Rochelidová, když tam však nespatriła pana d'Ajuda, její obličej neobyčejně zazářil.

»Je rozkošná,« řekl Evžen, popatřiv na paní de Nucingen.

»Má světlé řasy.«

»Ano, jakou však má pěknou štíhlou postavu!«

»Mí veliké ruce.«

»Ale krásné oči.

»Má protáhlý obličej.«

»Ale i tak vypadá vznešeně.«

»To je její štěstí. Podívejte se, jak si nasazuje a snímá lorňon!
V pohybech nezapře Goriota,« řekla vikomtesa k velikému údivu Evženovu.

Paní de Beauséant si prohlížela lorňonem celé hlediště a vypadala skutečně, jako by si paní de Nucingen nevšímal, zatím však jí neušel ani jediný její pohyb. Společnost byla vybraně krásná. Delfína de Nucingen byla nemálo polichocena, že zaujala výlučně pozornost mladého a krásného muže, elegantního bratrance paní de Beauséant, který měl oči jen pro ni.

»Budete-li ji i nadále hltat svým pohledem, způsobíte pohoršení, pane de Rastignac. Nikam to nepřivedete, budete-li se takto lidem věšet na krk.«

»Drahá sestřenko,« řekl Evžen, »hodně jste mi již pomohla. Chcete-li dokončit své dílo, nežádám od vás víc, než abyste mi prokázala službu, která pro vás bude maličkostí, mně však velmi prospěje. Zamiloval jsem se.«

»Už?«

»Ano.«

»A do této ženy?«

»Byly by snad mé touhy vyslyšeny jinde?« řekl, zahleděv se zkoumavě na sestřenku. »Paní vévodkyně de Carigliano je v přátelském styku s paní vévodkyní de Berry,« pokračoval po krátké pomlce, »jistě k ní půjdete, představte mě laskavě a vezměte mě s sebou na ples, který pořádá v pondělí. Setkám se tam s paní de Nucingen a zahájím svůj první útok.«

»Mileráda,« řekla, »líbí-li se vám již, vyvíjejí se vaše srdeční záležitosti velmi dobře. Podívejte, v loži princezny Galathionnové je de Marsay! Paní de Nucingen je jako na trní, hněvá se! Není příznivější chvíle přiblížit se k ženě, zvláště ženě bankéře.

Všechny ženy z Chaussée-d'Antin milují pomstu.«

»Co byste učinila vy v takovém případě?«

»Já bych mlčky trpěla.«

V té chvíli vstoupil do lože paní de Beuséant markýz d'Ajuda.

»Vyřídil jsem špatně své záležitosti, jen abych mohl za vámi přijít,« řekl, »zmiňuji se o tom jen proto, abyste nemyslela, že to je snad nějaká oběť.«

Z rozzářené vikomtesiny tváře poznal Evžen výraz opravdové lásky, kterou nebylo možno zaměnit s pařížskou koketerií. Obdivoval se své sestřenici, ztichl a přenechal s povzdechem své místo panu d'Ajuda.

»Jak ušlechtilé a vznešené stvoření je žena, jež takto miluje!« řekl si. »A tento muž by ji zradil pro nějakou loutku! Jak možno ji zradit?«

Pocítil ve svém nitru dětinský vztek. Byl by rád klesl k nohám paní de Beuséant, přál si být mocný jako démon, aby ji mohl uchvátit do svého srdce, jako orel unáší s pláně do svého hnízda mladé nevinné kozlátka, jež ještě saje mléko. Cítil se ponížen, že dosud v tomto velikém muzeu krásy není jeho obraz ani obraz jeho milenky.

»Mít milenku a postavení takřka královské,« říkal si, »to je odznak moci!«

Nyní se podíval na paní de Nucingen, jako uražený měří svého protivníka. Vikomtesa se k němu obrátila, aby mu pohledem projevila tisíceré díky za jeho společenský takt.

První jednání se skončilo.

»Znáte se natolik s paní cle Nucingen, abyste jí mohl představit pana de Rastignac?« pravila k markýzi d'Ajuda.

»Jistě ji to potěší, pozná-li ho,« řekl markýz.

Krásný Portugalec vstal, zavěsil se do studenta, který se v okamžiku octl před paní de Nucingen.

»Paní baronko,« řekl markýz, »dovolte, abych vám představil rytíře Evžena de Rastignac, bratrance vikomtesy de Beuséant. Působíte na něho tak mocným dojmem, že jsem chtěl dovršit jeho štěstí a přivést ho k jeho modle.«

Tato slova byla pronesena poněkud žertovně a skrývala myšlenku hrubšího zrna, jež však, je-li pečlivě zastřena, nikdy se ženě neznelíbí. Paní de Nucingen se usmála a nabídla Evženovi místo svého manžela, který právě z divadla odešel.

»Neodvažuji se vám nabídnout, abyste u mne zůstal, pane,« řekla mu, »má-li kdo štěstí být ve společnosti paní de Beauséant, zůstane u ní.«

»Avšak,« řekl jí potichu Evžen, »zdá se mi, paní baronko, že chci-li se své sestřence zavděčit, zůstanu u vás. Před příchodem pana markýze jsme mluvili o vás a o výraznosti celého vašeho zjevu,« dodal nahlas.

Pan d'Ajuda odešel.

»Skutečně, pane,« řekla baronka, »zůstanete u mne? Alespoň se seznámíme, paní de Restaud mi vnukla nejtoužebnější přání vás poznat.«

»Pak je tedy velmi neupřímná, zakázala mi vstup k sobě!«

»Jakže?«

»Paní baronko, vezmu si to na svědomí a řeknu vám proč. Žádám však, abyste byla ke mně nanejvýš shovívavá, svěřuji-li vám takové tajemství. Jsem sousedem vašeho pana otce. Nevěděl jsem, že paní de Restaud je jeho dcera. Byl jsem tak nerozumný a mluvil jsem o něm zcela otevřeně, a tím jsem si rozhněval vaši paní sestru a jejího chotě. Nevěřila byste, jak paní vévodkyně de Langeais a má sestřenka odsoudily toto dceřino odpadlictví. Vyprávěl jsem jim o té příhodě a bláznivě se jí vysmáli. Srovnávajíc vás pak s vaší sestrou, vyprávěla mi paní de Beauséant o vás velmi lichotivě a řekla mi také, jak jste laskavá k mému sousedovi, panu Goriotovi. Jakkak byste ho také mohla nemilovat? Zbožňuje vás tak vášnivě, že už teď na něho žárlím. Dnes ráno jsme o vás mluvili dvě hodiny. Potom, když jsem dnes večerel se svou sestřenkou s hlavou plnou ještě toho, co mi váš otec vyprávěl, řekl jsem jí, že asi nebudete tak krásná, jako jste laskavá. Protože asi chtěla podporovat tak vroucí obdiv, zavedla mě paní de Beauséant sem a se svým vrozeným půvabem mi prozradila, že vás zde uvidím.«

»Jak je to možné, pane,« řekla žena bankéřova, »že jsem vám již zavázána vděčností? Ještě trochu a budou z nás staří

»Ačkoli přátelství s vámi musí být citem velmi nevšedním,« řekl de Rastignac, »přece nechci být nikdy vaším přítelem!«

Tyto hloupé všednosti, jichž začátečníci obyčejně užívají, připadají ženám vždy rozkošné a zní jen tehdy uboze, padnou-li na chladnou půdu. Pohyb, přízvuk, pohled mladého muže jim dodávají nevypočitatelné ceny. Paní de Nucingen shledala, že Rastignac je rozkošný. A protože jako všechny ženy nemohla říci nic na otázky, které jí student tak přímo položil, odpověděla na něco jiného:

»Ano, má sestra si škodí tím, jak se chová k ubohému otci, který byl pro nás skutečně bohem. Až když mi pan de Nucingen přímo nařídil, že smím přijímat svého otce jen ráno, teprve pak jsem v tomto bodě ustoupila. Dlouho jsem se však tím velice trápila. Tento nátlak, k němuž došlo po prudkých scénách, byl také jednou z příčin, jež zkalily nejvíc mé manželství. Jistě jsem v očích světa nejšťastnější ženou v Paříži, ve skutečnosti však nejnešťastnější. Pomyslíte si asi o mně, že jsem bláhová, mluvím-li takto s vámi. Vy však znáte mého otce, a proto mi už nejste cizí.«

»Ještě nikdy jste se nesetkala s bytostí,« řekl jí Evžen, »která by si toužebněji přála vám náležet. Co hledáte všechny? Štěstí,« dodal hlasem, který pronikal až k srdci, »nuže, znamená-li pro ženu štěstí být milována, zbožňována, mít přítele, jemuž by mohla světit své touhy, své sny, své bolesti, své radosti, projevit mu nejvnitřnější záchvěvy své duše se všemi roztomilými chybičkami i krásnými přednostmi bez obavy, že bude zrazena, pak, věřte mi, takové oddané srdce, stále žhoucí, může najít jen u mladého muže, plného iluzí, který je na pouhý pokyn schopen zemřít, který neví dosud nic o světě a nechce o něm nic vědět, protože vy se stanete celým jeho světem. Já, hleďte, – vysmějete se mé prostotě – přicházím z venkova, jsem zcela nezkušený, neboť jsem poznal jen krásné duše. Počítal jsem, že zůstanu bez lásky. Stalo se, že jsem se setkal se svou sestřenkou, která se se mnou velmi sblížila.

Dala mi nahlédnout do tisícerych tajů vášně. Jsem jako

Cherubín milencem všech žen a vyčkávám, až se budu moci zaslíbit některé z nich. Když jsem při svém příchodu vás spatřil, pocítil jsem, že jsem k vám strhován nějakým proudem. Tolik jsem již na vás myslil! Nepředstavoval jsem si vás však tak krásnou, jak ve skutečnosti jste. Paní de Beauséant mi nařídila, abych se na vás tolik nedíval. Neví, jak silně je pohled váben k vašim krásným rudým rtům, k vaší bělostné pleti, k vašim očím tak něžným. Říkám vám bláhovosti, ale dovolte mi je říkat.«

Nic se nelíbí ženám víc než naslouchat výčtu takových sladkých slovíček. I nej přísnější pobožnůstkářka je vyslechne, i když na ně nesmí odpovédět. Po takovém úvodu odříkával Rastignac svůj růženec hlasem svádívě přitlumeným a paní de Nucingen povzbuzovala Evžena úsměvy, dívajíc se občas na de Marsaye, který setrval v lóži princezny Galathionnové. Rastignac zůstal u paní de Nucingen až do chvíle, kdy pro ni přišel její manžel.

»Paní baronko,« řekl jí Evžen, »bude mi potěšením navštívit vás před plesem vévodkyně de Carigliano.«

»Dyš vas sve pany barónka,« řekl baron, silný Alsan, jehož kulatý obličej prozrazoval nebezpečné chytráctví, »mušete byt jist, že pudete vitán.«

»Má záležitost je na dobré cestě, neboť se příliš nepolekala, když jsem jí řekl: „Budete mě vroucně milovat?“ Uzdu jsem už svému klusákovi nasadil, teď už jen naskočit a řídit,« řekl si Evžen, když se šel rozloučit s paní de Beauséant, jež vstala a odcházela s panem d' Ajuda.

Ubohý student nevěděl, že baronka byla roztržitá a očekávala od pana de Marsay jeden z oněch osudně rozhodných dopisů, jež rvou nitro. Všecek šťasten svým domnělým úspěchem, doprovodil Evžen vikomtesu až k sloupovému podjezdu, kde každý čeká na svůj kočár.

»Váš bratranec je úplně změněn,« řekl Portugalec s úsměvem vikomtese, když je Evžen opustil. »Shrábne ještě bank. Je mrštný jako úhoř, myslím, že to přivede daleko. Vy jediná jste pro něho mohla najít ženu ve chvíli, kdy je jí třeba útěchy.«

»Je však třeba vědět,« řekla paní de Beauséant, »zda ona miluje ještě toho, kdo ji opouští.«

Student se vracel z Italské opery k ulici Neuve-Sainte-Geneviève a kul nejrůžovější plány. Dobře si povšiml, jak si ho paní de Restaud pozorně prohlížela, ať už byl v lóži vikomtesině, nebo v lóži paní de Nucingen, a předvídal, že hraběčiny dveře už pro něho nezůstanou uzavřeny. Takto již bude mít čtyři vznešené známosti – neboť pevně počítal, že se zalíbí i paní maršálkové – známosti ze středu vznešené společnosti pařížské. Aniž příliš uvažoval o prostředcích, předem již odhadoval, že se ve spleť hře zájmu tohoto světa musí včlenit v soukolí, aby se dostal až na vrchol stroje. A cítil v sobě sílu, že odtamtud kolo zabrzdí.

»Bude-li se paní de Nucingen o mne zajímat, naučím ji, jak ovládnout manžela. Její manžel obchoduje se zlatem, může mi dopomoci rázem k bohatství.«

Nemyslí si to tak doslova, nebyl dosud dostatečně politikem, aby přesně odhadl situaci, určil ji a zvážil. Jeho myšlenky bloudily po obzoru v podobě slabých mráčků, a ačkoliv nebyly tak drsné jako Vautrinovy, přece jen, podrobeny zkušebnímu kameni svědomí, nebyly by poskytly zvláště čistý obraz. Lidé dospívají vlivem úvah tohoto druhu k oné uvolněné morálce, kterou hlásá přítomná doba, v níž se shledáváme vzácněji než kdysi s lidmi přímočarými, s lidmi, jejichž silná vůle se nikdy nesníží ke zlu a jimž nejmenší uhnutí z přímé cesty se už zdá zločinem; nádherné obrazy poctivosti, které nám vynesly dvě mistrovská díla: Moliérova Alcesta a před krátkou dobou Jenny Deansovou a jejího otce v díle Waltera Scotta. Snad opačné dílo, kresba zákrutů, do nichž společenský člověk-ctížádostivec křiví svoje svědomí ve snaze obházet zlo, aby dosáhl svého cíle a zachoval dobré zdání, taková kresba by nebyla méně krásná ani méně dramatická. Když dospěl k prahu svého penzionátu, byl už Rastignac do paní de Nucingen zamilován, připadala mu štíhlá a křehká jako vlaštovka. Všechno si vybavoval ve své mysli, opojnou něhu jejích očí, jemný a hedvábný pel její pleti, pod níž jako by viděl koloběh její krve, kouzelně podmanivý zvuk jejího hlasu a její světlý vlas.

Možná, že také chůze, jež mu rozproudila krev, zvyšovala jeho okouzlení. Student zaklepal prudce na dveře otce Goriot.

»Drahý sousede,« řekl, »viděl jsem paní Delfínu.«

»Kde?«

»V Italské opeře.«

»Bavila se dobře?... Jen pojd'te dál!«

Stařec vstal v noční košili, otevřel dveře a rychle si zase vlezl do postele.

»Vyprávějte mi o ní!« požádal.

Evžen, jenž se před chvílí obdivoval toaletě Goriotovy dcery a teď se po prvé octl v pokoji jejího otce, nemohl potlačit výraz svého údivu, když spatřil kumbálek, v němž žil otec Goriot. Okno bylo bez záclon, tapetový papír se na stěnách na mnoha místech vlhkem odlepoval, kroutil a odhaloval tak sádrovou stěnu, zažloutlou kouřem. Staroch ležel na bídne posteli, měl jen chatrnou pokrývku a vatovaný nánožník, sešitý ze zachovalých zbytků starých šatů paní Vauquerové. Podlaha byla vlhká a zašpiněná. Proti oknu stál starý prádelník z růžového dřeva s vyklenutým profilem, s měděnými zámky, zkroucenými do tvaru úponků a ozdobenými listím a květy. Byl to starý kus nábytku s dřevěnou deskou, na níž stál v umyvadle džbán na vodu a všechno nutné holicí náčiní. V rohu se válely boty, u čela postele noční stolek bez dvířek a bez mramorové desky. V rohu u kamen, v nichž nebylo po ohni ani stopy, byl čtverhranný stůl z ořechového dřeva, na jehož trnoži otec Goriot zpracoval svou pozlacenou mísu. Ubohý psací stůl, na němž se povaloval starochův klobouk, křeslo vycpané slámou a dvě židle doplňovaly toto ubohé zařízení. Tyč nad postelí, připevněná ke stropu kusem hadru, zadržovala nějaký mizerný závěs, bílé a červeně pruhovaný. Nejubožejší poslíček byl jistě méně bídne zařízen ve svém podstřešním bytě, než byl otec Goriot u paní Vauquerové. Při pohledu na tento pokoj člověka zamrazilo a srdce se mu sevřelo, neboť se podobal nejsmutnější cele vězení. Na štěstí si Goriot nevšiml výrazu, který se zračil v tváři Evženově, když postavil svíčku na noční stolek. Staroch se k němu otočil a zůstal přikryt až po bradu.

»Nuže, kterou máte raději, pani de Nucingen nebo paní de Restaud?«

»Paní Delfínu,« odpověděl student, »protože vás více miluje.«

Po těchto vroucně pronesených slovech vytáhl stařík svou paži zpod pokrývky a stiskl Evženovi ruku.

»Děkuji, děkuji,« odpověděl stařec dojatě, »copak vám o mně povídala?«

Student opakoval s přikrašlováním slova barončina a stařec mu naslouchal jako slovu božímu.

»Drahé dítě! Ano, ano, velmi mě miluje. Ale tomu, co vám řekla o Anastázii, nevěřte! Obě sestry na sebe žárlí, tak je to. To je také důkaz jejich lásky. Paní de Restaud mě také velmi miluje. Vím to. Otec vidí do svých dětí, jako Bůh vidí do nás, proniká až do hloubi jejich srdcí a soudí úmysly. Obě dvě jsou stejně laskavé. Och, kdybych měl hodné zetě, byl bych býval velmi šťasten. Na tomto světě není bezpochyby dokonalé štěstí. Kdybych byl žil u nich a nic víc, jen slyšel jejich hlas, věděl, že jsou tam, viděl je přicházet a odcházet, jako když jsem je měl doma, to by mi bylo rozplesalo srdce... Byly pěkně oblečeny?«

»Ano,« řekl Evžen. »Ale jak můžete, pane Goriot, bydlet v takové díře, když máte své dcery tak bohatě provdané?«

»Prosím vás,« řekl zdánlivě bezstarostně, »nač bych já potřeboval lépe bydlet? Nemohu vám to vysvětlit, neumím říci kloudně dvě slova za sebou. Tady všechno vězí,« dodal, ťukaje na své srdce, »život pro mne je v mých dvou dcerách. Baví-li se ony dobře, jsou-li šťastny, pěkně oblečeny, chodí-li po kobercích, co na tom záleží, v čem já jsem oblečen a jak to vypadá, kde já spím? Není mi vůbec zima, je-li jim teplo, nenudím se, smějí-li se ony. Jen jejich starosti mě trápí. Až vy budete otcem a řeknete si za hlalolu dětského švitoření: „To vzešlo ze mne!“, až pocítíte, jak tyto bytůstky jsou spjaty s každou kapkou vaší krve, z níž vyrostly jako její křehký květ, neboť v tom to vězí! – pak budete myslet, že jste součástí jejich těla a že jejich chůze uvádí v pohyb i vás. Jejich hlas mi všude odpovídá. Při jejich pohledu, je-li smutný, mi tuhne krev. Jednou poznáte, že člověk je mnohem šťastnější jejich

štěstím než štěstím vlastním. Nemohu vám to vysvětlit, je to nějaké vnitřní nutkání, které šíří po celém těle blažený pocit. Zkrátka, žiji trojnásobně. Chcete, abych vám pověděl něco divného? Nuže, když jsem se stal otcem, pochopil jsem Boha. Proniká vším a všechno tvorstvo vzniklo z něho. Pane, jsem také ve svých dcerách. Pouze já miluji své dcery víc než Bůh, a mé dcery jsou krásnější než já. Mé dcery jsou tak blízko mé duši, že jsem tušil, že je dnes večer uvidíte. Můj bože, muži, který by učinil mou Delfínku tak šťastnou, jako se cítí žena vroucně milovaná, tomu bych cídil boty, všechno bych mu obstaral. Dověděl jsem se od její komorné, že ten panáček de Marsay za nic nestojí. Dostal jsem chuť zakroutit mu krk. Nemilovat takový ženský klenot se slavičím hláskem a s krásnou postavou! Kam dala oči, že se provdala za toho Alsasana, takové tlusté poleno? Obě se měly provdat za pěkné a laskavé mladé muže. Ostatně samy si vybraly.«

Otec Goriot byl skvělý. Evžen ještě nikdy neměl příležitost vidět ho v záři ohně jeho otcovské vášně. Pozoruhodná je síla vnuknutí, jež je skryta v citech. Jakmile sebedrsnější bytost vyjadřuje silné a opravdové hnutí mysli, vyzařuje zvláštní fluidum, které mění výraz tváře, oživuje pohyby, zabarvuje hlas. často i nejhlupejší bytost prudkostí své vášně dosahuje nejvyšší výmluvnosti, i když ne právě v řeči, a jako by se pohybovala v zářivých oblastech. V této chvíli byla v hlase a pohybu tohoto starocha sdělná síla, jíž se vyznačuje veliký herec. A což nejsou naše ušlechtilé city básněmi vůle?

»Pak se snad nebudete hněvat, dovíte-li se,« řekl mu Evžen, »že se asi rozejde s tím panem de Marsay. Ten hejsek ji opustil a přitočil se k princezně Galathionnové. Já jsem se však do paní Delfíny zamiloval.«

»Tak?« řekl otec Goriot.

»Ano. Nemyslím, že bych se jí byl nelíbil. Mluvili jsme o lásce celou hodinu a pozítří, v sobotu, ji mám přijít navštívit.«

»Ach, drahý pane, jak bych vás miloval, kdybyste se jí líbil! Vy jste hodný, vy byste ji netrápil! Kdybyste ji zradil, podřízl bych vám krk. Žena dvakrát nemiluje, pamatujte si! Můj bože, mluvím

já to ale hlouposti, pane Evžene. Je tady chladno pro vás. Můj bože, tak jste ji tedy slyšel? Co mi po vás vzkázala?»

»Nic,« řekl sám sobě Evžen. »Řekla mi,« odpověděl nahlas, »že vám posílá pěkné dceřino políbení!«

»Sbohem, sousede, dobře se vyspěte a ať se vám zdají krásné sny! Mně se bude o vašich slovech zdát. Ať vás Bůh posílí ve vašich přáních! Byl jste pro mne dnes večer jako dobrý anděl, jenž mi svými křídly přivál představu mé dcery.«

»Ubožák!« řekl si Evžen uléhaje. »Musel by pohnout i srdcem z mramoru. Čerta na něho myslela jeho dcera!«

Od této rozmluvy viděl otec Goriot ve svém sousedovi důvěrníka, o němž se mu ani nesnilo, přítele. Vznikl mezi nimi jedině možný vztah, jímž tento stařec se mohl připoutat k jinému muži. Otec Goriot si připadal, že je blíže své dceři Delfíne, tušil, že bude od ní vlídněji přijímán, stane-li se Evžen baronce drahým. Svěřil mu jednu ze svých bolestí. Paní de Nucingen, jíž tisíckrát denně přál štěstí, nepoznala něhu lásky. Evžen byl jistě nejroztomilejší mladý muž, kterého kdy viděl, abychom užili jeho vlastních slov, a otec asi předpokládal, že student ji zahrne všemi radostmi, jichž se jí dosud nedostávalo. Stařík lnul tedy k svému sousedovi stále vzrůstajícím přátelstvím, bez něho by asi bylo nemožno pochopit rozuzlení tohoto příběhu.

Druhý den ráno překvapila při snídání strážníky Goriotova laskavost k Evženovi, vedle něhož se posadil, několik slov, která mu řekl, a změna jeho vzezření, podobajícího se obyčejně sádrové masce. Vautrin, který viděl studenta prvně po onom rozhovoru, chtěl asi, jak se zdálo, číst v jeho nitru. Vzpomínaje na plán tohoto muže, Evžen, jenž v noci před spaním zvažoval širá pole možností, otvírající se před ním, pomyslel nutně na věno slečny Tailleferové a nemohl se ubránit, aby se nepodíval na Viktorínu tak, jak se dívá nejslušnější mladík na bohatou dědičku. Náhodou se jejich zraky střetly. Ubohá dívka hned shledala, že Evžen v novém obleku roztomilý. Letmý pohled, jímž se na sebe podívali, byl dosti výmluvný, takže Rastignac nemohl pochybovat, že je pro ni předmětem oněch nejistých tužeb, které přepadají mladé dívky a

které je spojují s prvním svůdným stvořením. Nějaký hlas na něho zakřičel: »Osm set tisíc franků!« Náhle se však vrátil ve svých vzpomínkách k včerejšku a pomyslí, že jeho objednaná vášeň k paní de Nucingen jest protilemkem těmto mimovolným špatným myšlenkám.

»Včera hráli v Italské opeře Rossiniho Lazebníka sevillského. Nikdy jsem dosud neslyšel tak nádhernou hudbu,« řekl. »Bože, jak jsou šťastni ti, kdo mají v Italské opeře lóži!«

Otec Goriot chňapl tato slova v letu, jako pes hltá každý pohyb svého pána.

»Vy muži, vy se máte,« řekla paní Vauquerová, »děláte si, nač máte chuť!«

»Jak jste se dostal domů?« zeptal se Vautrin.

»Pěšky,« odpověděl Evžen.

»To já zas,« řekl pokušitel, »bych nestál o polovičaté radovánky. Chtěl bych tam jet kočárem, sedět v lóži a zase se pohodlně vrátit. Všechno nebo nic! To je mé heslo.«

»Však je také správné,« dodala paní Vauquerová.

»Půjdete asi navštívit paní de Nucingen,« řekl Evžen potichu Goriotovi. »Přijme vás jistě s otevřenou náručí. Bude se od vás chtít dovědět o mně spoustu drobností. Dověděl jsem se, že by udělala všechno na světě, jen aby byla přijata mou sestřenicí, paní vikomtesou de Beauséant. Nezapomeňte jí říci, zeji příliš miluji, abych zapomněl vyplnit její přání.«

Rastignac odešel ihned na právnickou fakultu, chtěl se zdržet co možná nejkratší dobu v tomto ohavném domě: potuloval se celý den v zajetí horečného přemýšlení, které zakusili všichni mladí lidé šíření příliš bouřlivou nadějí. Pod vlivem Vautrinových řečí uvažoval právě o společenském životě, když potkal v Lucemburské zahradě přítele Bianchona. »Pročpak jsi tak vážný?« zeptal se ho medik a zavěsil se do něho, aby se s ním prošel před palácem. »Trápí mě zlé myšlenky.« »Jakého druhu? To jde léčit, myšlenky totiž.« »Jak?«

»Tím, že jim podlehneme.« »Žertuješ a nevíš, oč jde. četl jsi Rousseaua?« »Ano.«

»Pamatuješ se na ono místo, kde se ptá svého čtenáře, co by dělal v případě, kdyby se mohl obohatit tím, že by pouze svou vůlí zabil starého mandarína v číně, aniž se hnul z Paříže?« »Ano.« »No a?«

»Ale já už oddělal svých třiatřicet mandarínů.« »Nežertuj. Nuže, kdyby se dokázalo, že je to možné a že stačí, jen abys přikývl, udělal bys to?«

»Je hodně starý ten tvůj mandarín? Ale u čerta, ať je mladý nebo starý, paralytik nebo zdravý, na mou duši... ne, ne!« »Jsi hodný chlapec, Bianchone. Kdybys však miloval jednu ženu, že bys kvůli ní obrátil svou duši naruby, a kdyby potřebovala peníze, hodně peněz na své šaty, kočár a všelijaké takové nápady, co pak?«

»Ale vždyť mě připravuješ o rozum a přitom chceš, abych rozumně uvažoval!«

Máš pravdu, Bianchone. zbláznil jsem se, uzdrav mě! Mám dvě sestry, krásné a nevinné jako anděly, a chci, aby byly šťastné. Kde vzít dvě stě tisíc franků pro jejich věno do pěti let? Jak vidíš, jsou v životě případy, kdy je nutno zahrát vysokou hru a neudupat své štěstí vyděláváním krejčárků.«

»Kladeš mi teď otázku, která se vynoří každému při vstupu do života, a chceš rozetnout gordický uzel mečem. K takovému činu, můj drahý, musel bys být Alexandrem, jinak hajdy na galeje! Já jsem zase šťasten, pomyslí-li na skromný život, jež si zařídím na venkově, kde nastoupím docela obyčejně po svém otci. Lidské vášně lze uspokojit právě tak dokonale v nejužším kruhu jako v nejrozsáhlejším obvodu. Ani Napoleon dvakrát neobědval a nemohl mít víc milenek, než jich má medik, který je asistentem v nemocnici u kapucínů. Naše štěstí, drahý příteli, bude vždy sídlit jen v prostoru mezi našimi chodidly a temenem naší hlavy. A ať už stojí štěstí ročně milión nebo sto luisdorů, prožijeme je ve svém nitru stejně.

V závěru jsem tedy pro to, aby Číňan žil!«

»Dobře, pomohl jsi mi, Bianchone! Budeme vždy přáteli!«

»Víš co,« začal opět medik, »když jsem vycházel z Cuvierova

nádvoří do Jardin des plantes, všiml jsem si právě, jak Michonneauová s Poiretem rozmlouvají na lavičce s jakýmsi pánem. Viděl jsem ho při loňských nepokojích v blízkosti poslanecké sněmovny a připadal mi jako muž od policie, převlečený za ctihodného měšťáka žijícího ze svých důchodů. Věnujme trochu pozornosti této dvojici, řeknu ti pak proč. Sbohem, chci se přihlásit při prezenci na přednášce ve čtyři hodiny.«

Když se Evžen vrátil domů, zastihl otce Goriota, jenž na něj čekal.

»Hle,« pravil staroch, »tady máte od ní dopis. Má pěkné písmo, že?«

Evžen otevřel dopis a četl:

»Pane, můj otec mi řekl, že máte rád italskou hudbu. Byla bych šťastna, kdybyste mi způsobil potěšení a přijal pozvání do mé lóže.

V sobotu zpívá Fodorová a Pellegrini. Jsem tedy jista, že neodmítnete. Pan de Nucingen se připojuje k mému pozvání a prosí Vás, abyste k nám přišel přátelsky povečeřet. Přijmete-li, způsobíte mu veliké potěšení tím, že se bude moci zhostit své manželské povinnosti doprovázet mě. Neodpovídejte, přijďte a přijměte mé pozdravy.

»Ukažte mi jej,« řekl staroch Evženovi, když dočetl dopis. »Půjдете, není-liž pravda?« A dodal, když přivoněl k papíru: »Ze to krásně voní? Vždyť se toho dotkly její prsty!«

»Žena se takto muži nevěší na krk,« uvažoval student. »Chce mne použít, aby dostala zpět pana de Marsay. Jenom hněv dohání k takovým věcem.«

»Nuže,« řekl otec Goriot, »nač zase myslíte?«

Evžen neznal bláznivou ješitnost, již určité ženy nyní propadaly, ani nevěděl, že je žena bankéřova schopna všech obětí, aby pronikla do společnosti v předměstí Saint-Germain. V této době móda dávala přednost všem ženám, jež byly přijaty ve společnosti předměstí Saint-Germain a nazývaly se pak dámami z Petit Chateau. Mezi nimi zaujímaly první místo paní de Beauséant, její přítelkyně vévodkyně de Langeais a vévodkyně de

Maufrigneuse. Jen Rastignac neznal zuřivou touhu, jíž byly ovládány ženy z Chaussée-d'Antin, aby se dostaly do vyšších sfér, kde zářila souhvězdí jejich pohlaví. Jeho nedůvěřivost mu však dobře posloužila, dodávala mu střízlivou schopnost stanovit podmínky a nikoliv je přijímat.

»Ano, půjdu tam,« odpověděl. A tak ho poháněla k paní de Nucingen zvědavost, zatím co by ho k ní byla vedla vášeň, kdyby jím byla tato žena opovrhovala. Nicméně čekal na příští den a hodinu odchodu s jistou netrpělivostí. Pro mladého muže je skryto v jeho první zápletky tolik kouzla jako v jeho první lásce. Jistota úspěchu plodí tisíce blahých pocitů, k nimž se sice muži nepoznávají, jež však vytvářejí veškerý půvab některých žen. Touha se rodí právě tak z překážek jako ze snadných úspěchů. Všechny lidské vášně jsou určitě vzbuzovány nebo podporovány jednou nebo druhou z těchto dvou příčin, jež rozdělují říši lásky. Možná, že toto rozdělení je důsledek důležité otázky lidských letor, jež – ať cokoli se o tom říká – ovládá společnost. Potřebují-li melancholické dávky koketérie, lidé nervózní nebo sangvinické se snad vzdají boje, trvá-li odpor příliš dlouho. Jinými slovy: elegie je ve svém základě právě tak mízou života, jako je díthyramb jeho žlučí. Oblékaje se, vychutnal Evžen všechny tyto nepatrné pocity štěstí, o nichž si mladí muži netroufají mluvit ze strachu před směšností, jež však lichotí ješitnosti. Upravoval si vlasy domnívaje se, že se pohled některé krásné ženy stočí do jejich černých vln. Všelijak se i bláhově tvářil jako dívčina oblékající se na ples. Zálibně si prohlížel svou štíhlou postavu, uhlazuje při tom záhyby oděvu.

»Je jisté,« řekl si, »že jiní vypadají ještě mnohem hůř.« Sešel pak dolů v okamžiku, kdy všichni strážníci seděli u stolu. Zahrnuli ho bláznivě veselým »hurá!« za jeho elegantní zjev. Rysem zvláštních mravů v měšťanských penzionátech je úžas nad pečlivým úborem. Každý musí utrousit aspoň slůvko před tím, kdo si navlékne nový kabát.

»No, no, no, no,« řekl Bianchon, mlaskaje jazykem o patro, jako by pobízel koně.

»Jako nějaký vévoda nebo pair!« řekla paní Vauquerová.

»Pán se chystá na výboje?« podotkla slečna Michonneauová

»Kikirikí!« vykřikl malíř.

»Vyříd'te mou poklonu své paní manželce!« řekl úředník z muzea.

»Pán má už ženu?« zeptal se Poiret.

»Zenu v několika vydáních – plave nad vodou, zaručeně dobré barvy, v ceně od pětadvaceti do čtyřiceti, kostkovaný vzorek poslední módy, může se prát, hezky se nosí, na půl přize, bavlna a vlna, prostředek proti bolení zubů a jiným nemocem schválený královskou lékařskou akademií! Výborná také pro děti! A ještě lepší proti bolestem hlavy, překrvenosti a jiným nemocem hrtanu, očí a uší!« zvolal Vautrin s komickou živostí a důrazností nějakého dryáčníka. »A kolik stojí tento zázrak? zeptáte se mne, pánové. Dva sous? Ne. Vůbec nic. Je to zbytek z dodávek Velkému Mogulovi, po němž toužili všichni vládcové Evropy i s arrrrrivévodou z Badenu! Jen račte přímo vstoupit! Zajděte k pokladně! Holá, muziko! Brum-tara-dzin! bum! bum! – Pane klarinetisto, hraješ falešně,« dodal už vykřičeným hlasem, »dostaneš přes prsty!«

»Můj ty milý bože, je to ale zábavný člověk!« řekla paní Vauquerová paní Couturové. »S ním by člověk nepoznal nudu!«

Uprostřed smíchu a vtipů, k nimž tato komická řeč dala podnět, zachytil Evžen kradmý pohled slečny Tailleferové. Naklonila se k paní Couturové, jíž něco pošeptala.

»Je tady vůz,« řekla Sylvie.

»Kampak jde na večeri?« zeptal se Bianchon. »K paní baronce de Nucingen.«

»Dceři pana Goriota,« odpověděl student.

Po těch slovech se pohledy všech upřely na bývalého výrobce nudlí, který se poněkud závistivě díval na Evžena.

Rastignac dojel do ulice Saint-Lazare, do jednoho z těch lehce stavěných domů se štíhlými sloupy, malým sloupořadím, domů, které jsou v Paříži znakem vkusu, do skutečného domu bankéře, domu přeplněného drahocennými vymoženostmi, štukami,

mozaikovým lemováním z mramoru při schodišti. Zastihl paní de Nucingen v salóнку ozdobeném italskými malbami, jehož výzdoba se podobala výzdobě kaváren. Baronka byla smutná. Úsilí, s nímž se snažila zastřít svůj zármutek, zajímalo Evžena tím více, že v něm nebylo přetvářky. Domníval se, že svou přítomností ženu rozradostní, a zatím ji zastihl v beznaději. Toto zklamání se dotklo jeho samolibosti.

»Jsem příliš málo oprávněn k tomu, abyste se mi svěřila, paní baronko,« řekl, když ji potrápil svou starostlivostí, »kdybych vám však překážel, spoléhám na vaši přímou, že byste mi to otevřeně řekla.«

»Zůstaňte, byla bych sama, kdybyste odešel. Nucingen večerí ve městě a nechtěla bych být sama, potřebuji rozptýlení.«

»Ale co je vám?«

»Vy byste byl poslední, komu bych to řekla,« zvolala.

»Chci to vědět. Jsem asi tedy nějak účasten toho tajemství.«

»Snad – ale ne,« pokračovala, »jsou to jen domácí hádky, které se musí pohřbívat v hloubi srdce. Cožpak jsem vám to předečtem? neřekla? Nejsem vůbec šťastna. Zlaté okovy jsou nejtěživější.«

Řekne-li žena mladému muži, že je nešťastna, je-li ten mladý muž duchaplný, je-li dobře oblečen a má-li patnáct set franků v kapse na útratu, musí si pomyslet to, co si pomyslel Evžen, a stane se domýšlivým.

»Po čem byste mohla toužit?« odpověděl. »Jste krásná, mladá, milovaná a bohatá«

»Nemluvme o mně,« řekla a zavrtěla smutně hlavou. »Povečříme spolu sami dva a půjdeme si poslechnout nejrozkošnější hudbu. Líbím se vám?« dodala, vstávajíc a ukazujíc svůj bílý kašmírový šál s perským vzorečkem, který svědčil o bohaté nádheře.

»Chtěl bych, abyste mi úplně náležela,« řekl Evžen. »Jste rozkošná.«

»To byste měl smutný majetek,« řekla, trpce se usmívajíc. »Nic vám zde neprozrazuje neštěstí, a přece prese všechno zdání jsem zoufalá. Mé starosti mi zahánějí spánek, budu oškliv á.«

»Och, to je nemožné,« řekl student. »Rád bych však znal starosti, jež by nezahnala oddaná láska.«

»Ach, kdybych vám je svěřila, utekl byste ode mne,« řekla. »Milujete mě zatím jen z dvornosti, kterou mají muži ve zvyku. Kdybyste mě však miloval skutečně, upadl byste clo hrozného zoufalství. Tak vidíte, že musím mlčet. Prosím vás snažně mluvěme o něčem jiném! Pojd'te se podívat na můj byt!«

Ne, zůstaňte zde, «odpověděl Evžen, usedaje na pohovku před krbem vedle paní de Nucingen, kterou vzal pevně za ruku.

Ponechala mu ji a přitiskla ji dokonce k ruce mladého muže tak křečovitě a silně jako při mocném vzrušení.

»Poslyšte,« řekl jí Rastignac, »máte-li starosti, musíte mi je svěřit. Chci vám dokázat, že vás miluji pro vás samu. Bud' mi prozradíte a řeknete své starosti, abych je mohl rozptýlit, i kdyby bylo třeba zabít půl tuctu lidí, nebo odejdu a víckrát se nevrátím.«

»Nuže dobrá,« zvolala a v návalu zoufalství sevřela svou hlavu, »hned teď vás podrobím zkoušce. Ano,« řekla spíš pro sebe, »není jiné možnosti.«

Zazvonila.

»Je připraven pánův vůz?« zeptala se svého komorníka.

»Ano, paní baronko.«

»Použij ho. Jemu dáte zas můj vůz a mé koně. Večeři podáte až v sedm hodin.«

»Nuže, pojd'te,« řekla Evženovi, který myslel, že sní, když se octl v kočáře pana de Nucingena vedle této ženy.

»K Palais-Royal,« rozkázala kočímu, »u Théâtre-Francais.«

Cestou vypadala rozrušeně a odmítala odpovídat na četné otázky Evžena, který nevěděl, co si má myslet o tomto němém, vytrvalém a zarytém odporu.

»Teď mi uniká,« pomyslel si.

Když se vůz zastavil, baronka svým pohledem zadržela studentovi jeho bláznivou řeč, v níž se už rozhorloval.

»Máte mě vskutku rád?« řekla.

»Ano,« odpověděl, zakrýváje neklid, který se ho zmocňoval.

»Nepomyslíte si o mně nic špatného, ať vás požádám o

cokoliv?«

»Ne.«

»Jste ochoten mě poslechnout?«

„Slepě.«

»Hrál jste už někdy?« zeptala se chvějícím se hlasem.

»Nikdy.«

»Ach, to jsem si oddychla. Budete mít štěstí. Zde si vezměte mou peněženku,« řekla, »je v ní sto franků, veškeré jmění té tak šťastné ženy. Jděte do některé herny, nevím, kde jsou, vím jen, že jsou v Palais-Royal. Vsad'te těch sto franků do hry zvané ruleta, buď všechno prohraje, nebo mi přinesete šesti tisíc franků. Až se vrátíte, povím vám o svých strastech.«

»Ať mě čert vezme, rozumím-li něčemu z toho, co máš dělat, ale chci vás poslechnout,« řekl s radostí, kterou mi vnukla tato myšlenka: »Zadává si se mnou, nic mi nebude moci odepřít.«

Evžen se chopí krásné peněženky a běží do čísla 9, když mu ukázal nějaký obchodník s oděvy nejbližší hernu. Vyjde nahoru, odloží klobouk, potom vstoupí a ptá se, kde je ruleta. Za údivu pravidelných návštěvníků zavede jej sluha před dlouhý stůl. Sledován všemi diváky, zeptá se Evžen bez ostychu, kam co má vsadit.

»Vsadíte-li louisdor na jedno z těchto třiceti šesti čísel vyjde-li, vyhraje třicet šest louisdorů,« řekl mu jakýsi úctyhodný a bělovlasý stařec.

Evžen hodil sto (ranků na cifru svého věku, na jedenadvacítku. Ještě se ani nevzpamatoval, a už se ozval výkřik udivuj Vyhrál, aniž o tom věděl.

»Shrábněte si své peníze,« řekl mu starý pán, »dvakrát se nevyhrává v téhle hře.«

Evžen vezme lopatičku, kterou mu starý pán podává, přitáhne si k sobě tři tisíce šest set franků, a třeba se dosud ve hře nevyzná, vsadí na červenou. Přítomní se na něho závistivě dívají, když zjistí, že pokračuje ve hře. Kolo se točí, opět vyhrává a bankéř mu hází opět tři tisíce šest set franků.

»Máte teď sedm tisíc dvě stě franků čistých,« zašeptá mu starý

pán. »Poslechnete-li mne, tak půjdete pryč, červená vyšla už osmkrát. Jste-li milosrdný, odvděčíte se za tuto dobrou radu a zmírníte bídu bývalého prefekta Napoleonova, který je v krajní nouzi.«

Rastignac ve svém omámení si dá vzít deset louisdorů bělovlasým mužem a odchází se sedmi tisíci franky, nechápaje dosud nic ze hry, ale ohromen svým štěstím.

»Nu tak a kam mě teď zavezete?« řekl ukazuje těch sedm tisíc franků paní de Nucingen, když dvířka zaklapla.

Delfína ho objala v bláznivé radosti a políbila ho prudce, ale bez vášně.

»Vy jste mě zachránil!«

Hojné slzy radosti jí stékaly po tváři.

»Nyní vám vše povím, drahý příteli. Budete přece mým přítelem, že? Myslíte, že jsem bohatá, že mám všeho hojnosti, že mi nic nechybí, nebo se vám alespoň zdá, že mi nic nechybí. Nuže, vězte, že pan de Nucingen mi nedovolí svobodně utratit ani haléř, on platí účty za celý dům, povozy, lóže v divadlech. Na mé ošacení mi povoluje nedostatečnou částku a vhání mě tak z vypočítavosti do utajené bídy. Jsem příliš hrdá, abych na něm škemrala. Cožpak bych nebyla poslední z posledních, kdybych si kupovala své peníze za cenu, za niž mi je chce prodat! Když jsem měla sedm set tisíc franků, jak to, že jsem se dala o ně obrát? Z hrdosti, ze spravedlivé nevole. Jsme tak mladé a nezkušené, když začínáme manželský život! Slovo, jímž bych měla žádat svého muže o peníze, by mi nešlo z úst. Nikdy jsem si netroufala, a tak jsem vybírala ze svých, úspor a z těch, které mi dával můj ubohý otec. Potom jsem se zadlužila. Manželství je pro mne nejohrovnějším zklamáním, nemohu vám o něm ani mluvit. Nechť vám postačí, zvíte-li, že bych skočila z okna, kdyby bylo nutno žít s Nucingenem jinak, než jak dosud. Každý žijeme v odděleném bytě. Když už bylo třeba, abych se mu vyznala z dluhů mladé ženy, z dluhů za šperky, za různé nákupy (můj ubohý otec nás naučil nic si neodpírat), vytrpěla jsem muka. Konečně jsem však sebrala všechnu svou odvahu a doznala se. Cožpak jsem neměla

své vlastní jmění? Nucingen se rozčílil až hrůza a řekl mi, že ho přivedu na mizinu. Raději bych se byla viděla hluboko pod zemí. Protože si vzal mé věno, zaplatil, pro příště však určil pro mé osobní výdaje důchod, který jsem přijala, abych měla klid. Pak jsem chtěla vyhovět ješitnosti kohosi, jehož znáte,« řekla. »Byla-li jsem jím oklamána, špatně bych se zachovala, kdybych spravedlivě neuznala ušlechtilost jeho povahy. Nakonec mě však hanebně opustil! *Žádný muž* by nikdy neměl opustit ženu, jíž v době největší tísně hodil hromadu zlata! Má ji stále milovat! Vy, krásná duše jedenadvaceti jar, vy, mladý a čistý, vy se mě zeptáte, jak může žena od muže přijmout zlato? Můj ty milý bože, což není přirozené, abychom se o vše dělili s bytostí, jíž vděčíme za své štěstí? Když jsme se již zcela rozdali, kdo by se mohl znepokojovat částí toho všeho? Peníze se stávají penězi až v tom okamžiku, když už zmizí láska. Což nejsme svázáni na celý život? Kdo z vás může předvídat rozloučení, když věří, zeje vroucně milován? Přísaháte nám věčnou lásku, jak je tedy možno mít rozdílné zájmy? Nevíte, co jsem dnes vytrpěla, když mi Nucingen rázně odmítl dát šest tisíc franků, on, který je dává měsíčně své milence, jakési holce z Opery. Chtěla jsem se zabít. Nejbláznivější myšlenky mi vířily hlavou. V některých chvílích jsem záviděla osud služce, své komorné. Jít za svým otcem, to je šílenství! Anastázie a já jsme ho oškubaly; kdyby mohl za sebe dostat šest tisíc franků, byl by se můj ubohý otec jistě prodal. Byla bych ho zbytečně vehnala v zoufalství. Vy jste mě zachránil před hanbou a před smrtí, byla jsem již omámená bolestí. Ach, pane, byla jsem vám dlužná toto vysvětlení, jednala jsem s vámi velmi nerozumně a pošetile. Když jste mě opustil a já vás ztratila z očí, chtěla jsem pěšky utéci... kam? Nevím. Takový je život poloviny žen v Paříži; vnější přepych a kruté starosti v duši. Zním ubohé bytosti, které jsou ještě nešťastnější, než jsem já. Existují přece ženy, které jsou nuceny dát si vystavovat od svých dodavatelů falešné účty. Jiné zase musí své manžely okrádat; někteří totiž věří, že kašmírová látka v ceně sta louisdorů se prodává za pět set franků, druhí zase, že kašmír v ceně pěti set franků má cenu sto louisdorů. Člověk se

setká s ubohými ženami, které lakotí na jídle svých dětí a škulí, jen aby měly na šaty. Těmito hanebnými podvody nejsem poskvrněna. Toho jsem se nejvíc štítla. Prodávají-li se některé ženy svým manželům, aby jimi mohly vládnout, já jsem alespoň svobodná. Mohla bych se dát zanést zlatem od Nucingena, a mně je zatím milejší vyplakat se s hlavou opřenou o srdce muže, kterého si mohu vážit. Ach, dnes večer pan de Marsay nebude už mít právo dívat se na mne jako na ženu, kterou si zaplatil.«

Ukryla svou tvář v dlaních, aby Evžen neviděl její slzy. On jí však pozdvihl obličej, aby se na něj mohl zadívat; byla i takto vznešená.

»Plést peníze do lásky, což to není hrozné? Vy mě nebudete moci milovat,« řekla.

Evžena rozrušovala tato směs pěkných citů, které dodávají ženám takové velikosti, a hříchů, jež je nutí páchat současné společenské zřízení. Utěšoval ji něžnými a chlácholivými slovy, neboť se obdivoval této krásné ženě, tak prostoduše nerozumné ve výbuchu bolesti.

»Nepoužijete toho jako zbraně proti mně,« řekla, »slibte mi to!«

»Ach, paní baronko, toho nejsem schopen,« řekl.

Vzala ho za ruku a položila ji na své srdce s výrazem plným vděčnosti a roztomilosti.

»Díky vám jsem opět volná! A zase radostná. Žila jsem jakoby v sevření železné pěsti. Chci nyní žít skromně, nic neutrácet. Budu se vám i tak líbit, drahý příteli, že? Toto si ponechte,« řekla berouc si od něho jen šest bankovek. »Podle svého svědomí jsem vám dlužná tisíc tolarů, protože jsem hrála s vámi na polovinu.«

Evžen se bránil jako panenka. Když mu však baronka řekla: »Budu vás považovat za svého nepřítel, nebudete-li mým spoluvíníkem,« pak si peníze vzal.

»To bude záloha pro případ prohry,« řekl.

»Toho slova jsem se právě bála,« zvolala blednouc. »Chcete-li, abych vám něčím byla, přisahejte mi,« řekla, »že se nikdy znovu nepustíte do hry! Bože, kdybych vás měla zničit, zemřela bych

bolestí!«

Dojeli. Rozdíl mezi onou bídou a zde tou nádhernou hojností pobuřoval studenta, jemuž začínala znít v uších smutná slova Vautrinova.

»Posaďte se tamhle,« řekla baronka, vstupujíc do svého pokoje a ukazujíc na pohovku u krbu, »chci teď napsat velmi obtížný dopis! Porad'te mi!«

»Nepište nic,« řekl jí Evžen, »vložte do obálky bankovky, napište adresu a pošlete je po své komorné.«

»Vy jste ale zlatý člověk,« řekla, »ach, pane, to všechno dělá dobré vychování. To je chování důstojné Beauséantů,« pravila s úsměvem.

»Je rozkošná,« pomyslel si Evžen, neboť se mu čím dál tím víc líbila.

Prohlížel si pokoj, jenž dýchal rozkošnickou elegancí bohaté kurtizány.

»Líbí se vám tu?« zeptala se a zazvonila na svou komornou.

»Terezo, odnese to vy sama panu de Marsay a sama mu to odevzdejte! Nezastihnete-li jej, přineste mi dopis zpět!«

Než Tereza odešla, mrkla zlomyslně po Evženovi. Oběd byl připraven. Rastignac podal paní de Nucingen své rámě a ta ho uvedla do nádherné jídelny, kde se shledal s týmž přepychem tabule, jemuž se obdivoval u své sestřenky.

»Ve dnech, kdy hraje Italská opera,« řekla, »přijdete se mnou povečeřet a doprovodíte mě.«

»Zvykl bych si na tento blažený život, kdyby měl trvat; jsem však jen ubohý student, který se musí o svou budoucnost teprve přičinit.«

»O to se budoucnost přičiní sama,« řekla smějíc se. »Vidíte sám, že se všechno urovná. Nečekala jsem, že budu tak šťastná.«

Je v povaze žen, že věci nemožné dokazují věcmi možnými a fakta vyvracejí předtuchami. Když paní de Nucingen vstoupila s Rastignacem do své lóže v Bouffons, její spokojené vzezření jí dodávalo tolik krásy, že zavdala tem podnět k těm drobným klípkům, jimž se ženy neubrání a kterými se často roztrušují

zmatky vymyšlené podle libosti. Kdo zná Paříž, nevěří ničemu z toho, co se tam povídá, a nevykládá o tom, co se tam děje. Evžen vzal barončinu ruku do své a oba dva si sdíleli navzájem slabším či silnějším stiskem ruky dojmy, jimiž na ně působila hudba. Pro ně bylo toto představení velmi opojné. Vyšli spolu a paní de Nucingen chtěla Evžena dovést až na Pont Neuf, odpírajíc mu během jízdy i jediný z polibků, jimiž ho tak ohnivě zasypala v Palais-Royal. Evžen jí vyčítal tuto nedůslednost.

»Tehdy,« odpověděla, »to byla odměna za nečekanou obětavost, nyní by to byl již příslib.«

»A ten mi nechcete dát, nevděčnice!«

Rozhněval se. S pohybem nedůtklivosti, jež uchvacuje milence, podala mu ruku k políbení. Neobratně se jí chopil, a to ji okouzlo.

»Na shledanou na plese v pondělí!« řekla.

Když Evžen odcházel pěšky za jasné měsíčné noci, propadl vážným úvahám. Byl současně šťasten i nespokojen: šťasten dobrodružstvím, jehož pravděpodobné rozuzlení mu daruje jednu z nejhezčích a nejelegantnějších žen Paříže, předmět jeho tužeb. Nespokojen proto, že viděl své plány o bohatství obráceny vníveč a že poznal pravou tvář neurčitých plánů, jimiž se včera zabýval. Neúspěch odhaluje vždy sílu našich úmyslů, čím více se Evžen těšil z pařížského života, tím méně chtěl zůstat neznám a chud. Muchlal svou tisícifrankovou bankovku v kapse a tisíci pádnými důvody se omlouval, proč si ji ponechal. Konečně došel do ulice Neuve-Sainte-Geneviève, a když už byl nahoře na schodech, spatřil tam světlo. Otec Goriot nechal otevřené dveře a hořet svíčku, aby mu student nezapomněl přijít vyprávět *o jeho dceři*, jak sám říkal. Evžen mu nic nezamlčel.

»Ale,« zvolal otec Goriot v zoufalém výbuchu žárlivosti, »ony si myslí, že jsem na mizině: mám ještě třináct set liber důchodu! Můj milý bože, ubohá dceruška, proč sem nepřišla?

Byl bych prodal svůj důchod, byli bychom vzali z kapitálu a zbytek by mi vystačil na doživotní rentu. Proč jste se nepřišel svěřit s její tísni, ubohý sousede? Jak jste mohl mít svědomí riskovat ve hře jejích ubohých sto franků? To může zrovna srdce

utrhnout! Ted' vidíte, co to jsou zeťové! Oh, kdybych je měl po ruce, krk bych jim zakroutil! Božítku, plakala, ona plakala?»

»S hlavou opřenou o mou vestu,« řekl Evžen.

»Oh, dejte mi tu vestu,« řekl otec Goriot. »Jakže, na ní že jsou slzy mé dcery, mé drahé Delfínky, jež jako maličká nikdy neplakala? Oh, koupím vám za ni jinou, nenoste ji už, dejte mi ji! Podle smlouvy má právo užívat svého jmění. Ach, hned zítra vyhledám právního zástupce Dervilla. Budu vyžadovat řádné uložení jejího jmění. Vyznám se v zákonech, jsem starý vlk, vycením zase své tesáky.«

»Tady, otče, je tisíc franků, které mi chtěla dát z naší výhry. Schovejte jí je do vesty.«

Goriot se podíval na Evžena, podal mu ruku a chopil se jeho ruky, na niž skanula slza.

»Budete mít v životě úspěch,« řekl mu stařec. »Vězte, že Bůh je spravedlivý. Já se vyznám v poctivosti a mohu vás ujistit, že je velmi málo lidí vám podobných. Chcete být také mým drahým dítětem? Jděte spát. Vy můžete spát, vy nejste ještě otec. Ona plakala, a to se dovídám já, když jsem si tady klidně pojídal jako hlupák, zatím co ona trpěla. Já, já, jenž bych zaprodal Otce, Syna i Ducha svatého, jen abych je obě ušetřil jediné slzičky!«

»Na mou věru,« pomyslí si Evžen uléhaje, »věřím, že zůstanu po celý život poctivým člověkem. Člověk má z toho radost, poslechne-li rad svého svědomí.«

Snad jenom ti, kdož věří v Boha, konají skrytě dobro, a Evžen v Boha věřil. Druhého dne, když měl začít ples, Rastignac odešel k paní de Beuséant, která jej vzala s sebou, aby ho představila vévodkyni de Carigliano. Od maršálkové se mu dostalo velmi vlídného přijetí a sešel se tam s paní de Nucingen. Delfína se vyzdobila s úmyslem zalíbit se všem, aby se tím více líbila Evženovi, na jehož uznání netrpělivě čekala, domnívající se, že svou netrpělivost nedává znát. Pro toho, kdo chápe rozechvění ženy, je takový okamžik pln rozkoše. Kdo si často neliboval v tom, že nechal čekat na své mínění, že koketně maskoval radost, že hledal důkaz neklidu, jehož byl původcem, že se těšil z obav, jež

rozptýlí jediným pohledem? Během této slavnosti zjistil student náhle význam svého postavení a poznal, že je už něčím ve společnosti, protože je uznaným bratrancem paní de Beauséant. Získání srdce paní de Nucingen, jež mu již nyní přiznávali, mu vyneslo takovou vážnost, že si ho všichni mladí muži závistivě měřili; když některé z nich při tom zastihl, okusil první záchvěvy domýšlivosti. Jak přecházel ze salónu do salónu a procházel skupinkami, slyšel vychvalovat své štěstí. Všechny ženy mu prorokovaly úspěch. Delfína ze strachu, aby ho neztratila, mu slíbila, že mu neodepře dnes večer polibek, který se včera tolik bránila přijmout. Na tomto plesu dostal Rastignac mnohá pozvání. Byl svou sestřenkou představen několika ženám, jež si všechny dělaly nárok na eleganci a jejichž domy byly pokládány za příjemné. Viděl, že se dostal do nejvznešenější a nejkrásnější společnosti pařížské. Tento večer měl tedy pro něho půvab prvního skvělého vystoupení a vzpomínal si jistě na něj i v dnech svého pozdního stáří, jako si dívka vzpomíná na ples, na němž dobyla slavných úspěchů. Když druhého dne vyprávěl při snídani své úspěchy otci Goriotovi před strážníky, začal se Vautrin d'ábelsky smát.

»A vy si myslíte,« zvolal tento krutý logik, »že mladý muž, který je v oblibě, může bydlet v ulici Neuve-Sainte-Geneviève, v domě Vauquerové, v penzionáte sice úctyhodném po všech stránkách, který však není komfortní? Je dobře vybavený, je krásný ve svém nadbytku, je hrdý na to, že je právě sídelním místem Rastignacovým. Konec konců je však jen v ulici Neuve-Sainte-Geneviève a neví nic o přepychu, protože je čistě *patriarchaloráma*.«

»Mladý příteli,« pokračoval Vautrin tónem otcovsky žertovným, »chcete-li v Paříži něco znamenat, musíte mít tři koně a tilbury na dopoledne, zavřený kočár na večer, celkem devět tisíc franků na povozy. Byl byste nehoden svého příznivého osudu, kdybyste utrácel jen tři tisíce franků u svého krejčího, šest set franků u voňavkáře, sto tolarů u obuvníka a sto tolarů u kloboučníka. A vaše pradelna vám přijde na tisíc franků. Mladí

šviháci si nesmějí odepřít dobrou zásobu prádla: což se ono nejčastěji na nich neprohlíží? Láska a církve vyžadují krásných příkrývek na své oltáře. To už máme čtrnáct tisíc. A to nemluvím o tom, co prohrajete ve hře, v sázkách, promarníte v darech; je vyloučeno, abyste nepočítal s kapesným dvou tisíc franků. Vedl jsem takový život, vím, nač přijde... Přidejte k těmto hlavním výdajům tři sta louisdorů za papáníčko, tisíc franků za hnízdečko. Nuže, děťátko, buď takových nepatrných svých dvacet pět tisíc ročně máme v záloze, nebo upadneme do bídy, vydáme se posměchu a jsme oloupeni o svou budoucnost, o svůj úspěch a o své milenky! Zapomínám na komorníka a na sluhu! Kryštof snad nebude nosit vaše zamilovaná psaníčka? Což je budete psát na papíře, jehož nyní užíváte? To by bylo jako vaše sebevražda. Věřte zralému muži s bohatou zkušeností!« dodal, zesíliv v *rinforzando* svůj zvučný hlas. »Buď se vystěhujte do nějakého ctnostného podkroví a tam se zasnubte se svou prací, nebo se dejte jinou cestou.«

A Vautrin zamrkal, dívaje se po očku na slečnu Tailleferovou, aby tak tím pohledem připomněl a shrnul svůdné návrhy, jež zasel do srdce studentova, aby je zkazil. Uplynulo několik dní, v nichž Rastignac propadl veselému životu. Večeřel téměř každodenně s paní de Nucingen, kterou doprovázel do společnosti. Domů se vracel ve tři nebo ve čtyři hodiny ráno, vstával a oblékal se až v poledne, když bylo hezky, chodil s Delfínou na procházku do Boulogneského lesa, mrhaje takto svým časem, jehož ceny neznal. Bažil po všech vymoženostech a nakonec si zvykl na nevázaný život mladých Pařížanů. Ze svých prvních výher vrátil patnáct set franků matce a svým sestrám, připojuje k tomuto vyrovnanému dluhu pěkné dary. Ačkoliv již oznámil, že chce opustit dům Vauquerové, bydlel zde ještě v posledních dnech měsíce ledna a nevěděl, jak odtud. Mladí muži téměř všichni podléhají zákonu zdánlivě nevysvětlitelnému, jehož původ však tkví v samém jejich mládí a v jakémsi druhu furiantství, s nímž se ženou za rozkoší. Ať bohatí či chudí, nikdy nemají peněz pro potřebné věci v životě, zatím co pro své rozmary je vždycky seženou. Marnotratní ve

všem, co je možno dostat na dluh, skrbíci ve všem, co se musí hned zaplatit, jako by se mstili za všechno, co nemají, a rozhazovali všechno, co mohou mít. Tak, abychom podali jasný příklad, student pečuje spíš o svůj klobouk než o šat. Velký výdělek dělá ovšem z krejčího věřitele, zatím co mírná cena dělá z kloboučníka nejméně přístupného obchodníka, s nímž musí student dlouho vyjednávat. Vystavuje-li mladý muž na balkóně v divadle lorňonům krásných žen na obdiv překrásné vesty, je možno pochybovat, má-li také ponožky: obchodník s ponožkami je také jedním z cizopasníků jeho peněženky. Tak tomu bylo také s Rastignacem. Jeho peněženka, vždycky prázdná pro paní Vauquerovou, vždycky nabitá pro potřeby ješitnosti, byla vrtošivě na štíru s placením nejnutnějších potřeb. Což nebylo třeba zaplatit na měsíc bytné a koupit si nábytek do šviháckého příbytku, chtěl-li opustit páchnoucí a sprostý penzionát, kde jeho domýšlivé nároky byly co chvíli snižovány? To bylo stále něco nemožného. Uměl-li Rastignac opatřit peníze nutné ke hře, nakoupit draho u svého klenotníka hodinky a zlaté řetízky na účet svých výher a odnést je do zastavárny, k této ponuré a mlčenlivé přítelkyni mládí, byl zase naprosto nevynalézavý a jako bezmocný, šlo-li o zaplacení stravy, bytu nebo o koupi nevyhnutelných potřeb k vedení života. Nějaká všední nezbytnost nebo staré dluhy, za něž si už užil, nevnučaly mu už žádnou myšlenku. Jako většina těch, kdo poznali tento hazardní život, čekal i on na poslední chvíli, aby zapravil úvěry posvátné v ořích měšťáků, jako dělával Mirabeau, který platil svůj chléb teprve tehdy, až se objevil v hrozivé podobě směnky. V této době Rastignac prohrál své peníze a zadlužil se. Student začínal chápat, že nebude moci pokračovat v takovém životě, nebude-li mít stálý příjem. Ačkoli však trpěl pod ostrými ranami svého osudného postavení, cítil se neschopen vzdát se přemrštěných požitků tohoto života a stůj co stůj v něm chtěl pokračovat. Náhody, s nimiž pro své štěstí počítal, se stávaly přeludem, zatím co skutečné překážky vyrůstaly.

Když se obeznámil s rodinnými taji paní a pana de Nucingen, poznal, že má-li se láska stát prostředkem k získání peněz, musí

člověk kalich potupy vypít až do dna a musí se zřící vznešených zásad, které jsou rozhřešením omylů mládí. A tomuto životu na oko tak skvělému, uvnitř však prožranému mukami svědomí, životu, jehož prchavé rozkoše byly draze vykoupeny neustálými úzkostmi, ze zaslíbil, protloukal se jím a jako La Bruyérův Roztržitý si v něm stlal lože v bahně příkopu. Avšak jako Roztržitý zašpinil i on dosud jen svůj šat.

»Tak co, už jsme odpravili mandarína?« řekl mu jednoho dne Bianchon, když vstával od stolu.

»Ještě ne,« odpověděl, »ale má na mále.«

Medik pokládal toto slovo za žert, ale nebylo v tom ani zbla žertu. Evžen, jenž po prvé po dlouhé době večerel v penzionáte, byl při jídle zamyšlený. Místo aby při zákuscích odešel, zůstal v jídelně sedět vedle slečny Tailleierové, na niž chvílemi vrhal významné pohledy. Někteří strážníci seděli ještě za stolem a jedli ořechy, jiní se procházeli, pokračující ve svých započatých rozhovorech. Jako téměř vždy večer každý odcházel, kdy se mu zachtělo, podle toho, jak mnoho ho zajímal rozhovor nebo jak málo nebo mnoho si jídlem zatížil žaludek. V zimě málokdy se jídelna úplně vyprázdnila před osmou hodinou, kdy teprve čtyři ženy osaměly a mstily se za mlčení, jež jim jejich pohlaví ukládalo uprostřed dřívější mužské společnosti. Vautrin, všimnuv si Evženovy zamyšlenosti, zůstal v jídelně, ačkoli se zprvu zdálo, že pospíchá s odchodem, a držel se neustále stranou, aby nebyl Evženem spatřen, neboť ten se domníval, že už odešel. Nakonec místo aby se přidal k těm strážníkům, kteří odcházeli poslední, zastavil se potměšile v salónu. Četl v nitru studentově a vytušil v něm rys rozhodnutí. Ve skutečnosti byl Rastignac v obtížném postavení, jaké už asi zažilo mnoho mladých mužů. Paní de Nucingen, ať již milující či jen koketní, dala Rastignacovi prožít všechny úzkosti opravdové vášně, uplatnivši vůči němu všechno umění ženské diplomacie obvyklé v Paříži. Ačkoliv si zadala v očích veřejnosti tím, že k sobě připoutala bratrance paní de Beauséant, přece mu ve skutečnosti váhala přiznat práva, jimž on se zdánlivě už těšil. Měsíc už dráždila tak dokonale Evženovy

smysly, že nakonec zasáhla jeho srdce. Považoval-li se student v prvních chvílích tohoto poměru za vládce, stala se paní de Nucingen tímto lstivým uměním nejmocnější vládkyní, neboť ono rozehrálo v Evženovi všechny city, ať dobré či špatné, city dvou nebo tří lidí žijících současně v mladém Pařížanovi. Byla to od ní vypočítavost? Ne. Ženy jsou vždycky pravdivé, dokonce i uprostřed své největší falše, protože tak jednají vždy z nějakého přirozeného citu. Když Delfína dovolila tomuto mladému muži, aby náhle nad ní získal tolik vlády, a když mu projevila příliš přízně, možná, že uposlechla jak citu důstojnosti, který ji nabádal, buď aby si své ústupky rozmyslela, nebo se zálibou od nich upouštěla. Je tak přirozené pro Pařížanku, že i ve chvíli, kdy ji strhuje vášně, zaváhá ve svém pádu a zkouší srdce toho, jemuž chce svěřit svou budoucnost. Všechny naděje paní de Nucingen byly po prvé zrazeny a její věrnost k mladému sobci byla právě zneuznána. Mohla být podezíravá plným právem. Možná, že postřehla v chování Evžena, jež rychlý úspěch učinil ješitným, jakýsi druh nevážnosti, způsobený jejich podivnou situací. Toužila snad, aby vypadala pro muže tohoto věku vznešená a pak aby se cítila před ním veliká, když dříve byla tak dlouho nepatrná před tím, jímž byla opuštěna. Nechtěla, aby si o ní Evžen myslel, že jí snadno dosáhne, hlavně proto, že věděl, že dříve patřila Marsayovi. Když konečně zažila ponižující rozkoše lásky opravdového démona, mladého prostopášníka, pocítovala tolik slasti při procházce květnatými krajinami lásky, takže jí působilo snad zvláštní okouzlení, mohla-li se obdivovat pohledům na tyto kraje, naslouchat dlouho jejich šumění a dát se dlouho ovívat čistými vánky. Opravdová láska splácela za lásku špatnou. Tato protismyslnost bude na neštěstí častá, dokud si mužové neuvědomí, kolik květů skosí v duši mladé ženy první oklamání. Ať byly její důvody jakékoliv, Delfína si pohrávala s Rastignacem a působilo jí to radost snad proto, že věděla, že je milována. A byla jista, že může učinit konec strastem svého milence, až se zachce jejímu královsky ženskému rozmaru. Aby si sám před sebou nezadal, nechtěl Evžen, aby jeho první výboj končil nezdarem, a

proto vytrvale pokračoval ve svém pronásledování jako honec, který chce mermomocí zastřelit při svém prvním velkém honu koroptev. Čím dál tím více ho k této ženě připoutávaly jeho úzkosti, jeho uražená ješitnost a jeho domnělé či skutečné zoufalství. Celá Paříž mu připisovala paní de Nucingen, a nedostal se u ní ani o krok dále, než byl prvního dne jejich známosti. Upadal často v pošetilou zuřivost, neboť nevěděl dosud, že koketnost ženy skýtá často daleko více výhod, než její láska skýtá rozkoše. Sklidil-li Rastignac z této doby ženského zamilovaného zdráhání své první hrozny úspěchů, byly mu stejně drahé a chutnaly výtečně, ač byly nezralé a nevyspělé. Často, když byl na suchu, bez naděje do budoucna, pomýšlel navzdory hlasu svého svědomí na možnost bohatství, které mu Vautrin vylíčil v případném sňatku se slečnou Tailleferovou. Nuže, teď byl právě v okamžiku, kdy jeho bída se hlásila tak neodbytně, že takřka nevědomky podlehl lstivým nástrahám hrozných sfingy, jejímiž pohledy byl často fascinován. Ve chvíli, kdy Poiret a slečna Michonneauová odešli do svých pokojů, Rastignac – ač v domnění, že je o samotě s paní Vauquerovou a paní Couturovou, která při pletení svých vlněných rukávů podřimovala u kamen, podíval se na slečnu Tailleferovou tak něžně, že sklopila oči.

»Máte snad nějaké starosti, pane Evžene?« řekla mu Viktorína po chvíli ticha.

»Kdopak nemá starosti?« odpověděl Rastignac. »Kdybychom si my mladí muži byli jisti, že jsme opravdu milováni s takovou oddaností, jež by nás odměnila za oběti, které jsme vždy ochotni podstoupit, pak bychom neměli možná vůbec starostí!«

Slečna Tailleferová na něho místo odpovědi vrhla výmluvný pohled.

»Vy, slečno, jste si dnes svým srdcem jista, mohla byste se však zaručit, že se nikdy nezměníte?«

V té chvíli zabloudil na rty ubohé dívky úsměv jako paprsek tryskající z její duše a ozářil tak krásně celou její tvář, že se až Evžen poděsil, že vyvolal tak prudký výbuch citu.

»A což kdybyste byla zítra bohatá a šťastná, kdyby vám spadlo

s nebe ohromné jmění, stále byste milovala chudého mladého muže, který by se vám zalíbil v dobách vaší bídy?»

Roztomile přikývla.

»Mladého muže velmi nešťastného?»

Opět přikývla.

»Co tam povídáte za nesmysly?» zvolala paní Vauquerová.

»Nechte nás,« odpověděl Evžen, »my si rozumíme.«

»Byl by zde snad padl slib manželství mezi panem rytířem de Rastignac a slečnou Tailleferovou?» řekl Vautrin svým hřmotným hlasem, když se náhle objevil ve dveřích jídelny.

»Ach, vy jste nás vylekal,« řekly současně paní Couturová s paní Vauquerovou.

»Mohl bych si vybrat hůře,« odpověděl se smíchem Evžen, u něhož Vautrinův hlas vyvolal nejhroznější dojem, jaký kdy zažil.

»Jen žádné špatné vtipy, pánové!« řekla paní Couturová.

»Dceruško, pojďme k nám nahoru.«

Paní Vauquerová následovala své dvě nájemnice, aby ušetřila na svíčke a na topení, stráví-li večer u nich. Evžen se octl sám, tváří v tvář s Vautrinem.

»Věděl jsem, že k tomu dospějete,« řekl mu tento muž, zachovávaje neochvějnou chladnokrevnost. »Poslyšte však! Mám tolik citu jako každý jiný. Nerozhodujte se v tomto okamžiku, nejste ve své kůži. Máte dluhy. Nechci, aby vás ke mně nakonec přivedla vašeň nebo zoufalství, ale rozum. Potřebujete snad tisíc tolarů? Tady jsou, chcete je?»

Tento démon vytáhl z kapsy peněženku a vyňal z ní tři bankovky, kterými zamával před studentovými očima. Evžen byl v nejkrutějším postavení. Byl dlužen markýzi d' Ajuda a hraběti de Trailles sto louisdorů, prohraných na čestné slovo. Neměl je a neodvažoval se jít strávit večer k paní de Restaud, kde byl očekáván. Měl to být neoficiální večírek, kde se podávají drobné zákusky a popíjí se čaj, kde se však může prohrát šest tisíc franků ve whistu.

»Pane,« řekl mu Evžen, zakrýváje stěží křečovitě chvění, »po tom, co jste mi světil, musíte pochopit, zeje pro mne nemožné,

abych vám byl něčím zavázán.«

»Dobrá, byl byste mě zklamal, kdybyste mluvil jinak,« odvětil pokušitel. »Jste krásný mladý muž, jemný, hrdý jako lev a něžný jako děvčátko. Vy byste byl dobré sousto pro ďábla. Mám rád takové vlastnosti u mladých lidí. Ještě dvě nebo tři úvahy o vysoké politice, a pak už uvidíte svět v pravém světle. Sehraje-li v něm vynikající člověk několik malých ctnostných výjevů, uspokojí tak všechny své rozmary za bouřlivého potlesku nevědomců v přizemí. Neuplyne ani několik dní a budete náš. Ach, kdybyste se chtěl stát mým žákem, ke všemu bych vám dopomohl. Nevymyslel byste si ani jediné přání, jež by nebylo okamžitě splněno, ať byste si přál cokoliv: štěstí, jmění, ženy. Veškerá civilizace by se vám změnila v ambrózii. Byl byste naším hýčkaným děckem, naším benjamínkem, všichni bychom se s radostí pro vás obětovali. Vše, co by se vám stavělo v cestu, by bylo odstraněno. Máte-li ještě nějaké předsudky, pokládáte mě pak tedy za zločince? Nuže, muž, který měl právě tolik poctivosti, jak vy se domníváte dosud mít – pan de Turenne – bez strachu, že si zadá, měl styky s lupiči. Nechcete mi být ničím zavázán, což? To vám nemusí vadit,« pokračoval Vautrin s lehkým úsměvem. »Vezměte tahle lejstra a napište tam,« řekl, vytahuje kolek, »tady napříč: *Přijat obnos tří tisíc pěti set franků, splatných do roka. A ještě datum! Úrok je dosti vysoký, takže vás může zbavit všech předsudků. Můžete mě nazvat židem a setřást se sebe veškerou vděčnost. Dnes vám ještě dovoluji, abyste mnou opovrhoval, neboť jsem si jist, že později mě budete mít rád. Naleznete ve mně ty bezedné propasti, nesmírně zhuštěné city, jež hňupové nazývají neřestmi. Nikdy však mě neshledáte ani zbabělým, ani nevďečným. Zkrátka, chlapečku, nejsem ve hře ani *sedlák*, ani *běžec*, ale *věž*.«*

»Jaký jste to vlastně člověk?« zvolal Evžen. »Byl jste stvořen, abyste mě mučil!«

»Ale kdepak, jsem dobrák, a chci se sám zablátit, abyste vy zůstal uchráněn před blátem celý svůj život. Ptáte se, proč ta obětavost? Nuže, jednou vám to prozradím, zašeptám tiše do ucha. Nejdříve jsem vás poplašil, když jsem vám natáhl hrací stroj

společenského řádu a rozehrál jej. Ale vaše prvotní hrůza pomine jako strach u nováčka na bojišti a smíříte se s myšlenkou pokládat lidi za vojáky určené k zániku ve službách těch, kteří sami sebe prohlašují za krále. Časy se velmi změnily. Kdysi nějakému odvážlivci řekli: „Tady máš sto tolarů! Zab mi toho a toho pána!“ a klidně se najedli, když toho muže sprovodili se světa pro nějakou tu maličkost. Já vám dneska nabízím krásné jmění, kývnete-li jenom hlavou, čímž si nijak nezádáte, a vy váháte. Naše století je změkčilé.«

Evžen podepsal směnku a přijal za ni bankovky.

»Teď, hleďte, mluvmе rozumně!« pokračoval Vautrin. »Ode dneška za několik měsíců chci odjet do Ameriky pěstovat tabák. Jako přátelský pozdrav vám pošlu doutníky. Zbohatnu-li, pomohu vám. Nebudu-li mít děti (což je možné, neboť nehodlám tady zapustit kořínky), pak vám odkáži své jmění. Neříká se tomu dobré přátelství? Ano, mám vás rád. Mám vášnivou touhu obětovat se pro druhého. Již jsem tak učinil. Podívejte se, chlapečku, žiji ve vyšších sférách než ostatní lidé. Skutky považuji za prostředky a sleduji jen svůj cíl. Čím je člověk pro mne? Tohle!« řekl a brkl si nehtem palce o zuby. »Člověk je buď všechno, nebo nic. Je ještě méně než nic, jmenuje-li se Poiret. Je možno ho rozdrtit jako štěnici, pak je rozmačkán a zapáchá. Ale člověk je jako bůh, podobá-li se vám: to už není stroj potažený kůží, to je divadlo, kde se rozněcují nejkrásnější city, a já žiji jen samými city. Cožpak není cit celým světem v jediné myšlence? Podívejte se na otce Goriota, jeho obě dcery jsou pro něho celým vesmírem, ony jsou nití, která mu sešívá celý vesmír. Pro mne zase, když jsem dobře probádal život, existuje jen jediný cit, přátelství muže k muži. Petr a Jaffier, to je má vašeň. Znáám z paměti *Zachráněné Benátky*. Poznal jste mnoho tak odvážných lidí, kteří, když jim přítel řekne: „Nu, zakopejme to tělo!“, pustí se do práce beze slova a bez otravování morálkou? Já jsem tak učinil. S každým bych takto nemluvil. Ale vy jste výjimečný člověk, vám se může všechno říci, vy všemu porozumíte. Vy se dlouho nebudete špinit v bažinách, v nichž se brouzdají ti ouřezkové, kteří tady žijí kolem nás. Nuže,

jak jsem řekl. Oženíte se. Vyrukujme každý se svou zbraní! Má zbraň je ze železa a nikdy neselže, ha, ha!«

Vautrin odešel, nechtěje slyšet zápornou odpověď studentovu a chtěje mu dopřát času, aby se vzpamatoval. Zdálo se, že zná tajemství takového slabého odporu, takových bojů, v nichž se sami lidé před sebou dělají lepšími a jimiž se chtějí ospravedlnit ze svých ostudných činů.

»Necht' si dělá, jak bude chtít, se slečnou Tailleferovou se jistě neožením!« pomyslně si Evžen.

Když se probral ze záchvatu vnitřní horečky, která ho zchvátila, pomyslel-li, že uzavřel smlouvu s tímto mužem, z něhož měl hrůzu, který však rostl v jeho očích právě cynismem svých myšlenek a odvahou, s níž bičoval společnost, oblékl se Rastignac, objednal si vůz a odebral se k paní de Restaud. Už několik dní zahrnovala tato žena dvojnásobnou péčí mladého muže, jenž se každým krokem blížil úspěchu a přízni vznešené společnosti a o němž se zdálo, že bude mít jednou nebezpečný vliv. Zaplatil pánům de Trailles a d'Ajuda, hrál whist po celou noc a vyhrál zase všechno zpátky. Pověřivý jako většina životních začátečníků, kteří více méně věří v osud, viděl ve svém štěstí odměnu nebe za svou odhodlanost vytrvat na dobré cestě. Druhý den ráno se spěšně zeptal Vautrina, má-li dosud jeho směnku. Když dostal kladnou odpověď, vrátil mu tři tisíce franků, projevuje okázale zcela přirozenou radost.

»Všechno se daří,« řekl mu Vautrin.

»Ale já nejsem vaším spoluvínkem,« řekl Evžen.

»Vím, vím,« odpověděl Vautrin přerušuje ho. »Zas už vyvádíte jako dítě. Zdržujete se hloupostmi.«

Dva dny nato seděli Poiret a slečna Michonneauova na sluníčku na lavičce v opuštěné aleji Jardin des plantes a rozmlouvali s pánem, jenž se zdál plným právem medikovi podezřelý.

»Slečno,« říkal pan Gondureau, »nevím, odkud se rodí vaše pochybnosti. Jeho Excellence velmožný pan ministr královské státní policie...«

»Ach! Jeho Excellence velmožný pan ministr královské státní policie...«, opakoval Poirot.

»Ano, Jeho Excellence se zajímá o tento případ,« pravil Gondureau.

Komu se nebude zdát nepravděpodobné, že by Poirot, bývalý úředník, jistě muž bezúhonných měšťáckých mravů, byť bez vlastního názoru, naslouchal dál domnělému soukromníkovi z ulice Burfon, od chvíle, kdy Gondureau pronesl slovo policie a prozradil tím tvář agenta z Jeruzalémské ulice pod svou škraboškou počestného občana? Nic však nebylo přirozenější. Každý porozumí lépe zvláštnímu druhu lidí v celém rodu omezenců, k němuž náležel Poirot, uvědomí-li si důležitý poznatek, který dosud nebyl zveřejněn, ač již některými pozorovateli byl postřehnout. Existuje pronárod pisálků, nárudek s platem dvanácti set franků, jakési správní Grónsko, nárudek sevřený v rozpočtu mezi první a třetí stupeň severní šířky, kde se už zase jako v mírném pásmu začínají platy trochu teplem roztahovat na tři až šest tisíc franků, kde se daří mimořádným renumeracím, jež tu bujejí navzdory kulturním nesnázím. Jedním z význačných rysů, který prozrazuje nejlépe neschopnou úzkoprstost tohoto podřízeného pronároda, je jakýsi druh bezděčné úcty, prkenné a bezprostřední k onomu pámbíčkoví každého ministerstva, kterého úředník zná jen z jeho nečitelného podpisu a pode jménem: *Jeho Excellence pan ministr*. Čtyři slova, jež se rovnají významem slovům *hondo Cani* kalifa z Bagdádu, který v očích tohoto poníženého lidu představuje posvátnou moc, proti níž není odvolání. Jako papež pro křesťany je velmožný pan ministr neomylný v očích úředníka v oboru správy. Záře, která se z něho line, šíří se na jeho činy, na jeho slova i na slova jeho jménem vyřčená. Pokrývá všechno leskem své nádhery a dává zákonný ráz činům, jež nařizuje. Jeho jméno Excellence, jež dokazuje čistotu jeho záměrů a posvátnost jeho vůle, slouží za průvodní listinu myšlenkám nejméně přijatelným. Co by tito ubozí lidé neučinili ve svém vlastním zájmu, to pospíchají vykonat, jakmile padne slovo »Jeho Excellence«. Úřady mají svou trpnou poslušnost, jako ji má

armáda: systém, který dusí sebevědomí, ničí člověka a nakonec během času si ho přivlastní jako šroub nebo čep pro vládní stroj. Tak i pan Gondureau, jenž se asi vyznal v lidech, poznal okamžitě na Poiretovi jednoho z těch byrokratických omezenců a způsobil, že zaklínači slůvko »Jeho Excellence« vyrukovalo jako *deus ex machina* v okamžiku, když musel odhalit své karty. Oslnil jím Poireta, který se mu zdál mužským vydáním Michonneauové, jako Michonneauová se mu zdála ženským vydáním Poireta.

»Když Jeho Excellence sám, Jeho Excellence pan... Ach, to je něco jiného,« řekl Poiret.

»Tak, teď aspoň slyšíte mínění pána, jemuž, jak se zdá, věříte,« pokračoval nepravý soukromník, obraceje se k slečně Michonneauové. »Nuže, Jeho Excellence má nyní naprostou jistotu, že onen tak zvaný Vautrin, bytem v domě Vauquerové, je galejník uprchlý z toulonského vězení, kde je znám pode jménem *Smrtifouk*.«

»Ach, *Smrtifouk*,« řekl Poiret, »je skutečně šťasten, vysloužil-li si toto jméno!«

»Ovšem,« pokračoval agent. »Za tuto přezdívku vděčí štěstí, jež ho nikdy neopustilo, a tomu, že nepřišel o život ani při svých neobyčejně odvážných kouscích. Vězte, že ten člověk je velmi nebezpečný. Má schopnosti, které mu neobyčejně prospívají. I jeho odsouzení mu vyneslo bezmeznou úctu jeho lidí.«

»Cožpak je to úctyhodný muž?« zeptal se Poiret.

»Svým způsobem. Uvolil se vzít na sebe zločin kohosi jiného, padělání směnky jistým tuze krásným mladým mužem, kterého měl velmi rád. Byl to mladý Ital, vášnivý hráč, který potom vstoupil do vojska, kde se ostatně choval bezvadně.«

»Je-li si však Jeho Excellence pan policejní ministr jist, že pan Vautrin je *Smrtifouk*, nač by tedy potřeboval mne?« řekla slečna Michonneauová.

»Ach, zcela správně,« řekl Poiret, »má-li skutečně ministr, jak vy jste nám ráčil říci, nějakou jistotu...«

»Jistota není to správné slovo, pouze tušení. Pochopíte hned, oč jde. Jakub Collin, zvaný *Smrtifouk*, těší se naprosté důvěře tří

káznic, které si ho vybraly za svého agenta a bankéře. Hodně vydělává, zaměstnává se tímto druhem obchodů, které nutně vyžadují páleného kostelníka.«

»Ha, ha, rozumíte slovní hříčce, slečno?« řekl Poirot. »Pán ho nazývá páleným kostelníkem, protože ten člověk má vypálené znamení.«

»Domnělý Vautrin,« řekl agent dále, »dostává majetek pánů galejníků, ukládá jej a má jej přichystán pro ty, kdo prchnou nebo pro jejich rodiny, když jim jej určí testament, nebo pro jejich milenky, když je na něho odkáží.«

»Jejich milenky! Chtěl jste snad říci jejich ženy?« poznamenal Poirot.

»Nikoliv, pane. Galejník má obyčejně jen nelegitimní manželky, které nazýváme souložnice.« »Žijí tedy všichni jen v konkubinátě?« »Všichni.«

»Ale pak to jsou,« řekl Poirot, »hrozné věci, které by velkomožný pán neměl trpět. Protože vy máte čest mluvit s Jeho Excelencí a protože, jak se mi zdá, máte lidumilné názory, je na vás, abyste mu objasnil nemorální chování těchto lidí, kteří dávají velmi špatný příklad ostatní společnosti.«

»Ale pane, vláda je tam přece nezavírá, aby byli vzorem všech ctností.«

»Docela správné. Přece však, pane, dovolte...« »Ale nechtě přec pána mluvit, drahoušku,« řekla slečna Michonneauová.

»Zcela správně, slečno,« pokračoval Gondureau, »vláda může mít velký zájem na tom, aby její dostala do rukou nedovolená pokladna, jejíž obsah prý dosahuje velmi značné částky peněz. Smrtifouk ukládá značné hodnoty, přechovává je nejenom majetek některých svých kamarádů, ale také jmění, jež prýští ze „Společnosti deseti tisíc“...«

»Deset tisíc zlodějů!« zvolal poděšený Poirot. »Ne, Společnost deseti tisíc je sdružení vybraných zlodějů, lidí, kteří pracují ve velkém a nepletou se do žádného podniku, jenž nevynese alespoň deset tisíc. Tato společnost se skládá z členů ve svém řemesle nejjobratnějších, z těch starých firem, jež přichází vají rovnou před

porotu. Vyznají se v zákoníku a nikdy se nevydají v nebezpečí odsouzení k smrti, i když je chytanou. Collin je jejich důvěrníkem, jejich poradcem. Pomocí svých nesmírných příjmů dovedl si tento člověk vytvořit svou vlastní policii a získal velmi rozsáhlé styky, jež zahaluje neproniknutelným tajemstvím. Ačkoli ho již po celý rok obklopujeme vyzvědači, dosud jsme nemohli prohlédnout jeho hru. Jeho pokladna a jeho nadání platí tedy ustavičně žold neřesti a je pramenem zločinu, neboť vydržuje armádu ničemů, kteří jsou neustále na válečné noze se společností. Polapit Smrtifouka a zmocnit se jeho pokladny, to by znamenalo odříznout zlo u samého kořene. A proto se toto tažení stalo také zájmem státu a vysokých politických kruhů, jež ochotně vyznamenají ty, kteří pomohou k zdárnému rozřešení. Vy sám, pane, byste se mohl znova stát správním úředníkem nebo tajemníkem policejního komisaře, a tyto funkce by vám nijak nevadily, abyste mohl brát dál svou penzi.«

»Proč však,« řekla slečna Michonneauová, »Smrtifouk neuteče se svou pokladnicí?«

»To je nápad!« řekl agent, »kdyby okradl galejníky, kamkoliv by se vrtnul, měl by v patách člověka, jenž by měl za úkol ho zabít. A potom pokladnice se nedá tak snadno unést jako slečinka z dobré rodiny. Ostatně Collin je chlapík neschopný provést takovou věc, cítil by se zneuctěn.«

»Máte pravdu, pane,« řekl Poirot, »byl by docela zneuctěn.«

»Ale to všechno nám nevysvětluje, proč se ho docela prostě nezmocníte?« namítla slečna Michonneauová.

»Dobrá, slečno, vysvětlím vám to. Ale,« pošeptal jí, »zabraňte svému pánovi, aby mi neskákal do řeči, jinak s tím nikdy nebudeme hotovi. Ten stařík musí mít hodně šťastnou chvíli, aby ho mohl někdo poslouchat. Když sem Smrtifouk přišel, navlekl na sebe kůži počestného muže, udělal ze sebe rozšafného pařížského měšťana, ubytoval se nenápadně v penzionátu. Ten je prohnáný, ójé! Nikdy ho nevženete do úzkých! Pan Vautrin je totiž vážený muž, který počestně obchoduje.«

»Ovšem,« řekl Poirot sám k sobě.

»Kdyby šlo o mýlku a zatkli bychom skutečného Vautrina, nechce si ministr pohněvat pařížské obchodnictvo a veřejné mínění. Postavení policejního prefekta není jisté, má nepřátele. Kdyby se zmýlil, ti, kdož touží po jeho místě, využili by pomluv a pokřiku liberálů k tomu, aby ho sesadili. Je zde třeba postupovat jako v aféře Cogniardově s falešným hrabětem ze Svaté Heleny. Kdyby to byl býval skutečný hrabě ze Svaté Heleny, nebyli bychom vyvázli se zdravou kůží! Proto je nutno si to ověřit!«

»Ano, ale pak k tomu potřebujete nějakou krásnou ženu,« řekla živě slečna Michonneauová.

»Smrtifouk by si nepustil blízko žádnou ženu. Prozradím vám jeho tajemství: nemiluje žen.«

»Pak ale nechápu, v čem já mohu prospět takovému zjištění, ke kterému bych se odhodlala za odměnu dvou tisíc franků.«

»Nic snazšího,« řekl neznámý. »Odevzdám vám lahvičku naplněnou tekutinou. Tomu, kdo ji vypije, nažene se krev do hlavy, jako by ho ranila mrtvice, ale není to nijak nebezpečné. Tento prostředek se může namíchat právě tak do vína jako do kávy. Až se mu to stane, přenesete svého chlapíka na postel, svléknete ho z košile, aby se zjistilo, zda neumírá. V okamžiku, kdy budete sama, plácnete ho do ramene, plesk! a uvidíte, zda se písmena znovu objeví!«

»No tohle skutečně nic není,« řekl Poirot.

»Nuže, souhlasíte?« zeptal se Gondureau staré panny.

»Ale, drahý pane,« pravila slečna Michonneauová, »a co když tam ta písmenka nevyskočí, dostanu také ty dva tisíce?«

»Ne.«

»Jaká bude potom odměna?«

»Pět set franků.«

»Takovou věc provést za tak málo? Zlo zůstává zlem ve svědomí a své svědomí musím utišit, pane.«

»Ujišťuji vás,« řekl Poirot, »že slečna má velmi citlivé svědomí a kromě toho je to žena velmi milá a rozumná.«

»Nuže,« navazovala zase slečna Michonneauová, »dejte mi tři tisíce franků, bude-li to Smrtifouk, a nedávejte nic, bude-li to jen

nějaký měšťan.«

»Platí!« řekl Gondureau. »Ale s podmínkou, že to provedete zítra.«

»Ještě ne, drahý pane, musím se poradit se svým zповědníkem

»Vy máte za ušima!« řekl agent vstávaje. »Zítra tedy na shledanou! Kdybyste potřebovala rychle se mnou mluvit, přijďte do uličky Svaté Anny na konec nádvoří Svaté kaple. Pod klenutím je jen jeden vchod. Ptejte se po panu Gondureauovi.«

Bianchon, který se právě vracel z koleje Cuvierovy, zvýšil pozornost při neobvyklém jméně Smrtifouk a zaslechl: Platí! od slavného šéfa bezpečnostní policie.

»Proč jste to s ním hned nedojednala? To by bylo tři sta franků doživotního důchodu,« řekl Poirot slečně Michonneauové.

»Proč?« řekla. »Je přece nutno si to promyslet. Kdyby pan Vautrin byl tímto Smrtifoukem, snad by bylo výhodnější dohodnout se s ním. Ale chtít na něm peníze by už znamenalo varovat ho a on by byl schopen zmizet *gratis*. Ten by nám hanebně vypálil rybník!«

»Kdyby i byl varován,« opakoval Poirot, »cožpak nám tenhle pán neřekl, že je pod dozorem? Ale vy byste přišla o všechno.« ,

»Ostatně,« myslila slečna Michonneauová, »nemám toho člověka vůbec ráda. Dovede mi říkat jenom nepříjemné věci.«

»Ale vy byste udělala něco lepšího,« pokračoval Poirot. »Jak řekl onen pán, který mi připadá velmi slušný a kromě toho je velmi pěkně oblečen, je to v zájmu úcty k zákonům zbavit společnost zločince, ať je sebestnostnější. Kdo jednou pil, bude pít dál. Co kdyby si vzal do hlavy všechny nás vyvraždit? Pak, u čerta, bychom měli vinu na těchto zločinech a nadto bychom byli pak prvními oběťmi.«

Zahloubání slečny Michonneauové jí nedovolilo naslouchat těmto větám, plynoucím rychle za sebou z úst pana Poirota jako kapky vody odpadávající kohoutkem špatně zavřeného vodovodu. Jakmile jednou tento stařec spustil lavinu svých vět a slečna Michonneauová je nezarazila, mluvil stále jako natažený stroj. Sotvaže nakouzl jednu otázku, už se dal svést tím, že vybočil z

hlavního rámce a sledoval něco zcela opačného, a tak nic nedokončil. Když přišli k domu paní Vauquerové, zamotal se do spleťtého lícení, a vedlejších poznámek, z kterých přešel na příběh o svém svědectví v aféře pana Ragoulleaua a paní Morinové, při němž vystoupil jako průvodní svědek. Když vstoupili, neopominula si jeho společnice povšimnout Evžena de Rastignac. Byl zabrán do důvěrného hovoru se slečnou Tailleferovou a jeho námět musel být asi zajímavý, neboť si dvojice vůbec nevšimla starých strážníků, když přešli jídelnou.

»Nemohlo to jinak dopadnout,« řekla slečna Michonneauová Poiretovi, »už týden se na sebe dívali, div se nesnědli očima.«

»Ano,« odpověděl. »Proto byla odsouzena.«

»Kdo?«

»Paní Morinová.«

»Já mluvím o slečně Viktoríně,« řekla Michonneauová vstupujíc, aniž si to uvědomila, do pokoje Poiretova, »a vy zas o paní Morinové. Kdo je ta ženská?«

»Čehopak by byla schopna slečna Viktorína?« zeptal se Poiret.

»Schopna milovat pana Evžena de Rastignac a žene se do toho, aniž ví, kam ji to přivede, nevinné ubožátko!«

Evžen byl během dopoledne dohnán paní de Nucingen k zoufalství. V soudném nitru svého svědomí propadl už úplně Vautrinovi bez jakéhokoliv pátrání po důvodech přátelství, které k němu choval ten prapodivný člověk, aniž pátral po tom co v budoucnosti vzejde z takového spojení. Jen zázrak ho mohl vytáhnout z propasti, kam se již jednou nohou propadl v poslední hodině, během níž si vyměňoval se slečnou Tailleferovou nejsladší sliby. Viktorína věřila, že naslouchá hlasu anděla, nebe se pro ni otvíralo a dům Vauquerové se přiodíval fantastickými barvami, jimiž malíři malují na jevišti paláce; milovala a byla milována, alespoň si tak myslela! A která žena by tomu nebyla uvěřila jako ona, když viděla Rastignaca, když mu naslouchala po celou hodinu, bez všech domácích slídilů? Tím, že Rastignac bojoval proti svému svědomí, tím, že si byl vědom, že páše zlo a že je chce páchat, tím, že sliboval, že vykoupí tento lehký hřích štěstím ženy,

tím byl jenom krásnější ve svém zoufalství a zaskvíval se září všech pekelných plamenů, které mu šlehalý v srdci. Na štěstí pro něho se stal zázrak: vstoupil vesele Vautrin a četl v nitru dvou mladých lidí, které zasnoubil vypočítavostí svého ďábelského ducha, které však náhle vytrhl z jejich radosti, jakmile posměšně začal prozpěvovat svým halasným hlasem:

*Fanyinka má je rozmilá
ve své lehkověrnosti...*

Viktorína utekla, odnášejíc si tolik štěstí, kolik až dosud v životě měla neštěstí. Ubohá dívka! Stisk ruky, tvář rozpálená dotykem vlasů Rastignacových, slůvko pošeptané tak blízko jejího ucha, že pocítila teplo studentových rtů, objetí kolem pasu chvějící se rukou, letmý polibek na její šíji – to byly zásnuby její lásky. A možnost, že tlustá Sylvie každým okamžikem vstoupí ze sousedství do této skvělé jídelny, činila tyto zásnuby ještě žhavějšími, vřelejšími a závažnějšími, než jsou nejkrásnější důkazy oddanosti, líčené v nejproslulejších historiích lásky. Tyto *drobné zásliby*, jak tomu hezky říkali naši předkové, zdály se už přečiny zbožné mladé dívky, jež chodila každých čtrnáct dní ke zpovědi! V této hodině rozdala více z pokladů svého srdce, než by byla mohla dát později, bohatá a šťastná, v úplném odevzdání.

»Už je to hotovo,« řekl Vautrin Evženovi. »Naši dva šviháci se utkali. Všechno se udalo, jak se patří. Neshoda v názorech. Náš holoubek urazil mého sokola. Sraz zítra v redutě Clignancourt. A v půl deváté slečna Tailleferová zdědí lásku a jmění svého otce, zatím co tady bude klidně máčet svůj mazaný chléb do kávy. Co tomu říkáte, není to prazvláštní? Ten malý Taillefer se velmi dobře ohání šavlí, je domýšlivý, jako kdyby měl všechny trumfy v ruce. Ale pustí se mu žilou výpadem, který jsem vynášel, totiž zvláštním vymrštěním šavle, jímž se prorazí čelo. Ukáži vám ten výpad, neboť je zpropadeně užitečný.«

Rastignac naslouchal s otupělým výrazem a nemohl nic odpovědět. Vtom vstoupili otec Goriot, Bianchon a několik jiných strážníků.

»Takového jsem vás chtěl mít,« řekl mu Vautrin. »Víte, co

děláte. Dobrá, můj orlíčku! Budete ovládat lidi. Jste silný, rozumný, opeřený. Máte mou úctu.«

Chtěl ho vzít za ruku. Rastignac svou ruku prudce odtáhl a klesl na židli zblednuv, neboť se mu zdálo, že před sebou vidí kaluž krve.

»Ale! Studí nás ještě nějaké plínčičky zamokřené ctností,« řekl Vautrin potichu. »Papínek Doliban má tři milióny, znám jeho jmění. Věno i ve vašich vlastních očích vás učiní čistým jako nevěstin šat.«

Rastignac už neváhal. Rozhodl se, že večer zajde varovat pány Taillefery, otce i syna. Když ho v této chvíli Vautrin opustil, otec Goriot mu pošeptal: »Jste smutný, děťátko, já vás rozveselím. Pojd'te!«

A starý výrobce nudlí zapálil svůj voskový nedopalek o jednu z lamp. Evžen ho následoval jat zvědavostí.

»Pojd'me do vašeho pokoje,« řekl staroch, který si řekl Sylvii o studentův klíč.

»Dnes ráno jste se domníval, že vás nemiluje, že?« pokračoval. »Musila vás poslat pryč a vy jste odešel rozhněván a zoufalý. Bláhovosti! Čekala na mne. Chápete? Museli jsme jí dokončit zařízení skvostného příbytku, kam se přestěhujete do tří dnů. Neprozrad'te mne. Chce vám připravit překvapení, já však už vám nemohu déle toto tajemství skrývat. Budete bydlet v ulici Artois, dva kroky od ulice Saint-Lazare. Budete tam; bydlet jako kníže. Dali jsme vám tam nábytek jako pro nevěstu. Mnoho věcí jsme za poslední měsíc projednali a vám jsme o tom nic neřekli. Můj právní zástupce se pustil do boje, má dcera bude mít třicet tisíc franků ročně, úroky ze svého věna, a já chci dosáhnout, aby jejich osm set tisíc bylo dobr uloženo v pozemcích.«

Evžen se tiše procházel se založenýma rukama sem a tam ve svém bídém pokojíku, který byl v nepořádku. Otec Goriot vyčíhal okamžik, kdy k němu byl student obrácen zády, a položil na krb krabičku z červeného safiánu, na níž byl ze zlata vytlačen znak Rastignaců.

»Drahý chlapče,« mluvil ubohý staroch, »já jsem se tomu

věnoval duši tělem. Hled'te však, jev tom ode mne hodně sobectví, mám zájem na vašem přestěhování. Vy mne neodmítnete, co, požádám-li vás o něco?« »Copak to má být?«

»Nad vaším příbytkem v pátém poschodí patří k bytu ještě jeden pokoj, tam budu bydlet, ano? Stárnu, jsem příliš daleko od svých dcer. Nebudu vám překážet. Jen když tam budu. Každý večer mi budete o ní vyprávět. Řekněte, to vám snad nebude na obtíž? Když se vrátíte domů, už budu v posteli, zaslechnu vás a řeknu si: „Ted' zas viděl mou Delfínku. Odvedl ji do plesu, je s ním šťastna.“ Kdybych byl nemocen, nalilo by mi to balsámu do srdce, až bych vás slyšel se vracet, pohybovat se, chodit. Bude toho tolik z mé dcery ve vás! Budu mít jen pár kroků k Champs-Élysées, kam jezdí každý den, stále je budu vídat, kdežto takhle přijdu někdy pozdě. A pak ona k vám někdy přijde! Budu na ni čekat, uvidím ji v jejím dopoledním kabátku, jak cupitá a rozkošně běží jako kotě. Již je tomu měsíc, co se opět změnila v mladou, veselou, skotačivou dívčinku, jak bývala dříve. Její duše se pozdravuje, vám vděčí za své štěstí. Ach, modré s nebe bych vám snesl. Řekla mi právě, když se vracela domů: „Tatínku, jsem velice šťastna!“ Když mi říkají obřadně *otče*, zamrazí mě, když mě však osloví *tatínku*, zdá se mi, zeje vidím zase maličké, vyvolávají tak ve mně všechny mé vzpomínky. Jsem pak více jejich otcem a myslím si, že ještě nikomu nepatří.« Staroch si otíral oči, plakal.

»Už dlouho mi tak neřekla, už dlouho se se mnou nevedla. Ach, ano, už dobrých deset let jsem nešel po boku s žádnou ze svých dcer. Jak je to krásné dotýkat se jejích šatů, přizpůsobit se jejímu kroku, cítit její teplo. Zkrátka, dnes ráno jsem Delfínu doprovázel všude. Chodil jsem s ní po krámech. A zase jsem ji dovedl domů. Oh, ponechte mě u sebe! Někdy budete potřebovat někoho, aby vám posloužil, budu tam já! Oh, kdyby to silné alsaské poleno zemřelo, kdyby tak jeho dna se mu chtěla vrazit do žaludku, to by má ubohá dceruška byla šťastna! Vy byste byl mým zetěm a jejím pravoplatný manželem. Ano, je tak nešťastna a nic nezažila z radostí n; tomto světě, proto jí vše odpouštím. Milý Bůh musí souhlasit s otci, kteří tolik milují. Má vás velmi ráda,« řekl,

kývaje hlavou po chvíli ticha. »Cestou mluvila se mnou o vás: „Že je dobrý, otče? Má dobré srdce. Mluví o mně?“ Na mou věru, napovídala mi toho celé romány od ulice Artois až k přechodu Panoramas. Vylila mi nakonec celé své srdce. Za toto dopoledne jsem omládl, a jako bych se byl vznášel, tak se mi lehce šlo! Řekl jsem jí, že jste mi vrátil tu tisícifrankovku. Oh, ta drahá duše, byla tím tak dojata až k slzám. Copak to máte tamhle na krbu?« zeptal se konečně otec Goriot, který již zmíral netrpělivostí, když viděl, že se Rastignac nehýbe.

Evžen, všecek otupený, díval se přihloupě na svého souseda. Souboj, stanovený Vautrinem na zítřek, byl v tak prudkém rozporu s uskutečněním jeho nejdražších nadějí, že byl jako pod dojmem tíživého snu. Obrátil se ke krbu a spatřil tam čtyřhrannou krabičku, otevřel ji a uvnitř našel lístek, jenž příkrýval hodinky značky Bréguet. Na tomto lístku bylo napsáno:

»Chci, abyste na mne myslel v každou hodinu, protože...

Delfína.«

To poslední slovo naráželo asi na nějaký jejich důvěrný hovor. Evžena to dojalo. Jeho znak byl vyryt ve zlatě hodinkového pláště. Tento šperk, po němž tak dlouho toužil, řetízek, klíček, tvar a rytina odpovídaly jeho přání. Otec Goriot zářil. Slíbil asi své dceři, zejí vypoví dopodrobna, jakým překvapením působil dárek na Evžena. Ač byl třetím v tomto mladickém vzrušení, nevypadal méně šťasten. Miloval už Rastignaca, i kvůli své dceři i kvůli němu samému.

»Půjďte k ní dnes večer, očekává vás. To silné alsaské poleno večeří u své tanečnice. Ba, vypadal prapodivně, když mu můj právní zástupce řekl své rozhodnutí. Copak se netváří, jako by mou dceru miloval a zbožňoval? Jen ať na ni sáhne, a já ho zabiji! Pomyšlení, že by mou Delfínku měl... (vzdychl), by mě dohnalo k zločinu, ale to by nebyla ani vražda člověka, protože má telecí hlavu na prasečím těle. Vezmete mě s sebou, že?«

»Zajisté, můj drahý otče Goriote, však víte dobře, že vás mám rád...«

»Vidím to, vy se za mne nestydíte, vy ne! Dejte se obejmout!«

A stiskl Evžena ve svém náručí.

»Uděláte ji velmi šťastnou, slibte mi to! Půjdete večer, zeti«

»Oh zajisté, musím si však zaskočit zařídit něco, co nesnese odkladu.«

»Mohl bych vám v něčem pomoci?«

»Na mou věru, ano! Zatím co já půjdu k pani de Nucingen dojdete k starému panu Tailleferovi a řeknete mu, aby mi během večera určil hodinu, abych s ním mohl promluvit o věci nanejvýš důležité.

»Což by to byla tedy pravda, mladý muži,« zvolal otec Goriot se změněnou tváří, »že se dvoříte jeho dceři, jak o tom ti hlupáci dole povídají?... U sta hromů! Nevíte, co to je dostat jednu od Goriota. Ano, kdybyste nás oklamal, pak by s tím měla co dělat má pádná pěst... Ale, to není možné.«

»Přísahám vám, že miluji jen jedinou ženu na světě,« řekl student, »jsem si tím jist teprve chvíli.«

»Ach, jaké štěstí! «hlesl otec Goriot.

»Avšak,« pokračoval student, »syn Tailleferův má zítra souboj a slyšel jsem, že má být zabit.«

»A co je vám po tom?« řekl Goriot.

»Musí se mu přece říci, aby nenechal svého syna jít...,« zvolal Evžen.

V tu chvíli byl přerušen hlasem Vautrinovým, který se ozval z prahu svých dveří, kde zpíval:

Ó Richarde, ó králi můj, svět opouští tě už... Brum, brum, brum, brum! Dlouho jsem světem se toulal, ze všech stran prokoukli mě... tra la la la...

»Pánové,« volal Kryštof, »polévka je nalita a všichni jsou už u stolu.«

»Pojď sem, Kryštofe, pro láhev mého bordeauxského vína,« řekl Vautrin.

»Líbí se vám ty hodinky?« zeptal se otec Goriot. »Má dobrý vkus, že?«

Vautrin, otec Goriot a Rastignac sestupovali po schodech společně, a protože se opozdili, sešli se zase vedle sebe za stolem.

Evžen se k Vautrinovi při večeři choval nanejvýš chladně, ačkoliv tento člověk, tak roztomilý v očích paní Vauquerové, hýřil vtípem jako dosud nikdy. Oplýval nápady a rozesmál všechny u stolu. Tato jistota a tato chladnokrevnost uváděly Evžena v údiv.

»Po jakém trávníčku jste to dnes skákal?« zeptala se ho paní Vauquerová. »Jste veselý jako pěnkava.«

»Jsem vždy veselý, když se mi povede obchod.«

»Obchod?« zeptal se Evžen.

»Ano, obchod. Sjednal jsem zakázku, za kterou dostanu dobrou provizi.

»Slečno Michonneauová,« řekl, když si povšiml, že si ho stará panna zpytavě prohlíží. »Je snad na mém obličeji něco, co se vám nelíbí, že se na mne tak slídivě díváte? Jen mi to povězte! Změním svůj obličej, jen abych se vám zalíbil... Poirete, nic ve zlém, že?« řekl, mrkaje na starého úředníka.

»Hrome, vy byste měl stát modelem pro Herkula-Šprýmaře,« řekl mladý malíř Vautrinovi.

»Na mou duši, to by šlo! Kdyby slečna Michonneauová chtěla stát modelem pro Venuši z Pére-Lachaise,« odpověděl Vautrin.

»A co Poiret?« řekl Bianchon.

»Oh, Poiret bude stát modelem pro Poireta. To bude bůh zahrad!« zvolal Vautrin. »Poire je přece hruška.«

»Hniličkovatá!« dodal Bianchon.

»Tak byste tedy byl něco mezi hruškou a sýrem!«

»To všechno jsou samé hlouposti,« řekla paní Vauquerová, »a vy byste udělal lépe, kdybyste nám dal svou láhev bordeauxského vína, vidím, jak vystrkuje své hrdlo! To nás udrží v náladě a kromě toho je to zdravé pro *žaludek*.«

»Pánové,« řekl Vautrin, »paní předsedkyně nás vybízí k pořádku. Paní Couturová a slečna Viktorína se neurazí vašimi rozdváděnými řečmi, ale mějte v úctě nevinnost otce Goriota. Nabízím vám malé *lahvoráma* bordeauxského vína, jež značka Laffitte dvojnásob proslavuje, budiž to řečeno bez politické narážky. Holá, Čínane?« řekl, dívaje se na Kryštofa, který se nehýbal. »To jsi ty, Kryštofe! Jakže, což neslyšíš na své jméno?

Číňane, přines mok!«

»Prosím, pane,« řekl Kryštof, podáváje mu láhev.

Když naplnil sklenka Evženovu a otce Goriota, odlil si pomalu několik kapek, které vychutnával, zatím co dva jeho sousedé už pili, a náhle se zašklebil.

»U čerta! U čerta! Páchne zátkou. Vypij si to sám, Kryštofe, a dojdí nám pro jiné. Je vpravo, víš? Je nás šestnáct, dones osm lahví!«

»Když vy se uhodíte přes kapsu,« řekl malíř, »já zaplatím stovku kaštanů!«

»Hleďme, hled'me!«

»Ha, ha, ha!«

»Hurááááá!«

Každý vyrazil ze sebe výkřik, jenž vyšlehl jako raketa ohňostroje.

»Nu tak, matko Vauquerová, sem se dvěma šampaňskými,« volal na ni Vautrin.

»Cóóóže, to tak! Proč ne hned sem s domem! Dvě šampaňské! Ale to stojí dvanáct franků! Ty já nevydělám, ne! Chce-li je pan Evžen zaplatit, já nabídnu rybízový likér.«

»Hele, její rybízový likér, který projímá jako mana,« řekl medik potichu.

»Budeš-li zticha, Bianchone!« zvolal Rastignac, »nemohu slyšet mluvit o maně, hned se mi... Ano, dojdí pro šampaňské, já je platím,« dodal student.

»Sylvie,« řekla paní Vauquerová, »přineste suchary a malé koláčky.«

»Vaše malé koláčky už odrostly,« řekl Vautrin, »a narostly jim plesnivé vousy. Suchárky, to je jiná, sem s nimi!«

V okamžiku kolovalo bordeauxské víno, strážníci ožili, veselost stoupla. Byl to divoký smích, z něhož zaznívaly některé napodobeniny různých hlasů zvířat. Když se muzejní úředník jal vydávat známý pařížský pokřik, podobný mňoukání kočky na záletech, ihned osm hlasů současně hlasitě vykřikovalo hlášení:

»Nóóóóóže brousit!«

»Ptačí zob!«
»Drátovat! Letovat!«
»Nastupovat! Nastupovat!«
»Klepačky na ženy, na koberce!«
»Staré hadry, kosti kůůůůůůůže!«
»Preclíčky, perníčky!«

Palmu si odnesl Bianchon, když ve svém výkřiku zaráčkoval:

»Parrrráplata!«

Za několik okamžiků byl tu hluk, že se mohla hlava rozlínout, rozhovor o pátém přes deváté, skutečná opera, kterou řídil Vautrin jako kapelník, dohlížeje přitom na Evžena a otce Goriotu, kteří vypadali jako opilí. Málo pili, byli zády opření o židle a oba dva pozorovali tuto nezvyklou vřavu vážnými pohledem. Oba dva přemýšleli, co musí večer ještě udělat, nicméně se však necítili schopni vstát. Vautrin, který, dívaje se na ně po očku, sledoval změnu jejich výrazu, vystihl okamžik, kdy se jejich oči začaly klížit a jako by se chtěly zavřít, a naklonil se k uchu Rastignacovu, aby mu řekl:

»Chlapečku, nejsme dostatečně lstiví k boji s naším papínkem Vautrinem a on vás má příliš rád, aby vás nechal tropit hlouposti. Když si jednou něco umíním, jedině Bůh je dosti silný, aby mi v tom zabránil. Tak my jsme chtěli jít varovat otce Taillefera a provést takovou klukovinu! Pec je vytopena, těsto zaděláno, chléb se má sázet; zítra, jak se do něho zakousneme, rozlínou se drobečky až nad naši hlavu, a my bychom měli zabránit jeho sázení?... Ne, ne, všechno se upeče! Máme-li ještě nějaké nepatrné výčitky, brzy je strávíme. Zatím co si trochu zdřímneme, plukovník hrabě Franchessini otevře nám bránu následnictví po Michalu Tailleferovi hrotem své šavle. Když Viktorína podědí po svém bratru, bude mít patnáct pěkných tisícovek franků důchodu. Už jsem se o tom informoval a vím, že dědictví po matce je vyšší než tři sta tisíc...«

Evžen naslouchal těmto slovům a nemohl na ně odpovědět; cítil, že má jazyk přilepen k patru a že je v zajetí nepřemožitelné ospalosti; stůl a postavy hodovníků viděl už jen skrze jakousi

lesklou mlhu. Brzy se hluk utišil, strážníci odcházeli jeden po druhém. Potom, když už zůstali jen paní Vauquerová, paní Couturová, slečna Viktorína, Vautrin a otec Goriot, všiml si Rastignac jako napolo ve spánku, jak se paní Vauquerová zabývá sléváním zbytků vína, aby z nich vykouzlila plné láhve,

»Ach, jsou to blázni, když jsou mladí!« říkala vdova.

To byla poslední věta, kterou ještě Evžen vnímal.

»V takových taškařicích se vyzná jen pan Vautrin,« řekla Sylvie. »Jen se podívejte, jak tamhle Kryštof řeže jako pila.«

»Sbohem, matko,« řekl Vautrin. »Jdu se na bulvár obdivovat panu Martymu v Le Mont Sauvage. Je to ohromný kus přepracovaný z Poustevníka, chcete-li, vezmu s sebou vás i tyto dámy.«

»Děkuji vám,« řekla paní Couturová.

»Takže, drahá sousedko!« zvolala paní Vauquerová, »vy odmítáte jít se podívat na kus zpracovaný z Poustevníka, díla vzniklého podle Chateaubriandovy Ataly? Čtly jsme Poustevníka tak rády a je tak pěkný, že jsme si poplakaly jako Magdalény z Elodie v *lipněm* loubí předešlé léto. Je to dílo tak mravné, že by mohlo poučit vaši slečnu!«

»Máme zakázáno chodit na veselohry,« odvětila Viktorína.

»Pojďme, ti už jsou v limbu,« řekl Vautrin, klimbaje komicky hlavou otce Goriota a Evženovou.

Uložil studentovu hlavu na židli, aby mohl pohodlně spát, vřele jej políbil na čelo a zanotoval:

Jen spi, má lásko, spi, a tebe zrak můj bdí.

»Mám strach, aby nebyl nemocen,« řekla Viktorína.

»Zůstaňte tedy a pečujte o něho,« pokračoval Vautrin. »Je to vaše povinnost oddané ženy,« pošeptal jí do ucha. »Ten mladý muž vás zbožňuje a vy budete jeho ženuškou, to vám prorokují. Nakonec,« řekl hlasitě, »byli váženi v celém kraji, šťastně žili a měli hodně dětí. Tak končí všechny zamilované romány. Nuže, matko,« řekl, obraceje se k paní Vauquerové, kterou stiskl v pase, »nasad'te si klobouk, vezměte si ty krásné květované šaty s šálou jako pro komtesu. Hned vám jdu sám pro fiakr.«

A odešel, zpívaje:

Slunce, slunce, boží slunce, plným plodům dáváš zrát...

»I ty můj bože, vidíte, paní Couturová, tenhle člověk by mi uměl připravit šťastný život třeba na střeše. Hleďme,« řekla, obracejíc se k výrobci nudlů, »otec Goriot usnul. Toho starého skrblika nikdy nenapadlo někam mě vytáhnout. Ale, božičku, vždyť se skulí na zem! Je to ale neslušné, když tak starý člověk ztratí rozum! Namítnete asi, že nemůžeme ztratit, co nemáme...«

Sylvie, dovedte ho do jeho pokoje nahoru!« Sylvie vzala starocha pod paží, přiměla ho k chůzi a hodila ho tak, jak byl, jako nějaký balík, napříč na postel. »Ubohý mladý muž,« pravila paní Couturová, shrnujíc Evženovy vlasy, které mu padaly do očí, »je jako panenka, neví, co to je přebrat.«

»Ach, mohu směle potvrdit, že po jedenatřicet let, co vedl tento penzionát,« řekla paní Vauquerová, »prošlo hodně mladých lidí mýma rukama, jak se tak říká, ale nepoznala jsem mezi nimi nikoho tak roztomilého ani jemného, jako je pan Evžen. Jak je krásný, když spí! Opřete mu hlavu o své rameno paní Couturová. Bác, padá na rámě slečny Viktoríny! Sám Pán Bůh bdí nad dětmi. Chybělo málo a byl by si rozbil hlavu o lenoch židle. Z těchto dvou by byl velmi hezký párek!

»Drahá sousedko, mlčte přece!« zvolala paní Couturová »říkáte něco...«

»Ale,« pravila paní Vauquerová, »vždyť on to neslyší. A teď Sylvie, pojd' mě obléci! Vezmu si vysokou šněrovačku!«

»Cože, vysokou šněrovačku, když jste se najedla, paní? zeptala se Sylvie. »Ne, pak si ale sežeňte někoho jiného, kdo by vás sešněroval, já nechci být vaším vrahem! Provedl byste nerozvážnost, jež by vás stála život.«

»To je mi jedno, musím panu Vautrinovi dělat čest.«

»Pak tedy ženete vodu na mlýn svým dědicům.«

»Dost, Sylvie, dost už řečí!« řekla vdova a odcházela.

»V jejím věku!« řekla kuchařka, ukazujíc Viktoríně na svou paní.

Paní Couturová a její svěřenka, na jejímž rameni spal Evžen,

osaměly v jídelně.

Kryštofovo chrápání se hlasitě rozléhalo tichým domem odráželo se od klidného spánku Evžena, který spal půvabně jako dítě. Viktorína byla šťastna, že může vykonat jedno z těch milosrdenství, jimiž se projevují všechny ženské city, a to že jí dovoluje beztrestně cítit tlukot srdce mladého muže na srdci vlastním. Toto štěstí vyzařovalo na její tváři výrazem jakési mateřské ochrany, jež ji naplňovala radostí. Mezi tisíci myšlenkami, které se rojily v její hlavě, vynikal bouřlivý pocit rozkoše, vzbuzené sdíleným teplem cudného mládí.

»Ubohý drahoušku!« řekla paní Couturová, tisknouc jí ruku.

Stará dáma zbožňovala tento čistý a trpící zjev, na nějž se snesla svatozář štěstí. Viktorína se podobala jednomu z oněch prostičkých obrázků středověkých, na nichž umělec vynechal všechno vedlejší, zato však soustředil kouzlo prostého a jistého tahu svého štětce na tvář v žlutém odstínu, a na té jako by se nebe odráželo svými zlatavými paprsky.

»A přece vypil jen dvě sklenky, maminko,« řekla Viktorína, prohrabujíc svými prsty Evženovy kadeře.

»Nuže, kdyby to byl zhýralec, děvenko, byl by snesl víno jako všichni ostatní. Jeho opilost mu slouží ke cti.«

Hřmot vozu zazněl z ulice.

»Maminko,« řekla dívka, »pan Vautrin přichází. Tak si vezměte Evžena. Nechtěla bych, aby mě ten muž takto viděl. Svými řečmi člověka pošpiňuje a svými pohledy zostuzuje ženu, jako kdyby ji svlékal.«

»Ale kdež,« řekla paní Couturová, »mýlíš se! Pan Vautrin je slušný člověk, tak trochu podobného zrna, jako byl nebožtík pan Couture, prudký, ale dobrý, dobrotivý mrzout.«

Vtom docela potichu vešel Vautrin a zahleděl se na obrázek těch dvou dětí, jež jako by objímal svit lampy.

»Namoutě,« řekl sprásknuv ruce, »takovéhle scény by byly jistě inspirovaly k mnohým řádkům skvělého Bernardina de Saint-Pierre, autora *Pavla a Virginie*. Mládí je překrásné, paní Couturová! Ubožátko, jen spi,« řekl, pozoruje Evžena, »štěstí

zastihne někdy člověka ve spánku. Paní Couturová,« pokračoval, obrací se k vdově, »to, co mě poutá k tomuto mladému muži, co mě dojí, je vědomí, že krása jeho ducha je v souladu s krásou jeho těla. Hleďme, není to nějaký cherubín spočívající na rameni anděla? Tenhle mladý muž je hoden být milován! Kdybych byl ženou, chtěl bych zemřít (ne, tak hloupý bych nebyl!), žít pro něho. Když se jim tak obdivuji, paní Couturová,« řekl potichu, naklání se k uchu vdovy, »nemohu se ubránit pomyslením, že je Bůh stvořil jednoho pro druhého. Cesty Prozřetelnosti jsou nevyzpytatelné, zkoumá nitro a srdce člověka,« zvolal nahlas. »Když vás tak vidím pohromadě, drahé děti, spojené touž nevinností, všemi lidskými city, říkám si, že je nemožné, aby vás cokoli v budoucnosti rozdělilo. – Avšak,« řekl k dívence, »zdá se mi, že jsem u vás spatřil čaru štěstí. Podejte mi svou ruku, slečno Viktoríno, vyznám se v chiromantii, často jsem správně uhl. Nu tak, nebojte se! Ale, co to vidím? Mé čestné slovo, zanedlouho budete jednou z nejbohatších dědiček v Paříži. Tak dovršíte štěstí toho, jenž vás miluje. Váš otec vás volá k sobě. Provádáte se za urozeného muže, mladého, krásného, který vás zbožňuje.«

Vtom těžké kroky koketní vdovy, jež sestupovala se schodů, přerušily proroctví Vautrinovo.

»Tu je maminka Vauquerová, jak hvězda krrrásná, jako ředkvička vystrojená. – Nedusíte se trošičku?« řekl jí, klade ruku na její vysoko vyšněrovaný oblouk, »osrdí je tam moc namačkáno, maminečko! Budeme-li plakat, dojde tady k výbuchu! Já však seberu zříceniny pečlivě jako antikvář.

»Ten se vyzná v řeči francouzské dvornosti!« pošeptal vdova do ucha paní Couturové.

»Sbohem, děťátka!« dodal Vautrin, obrací se k Evženovi a Viktoríně. »Žehnám vám,« řekl jim, vznášeje ruce nad je. jich hlavy. »Věřte mi, slečno, to je přání poctivého člověka, jistě přinese štěstí, Bůh je vyslyší.«

»Sbohem, drahá přítelkyně,« řekla paní Vauquerová své strávnici, »nemyslíte,« připojila potichu, »že pan Vautrin má se mnou nějaké vážné úmysly?«

»Hm, hm!«

»Ach, drahá maminko,« řekla Viktorína s povzdechem, zahleděvši se na své ruce, když obě osaměly, »kdyby ten hodný pan Vautrin měl pravdu!«

»K tomu stačí jedna věc,« odvětila stará dáma, »totiž aby tvůj necitelný bratr spadl s koně...«

»Ale maminko...«

»Můj bože, snad je to hřích přát něco zlého svému nepříteli?« pokračovala vdova. »Nuže, budu za to dělat pokání! Skutečně, budu mu ochotně nosit kytky na hrob. Necita! Nechť má odvahu, aby promluvil ve prospěch své matky, jejíž dědictví k tvé škodě si úskokem ponechal. Má sestřenice měla krásné jmění. Na neštěstí pro tebe se ve svatební smlouvě nepodotklo nic o jejím přínosu.«

»Velmi těžce bych prožívala své štěstí, kdyby to kohokoliv stálo život,« řekla Viktorína. »A kdyby bylo třeba k mému štěstí, aby můj bratr zmizel, raději bych věčně zůstala zde.«

»Můj bože, jak říká ten hodný pan Vautrin, který, jak sama víš, je pln náboženského citu,« pokračovala paní Couturová, »potěšilo mě, když jsem se dověděla, že není nevěrec jako ostatní, kteří mluví o Bohu s menší úctou, než k němu chová d'ábel. Nuže, kdo může vědět, jakými cestami se Prozřetelnosti zlíbí nás vést?«

Konečně obě ženy za pomoci Sylvie dotáhly Evžena do jeho pokoje, uložily ho na jeho postel a kuchařka mu uvolnila šat, aby ležel pohodlně. Před odchodem, když se její pěstounka nedívala, políbila Viktorína Evžena na čelo s blaženým štěstím, jež jí způsobila tato zločinně sladká krádež. Prohlížela si jeho pokoj, shrnula, abychom tak řekli, do jedné myšlenky tisíc šťastných zážitků celého dneška, spojila je v jakýsi obraz nad nímž dlouho uvažovala, až konečně usnula jako nejšťastnější stvoření v Paříži. Skvělé pohoštění, při němž Vautrin dal napít Evženovi a otci Goriotovi uspávacího vína, rozhodlo o zkáze tohoto muže. Napůl opilý Bianchon se zapomněl vyptat slečny Michonneauové na Smrtifouka. Kdyby byl pronesl toto jméno, byl by jistě zbystřil Vautrinovu opatrnost nebo, abychom mu vrátili jeho pravé jméno, opatrnost Jakuba Collina, proslulé veličiny z galejí. Také

přezdívkou Venuše z Pére-Lachaise donutila slečnu Michonneauovou vydat galejníka, a to právě tehdy, když spoléhajíc na velkodušnost Collinovu, počítala v duchu, nebylo-li by lépe varovat ho a nechat ho v noci prchnout.

Právě vyšla doprovázena Poiretem, aby vyhledala proslulého šéfa bezpečnostní policie v uličce Svaté Anny. Myslela stále ještě, že vyjednává s vyšším úředníkem jménem Gondureau. Přednosta tajné policie ji přijal velmi vlídně. Potom po rozhovoru, v němž bylo všechno přesně stanoveno, požádala slečna Michonneauová o tekutinu, která jí měla dopomoci zjistit vypálené znamení. Z toho, jak se spokojeně tvářil tento znamenitý muž z uličky Svaté Anny, když vyhledával lahvičku v zásuvce svého pracovního stolu, usoudila slečna Michonneauová, že při tomto zatčení jde o něco důležitějšího než jen o lapení nějakého prostého galejníka. Lámajíc si tím hlavu, dospěla k podezření, že po některých odhaleních učiněných zrádci z vězení doufá policie včas zachytit značné peněžní hodnoty. Když vysvětlila své domněnky tomuto lišákovi, dal se do smíchu a chtěl rozptýlit podezření staré panny.

»Mýlíte se« odpověděl. »Collin je nejnebezpečnější *palice*, jakou kdy zlodějové mezi sebou měli. V tom to vězí. Ti darebové to dobře vědí. Jdou za ním jako za praporem, je jejich oporou, zkrátka jejich Bonapartem. Všichni ho mají rádi. Ten vykutálenec si nikdy nedá srazit *makovici* na náměstí Gréve.«

Protože slečna Michonneauová nerozuměla, vysvětlil jí Gondureau dvě slova ze zlodějské hantýrky, jichž užil. *Palice a makovice* jsou dva řízné výrazy ze zlodějského slovníku, neboť zloději první pocítili nutnost uvažovat o lidské hlavě ze dvou hledisek. *Palice* znamená hlavu žijícího člověka, jeho rozum, jeho mysl. *Makovice* je hanlivý výraz, který má vyjádřit, jak se hlava změní v nepatrnou věc, je-li utáta.

»Collin si s námi pohrává,« pokračoval. »Narazíme-li na takové lidi tvrdé jak kalená ocel, víme si s nimi rady a zabijeme je, chtějí-li se při zatýkání seabeměně stavět na odpor, Počítáme, že shodou některých událostí bude zítra Collin zabít. Tak odpadne proces, nákladné hlídání, strava, a to zbaví společnost břemene.

Soudní řízení, obesílání svědků, jejich odškodnění, výkon trestu, vše to, co nás má po zákonu zbavit takových kvítků, stojí mnohem víc než nějaký ten tisíc tolarů které vy dostanete. Je v tom také úspora času. Zasadíme-li pořádnou ránu bodáčkem do panděra Smrtifoukovi, zabráníme tím stu zločinů a vyhneme se podplácení padesáti bídných ničemů, kteří se budou velmi zchytrale potloukat v blízkosti! soudu. Tomu se říká dobrá policie. Takto si počínat znamená! podle skutečných lidumilů předcházet zlo.«

»A posloužit vlasti,« řekl Poirot.

»Tak jest,« odvětil náčelník, »vy dnes večer rozumně mluvíte. Ano, zajisté sloužíme vlasti. Ale svět je k nám velmi nespravedlivý. Prokazujeme společnosti velmi mnoho dobrých služeb, o nichž ani neví. Konečně je povinností vzdělaného) člověka, aby se povznese nad předsudky, a povinností křesťana pak je smířit se s nepřijemnostmi, jež dobro za sebou vláčí, není-li právě vykonáno podle všeobecně uznaných zásad. Paříž je Paříž, víte? To slovo vysvětluje celý můj život. Mám tu čest se vám poroučet, slečno. Zítra budu se svými lidmi v Královské zahradě. Pošlete Kryštofa do ulice de Buffon k panu Gondureauovi, do domu, kde jsem byl. – Služebník, pane. Kdyby vám někdy něco bylo ukradeno, obraťte se na mne, abych vám to pomohl nalézt, jsem vám k službám!«

»Nu tak,« řekl Poirot slečně Michonneauové, »a najdou se hlupáci, jež už pouhé slůvko policie uvádí ve zmatek. Ten pán je velmi milý a to, co od vás chce, je jasné jako den.«

Příští den měl mezi ostatními dny zaujmout nejpamátnější místo v dějinách klidného domu paní Vauquerové. Až dosud nejvýznačnější událostí tohoto klidného života bylo meteorické zazáření nepravé hraběnky de l'Ambermesnil. Všechno však mělo vyblednout před převratnými událostmi tohoto významného dne, o němž se bude věčně u paní Vauquerové vyprávět. Především Goriot a Evžen de Rastignac spali až do jedenácti hodin. Paní Vauquerová, protože se vrátila z divadla až o půlnoci, zůstala ležet až do půl jedenácté. Kryštof dlouho vyspával, neboť dopil víno, jež mu Vautrin daroval, a zdržel tak obsluhu v domě. Poirot a

slečna Michonneauová neměli nic proti tomu, že se snídane oddaluje, a Viktorína s paní Coutu zaspaly. Vautrin odešel před osmou hodinou a vrátil se právě když se podávala snídane. Nikdo si tedy nestěžoval, když až kolem čtvrt na dvanáct Sylvie s Kryštofem šli zaklepat na všechny dveře ohlašující, že je snídane připravena. Když se Sylvie se sluhou vzdálili, přišla dolů první slečna Michonneauová a nalila tekutinu do stříbrného kalíšku patřícího Vautrinovi, v němž se už mezi ostatními šálky ohřívala nad párou smetana na jeho kávu. Stará panna počítala s tímto zvykem v penzionáte, aby mohla provést svůj čin. Vždycky do toho něco přišlo, takže se málokdy všech sedm strážníků sešlo najednou. V okamžiku, kdy Evžen, který se ještě protahoval, přicházel poslední ze všech, posluha mu odevzdal dopis paní de Nucingen. Tento dopis zněl:

»Neurazil jste mou ješitnost, ani se na vás nehněvám, milý příteli, čekala jsem na vás až do dvou hodin po půlnoci. Čekat na milovanou bytost! Kdo poznal tuto trýzeň, nikomu ji nepřeje. Poznávám z toho jasně, že milujete po prvé. Co se jen stalo? Zmocnil se mne neklid. Kdybych se nebyla obávala, že vydám veřejnosti v plen taje svého srdce, byla bych se šla přesvědčit, jaké štěstí či neštěstí vás potkalo. Vyjít však v takové hodině, ať pěšky či v povoze, což by to neznamenovalo se zahubit? Cítla jsem, jak jsem nešťastná, že jsem žena. Uklidněte mě, vysvětlete mi, proč jste nepřišel po tom, co vám řekl můj otec. Budu se hněvat, ale odpustím vám. Jste nemocen? Proč bydlíte tak daleko? Alespoň slovíčko, pro smilování! Brzy na shledanou, že? Jste-li nějak zaměstnán, slovíčko mi postačí. Napište: „Už běžím“ nebo „Jsem nemocen“. Kdybyste však byl býval nemocen, můj otec byl by mi to přišel povědět. Co se jen stalo?...«

»Ano, co se stalo?« zvolal Evžen, který se hnál do jídelny, zmačkav dopis, než jej dočetl. »Kolik je hodin?«

»Půl dvanácté,« pravil Vautrin přislazuje si kávu.

Uprchlý galejník vrhl na Evžena pohled chladně uhrančivý, jak to umějí někteří lidé silné vůle, pohled, který prý krotí zuřivé šílence v blázcincích. Evžen se třásl na celém těle. Dolehl sem hluk

fiakru z ulice. Jakýsi sluha v livreji pana Taillefera, paní Couturová ho okamžitě poznala, vstoupil náhle s vyděšenou tváří: »Slečno,« zvolal, »váš pan otec pro vás posílá... Stalo se velké neštěstí. Pan Bedřich se bil v souboji, byl zasažen ranou šavle do čela, lékaři nedoufají v jeho záchranu. Budete mít sotva kdy se s ním rozloučit, není již při vědomí«.

»Ubohý mladý muž!« zvolal Vautrin. »Jak může někdo vyhledávat spory, má-li dobrých třicet tisíc důchodu? Rozhodně se mládež neumí chovat.«

»Pane!« vykřikl na něho Evžen.

»Copak, co je, děťátko?« řekl Vautrin, dopíjeje klidně svou kávu. Slečna Michonneauová sledovala jeho doušky velmi bedlivým pohledem, aniž se rozčilila mimořádnou událostí, je: všechny ohromila. Což nejsou v Paříži každého rána souboje

»Jdu s vámi, Viktoríno,« pravila paní Couturová.

A obě vyběhly bez šály i bez klobouku. Než ještě Viktorín odešla, pohlédla svýma uplakanýma očima na Evžena, jako by říkala: »Nepomyslela jsem si, že naše štěstí zaplatím slzami!«

»Koukejme se, copak jste prorok, pane Vautrine?« řekla paní Vauquerová.

»Jsem všechno,« řekl Jakub Collin.

»To je zvláštní!« pokračovala paní Vauquerová, vracejíc se opět k této události chrlením bezvýznamných frází. »Smrt nás kosí bez ptaní. Mladí lidé odcházejí často před starými. M) ženy jsme ve výhodě, že na nás souboje neplatí. Máme za to jiné nemoci, jež nemají muži. Rodíme děti a utrpení matky trvá dlouho. To je trefa pro Viktorínu. Její otec si ji musí vzít k sobě.«

»Hleďme,« pravil Vautrin, dívaje se na Evžena, »včera byla bez peněz, a dnes má několik miliónů.«

»Víte, pane Evžene,« zvolala paní Vauquerová, »vy jste si to uměl vybrat!«

Při těchto slovech uznání podíval se otec Goriot na studenta a spatřil v jeho ruce zmuchlaný dopis.

»Nedočetl jste! Co to znamená? Cožpak jste jako ti ostatní?« zeptal se ho.

»Nikdy se se slečnou Viktorínou neožením, paní Vauquerová,« řekl Evžen, obraceje se k své bytné s pocitem hrůzy a odporu, jenž překvapil přítomné.

Otec Goriot se chopil studentovy ruky a stiskl mu ji. Byl b) ji chtěl políbit.

»Oh, oh!« hlesl Vautrin, »Italové moudře říkají: *col tempo*.«

»Čekám na odpověď,« řekl Rastignacovi poslíček od pan de Nucingen.

»Řekněte, že přijdu.«

Muž odešel. Evžen byl ve stavu prudkého rozčilení, v němž přestával býti opatrný.

»Co dělat?« dokončil nahlas své myšlenky. »Není důkazů!«

Vautrin se začal usmívat. Vtom nápoj strávený žaludkem začal účinkovat. Přesto byl galejník tak silný, že vstal, pohlédl na Rastignaca a řekl mu dutým hlasem:

»Mladý muži, štěstí nás navštěvuje i ve spánku.« A skácel se jak dlouhý tak široký, jako smrtí zasažen.

»Je přece jen boží spravedlnost!« řekl Evžen.

»Ale copak se chytá toho ubohého pana Vautrina?«

»Mrtvice!« vykřikla slečna Michonneauová.

»Běž, Sylvie, děvenko, pro doktora,« řekla vdova.

»Ach, pane de Rastignac, doběhněte rychle k panu Bianchonovi, Sylvie třeba našeho doktora pana Grimpela nezastihne doma.«

Rastignac šťasten, že pod nějakou záminkou může opustit toto hrůzné doupě, rychle utekl.

»Kryštofe, honem, pospěš k lékárníkovi pro něco proti mrtvici.«

Kryštof odešel.

»Otče Goriot, tak nám přece pomozte vynést ho nahoru k němu do pokoje.«

Uchopili Vautrina. Vytáhli ho po schodišti a položili na jeho postel.

»Nemohu vám v ničem tady pomoci, jdu ke své dceři,« řekl pan Goriot.

»Starý sobče...,« zvolala paní Vauquerová, »jdi si, přeji ti, abys pošel jako pes!«

»Jděte se podívat, máte-li éter,« řekla paní Vauquerové slečna Michonneauová, jež za pomoci Poiretovy uvolnila Vautrinovi šaty.

Paní Vauquerová sešla po schodech do svého pokoje a zanechala velení na bojišti slečně Michonneauové.

»A teď mu rychle stáhněte košili a obraťte ho! Buďte alespoň k něčemu dobrý a ušetřte mě podívané na nahotinu,« řekla Poiretovi, »stojíte tam jako sloup!«

Když byl Vautrin obrácen, plácla slečna Michonneauová nemocného silně přes rameno a dvě osudná písmena se bělavě objevila uprostřed zarudlého místa.

»Koukejme se, to jste si rychle vydělala svou odměnu tři tisíce franků,« zvolal Poiret, nadzdvihuje Vautrina, zatím co mu zas slečna Michonneauová natahovala košili.

»Uf, ten je těžký,« dodal, když ho ukládal.

»Buďte zticha! Což kdyby tady byla pokladna?« řekla živě stará panna, jejíž oči jako by provrtávaly zdi, jak s chtivostí prohlížela i sebemenší kus nábytku v pokoji. »Nemohli bychom otevřít ten psací stůl pod nějakou záminkou?« pokračoval.

»To by snad bylo špatné,« odpověděl Poiret.

»Nikoliv,« odvětila, »ukradené peníze, které dříve patřil lidem po celém světě, nejsou už teď ničím. Ale nemáme už čas! Slyším Vauquerku.«

»Tady je éter,« řekla paní Vauquerová. »Je to dnes ale den bohatý na události, že? Můj bože, vždyť ten člověk ani nemůže být nemocný, je běloučkový jako kuře.«

»Jako kuře?« opakoval Poiret.

»Srdce mu bije pravidelně,« řekla vdova, kladouc mu ruky na srdce.

»Pravidelně?« řekl Poiret s údivem.

»Je mu docela dobře.«

»Myslíte?« zeptal se Poiret.

»To se ví! Vypadá, jako by spal. Sylvie šla pro doktora Podívejte, slečno Michonneauová, vdechuje éter. Ale vždy to je

mdloba. Puls jde normálně. Je silný jako Turek. Jen se podívejte, slečno, jakou má huňatou hrud'. Tenhle člověk bude žít sto let. Paruka mu ještě dobře sedí. Koukněme se, on ji má přilepenou, má falešné vlasy, asi proto, že je zrzavý. Říká se o zrzavých, že jsou buď velcí dobráci nebo zlí vyvrhelové. Oni bude asi dobrý, že?

»Dobrý, aby se pověsil,« řekl Poirot.

»Na krk hezké ženě, chcete říci,« zvolala rychle slečna Michonneauová. »Jděte si už po svých, pane Poirote. Jsou-li muži nemocni, patří ženám je ošetřovat. K čemu tady vůbec jste,; můžete jít klidně na procházku,« dodala. »Paní Vauquerová tady se mnou už stačí ohlídat toho drahého pana Vautrina.«

Poirot se tiše a bez reptání odklidil jako pes odkopnutý svým pánem. Rastignac odešel se projít, nadýchat se čerstvého vzduchu, dusil se. Včera chtěl zabránit tomuto zločinu, jenž byl spáchán v určenou hodinu. Co se stalo? Co to provedl? Chvěl se, že je spoluvíníkem. Chladnokrevnost Vautrinova ho dosud děsila.

»Co kdyby Vautrin zemřel a nic neřekl?« přemýšlel Rastignac.

Pobíhal v alejích Lucemburské zahrady, jako by byl štva smečkou psů, a dokonce se mu zdálo, že slyší jejich štěkot!

»Hola,« zavolal na něj Bianchon, »už jsi četl *Pilota*?«

Pilot byl radikální list, redigovaný panem Tissotem. Vycházel pro venkov několik hodin po ranních vydáních novin a byly v něm poslední novinky dne, přišly na venkov o čtyřiaadvacet hodin dříve před ostatními novinami.

»Je tam podivná zpráva,« řekl internista z Cochinovy nemocnice. »Tailleferův syn se bil v souboji s hrabětem Franchessinim ze staré gardy a ten mu rozsekl šavlí čelo na dva palce hluboko. A tak Viktorínka je teď jednou z nejbohatších nevěst v Paříži. Kdyby to tak člověk tušil, že? Jak hazardně si s námi smrt zahrává! Je to pravda, že Viktorína po tobě pošilhávala, co?«

»Mlč, Bianchone, nikdy se s ní neožením! Miluji rozkošnou ženu a jsem jí též milován, já...«

»Říkáš to, jako by ses mermomocí chtěl donutit k věrnosti. Ukaž mi ženu, která by stála za to, abys jí obětoval jmění pana

Taillefera.«

»Cožpak se všichni čerti proti mně spikli?« zvolal Rastignac.

»Na koho to máš svrchu? Zbláznil ses? Podej mi ruku,« řekl Bianchon, »spočítáme ti puls. Máš horečku.«

»Zajdi k matce Vauquerové,« řekl mu Evžen, »ten zlosyn Vautrin se skácel jak mrtvý.«

»Ale!« pravil Bianchon, opouštěje Rastignaca, »přiléváš oleje do mého podezření. Půjdu se hned přesvědčit.«

Dlouhá procházka právníkova byla plna závažného rozjímání. Důkladně jaksi prozpytoval své svědomí. Rval-li se ve svém nitru, zpytoval-li se, byl-li na vahách, vyšla alespoň jeho poctivost z tohoto přísného a děsného rozporu zocelená jako železná vzpěra, jež vzdoruje všem nárazům. Vzpomněl si na důvěru, kterou mu otec Goriot včera tlumočil, vzpomněl si na byt vybraný pro něho, v němž měl bydlit s Delfínkou v ulici Artois. Chopil se znova dopisu, znova jej četl a líbal.

»Jen v takové lásce zakotví má spása,« řekl si. »Ten ubohý stařec vytrpěl mnoho pro svou lásku. Nemluví nic o svém utrpení, kdo by je však neuhodl? Ano, budu se starat o něho, jako o svého otce, připravím mu mnoho radostí. Miluje-li mne ona, přijde často ke mně, aby mohla prožít den v jeho blízkosti. Ta vznešená hraběnka de Restaud je ničemnice, udělala by ze svého otce vrátného. Drahá Delfína je k tomu staříkovi hodnější, zaslouží si lásky. Ach, jak budu šťasten dnes večer!«

Vytáhl hodinky a zálibně si je prohlížel.

»Všechno se mi podařilo! Máme-li se navždycky rádi, můžeme si pomáhat a mohu ten dar přijmout. Ostatně vždyť jistě dojdou svého cíle a budu moci vše stonásobně oplatit. V tomto vztahu není žádný zločin, nic, nad čím by se musela zamračit i nejprísnejší ctnost. Kolik počestných lidí uzavírá podobné svazky! Nikoho neklameme, to, co člověka ponižuje, je lež. Což lhát neznamená zřít se všeho? Odloučila se už dávno od svého manžela. Ostatně já řeknu tomu Alsasanovi, aby mi přenechal ženu, kterou nemůže učinit šťastnou.«

Boj v Rastignacově nitru trval dlouho. Ačkoliv přednosti jeho

mládí měly vyjít z tohoto boje vítězně, táhla ho přec jenom nepřemožitelná zvědavost k Domu Vauquerové, ač jej chtěl opustit navždy, jak si přísahal. Došel tam kolem půl páté, když už se stmívalo. Chtěl vědět, zda je Vautrin mrtev. Bianchon předepsal Vautrinovi prostředek k dávení a vydávenou látku chtěl poslat do nemocnice k chemickému prozkoumání. Když viděl, jak slečna Michonneauová naléhavě žádala, aby se to vylilo, jeho podezření vzrostlo. A k tomu ke všemu se Vautrin ještě příliš rychle zotavil, takže Bianchon nemohl nevytušit nějaké spiknutí v penzionáte proti veselému šprýmaři. Ve chvíli, kdy se vrátil Rastignac, Vautrin už zase stál u krbu v jídelně. Přivábení zprávou o souboji mladého Taillefera a zvědaví dovědět se podrobnosti o této události a jaký měla vliv na život Viktorínin, shromáždili se, mimo otce Goriot, strážníci dříve než jindy a rozprávěli o této příhodě. Když Evžen vstoupil, setkaly se jeho oči s očima nezvratně klidného Vautrina, jehož pohled projel hluboko jeho srdcem a rozechvěl v něm tak silně nějaké ponuré struny, že se až zachvěl.

»Nuže, děťátko,« řekl mu uprchlý galejník, »paní Smrtka dlouho na mne ještě nevyzraje. Podle těchto dam jsem vítězně odolal návalu mrtvice, která mohla dobře porazit vola.«

»To jste mohl spíše říci býka,« zvolala vdova Vauquerová.

»Mrzí vás snad, že mě vidíte na živu?« řekl Vautrin do ucha Rastignacovi, v domnění, že uhodl jeho myšlenky. »To by bylo od vás po čertech kruté!«

»Ach, na mou věru,« řekl Bianchon, »slečna Michonneauová mluvila předevčírem o nějakém muži přezdívaném Smrtifouk. To jméno by se na vás dobře hodilo.«

To jméno zasáhlo Vautrina jako blesk: zbledl a zavrával, jeho uhrančivý pohled sjel jako paprsek slunce na slečnu Michonneauovou, již tento zákmit síly roztrásl kolena. Stará paní se svalila na židli. Poiret se postavil čile mezi ni a Vautrina pochopiv, že ona je v nebezpečí. Tvář galejníkovy se divoce a prudce změnila, odložila svou dobráckou škrabošku, pod níž se obyčejně skrýval jeho vlastní výraz. Všichni strážníci ustrnuli, aniž čemu v tomto dramatu dosud rozuměli. Vtom bylo slyšet

kroky několika mužů a rachocení několika pušek, jimiž vojáci zařinčeli o dláždění ulice. V okamžiku, kdy Collin hledal bezděky nějaké východisko, pátraje po oknech a zdích, objevili se čtyři muži ve dveřích salónu. První byl náčelník bezpečnostní policie, tři ostatní byli soudní úředníci.

»Ve jménu zákona a krále!« řekl jeden z úředníků, jehož hlas zanikl v hlučivém šumu úžasu.

Rázem však zavládlo v jídelně ticho, strážníci se rozestoupili, aby uvolnili průchod třem z těchto mužů, kteří měli ruku v postranní kapse a v ní drželi nabitou pistoli. Dva celníci, kteří je následovali, obsadili dveře salónu a dva jiní se objevili ve dveřích vedoucích ke schodišti. Kroky a pušky četných vojáků zazněly o kamenité dláždění, jež lemovalo vchod do domu. Veškerá naděje na útěk byla Smrtifoukovi zmařena, neboť všechny pohledy se na něho neodvratně upřely. Náčelník šel přímo k němu, dal mu nejprve do hlavy ránu tak prudce, až mu paruka odletěla a odhalila tak hrůznou podobu pravé Collinovy hlavy. Hlava s tváří lemovanou krátkými a cihlově červenými vlasy, které jí dodávaly děsivého výrazu síly smíšené se lstí, byla v souladu s hrudí a byla tak silně osvětlena, jako kdyby ji byly ozářily pekelné plameny. Každý pochopil celého Vautrina, jeho minulost, jeho přítomnost, jeho budoucnost, jeho neúprosné zásady, náboženství jeho blahovůle, jeho královské sebevědomí, jež u něho vytvářel cynismus jeho myšlenek i činů a síla organizace schopné všeho. Krev se mu nahnala do obličeje a jeho oči se zaleskly jako oči divoké kočky. Vymrštil se pohybem vyznačujícím se tak divokou energií a zařval tak silně, že se všem strážníkům vydral z prsou výkřik hrůzy. Když takto vyskočil jako lev a mohl těžit z všeobecné vřavy, policisté se chopili svých pistolí. Collin, vida záblesk kohoutku všech zbraní, pochopil, jaké mu z toho hrozí nebezpečí, a náhle podal důkaz nejvyšší lidské sebevlády. Hrozná a velkolepá podívaná! Výraz jeho tváře představoval zázrak přeměny, jenž může být přirovnán jen ke kotli přeplněnému horkou parou, schopnou i hory nadzdvihnout, kterou však kapička studené vody v okamžiku srazí.

Kapičkou vody, která zchladila jeho hněv, byla úvaha rychlá jako blesk. Začal se usmívat a pohlédl na svou paruku.

»Nejsi dnes zrovna nejzdvořilejší,« řekl náčelníku bezpečnostní policie. A nastavil ruce četníkům, vyzýváje je pokynem hlavy.

»Páni četníci, nasad'te mi želízka nebo náramky. Beru za svědky všechny přítomné, že nekladu odpor.«

Sálem zazněl šum údivu nad rychlostí, s níž láva a oheň vyšlehly z této lidské sopky a zase se do ní propadly.

»Teď ti sklaplo, pane čmuchale,« řekl galejník zase, dívaje se na slavného velitele tajné policie.

»Rychle svlékat!« řekl mu muž z uličky Svaté Anny tónem velmi opovržlivým.

»Pročpak?« zeptal se Collin. »Jsou tady přec dámy. Nic nezapírám a vzdávám se.«

Odmlčel se a rozhlédl se po shromáždění jako řečník, jenž se chystá pronést něco překvapujícího.

»Pište, tatíku Lachapelli,« řekl, obraceje se k drobnému bělovlasému staříkovi, který se posadil na konec stolu, když vyňal z aktovky zatýkácí protokol. »Doznávám, že jsem Jakub Collin, zvaný Smrtifouk, odsouzený na dvacet let do želez. A dokazuji právě, že si své přezdívky zasloužím. Kdybych byl jen prstem hnul,« řekl strážníkům, »byli by tihle tři fízlové rozcákali všechnu mou červenou šlávku po svrščích maminky Vauquerové. Ti čerchmanti si zamanou vymýšlet pasti!«

Paní Vauquerové se udělalo při těch slovech špatně.

»Můj bože, z toho mohu mít smrt, vždyť jsem s ním včera byla v Gaité,« řekla Sylvii.

»Rozum do hrsti, maminko,« pokračoval Collin, »copak je to nějaké neštěstí, že jste se mnou byla včera v lóži v Gaité?« zvolal. »Jste snad lepší než my? My máme méně hanebností na svědomí, než vy jich máte ve svém srdci, vy změkčilí tvorové shnilé společnosti: ani nejlepší z vás mi neodolal.« Jeho oči utkvěly na Rastignacovi, jemuž uštědřil vlídný úsměv, který se podivně nehodil k drsnému výrazu jeho tváře. – »Náš obchůdek platí stále,

andílku, přijímáte-li ovšem! Rozumíte?«

Zanotoval:

Fanyinka máje rozmilá ve své lehkověrnosti...

»Jen buďte kliden,« dodal, »postarám se o své pohledávky. Mají ze mne příliš vichr, aby mě *lohli*!«

Galeje se svými manýrami a svou mluvou, se svými náhlými přechody z žertu k hrůze, se svou důvěrností, se svou nízkostí náhle vyrukovaly v řeči tohoto muže, který už nebyl pouze mužem, avšak typem celé jedné degenerované vrstvy, typem pronároda zároveň divokého i myslícího, surového i poddajného. V jednom okamžiku přeměnil se Collin v pekelného básníka, v němž se zobrazily všechny lidské city až na jeden, totiž lítost. Jeho pohled byl pohledem padlého archanděla, který chce neustále válku. Rastignac sklopil oči, přijímaje toto zločinecké pobratimství jako zasloužený trest za své špatné úmysly.

»Kdo mě zradil?« zeptal se Collin, pátraje svým hrozným pohledem po shromáždění. Až zastaviv se u slečny Michonneauové, pravil:

»To ty, stará pijavice! Tys na mne narafičila domnělou mrtvičku, ty, zvědavá bábo...! Kdybych slůvko cekl, mohl bych ti do týdne dát uříznout hlavu. Ostatně, tys mě neprodala. Kdo však? Aha, šmejdíte tam nahoře,« zvolal, když zaslechl, jak úředníci soudní policie otvírají jeho skříně a zmocňují se jeho svršků.

»Hnízdečko je opuštěné, ptáčkové včera upláchlí, tak se nic nedovíte Tady mám své účetní knihy,« řekl, t'ukaje si na čelo. »Ted' už vím, kdo mě prodal. Nemůže to být nikdo jiný než ten lump Jemná Nitka. Není to tak, otče zatykači?« zeptal se vedoucího policie. »To souhlasí moc dobře s dobou, kdy jsem tam nahoře měl ty bankovky. Kde nic tu nic, fízličkové. Jemná Nitka bude do čtrnácti dnů *pod drnem*, i když si ho dáte hlídat celým četnickým velitelstvím. Copak jste za to dali té Michonnetce?« zeptal se policistů. »Nějakou tu tisíčovku? Stál jsem za víc, ty zkažená Ninono, roztrhaná Pompadurko, Venuše z Pére-Lachaise! Kdybys mě byla varovala, byla bys dostala šest tisíc franků! Na to jsi nevzdechla, ty stará kuplířko, jinak bych byl měl přednost. Ano,

byl bych je dal, abych se byl vyhnul cestě, která mi kazí plány a připraví mě o peníze,« vykládal, zatím co mu připínali želízka. »Těmto lidem to udělá radost tahat se dlouho se mnou, než mě *čapnou do kleští*. Kdyby mě poslali hned do galejí, byl bych brzy vrácen svému zaměstnání, navzdory našim neškodným hňupům z nábřeží des Orfèvres. Tam v galejích se do toho všichni pustí tělem i duší, jen aby dopomohli k útěku svému generálovi, tomu skvělému Smrtifoukovi! Má někdo z vás, tak jako já, víc než deset tisíc bratří odhodlaných pro vás ke všemu?« zeptal se; hrdě. »Tady je to v pořádku,« řekl buše si na srdce, »nikdy jsem nikoho nezradil! – Hleď, maškaro, podívej se na ně,« řekl staré panně, »na mne se dívají s hrůzou, ale nad tebou se jim všem hnusem obrací žaludek. Vyzobej, co sis spískala!«

Odmlčel se a prohlížel si strážníky.

»Bože, vy jste hloupí! Což jste ještě nikdy neviděli galejníka?; Takový galejník, jako je zde přítomný Collin, je člověk méně zbabělý než ostatní, člověk, který brojí proti hluboké falši společenského řádu, jak praví Jean-Jacques, k jehož žákům se s chloubou hlásím. Zkrátka jsem sám proti vládě se spoustou jejích soudů, četníků, rozpočtů, a přece je převezu.«

»K d'asu!« řekl malíř, »ten by se krásně kreslil!«

»Řekni mi, panoši velmožného pana kata, vladaři nad Vdovou (jméno plné hrůzné poezie, jež galejníci dávají gilotině),« dodal, obraceje se k náčelníku bezpečnostní policie, »buď rozumný a řekni mi, byl-li to skutečně Jemná Nitka, kdo mě prodal? Nechci, aby si to odskákal za jiného, to by nebylo spravedlivé!«

Vtom se vrátili policisté, kteří u něho v pokoji všechno zpřeházeli a sepsali a mluvili potichu s náčelníkem výpravy.

Výslech byl u konce.

»Pánové,« promluvil Collin ke strážníkům, »odvedou *mě*. Všichni jste byli ke mně velmi roztomilí za mého pobytu zde, budu vám za to vděčen. Loučím se s vámi. Dovolíte mi, abych vám poslal fíky z Provence?«

Ušel několik kroků, pak se obrátil a zadíval na Rastignaca.

»Sbohem, Evžene,« řekl hlasem něžným a smutným, který se

podivně odrážel od drsného tónu jeho řeči. »Kdybys byl někdy v nesnázích, zanechal jsem ti oddaného přítele.

Ačkoliv měl želízka, podařilo se mu postavit se do střežhu, zavelet jako mistr šermu: »Jedna, dvě!« a učinit výpad.

»Budeš-li v tísní, obrať se tam! Můžeš se vším počítat, s ním i s jeho penězi.«

Podivný ten člověk doprovodil mnohými taškařicemi svá poslední slova, takže jim mohl rozumět jen Rastignac a on sám. Když si dům zase oddychl od četníků, vojáků a policistů, pohlédla Sylvie, jež natírala octem skráně své paní, na strážníky a řekla:

»Co je to platné, přec jen to byl chlap!«

Tato věta přerušila kouzlo, jímž na každého působila lavina rozmanitých citů vyvolaných tímto výjevem. V tu chvíli všichni strážníci, když na sebe navzájem pohlédli, spatřili najednou slečnu Michonneauovou, jak se docela jako vyzáblá, suchá a ztuhlá mumie krčí u kamen, má sklopené oči, jako by se bála, že stín stínidla nemůže dostatečně skrýt výraz jejích očí. Náhle se jim objasnilo, proč jim tato postava byla už tak dlouho nesympatická. Ozvalo se přitlumené bručení, které dokonalou harmonií svého zvuku prozrazovalo jednohlasný odpor. Slečna Michonneauová to slyšela a zůstala. Bianchon první se naklonil k svému sousedu a polohlasně řekl:

»Potáhnu jinam, bude-li tahle stará panna i nadále s námi obědvat.«

Kromě Poireta všichni přikývli návrhu medikovu, který se za všeobecného souhlasu přiblížil ke starému strážníkovi.

»Protože vy jste se slečnou Michonneauovou zvláště zadobře,« řekl mu, »promluvte s ní, dejte jí na srozuměnou, že musí odtud okamžitě odejít!«

»Okamžitě?« opakoval udiveně Poiret.

Potom šel k staré panně a pošeptal jí několik slov.

»Já si přece zaplatila svůj kvartál, jsem tady za své peníze jako každý jiný,« řekla, upírajíc svůj pohled jako zmije na strážníky.

»Na tom nesejde! Složíme se, abychom vám mohli ty peníze vrátit,« pravil Rastignac.

»Pán se zastává Collina,« odpověděla, vrhajíc na studenta jedovatě zpytavý pohled, »není těžké si domyslet proč.

Na ta slova Evžen vyskočil, jako by se chtěl na starou pannu vrhnout a uškrtit ji. Tento pohled, jehož věrolomnou zrádnost prohlédl, prosvítil jeho nitro děsným světlem.

»Nechte ji být!« zvolali strážníci.

Rastignac zkrřížil ruce a nepromluvil.

»Skoncujeme se slečnou Jidášovou!« řekl malíř, obraceje se k paní Vauquerové. »Paní, nevyhodíte-li Michonnku, pak my všichni opustíme vaši chajdu a budeme všude vykládat, že v ní jsou jen špiclové a galejníci. V opačném případě všichni pomlčíme o této příhodě, která by se mohla konec konců přihodit i v nejlepší společnosti, dokud se galejníci nebudou značit na čele a dokud se jim nezakáže převlékat se za pařížské měšťany a dělat ze sebe hloupé šašky, jakými jsou všichni.«

Za této rozmluvy nabyla paní Vauquerová zase zázračně i svého zdraví, narovnala se, založila si ruce a otevřela své jasné oči, v nichž nebyla ani památka po slzách.

»Ale, drahý pane, cožpak chcete můj dům zničit? Hled'te, pan Vautrin... Ach, milý bože,« řekla, přerušujíc se sama, »nemohu si odvyknout nazývat ho jménem pořádného člověka! Hled'te tedy,« dodala, »po něm je už byt prázdný a vy ještě chcete, abych měla ještě o dva byty prázdné navíc v období, kdy si už každý něco našel...«

»Pánové, vezměte své klobouky a pojd'me jíst na náměstí j Sorbonny k Flicoteauxovi,« pravil Bianchon.

Paní Vauquerová mžikem odhadla, na čí straně jí kyne I větší prospěch, a dopotácela se až k slečně Michonneauové.

»Nu tak, drahá slečinko, nechcete přece, aby můj podnik ztroskotal, že? Vidíte sama, do jaké krajnosti mě dohánějí tito páni. Jděte pro dnešní večer nahoru do svého pokoje!«

»Kdepak jen na večer, kdepak,« volali strážníci, »chceme, aby odtud zmizela okamžitě.«

»Ale vždyť ta ubohá slečna ještě nejedla,« řekl Poiret soucitně.

»Ať sejdě najíst, kam chce!« volalo několik hlasů.

»Ven s vyzvědačkou!«

»Ven s vyzvědači!«

»Pánové,« zvolal Poiret, který se najednou vzmužil k statečnosti, kterou láska propůjčuje beránkům, »mějte ohled na ženské pohlaví!«

»Vyzvědači jsou bez pohlaví,« řekl malíř.

»Báječné bezpohlavoráma!«

»Ven! Venoráma!«

»Pánové! Tohle je neslýchané. Vyháníte-li už někoho, musíte zachovat formu. Zaplatili jsme, zůstaneme,« řekl Poiret, nasadiv si čepici a usednuv na židli vedle slečny Michonneauové, do níž hučela paní Vauquerová.

»Bekaný,« řekl mu malíř s komickým přízvukem, »bekaný chlapečku, jdi!«

»Dobrá, nepůjdete-li vy, pak odejdeme my ostatní,« pravil j Bianchon.

A všichni strávníci se hromadně pohnuli k salónu.

»Slečno, co vlastně chcete?« zvolala paní Vauquerová. »Jsem zničena. Nemůžete přece zůstat, dohnali by to až k násilnostem.«

Slečna Michonneauová vstala.

– Odejde! – Neodejde! – Odejde! – Neodejde! –

Toto střídavé volání a nepřátelství, jež se k ní začínalo projevovat, přimělo slečnu Michonneauovou k odchodu, když předtím něco potichu dojedнала s domácí paní.

»Odcházím k paní Buneaudové,« řekla výhružným hlasem.

»Jděte, kam chcete, slečno,« řekla paní Vauquerová, která pocítila hlubokou urážku, že si slečna zvolila dům, s nímž soupeřila a který jí byl proto protivný. »Jen si jděte k Buneaudce, dostanete tam víno – učiněnou brečku – a jídlo kupované od hokynářů.«

Strávníci se v naprostém tichu rozestoupili do špalíru. Poiret pohlížel tak něžně na slečnu Michonneauovou a projevil se tak dětinsky nerozhodný nevěda, má-li jít s ní, či zůstat, že strávníci z radosti nad odchodem slečny Michonneauové se mu dali do smíchu.

»Hop, hop, hop, Poirete!« volal na něho malíř. »Nu tak, hopla, hop!«

Úředník z muzea jal se komicky prozpěvovat začátek známé romance.

Když do Sýrie jel jun krásný Dunois...

»Jen jděte, jinak zemřete touhou po ní; *trahit sua quemque voluptas*,« řekl Bianchon.

»Každý jde za tou svou, volný překlad z Vergilia,« řekl učitel.

Když se slečna Michonneauová podívala na Poireta a udělala pohyb, jako by mu nabízela rámě, nemohl už odolat této výzvě a zavěsil se do staré panny. Zaburácel potlesk a výbuchy smíchu.

»Výborně, Poirete! – Ten starý Poiret! – Apollo-Poiret! – Mars-Poiret! – Chrabrý Poiret!«

Vtom vstoupil poslíček, odevzdal dopis paní Vauquerové a ta se po přečtení jeho skácela na židli.

»Teď už zbývá jen, aby můj dům shořel, blesk už do něho sjel! Mladý Taillefer zemřel ve tři hodiny. To mám za to, že jsem těm dámám přála štěstí na úkor toho ubohého mladého muže. Paní Couturová a slečna Viktorína mě žádají, abych jim vydala jejich věci, budou bydlet u jejího otce. Pan Taillefer je svolný, aby si jeho dcera ponechala u sebe vdovu Couturovou jako společnici. Čtyři byty prázdné, pět strážníků ubylo!«

Sedla si a vypadala, jako by měla na krajíčku pláč.

»Neštěstí navštívilo můj dům!« volala.

Náhle bylo slyšet hrčení kočáru, jenž zastavil před domem.

»Zas nějaké nadělení,« pravila Sylvie.

Goriot náhle ukázal svou tvář, zářivě dýšící štěstím, jež vnukala dojem, že omládl.

»Goriot ve fiakru?« podivili se strážníci. »Blíží se konec světa!« Stařík zamířil rovnou k Evženovi, jenž stál v zamyšlen v koutě, a vzal ho za ruku.

»Pojďte,« řekl mu radostně.

»Vy jistě nevíte, co se stalo?« řekl mu Evžen. »Vautrin byli galejník, právě ho zatkli a mladý Taillefer je mrtev.«

»Nu dobrá, a co to má společného s námi?« odpověděl otec

Goriot.

»Večeřím se svou dcerou u vás, rozumíte? Čeká vás, pojd'te!«

Táhl Rastignaca tak silně za rameno, že ho násilím přiměl k chůzi, jako by odváděl svoji milenku.

»K večeři!« zvolal malíř.

V tu chvíli se každý chopil své židle a zasedl za stůl.

»No tohle,« pravila tlustá Sylvie, »dneska nás pronásleduje neštěstí, moje fazole se přiboudly. Eh co, tak je sníte spálené, co naplat!«

Paní Vauquerové přešla řeč, když viděla za stolem jen deset místo osmnácti strážníků. Každý se ji tedy snažil utěšit a rozveselit. Hovořili-li ze začátku cizí hosté o Vautrinovi a o událostech tohoto dne, svedli zase brzy podle svého zvyku v rozhovoru řeč jiným směrem a začali mluvit o soubojích, o galejích, o spravedlnosti, o změně zákonů a o vězeních. Až se na tisíc mil vzdálili Jakubu Gollinovi, Viktoríně a jejímu bratru. Ačkoliv jich bylo jen deset, křičeli, jako by jich bylo dvacet, a vůbec budili dojem, že se jich tam hemží víc než obvykle. A jen tím se lišila dnešní večeře od včerejší. Převládla opět obvyklá bezstarostnost tohoto sobeckého světa, jenž si zítra; zas z denních událostí pařížských měl vybrat novou kořist na pospas. Sama paní Vauquerová se dala také ukonejšit nadějí, jež se vtělila v hlas tlusté Sylvie.

Po celý tento den až do večera měl být Evžen jako u vidění. Ačkoliv vynikal silou svého charakteru a svou bystrou hlavou, přece nevěděl, jak spořádat své myšlenky, když se octl ve fiakru po boku otce Goriota. Goriotova řeč prozrazovala neobvyklou radost a doléhala k jeho sluchu ve změti tolika dojmu jako slova, jež slyšíme ve spánku.

»Dnes ráno se to skončilo. Večeříme všichni tři společně, společně. Chápete? Už čtyři léta jsem nevečeřel se svou Delfínou, Delfínkou. Chci ji mít pro sebe po celý večer. Jsme u vás Iv bytě už od rána. Pracoval jsem jako nádeník s vy kasanými I rukávy. Pomáhal jsem nosit nábytek. Ach, vy nevíte, jak je roztomilá u stolu, bude o mne pečovat: „Vezměte si, tatínku, tenhle kousek,

ten je dobrý!“ Nu a já, já nemohu jíst. Och, už je to dlouho, co jsem s ní v klidu nepojedl jako nyní!“

»Což,« řekl mu Evžen, »je dnes celý svět obrácen na ruby?« »Na ruby?« řekl otec Goriot. »Nikdy se mi ještě svět nezdál tak v pořádku. V ulicích vidím jen samé veselé tváře a lidi, (jak si tisknou ruce a objímají se. Lidi šťastné, jako by všichni šli k svým dcerám smlsnout si na večeři, kterou objednala přede mnou u vrchního v kavárně U Angličana. Ale vždyť u ní by i pelyněk chutnal jako med.«

»Zdá se mi, že se vracím životu,« pravil Evžen. »Tak jed'te přece, kočí!« zvolal otec Goriot, otevřev vpředu okénko. »Jed'te přece rychleji, dám vám sto sous spropitného, dovezete-li mě za deset minut tam, kam máte.«

Jakmile kočí zaslechl tento slib, projel *Paříží* jako blesk. »Ten kočí skoro nejede,« broukal otec Goriot. »Ale kampak mě to vlastně vezete?« zeptal se ho Rastignac. »K vám domů,« odvětil otec Goriot.

Vůz zastavil v ulici Artois. Stařík vystoupil první a hodil kočímu deset franků marnotratně jako vdovec, kterému v návalu radosti na ničem nezáleží.

»Nuže vystupme!« řekl Rastignacovi, když ho převedl přes dvůr až k dveřím bytu ve třetím poschodí v zadním traktu nového a úhledného domu.

Otec Goriot nemusel ani zvonit. Tereza, komorná paní de Nucingen, mu otevřela. Evžen se octl v rozkošném mládeneckém příbytku, jenž měl předsíň, salónek, ložnici a malý pokojík s vyhlídkou do zahrady. V salónku, jehož zařízení a výzdoba snesly srovnání se vším, co bylo nejhezčí a nejpůvabnější, spatřil Evžen Delfínu v záři svíček, jak vstala s lenošky od krbu, položila své vyšívání na krb a řekla mu hlasem plným něhy.

»Museli jsme si tedy pro vás poslat, pane, jenž nic nechápete,« Tereza odešla. Student objal Delfínu, prudce ji k sobě přitiskl a propukl radostí v pláč. Kontrast mezi tím, co viděl nyní, a tím vším, co dnes prožil, kdy tak mnohé rozrušení znavilo jeho mysl i cit, vyvrcholil u Rastignaca ve výbuch nervózní přecitlivělosti.

»Já to věděl, že tě miluje,« řekl tichounce otec Goriot své dceři, zatímco Evžen zničeně ležel v lenošce a nemohl ze sebe slovo vypravit ani si uvědomit, jakým čarovným proutkem se toto vše před ním vykouzlikovalo.

»Tak se pojd'te přece podívat,« řekla paní de Nucingen. Vzala ho za ruku a vedla do pokoje, v němž vše – koberce, nábytek a sebemenší drobnosti – mu připomínaly ve zmenšeném vydání pokoj Delfínin.

»Jen lože zde chybí,« řekl Rastignac.

»Ano, pane,« řekla. Zarděla se a stiskla mu ruku. Evžen se na ni zahleděl a pochopil, ač ještě tak mlád, kolik opravdové cudnosti se skrývá v srdci milující ženy.

»Jste jedním z těch, které musíme věčně milovat,« pošeptala mu.

»Ano, troufám si vám to říci, protože si tak dobře rozumíme: čím vášnivější a upřímnější je láska, tím musí být zastřenější tajemnější. Neprozrazujme své tajemství žádným cizím lidem!«

»Oh, já přece nebudu cizí,« zabručel otec Goriot.

»Víte dobře, že vy jste náš, vy...«

»Ach, to jsem chtěl právě slyšet. Nebudete si mne všímat, že? Přijdu a odejdu jako dobrý duch, který je všude a jehož přítomnost tušíme, aniž jej vidíme. Tak co, Delfínečko, Ninočko, Deluško! Neměl jsem pravdu, když jsem ti řekl: „V ulici Artois je rozkošný byt, zaříd'me jej pro něho!“ Ty jsi nechtěla. Ach, to já jsem původcem tvé radosti, jako jsem původcem tvého života. Otcové musí vždy za své štěstí platit. Stále dávat, to z otce dělá skutečného otce.«

»Jakže?« zeptal se Evžen.

»Ano, ona nechtěla, bála se, aby se o ní špatně nemluvilo, jako by společnost stála za štěstí! A přece všechny ženy toužebně sní o tom dělat totéž...«

Otec Goriot mluvil dál sám, protože paní de Nucingen odvedla Rastignaca do pokojíku. Odtamtud se ozval polibek, i když se snesl jako jemňounká holubice. Tato místnost byla právě tak elegantní jako ostatní příbytek, v němž vůbec nic nechybělo.

»Uhodli jsme dobře vaše přání?« zeptala se po návratu do salónu, když zasedla za stůl.

»Ano,« odpověděl, »až příliš dobře. Cítím, že si nezasluhuji tohoto dokonalého přepychu, tohoto uskutečnění svých krásných snů, této poezie mladého elegantního života. Nemohu je však od vás přijmout a jsem dosud příliš chud, abych...«

»Podívejme se, tak vy mi už odmlouváte!« pravila s malinkým nádechem žertovné nadvlády, špulíc přitom roztomile ústa, jak to dělají ženy, chtějí-li zesměšnit nějaké vrtochy a tím spíš je rozehnat.

Evžen se příliš důkladně zpytoval během celého tohoto dne a zatčení Vautrinovo tím, že mu ukázalo hloubku propasti, do níž se málem už zřítíl, utvrdilo v něm až příliš jeho vznešené smýšlení a jeho jemnocit, aby ustoupil tomuto rozněžnělému odmítnutí svých ušlechtilých myšlenek. Zmocnil se ho hluboký smutek.

»Jakže,« řekla paní de Nucingen, »vy byste odmítl? Víte, co znamená takové odmítnutí? Pochybujete o budoucnosti, netroufáte si připoutat se ke mně. Máte strach, že zradíte můj cit? Milujete-li mě a... miluji-li já vás, proč couváte před tak nepatrnými pozornostmi? Kdybyste znal potěšení, jaké mi působilo starat se o celou tuto mládeneckou domácnost, nezaváhal byste a spíše mě odprosil. Měla jsem vaše peníze, dobře jsem jich použila, to je vše. Myslíte si o sobě, že jste velkorysý, a zatím jste malicherný. Žádáte daleko více... Ach,« řekla, když zachytila vášnivý pohled Evženův, »a pro hlouposti se upejpáte. Nemilujete-li mě ovšem, ach ano, pak nepřijímejte! Můj osud závisí na vašem jediném slově. Mluvte! Ale můj otče, řekněte mu přece také nějaké pádné důvody,« dodala, obracejíc se po malé přestávce k svému otci. »Což si myslí, že nejsem na svou čest právě tak citlivá jako on?«

Otec Goriot se strnule usmíval jako fakír, když viděl a slyšel tuto ctnostnou hádku.

»Vždyť jste jako dítě na prahu života,« pokračovala, uchopivši Evženovu ruku, »narazíte na přehradu, přes kterou se mnoho lidí nedostane. Žena vám ji svou rukou otvírá, a vy couváte! Vy však se setkáte s úspěchem, budete mít skvělé štěstí, úspěch je napsán

na vašem krásném čele. Nemohl byste mi tedy potom vrátit, co vám dnes půjčuji? Což kdysi nedávaly dámy svým rytířům darem odění, meče, přilby, brnění, koně, aby mohli v jejich jménu jít bojovat do turnajů? Nuže, Evžene, to, co vám nabízím, jsou takové zbraně dnešní doby, nutná výzbroj pro toho, kdo se chce něčím stát. Podobá-li se váš dosavadní podkrovní pokoj pokoji tatínkovu, pak je jist velmi krásný! Nu tak, nenavečeříme se? Chcete mě zarmoutit? Odpovězte přece!« pravila a potřásla mu rukou.

»Bože můj, tatínku, přesvědč ho přece, nebo odejdu a víckrát ho už nespátřím!«

»Nuže, já vás přesvědčím,« řekl otec Goriot, probíraje se svého vytržení. »Drahý pane Evžene, vypůjčujete si peníze od žida, zeje to tak?«

»Často musím,« řekl.

»Tak, a teď vás mám,« pokračoval staroch, vytahuje starou koženou, odřenou peněženku.

»Já jsem se předělal na žida a zaplatil jsem všechny účty tady jsou. Nedlužíte ani vindru za všechno, co je zde. Nedělí to velkou částku, nanejvýš pět tisíc franků. Tak já vám je půjčuji. Mne přece neodmítnete, nejsem žena. Potvrďte mi to na kousku papíru a později mi ty peníze vrátíte.«

Několik slz skanulo současně z očí Evženových i Delfíniých. Překvapeně na sebe pohlédli. Rastignac podal starochovi ruku a stiskl mu ji.

»No dobře, dobře, copak nejste mé děti?« pravil Goriot.

»Můj otče,« řekla paní de Nucingen, »jak jste to zařídil?«

»Nu takhle,« odpověděl, »když jsem tě přesvědčil, abys ho vzala k sobě, a viděl jsem tě, jak nakupuješ všechno jako pro nevěstu, řekl jsem si: „Ta bude brzy v úzkých!“ Právní zástupce předpokládá, že proces proti tvému manželu o vrácení tvého jmění potrvá nejméně půl roku. Dobrá. Prodal jsem třináct set padesát liber stálého důchodu. Z patnácti tisíc franků jsem si založil rentu dvanácti set franků, dobře hypotekárně zabezpečenou, a ze zbytku kapitálu jsem, milé děti, zaplatil vašim obchodníkům. Tam nahoře mám pokoj za padesát tolarů ročně, mohu si žít jako kníže za

čtyřicet sous denně a ještě mi zbude. Nových šatů téměř nepotřebuji, ušetřím si ty staré. A teď se už čtrnáct dní směji pod vousy, když si říkám: „Ti budou šťastni!“ Nu tak, nejste šťastni?«

»Ach, tatínku, tatínku!« zvolala paní de Nucingen, běžíc k tatínkovi, který si ji posadil na kolena.

Zahrnula ho polibky, svými plavými vlasy mu hladila jeho tváře a zalila slzami jeho starou tvář zářící radostí.

»Drahý otče, jste vy ale otec! Ne, druhý takový otec už není na světě. Evžen vás měl už dříve rád, a což teprve teď?!«

»Ale, milé děti,« řekl otec Goriot, který už deset let neslyšel tlouci srdce své dcery na své hrudi, »ale Delfínečko, ty asi chceš, abych zemřel radostí! Mé ubohé srdce puká. Nu tak, pane Evžene, už jsme vyrovnáni!«

A staroch sešel tak prudce a šíleně svou dceru, až zvolala:

»Ach, ty mi působíš bolest.«

»Já ti působím bolest!« řekl a celý zbledl.

Pohlédl na ni s výrazem nadlidské bolesti. Abychom mohli dobře vystihnout výraz tváře tohoto Krista otcovství, museli bychom hledat obdobu na obrazech vynikajících umělců, kde zachytili vášnivá muka, jež vytrpěl Vykupitel lidí za spásu světa. Otec Goriot velmi něžně políbil pás, který jeho prsty příliš stiskly.

»Ne, ne, já jsem ti přece neudělal bolest, že?« pokračoval, vyptává se svým úsměvem. »Tys mi způsobila bolest svým výkřikem. Je to dražší,« zašeptal do ucha své dceři, líbaje ji zlehka, »ale musíme jej přilákat; jinak by se zlobil.«

Evžen žasl nad nevyčerpatelnou oddaností tohoto muže a pozoroval ho s výrazem bezmezného obdivu, který jev mladém věku upřímný.

»Přičiním se, abych byl toho všeho hoden,« zvolal.

»Och, drahý Evžene, jak je to krásné, co jste právě řekl.«

A paní de Nucingen políbila studenta na čelo.

»Kvůli tobě se zřekl slečny Tailleferové a jejích miliónů,« pravil otec Goriot. »Ano, ta maličká vás milovala, a když jí zemřel bratr, je teď bohatá jako Krésus.«

»Och, proč to říkáte!« zvolal Rastignac.

»Evžene,« pošeptala mu Delfína, »dnešní večer je pro mne i výčitkou. Ach, velmi vás budu milovat a navždy.«

»Dnes byl nejhezčí večer, jaký jsem zažil od vašich svateb!« zvolal otec Goriot. »Pán Bůh mě může navštívit utrpením, jak se mu zlíbí, jen když to nebude pro vás, a řeknu si: „V únoru tohoto roku jsem byl v jednom okamžiku šťastnější, než mohou být lidé za celý svůj život.“ – Podívej se na mne, Finečko!« řekl své dceři. – »Že je velmi krásná, což? Jen mi povězte, zda jste se setkal s mnoha ženami, které by měly tak pěknou pleť a malý dolíček, jako má ona? Ne, vidíte, že ne? Nuže, a já jsem stvořil tuto ženu k pomilování. A nyní, až bude s vámi šťastna, stane se ještě tisíckrát krásnější. Drahý sousede, mohu jít do pekel, potřebujete-li ten můj kousek ráje, přepustím vám jej. A teď jíst, jíst,« dodal nevěda už, co říká, »to všechno je pro nás.«

»Ubohý otec!«

»Kdybys věděla, děťátko,« řekl vstávaje. Šel k ní, vzal její hlavu do svých rukou, políbil ji uprostřed jejího účesu. »Kolik štěstí mi můžeš snadno dát! Přijď se na mne někdy podívat, budu tam nahoře, je to jen pár kroků. Slib mi to, slib!«

»Ano, drahý otče!«

»Řekni to ještě jednou.«

»Ano, dobrý otče!«

»A teď už mlč, sic bych si to dal stokrát opakovat, kdyby bylo po mém. Jezme!«

Chovali se celý večer rozkošně dětinsky a otec Goriot nezůstal v té trojici bláznů nic dlužen. Lehal si k nohám své dcery, aby je líbal. Dlouho se jí díval do očí. Třel svou hlavu o její šaty. (Zkrátka, vyváděl jako nejmladší a nejněžnější milenec.

»Vidíte,« řekla Delfína Evženovi, »když je s námi náš otec, musíme se mu zcela věnovat. Někdy nám to však bude překážet.«

Evžen, který již častěji pocítil osten žárlivosti, nemohl kárat toto tvrzení, v němž se skrývala podstata všeho nevděku.

»A kdy bude byt hotov?« zeptal se Evžen, rozhlížeje se pokojem. »Dnes večer se musíme ještě rozejít?«

»Ano. Zítra však přijdete povečeřet se mnou,« řekla něžně.

»Zítřka je můj den v Italské opeře.«

»Půjdu do přízemí,« pravil otec Goriot.

Byla půlnoc. Vůz paní de Nucingen čekal. Otec Goriot a student se vrátili do Domu Vauquerové. Bavili se o Delfíne s rostoucím nadšením, jež vyvolalo zvláštní slovní pŕtuku mezi těmito dvěma prudkými vášněmi. Evžen si nemohl nepřiznat, že láska otce, žádným osobním zájmem neposkvrněná, předčí jeho lásku svou vytrvalostí a mohutností. Idol jeho zbožňování byl pro otce stále čistý a krásný a jeho zbožňování vyrůstalo z celé minulosti a připínalo se k budoucnosti. Zastihli paní Vauquerovou samu v rohu u kamen mezi Sylvií a Kryštofem. Stará bytná tam stála jako Martus nad troskami Kartága. Čekala na poslední zbývající dva strážníky a naříkala se: Sylvií. Třebas lord Byron propůjčil svému Tassovi dostatečně skvělá slova k vyjádření bēd, pokulhává jeho hořekování daleko za hlubokou pravdivostí nářků, jež splývaly se rtů paní Vauquerové.

»Sylvie, zítřka k snídani tedy připravíme jen tři šálky kávy. Ha, copak mi nemá puknout srdce, když je můj dŕm takhle prázdný? Jaký je to život bez strážníků? To není život. Teď je můj dŕm vylidněn. Je v něm život, jen když je plně obsazen. Copak jsem nebi udělala, že na mne seslalo všechny tyhle pohromy? Máme zásoby fazolí a brambor pro dvacet lidí. A k tomu ještě policie u mne! To asi budeme muset jíst jen samé brambory! Propustíme tedy Kryštofa!«

Savojan se náhle probudil a řekl: »Přejete si, paní?«

»Ubohý hoch! Je jako doga,« řekla Sylvie.

»Je mrtvá sezóna, každý už bydlí. Kde sebrat strážníky? Pŕijdu o rozum. A k tomu ještě ta Michonnka mi unese Poireta! čím mu asi udělala, že si k sobě připoutala toho mužíka, který za ní běhá jako pejsek?«

»Panečku,« řekla Sylvie, pokyvujíc hlavou, »tyhle staré panny, ty znají všelijaké fortele a triky.«

»A z toho ubohého pana Vautrina udělali galejníka,« pokračovala vdova, »to mi nejde na rozum, Sylvie, já tomu pořád nevěřím. Takový veselý chlapík, který vydal patnáct franků

měsíčně za hořkou a který vždy na puntík zaplatil!«

»A byl tak štědrý!« řekl Kryštof.

»Je v tom mýlka,« pravila Sylvie.

»Ba ne, on se sám přiznal,« pokračovala paní Vauquerová. »A k tomu ke všemu pomyšlení, že se všechno tohle zběhlo u mne, ve čtvrti, kde si dávají kočky dobrou noc! Na mou poctivou duši, snad se mi to zdá. Neboť, podívej se, zažili jsme to neštěstí s Ludvíkem XVI., zažili jsme císařův pád, jeho nové nastolení a nový pád, ale všechno to bylo v mezích možných událostí. Ale co kdo může mít proti měšťanským jídelnám: můžeme se obejít bez krále, ale vždycky musíme jíst. A tak, poskytni-li počestná žena, rozená de Conflans, stravu se všemi výhodami, pak snad, ledaže by se blížil konec světa... ano, v tom to vězí, je to konec světa!«

»A pomyslete si, že slečna Michonneauová, která vám tuhle nesnáz nadrobila, dostane prý tisíc tolarů důchodu,« zvolala Sylvie.

»Nemluv mi o ní, je to darebná ženská!« řekla paní Vauquerová. »A ještě si jde k té Buneaudce, to ještě ke všemu! Ale ona je schopná všeho, ta asi prováděla za mlada hrozné věci, vraždila, kradla. Ona měla jít na galeje místo toho ubohého, drahého muže...«

Vtom zazvonili otec Goriot s Evženem.

»Ach, to budou moji dva věrní,« řekla vdova s povzdechem.

Ti dva věrní, kteří si už jen matně vzpomínali na pohromy měšťácké stravovny, oznámili bez okolků své bytné, že se přestěhují do Chaussée-d'Antin.

»Ach, Sylvie,« řekla vdova, »to mě dorazí! – Vy jste mi zasadili smrtelnou ránu, pánové! Šla rovnou do mého srdce jako úder železným kyjem. Ano, za dnešní den jsem zestárla o deset let. Čestné slovo, že se zblázním! Co s těmi fazolemi? Dobrá, jsem-li zde sama, tak zítra, Kryštofe, odejdeš. – Sbohem, pánové, dobrou noc!«

»Co je jí?« zeptal se Evžen Sylvie.

»K d'asu, vždyť všichni od té nehody odešli. To jí vlezlo do hlavy. Počkejte, teď ji slyším, že pláče. To jí udělá dobře, když I si

pobřeží. To je po prvé, co jsem u ní ve službě, že spouští moldánky.«

Nazítří paní Vauquerová, jak se sama vyjádřila, zas *přišla k rozumu*. Měla-li vzezření zarmoucené jako žena, jež ztratila! všechny své strážníky a jejíž život byl bouřlivě rozrušen, měla už zase svou hlavu v pořádku a ukázala, co je opravdová bolest, hluboká bolest, bolest způsobená zhroucením jejích zájmů a vyvrácením všech jejích zvyků. Ani pohled milence, jímž, opouštěje svou milenku, dívá se na místa, která obývala, není smutnější než pohled paní Vauquerové na její opuštěný stůl. Evžen ji potěšil, když jí řekl, že ho Bianchon bezpochyby nahradí, až mu vyprší pobyt v internátě, a že úředník z muzea projevil často záslusk na byt paní Couturové, takže v krátkém čase jí zase přibude nájemníků.

»Kéž vás Bůh vyslyší, drahý pane! Ale neštěstí se na mne přilepilo. Do týdne tady někdo ještě zemře, uvidíte,« řekla mu, rozhlížejíc se truchlivě jidelnou, »ale kdo?«

»Dobře, že se stěhujeme,« pošeptal Evžen otci Goriotovi.

»Paní,« vyhrkla Sylvie, přiběhnuvši vyděšeně, »už tři dny jsem neviděla Čičku.«

»No, to ještě, jestliže má kočka pošla, jestliže nás opustila, pak se...«

Ubohá vdova nedořekla, semkla ruce a vrhla se do křesla sklíčena touto hroznou předzvěstí.

K poledni, v době, v níž listonoši přicházeli do čtvrti Panteonu, dostal Evžen dopis v elegantní obálce, zapečetěný znakem Beauséantů. Bylo v něm pozvání pro pana a paní de Nucingen na slavný ples, už před měsícem stanovený, který se měl slavit u vikomtesy. K této pozvánce bylo připojeno několik slůvek pro Evžena:

»Pane, domnívala jsem se, že s radostí budete tlumočit můj pozdrav paní de Nucingen. Posílám Vám pozvání, o něž jste mě žádal, a způsobí mi potěšení, budu-li moci poznat sestru paní de Restaud. Přiveďte mi tedy tu rozkošnou osůbku a mějte se na pozoru, aby se nezmocnila Vaší přízně zúplna, neboť musíte i mně

oplatit přízeň, kterou k Vám chovám.

Vikomtesa de Beauséant.«

»Tady mi,« pomysll si Evžen, pročítaje znova tento lístek, »paní de Beauséant naznačuje dosti zřetelně, že nezve barona de Nucingen.«

Zašel ihned k Delfíne, šťasten, že jí uchystal radost, za niž se mu bezpochyby dostane odměny. Paní de Nucingen byla právě v lázni. Rastignac čekal v jejím salónku, zmítán přirozenou nedočkavostí mladého muže, ohnivého a dychtivého zmocnit se milenky, po níž už rok toužil. Takové vzrušení se neprojeví dvakrát v životě mladých mužů. První žena, skutečná žena, k níž se muž připoutá, totiž ta, která se mu představí v plném lesku nádhery, jak to žádá pařížská společnost, taková žena už nikdy nemá soupeřky. Pařížská láska se nepodobá v ničem jiným láskám. Ani muži, ani ženy nedají se obloučit kudrlinkami všedních slov, jež každý přednáší o své lásce zdánlivě nezištné. V tomto městě žena neukojí pouze srdce a smysly, avšak ví velmi dobře, že musí vyhovět daleko větším požadavkům v mnohých bláhovostech, z nichž se skládá život. Zde zejména láskaje honosná, bujná, hýřivá, šarlatánská a okázalá. Jestliže všechny ženy na dvoře Ludvíka XIV. záviděly slečně de La Vallière vášeň lásky, pro niž tento velký kníže zapomněl, že každá z jeho manžet stojí tisíc tolarů, a roztrhl je, jen aby umožnil vévodovi de Vermandois vstup do společnosti, co pak můžeme chtít od ostatních lidí? Buďte mladí, bohatí a urození a buďte ještě více, můžete-li. čím více podkouříte svou modlu, tím vám bude příznivější, máte-li ovšem nějakou modlu. Láskaje církevní obřad a její kult je nákladnější než kult všech ostatních náboženství. Brzo přejde a uteče jako nezbeda, který, kudy šel, zanechal za sebou spoušť. Přepych citu je poezií podkrovních světniček, neboť bez tohoto bohatství čím by tady byla láska?? Jsou-li výjimky z těchto drakonických zákonů pařížského zákoníku, pak se s nimi shledáme jen v osamění, u bytostí, na něž společenské předpisy neměly vůbec vlivu a jež žijí u nějakého pramene čisté a neustále odtékající i přitékající vody; u těch bytostí, jež věrny svým lesním stínům jsou šťastny, že

naslouchají řeči vesmíru, kterou umějí vyčíst ze všech věcí a kterou mají ve svém nitru, čekají trpělivě na svůj vzlet a litují všech, kdo zůstávají při zemi. Avšak Rastignac, podoben většině mladých mužů, kteří už předem okusili světské slávy, chtěl se objevit v celé zbroji na kolbišti života. Zmocnila se ho horečná touha po životě a cítil možná v sobě sílu podrobit si jej, neznal však ani cíle, ani prostředky, jimiž by ukojil tuto ctižádost. Tato žízeň po moci se může stát něčím krásným, obětujeme-li jí jen čistou a posvátnou lásku, jež naplňuje život. Stačí pak potlačit všechn osobní zájem a vytknout si za cíl povznesení své země. Avšak student nedospěl dosud až tam, kdy muž může uvažovat o běhu života a soudit jej. Až dosud nesetřásl se sebe ani dokonale kouzlo svěžích a lahodných myšlenek, které obalují – jako listím – mládí hochů vychovaných na venkově. Dosud stále váhal překročit pařížský Rubikon. Ačkoli byl nedočkavě ctižádostivý, přece si ve svém nitru uchoval několik tajných stop po šťastném životě, jaký vede skutečný šlechtic ve svém zámku. A tyto poslední záchvěvy zmizely včera, když se octl ve svém bytě. Těže z hmotných výhod majetku, jako již dlouho těžil z morálních výhod svého urozeného původu, vyslekl se z kůže venkovského člověka a pomalu se vmyslíl v postavení, v němž se mu rýsovala krásná budoucnost. A když nyní čekal na Delfínu, sedě pohodlně v krásném dámském budoáru, který byl už tak trochu jako jeho, cítil se už tak vzdálen od Rastignaca, který přišel loni do Paříže, že prohlížeje si ho jakýmsi zdánlivými duševními brýlemi, tázal se sám sebe, zda je to v tomto okamžiku skutečně on sám.

»Paní vás čeká ve svém pokoj i,« oznámila mu Tereza, jejíž hlas ho lehce rozechvěl.

Našel Delfínu opřenou v lenošce v rohu u krbu, svěží a odpočatou. Když ji spatřil takto spočívající v závějích mušelinu, nemohl ji nepřirovnat k oněm krásným indickým rostlinám, jejichž plody dozrávají v květu.

»Tak, už vás tu máme,« řekla dojatě.

»Hádejte, co vám nesu,« pravil Evžen, usedaje k ní a chápaje se její ruky, aby ji políbil.

Paní de Nucingen se při čtení pozvánky radostně zatvářila. Obrátila svůj zvlhlý zrak k Evženovi a pažemi ho objala kolem krku, aby ho k sobě přitáhla v záchvatu uspokojené ješitnosti.

»A vám (tobě, pošeptala mu, protože je Tereza v mé oblékárně, buďme opatrní!), vám vděčím za toto štěstí? Ano, troufám si to nazvat štěstím. Protože jsem je dostala od vás, což to není víc než triumf ješitnosti? Nikdo mě nechtěl do této společnosti uvést. Možná, že se vám v této chvíli zdám malicherná, rozmarná, lehkomyšlná, jako jsou Pařížanky. Uvažte však, drahý příteli, že jsem ochotna vám vše obětovat, a toužím-li víc než kdy jindy jít do předměstí Saint-Germain, pak je to proto, že vy tam budete.«

»Nezdá se vám,« řekl Evžen, »jako by nám paní de Beauséant naznačovala, že nepočítá s přítomností barona de Nucingen na plese?«

»Ale ovšem,« pravila baronka, vracejíc Evženovi dopis. »Tyhle ženy se geniálně vyznají v povýšenosti. Na tom však nesejde. Má sestra tam má být, vím, že si chystá nádherné šaty. Evžene,« dodala potichu, »jde tam, aby vyvrátila hrozné podezření. Vy nevíte, jaké pověsti o ní kolují! Nucingen mi přišel dnes ráno povědět, že se o tom mluvilo včera veřejně v klubu. Na čem záleží čest žen a rodin! Já sama jsem se cítila napadena a poraněna ve své ubohé sestře. Jak někteří lidé říkají, podepsal prý pan de Trailles směnky na sto tisíc franků a skoro všechny propadly, takže měl být pro ně stíhán. V této nejvyšší tísní prý má sestra prodala židovi své diamanty, ty krásné diamanty, které jste na ní asi viděl a které má od matky pana de Restaud. Zkrátka po dva dny se už o ničem jiném nemluví. A proto chápu, proč si Anastázie dala šít šaty zlatem protkané a proč chce upoutat pozornost celé společnosti u paní de Beauséant, až se tam objeví v celé své nádhře a se svými diamanty. Ale já nechci zůstat za ní. Stále se snažila mě zastínit, nikdy nebyla ke mně hodná, ačkoliv jsem jí prokázala tolik služeb, ačkoliv jsem pro ni měla vždycky peníze, když je neměla... Ale nechme společnost, dnes chci být opravdu šťastna.«

Ještě v jednu hodinu ráno byl Rastignac u paní de Nucingen, jež, dávajíc mu milenecké sbohem, sbohem, v němž si přišť

rozkoše lásky dávaly na shledanou, řekla mu posmutněle: »Mám takový strach, jsem tak pověřivá, nazvěte si mé tušení jak chcete, ale bojím se, abych nezaplatila své štěstí nějakou hroznou pohromou.«

»Jste jako dítě!« řekl Evžen.

»Ano, jsem dnes večer jako dítě,« řekla smějíc se.

Evžen se vrátil do Domu Vauquerové s pocitem jistoty, že jej zítra opustí. Propadl tedy cestou oněm krásným snům, jež sprádají všichni mladí muži, mají-li dosud na rtech příchut' štěstí.

»Tak co?« zeptal se ho otec Goriot, když Rastignac míjel jeho dveře.

»Řeknu vám všechno až ráno,« odpověděl Evžen.

»Ale všechno, že ano?« zvolal staroch. »Teď si lehněte. Už zítra začneme svůj šťastný život.«

Druhého dne Goriot a Rastignac už jenom čekali, až se povozníkovi uráčí je odstěhovat z měšťácké stravovny, když k poledni zahrčel v ulici Neuve-Sainte-Geneviève povoz a zastavil před vraty Domu Vauquerové. Vystoupila z něho paní de Nucingen, ptala se, je-li zde dosud její otec. Po Sylviině kladné odpovědi vystoupila mrštně po schodech. Evžen byl doma, aniž to jeho soused věděl. Při snídani poprosil otce Goriota, aby mu odnesl jeho svršky, a řekl mu, že ve čtyři hodiny bude v ulici Artois. Zatím však co staroch byl hledat nosiče, Evžen se hbitě přihlásil na přednáškách a vrátil se domů nikým nespátn, aby vyrovnal účty s paní Vauquerovou. Tuto povinnost nechtěl ponechat Goriotovi, který by byl jistě ve své horlivosti za něho zaplatil. Bytná odešla. Evžen vystoupil do svého pokoje podívat se, zda tam nic nezapomněl, a blahopřál si k tomuto nápadu, když našel ve stole v zásuvce stvrzenku in bianco, kterou podepsal Vautrinovi a bezstarostně pohodil, když ji proplatil. Protože zde nebyl oheň, chtěl ji právě roztrhat na malé kousíčky, když poznav Delfínin hlas, nechtěl působit hřmot, a proto se zastavil, aby poslouchal, mysle si, že nemá mít před ním žádné tajemství. Po prvních slovech však shledal rozhovor mezi otcem a dcerou příliš zajímavý, aby jej nevyslechl.

»Ach, tatínku,« říkala, »kéž by vás bylo napadlo žádat účet z mého jmění ještě včas, abych nebyla na mizině! Mohu mluvit?«

»Ano, nikdo v domě není,« řekl otec Goriot vzrušeně.

»Co je vám, otče?« zeptala se paní de Nucingen.

»Právě jsi mi dala ránu palicí do hlavy,« odpověděl stařec. »Kéž ti Bůh odpustí, milé dítě! Ty nevíš, jak tě mám rád. Kdybys to byla věděla, nebyla bys mi tak náhle řekla takové věci, zvláště není-li ještě všechno ztraceno. Copak se stalo tak důležitého, že jsi mě sem přišla navštívit, když bychom byli za několik okamžiků už v ulici Artois?«

»Ach, otče, copak je člověk pánem nad tím, co ho prvně napadne v rozčilení? Zbláznila jsem se! Váš právní zástupce nám odhalil trochu dříve pohromu, která bezpochyby později propukne. Potřebujeme nezbytné vaši starou obchodní zkušenost a přiběhla jsem za vámi, jako se chytáme i stébla, topíme-li se. Když pan Derville poznal, že se mu Nucingen nečestnými kličkami vytáčí, pohrozil mu procesem a řekl, že rychle vymůže zmocnění od předsedy soudu. Nucingen se mne dnes ráno přišel zeptat, chci-li svou i jeho zkázu. Odpověděla jsem, že se v tom všem nevyznám, že mám jmění, že mám svým vlastním jméním vládnout a že o všechno, co se vztahuje k tomuto sporu, se stará můj advokát, já že o tom nemám nejmenší tušení a ani nejsem schopna o této věci něco vyslechnout. Není to tak, jak jste mi poradil, abych řekla?«

»Dobrá,« odpověděl otec Goriot.

»Nuže,« pokračovala Delfína, »a on mě do svých záležitostí zasvětil. Vložil všechen svůj i můj kapitál do podniků, které se právě rozběhly a do nichž musel ještě kromě toho vložit velké peníze. Kdybych ho nutila, aby mi odevzdal mé věno, byl by nucen prohlásit se neschopným platit dluhy. Naproti tomu zaručuje se svou ctí, že mi vrátí mé jmění zdvojnásobené nebo ztrojnásobené tím, že vloží mé peníze do spekulací pozemkových, jež mi vynesou nakonec majetnictví všech statků. Drahý otče, byl upřímný, polekal mě. Žádal mě, abych mu odpustila jeho chování, vrátil mi svobodu, dovolil mi, abych žila po mém s podmínkou, že mu dovolím, aby mohl plně vládnout finančními záležitostmi pod

mým jménem. Aby mi ukázal svou dobrou vůli, slíbil mi, že zavolá po každé pana Dervilla, budu-li chtít, aby mi prokázal, že listiny, jež na mne převedl, jsou řádně vedeny. Zkrátka vložil do mých rukou celý svůj osud. Žádá dále, abych ještě dva roky vedla jeho dům, a proboha mě prosil, abych pro sebe neutrácela víc, než co mi povolí. Dokázal mi, že všechno, co může učinit, je zachovat zdání, že opustil svou baletku, a že se podrobí co nejpřísnější, ale nejnenápadnější šetrnosti, aby dosáhl úspěchu ve svých spekulacích, aniž poškodí svůj úvěr. Vyčinila jsem mu, všechno jsem mu vyvrátila svými pochybnostmi, abych ho dohnala do úzkých a vyzvěděla tak víc: ukázal mi své knihy, nakonec se rozplakal. Nikdy jsem neviděla muže v takovém stavu. Ztratil hlavu, mluvil o tom, že se zabije, blouznil. Bylo mi ho líto.«

»A ty věříš jeho povídkám?...« zvolal otec Goriot.» Je to komediant! Setkal jsem se s Němci v obchodním řízení: ti lidé jsou téměř všichni poctiví, nevinní jako lilium; skrývá-li se však pod zdáním poctivosti a dobráctví i chytráctví a šarlatánství, pak jsou mnohem většími chytráky a šarlatány než kdokoli jiný. Tvůj muž tě balamutí. Cítí se v úzkých, dělá, zeje po něm veta, chce panovat víc pod tvým jménem, než může pod svým. Bude těžit z této okolnosti, aby se mohl pustit do svých výhodných obchodů. Je zrovna tak vychytralý jako věrolomný; je to špatný chlap. Ne, na neodejdu na hřbitov Père-Lachaise, abych zanechal své dcery o všechno okradeny. Ještě se trochu v obchodu vyznám. Tak on, jak říká, vložil svůj majetek do podnikání. Dobrá, jeho podíl je tedy zajištěn cennými papíry, kvitancemi, smlouvami! Ať je ukáže a vyrovná se s tebou! Vybereme si nejlepší podniky, vezmeme na sebe nebezpečí a budeme mít úpisy na naše jméno: *Delfína Goriotová, manželka majetkem rozloučená od barona de Nucingen*. Copak nás takovýhle člověk má mít za hlupáky? Copak si myslí, že bych jen dva dni snesl pomyšlení, že tě zanechávám bez jmění, bez chleba? Ani den bych to nesnesl, ani jednu noc, ani dvě hodiny! Kdyby to pomyšlení bylo opodstatněné, nepřežil bych to. Jakže? Cožpak jsem pracoval po čtyřicet let svého života, tahal pytle na zádech, potil se jako myš, po celý život se odříkal pro vás,

andílkové, kteří jste mi všechnu práci, všechno břímě zpříjemňovali, to vše jen proto, aby se dnes všechno mé jmění, můj život rozplynul jako dým? Z toho bych vzteky zemřel! Při všem, co je nejsvětější na zemi a na nebi, vytáhneme to na světlo, ověříme si knihy, stav pokladny, podniky! Pokud se mi neprokáže, zeje v tom můj majetek celičkový, nespím, neležím ani nejím. Díky bohu máš majetek na své jméno a tvým advokátem bude mistr Derville, poctivý muž na štěstí. Tisíc hromů, ponecháš si svůj dobrý miliónek, svých padesát tisíc liber důchodu až do konce svého života, nebo spustím rámus v Paříži, ano, ano! Obrátil bych se pak na sněmovny, kdyby nás soudy nechaly na holičkách. Neboť vědomí, že jsi klidná a šťastna ve věcech peněžních, to zmirňovalo všechny mé nehody a tišilo mé strasti. Peníze, to je život. Peníze všechno zmohou. Copak nám chce nakukat to tlusté alsaské poleno? Delfíno, neustupuj ani o čtvrt vindry tomu tlustému zvířeti, které tě přivázalo na řetěz a učinilo nešťastnou! Bude-li tě potřebovat, pěkně si ho otočíme kolem prstu a donutíme ho jít pěkně rovně. Milý Bože, mám hlavu jako v ohni, jako kdyby mi v mozku něco hořelo. Má Delfína na dlažbě! Och, Finečko, ty! Safraporte, kde jsou mé rukavice? Nuže, pojďme, chci se na všechno podívat, na knihy, na obchodní řízení, pokladnu, korespondenci, a to hned. Nebudu klidný, dokud mi nedokáže, že tvému jmění už nic nehrozí, a až je uvidím, na vlastní oči.«

»Drahý otče, jen opatrně!... Kdybyste k této záležitosti přimísil jen špetičku pomsty a kdybyste projevil příliš nepřátelské úmysly, byla bych ztracena. Zná vás a shledal docela přirozeným, že jsem se na váš popud strachovala o své jmění, ale přísahám vám, drží je pevně ve svých rukou a chtěl je držet. Tento zloduch je schopen utéci se vším kapitálem a nás tady zanechat! Dobře ví, že jeho pronásledováním nezostudím své vlastní jméno. Je současně silný i slabý. Všechno jsem dobře promyslela. Doženeme-li ho ke krajnosti, bude po mně veta.

»Pak je to tedy darebák!«

»Bohužel je, otče,« řekla a vrhla se v pláči na židli. »Nechtěla jsem vám to říkat, abych vás ušetřila zármutku, že jste mě provdal

za takového člověka! Tajné spády i svědomí, duše i tělo, všechno je u něho stejného zrna! Je to hrozné, ale nenávidím ho a pohrdám jím. Ano, ale po všem tom, co mi řekl, nemohu si už toho podlého Nucingena vážit. Muž, jenž je s to se pustit do takových obchodních kalkulací, o nichž mi vykládal, nemá v nejmenším cit pro čest, a bojím se proto, že jsem už dokonale prokoukla jeho nitro. Přímo mi nabídl svobodu, on, můj manžel, víte, co to znamená? Abych byla v případě neúspěchu nástrojem v jeho rukou, zkrátka abych ho svým jménem kryla.«

»Ale na to jsou ještě zákony! Pro takové zetě je ještě náměstí Gréve!« zvolal otec Goriot. »Sám bych ho popravil, kdyby tam neměli kata.«

»Ne, milý otče, na něho neplatí zákony. Takový je asi ve zkratce smysl jeho řeči, zbavené všech okolků, do nichž ji obaloval: „Bud’ je po všem a vy nebudete mít ani vindru, budete na mizině, neboť jinou osobu než vás za svou spoluvinici bych si nemohl vybrat. Nebo mě necháte dovést mé podnikání až ke konečnému zdaru.“ Je to jasné? Závisí dosud na mně. Má ženská poctivost mu dodává důvěry. Ví, že mu ponechám jeho jmění a že se spokojím se svým. Je to nekalé a podvodné společenství, s nímž musím souhlasit, nebo jinak přijdu na mizinu. Kupuje si mé svědomí a uplácí je tím, že mi dovoluje po libosti žít s Evženem. „Dovoluji ti páchat hříchy, a ty mi dovol páchat zločiny, totiž přivést chud’asy na mizinu!“ Je už smysl této řeči jasný? Víte, čemu on říká dělat obchody. Skoupí holé pozemky na své jméno a na nich dá nástavci domy od nastrčených lidí. Tito lidé uzavřou stavební smlouvy se všemi podnikateli, kterým platí dlouhodobými směnkami, a za nepatrnou částku jsou ochotni vydat kvitanci mému manželu, který je pak majitelem domů, zatím co se oni lidé vyrovnají s podvedenými podnikateli jen tím, že prohlásí úpadek. Tak jméno bankovního domu Nucingen sloužilo jen k oslnění ubohých stavitelů. Tomu jsem porozuměla. Vyrozuměla jsem také, že Nucingen v případě potřeby důkazů o zapravení ohromných částek odeslal značné valuty do Amsterdamu, do Londýna, do Neapole a do Vídně. Jak bychom

se jich zmocnili?«

Evžen zaslechl temný pád otce Goriota, který pravděpodobně klesl na kolena na podlahu v pokoji.

»Můj bože, co jsem ti učinil? Má dcera je vydána na milost i nemilost tomu ničemníkovi, bude-li chtít, všechno z ní vymámí. Odpusť, dceruško!« zvolal stařec.

»Ano, možná, že jste na tom též vinen, jsem-li nyní v propasti řekla Delfína. »Máme tak málo rozumu, když se vdáváme. Cožpak se vyznáme ve světě, v obchodech, v lidech, ve zvycích? Otcové by měli myslit za nás. Drahý otče, nic vám nevyčítám, promiňte mi, co jsem řekla. Je to jen má vina. Ne, neplačte, tatínku,« řekla, líbajíc otce na čelo.

»A ty už také neplač, Delfínečko! Nastav své oči, abych slzy setřel svými polibky. Neboj se, však já zase vezmu rozum do hrsti a rozmotám spleť záležitostí, již tvůj manžel upředl.«

»Ne, to ponechte mně. Já už vím, jak na něho. Miluje mě, dobrá, použiji tedy své moci nad ním a přinutím ho, aby mi okamžitě zajistil nějaký kapitál v pozemcích. Snad ho přiměji, aby koupil zpět na mé jméno statek Nucingenů v Alsasku, lpí na něm. Přijďte jen zítra nahlédnout do jeho knih a obchodů. Pan Derville se v obchodních věcech vůbec nevyzná... Ne, nechod'te zítra! Nechci se rozčilit. Pozitíí je ples paní de Beauséant, chci se šetřit, abych tam byla krásná a svěží a ke cti svému drahému Evženovi... Pojd'me se podívat do jeho pokoje!«

Vtom nějaký vůz zastavil v ulici Neuve-Sainte-Geneviève a na schodišti zazněl hlas paní de Restaud, jak říká Sylvii: »Je můj otec doma?«

To zachránilo šťastně Evžena, který již pomýšlel na to vrhnout se do postele a dělat, že spí.

»Ach, milý otče, už se vám to doneslo o Anastázii?« řekla Delfína, když poznala hlas své sestry. »Vypadá to tak, že i jí se přihodily prapodivné věci v její domácnosti.«

»A co?« zeptal se otec Goriot. »To už by byla má smrt. Má ubohá hlava by nevydržela dvojnásobné neštěstí.«

»Dobrý den, otče!« řekla hraběnka vstupujíc. »Ach, ty jsi zde,

Delfíno?«

Paní de Restaud se zdála v rozpacích, že se zde setkává se svou sestrou.

»Dobrý den, Nast'ó!« řekla baronka. »Zdá se ti něco divného na tom, že jsem zde? Já se se svým otcem stýkám každý den.«

»Odkdy?«

»Kdybys sem chodila, věděla bys to.«

»Nezlob mě, Delfíno!« řekla hraběnka sklíčeně. »Už jsem tak dost nešťastná, jsem ztracena, ubohý otče! Oh, tentokrát nadobro ztracena!«

»Co je ti, Nast'ó?« zvolal otec Goriot. »Řekni nám všechno, děťátko! Ona bledne! – No tak, Delfíno, pomoz jí, buď k ní přece hodná, budu tě mít ještě raději, jde-li to vůbec!«

»Ubohá Nastičko,« pravila paní de Nucingen, usazujíc sestru, »mluv! Máš před sebou jediné dvě bytosti, které tě vždycky budou natolik milovat, aby ti všechno odpustily. Teď vidíš, že rodinné city jsou nejjistější.«

Dala jí vdechnout soli a hraběnka se vzpamatovala.

»To bude má smrt!« řekl otec Goriot, prohrabávaje svůj pohaslý oheň. »Tak a teď pojďte obě sem blíž. Je mi zima. Co je ti, Nastičko? Pověz rychle, ty mě mučíš...«

»Nuže, můj manžel ví všechno,« řekla ubohá žena. »Představte si, otče, před nějakým časem..., vzpomínáte si na Maximovu směnku? Bohužel to nebyla první. Už jsem jich zaplatila hodně. Začátkem ledna zdál se mi pan de Trailles velmi sklíčený. Nic mi neříkal, ale je tak snadno číst v srdci lidí, jež milujeme, že stačí maličkost a už se vás zmocní tušení. Byl zamilovanější a něžnější, nežli jsem ho kdy viděla, byla jsem stále šťastnější. Ubohý Maxim! V myšlenkách se už se mnou loučil, a jak se mi pak svěřil, chtěl si prohnat hlavu kulkou! Nakonec jsem na něho tak naléhala, tolik proboha prosila, dvě hodiny u jeho kolenou klečela..., až mi řekl, že je dlužen sto tisíc franků! Pomátla jsem se z toho. Vy jste peníze neměl, všechno jsem už pohltila...«

»Ne,« řekl otec Goriot, »nebyl bych ti mohl vyhovět, ledaže bych to šel ukrást..., ale byl bych šel, Nastičko, půjdu...«

Po těchto slovech, jež zazněla truchlivě jako chropot umírajícího a jež prozrazovala smrtelný zápas otcovského citu zahnaného do úzkých, obě sestry se odmlčely. Jaké by to bylo sobectví, jež by zůstalo chladné k tomuto výkřiku zoufalství, jež podobno balvanu vrženému do propasti měří její hloubku? »Opatřila jsem si je, používši toho, co mi nenáleželo, otče,« řekla hraběnka a propukla v pláč.

Delfínu to dojalo. Rozplakala se s hlavou na sestřině šíji. »Tak je tedy všechno pravda!« řekla jí. Anastázie sklopila hlavu, paní de Nucingen ji objala, něžně políbila a přitiskla k srdci.

»Zde budeš vždy milována a nikdy souzena,« řekla jí. »Drazí andělkové,« řekl otec Goriot slabým hlasem, »proč jste se musely smířit až v neštěstí?«

»Abych zachránila Maximovi život, zkrátka, abych zachránila celé své štěstí,« pokračovala znova hraběnka, povzbuzena těmito projevy vřelé a opravdové lásky, »odnesla jsem k tomu lichváři, jehož znáte, k tomu zplozenci pekla, kterého nic neobměkčí, k tomu panu Gobseckovi rodinné diamanty, na nichž pan cle Restaud tolik lpí, jeho diamanty, své a všechno jsem prodala. Prodala! Chápete? On byl zachráněn! Ale po mně, po mně je veta! Restaud se všechno dověděl.«

»Od koho? Jak? Ať ho zabiji!« zvolal otec Goriot. »Včera si mě dal zavolat do svého pokoje. Šla jsem... „Anastázie,“ řekl hlasem (ach, stačilo jen slyšet ten hlas, všechno jsem uhádla!), „kde jsou mé diamanty?“ „Mám je u sebe.“ „Ne,“ řekl mi, dívaje se na mne, „jsou tamhle na mém prádelníku!“ A ukázal mi pouzdro, které zastřel předtím kapesníkem. „Víte, odkud se sem dostaly?“ zeptal se mě. Klesla jsem k jeho nohám... plakala jsem, ptala se ho, jakou smrtí si přeje, abych zemřela.«

»To jsi řekla!« vykřikl otec Goriot. »Při svatém jméně božím, ten, kdo jedné nebo druhé z vás ublíží, pokud já budu živ, může být jist, že ho budu za živa pomalu pálit! Ano, rozsápu ho jako...« Otec Goriot nedořekl, slova se mu zadrhla v krku.

»Nakonec, drahoušku, žádal ode mne něco horšího, než mohla být pro mne smrt. Nebe chraň každou ženu, aby nemusela

vyslechnout, co jsem vyslechla já!«

»Zavraždím toho člověka,« řekl otec Goriot klidně, »ale má jen jeden život, a on mi dluží dva. Nu a dále?« dodal, dívaje se na Anastázii.

»Nu a chvíli se na mne mlčky díval, pak řekl: „Anastázio, přejdu vše mlčením, zůstaneme pospolu, máme děti. Nezabiji pana de Trailles, mohl bych se ho chybit, a kdybych se ho chtěl jinak zbavit, mohl bych narazit na lidskou spravedlnost. Kdybych ho zabil ve vašem náručí, zneuctil bych děti. Ale abych nezahubil ani vaše děti, ani jejich otce, ani sebe, kladu vám dvě podmínky. Odpovězte: je některé dítě mé?“ Přisvědčila jsem. „Které?“ zeptal se. „Arnošt, náš nejstarší.“ „Dobrá,“ řekl. „Nyní mi přísahajte, že mě budete v jednom bodě od nynížka poslouchat.“ Přísahala jsem. „Podepíšete prodej svých statků, až vás o to požádám.“«

»Nepodpisuj!« zvolal otec Goriot. »Nikdy to nepodpisuj! Tak, tak, pane de Restaud, sám neumíte učinit svou ženu šťastnou, a když si jde hledat štěstí jinam, pak ji trestáte za svou zpozdilou neschopnost?... Ještě jsem zde já, počkat, já se mu postavím v cestu... Jen buď klidná, Nastičko! Tak, on si potrpí na svého dědice! Dobrá, dobrá. Já mu polapím jeho syna, jenž, u všech hromů, je mým vnukem. Snadno si vyhledám toho panáčka. Usadím ho ve své vesnici, budu o něho pečovat, buď úplně klidná! Donutím toho ukrutníka ke kapitulaci, až mu řeknu: A teď kdo s koho! Chceš-li mít svého syna, vrať mé dceři její jmění a nech ji žít po jejím!«

»Otče!«

»Ano, otec! Ach, jsem pravý otec. Jen ať ten podivínský velmož netýrá mé dcery! U sta hromů! Nevím, co to já mám v žilách. Mám tam tygří krev, chtěl bych pohltit ty dva muže. Och, drahé děti! Takový je tedy váš život? Ale to je má smrt... Co s vámi bude, až tady už nebudu? Otcové by měli žít stejně dlouho jako jejich děti. Milý bože, jak je tvůj svět špatně zařízený! A přece máš také syna, jak nám aspoň říkají. Neměl bys dopustit, abychom trpěli ve svých dětech. Jakže, draží andílkové, jen bolesti děkuji za vaši přítomnost? Dáváte mi poznávat jen své slzy.

Dobrá, máte mě rády, vidím to. Jen přijďte, přijďte si ke mně poplakat! Mé srdce je veliké, všechno pojme. Ano, marně byste je probodávaly, i rozdrásané rány se stmelí znova v otcovskou lásku. Chtěl bych vzít na svá bedra vaše strasti, trpět za vás.«

»Ach, dokud jsme byly malé, byly jsme velmi šťastné...,« pravila Delfína, »kde jsou ty časy, kdy jsme se vozily po vysoko narovnaných pytlích do velké sýpky?«

»Drahý otče, to není všechno,« pošeptala Anastázie Goriotovi, který odskočil. »Za diamanty jsem nedostala sto tisíc. Maxim je stíhán. Zbývá nám už jen zaplatit dvanáct tisíc franků. Slíbil mi, že bude rozumný, že už nebude hrát. Zbývá mi na světě už jen jeho láska, a příliš draze jsem ji zaplatila, takže bych umřela, kdybych o ni přišla. Obětovala jsem jí jmění, čest, klid, děti. Ach, učinite alespoň, aby Maxim byl volný, vážen, aby se mohl stýkat se společnostmi, kde si bude umět získat postavení. Nyní je mi už dlužen jen štěstí, máme děti, které by byly bez prostředků. Všechno bude ztraceno, bude-li vsazen do vězení.«

»Nemám je, Nastičko! Už nic! Je konec světa. Oh, jistě se svět hrouť. Odejděte, spaste se, dokud je čas! Ach, mám ještě stříbrné kroužky, šest příborů, první, které jsem měl ve svém životě. A pak mám jen dvanáct set životního důchodu...«

»A co jste tedy udělal se svou stálou rentou?«

»Prodal jsem ji a uchoval jsem si jen tento zbyteček příjmu pro životní potřeby. Potřeboval jsem dvanáct tisíc franků na zařízení bytu pro Delfínku.«

»Pro tebe, Delfíno?« řekla paní de Restaud své sestře.

»Nu, co je na tom?« pokračoval otec Goriot, »dvanáct tisíc franků je již vydáno.«

»Tuším, že je to pro pana Rastignaca,« řekla hraběnka. »Ach, má ubohá Delfíno, zastav se! Hleď, kam já to dovedla.«

»Drahá sestro, pan de Rastignac je mladý muž neschopný přivést na mizinu svou milenkou.«

»Děkuji, Delfíno... V takové kritické situaci, v níž jsem nyní, jsem čekala od tebe něco lepšího..., tys mě však nikdy neměla ráda.«

»Ne, ona tě má ráda, Nastičko!« zvolal otec Goriot. »Právě mi to říkala. Mluvili jsme o tobě a ona mi vykládala, ty že jsi krásná, ona však jen hezká.«

»Ona,« odpověděla hraběnka, »je chladná krása.«

»A kdyby tomu tak bylo,« pravila Delfína rdíc se, »jak ty jsi se mnou jednala? Ty jsi mě zapřela, ty jsi mi uzavřela přístup do všech domů, kam jsem toužila jít, zkrátka nepromeškala jsi nejmenší příležitost způsobit mi soužení. Chodila jsem snad já jako ty ždímat z tohoto ubohého otce tisíc franků po tisíci, jeho jmění, a dohnat ho až tam, kde je nyní? To je tvé dílo, sestro! Já jsem se vídala se svým otcem, jak jen jsem mohla, já jsem ho nevyhnala a nepřišla mu lízat ruce, když jsem ho potřebovala. Ani jsem nevěděla, že pro mne vydal těch dvanáct tisíc franků. Já mám své svědomí v pořádku, to dobře víš. Ostatně, dával-li mi tatínek dárky, já jsem o ně neškemrala.«

»Ty jsi měla vždycky větší štěstí než já. Pan de Marsay byl bohatý, však o tom něco víš. Byla jsi vždy špatná jako zlato. Sbohem, nemám už ani sestru, ani...«

»Mlč, Nastičko!« zvolal otec Goriot.

»Jen taková sestra jako ty může opakovat to, čemu společnost už nevěří, ty jsi necita!« řekla jí Delfína.

»Ale, děti, děti, mlčte, nebo se před vámi zabiji.«

»Dobrá, Nast'o, odpouštím ti,« řekla paní de Nucingen pokračujíc, »jsi nešťastná. Jsem lepší než ty. Říci mi takové věci v okamžiku, kdy jsem si umíňovala udělat všechno možné, abych ti pomohla, dokonce zajít i k svému muži do jeho pokoje, což bych nečinila ani pro sebe, ani pro... To je ve stylu všech těch špatností, které jsi mi prováděla už od svých devíti let.«

»Děti, děti, obejměte se!« pravil otec. »Vždyť jste dva andílkové.«

»Ne, nechtě mě!« zvolala hraběnka, která se vysmekla otci Goriotovi z jeho objetí.

»Má se mnou méně slitování, než by měl můj muž. A což nevypadá, jako by byla obrazem všech ctností?«

»je mi ještě milejší, myslí-li si lidé o mně, že jsem dlužná

peníze panu de Marsayovi, než kdybych měla přiznat, že pan de Trailles mě přijde na víc než dvě stě tisíc franků!« odpověděla paní de Nucingen.

»Delfíno!« vykřikla hraběnka, přiblíživši se k ní o krok.

»Říkám ti pravdu, když mě pomlouváš,« odvětila chladně baronka.

»Delfíno, ty jsi ale...«

Otec Goriot vyskočil, zadržel hraběnku a zabránil jí domluvit, zakryv jí rukou ústa.

»Proboha, otče, copak jste to dnes ráno bral do rukou!« řekla mu Anastázie.

»Ano, ano, to je má chyba,« řekl ubohý otec, otíraje si ruce o kalhoty. »Ale nevěděl jsem, že přijdete, stěhuji se.«

Byl šťasten, že na sebe uvalil nějakou výtku, jež na něho upoutala hněv jeho dcery.

»Ach,« řekl dále, usedaje, »rozdrásaly jste mi srdce. Umírám, drahé děti! V lebce mi to věř, jako by uvnitř plál oheň. Buďte přec hodné, mějte se rády! Dohnaly byste mě k smrti. Delfíno, Nast'ó, nu tak, obě jste měly pravdu a obě jste se mýlily. Hleď, Finečko,« pokračoval, upíraje na baronku oči plné slz, »potřebuje dvanáct tisíc franků, hledejme je. Nedívejte se tak zle na sebe (klesl na kolena před Delfínou). Požádej ji o prominutí, abys mi udělala radost,« pošeptal jí, »podívej se, ona je nešťastnější.«

»Ubohá Nast'ó,« pravila Delfína, vyděšena divokým a šíleným výrazem, jež ve tváři jejího otce vyryla bolest, »chybila jsem, obejmí mě...«

»Ach, vléváte mi balsámu do srdce,« zvolal otec Goriot. »Kde však najít dvanáct tisíc franků? Že bych se nabídl jako zástupce?«

»Ach, otče,« řekly obě dcery obklopivše ho, »ne, ne!«

»Bůh se vám odmění za tuto myšlenku, náš život by na to vůbec nestačil! Není-li pravda, Nast'ó?« pravila Delfína.

»A pak, drahý otče, to by stejně bylo jen jako kapička vody,« poznamenala hraběnka.

»Copak s vlastní krví se nedá nic podniknout?« zvolal zoufalý stařec. »Upíši se tomu, kdo tě zachrání, Nastičko! Zabiji pro něj

někoho. Udělám to jako Vautrin, půjdu na galeje! Já...«

Zarazil se jako bleskem zasažen.

»Už docela nic nemám!« řekl a rval si vlasy. »Kdybych věděl, kam jít krást, je však také nesnadno najít příležitost ke krádeži. A pak k vyloupení banky by bylo třeba lidí a času. Bohužel musím umřít, nezbyvá mi nic jiného než umřít. Ano, k ničemu už nejsem dobrý, už nejsem otcem, ne! Má dcera mě prosí, potřebuje a já bídník nic nemám. Tak ty sis zařídil doživotní důchod, zločinný starce, ačkoliv jsi měl dcery! Tak je tedy nemiluješ? Zajdi, zajdi jako pes, jímž jsi! Ano, jsem ještě míň než pes, pes by tak nejednal. Ach, má hlava, vše to v ní!«

»Ale tatínku,« zvolaly obě mladé ženy, které ho obstoupily, aby mu zabránily bušit hlavou o zeď, »bud'te přece rozumný!«

Vzlykal. Vylekaný Evžen vzal směnku podepsanou Vautrinovi, jejíž kolek připouštěl daleko vyšší částku. Opravil na ní číslici, učinil z ní tak řádnou směnku na dvanáct tisíc franků ve prospěch Goriotův a vstoupil.

»Zde jsou, paní hraběnko, vaše peníze,« řekl vytahuje papír. »Spal jsem. Váš rozhovor mě probudil. Tak jsem se dověděl, co dlužím panu Goriotovi. Zde je listina, kterou můžete zpeněžit, zaplatím svědomitě.«

Hraběnka třímala papír v ruce jako socha.

»Delfíno,« řekla bledá a třesouc se hněvem, zuřivostí a vztekem, »všechno jsem ti odpustila, Bůh je mi v tom svědkem, avšak toto! Jakže, ten pán byl doma, ty jsi o tom věděla! Ty jsi byla tak nízká, že ses mi pomstila, že jsi mě nechala odhalit mu má tajemství, můj život, život mých dětí, mou potupu, mou čest! Jdi, už pro mne nejsi ničím, nenávidím tě, budu ti působit všechno možné zlo..., já...«

Hněvem nemohla mluvit dál, v hrdle jí vyschlo.

»Vždyť je to přece můj syn, naše dítě, tvůj bratr, tvůj zachránce!« křičel otec Goriot. »Obejmi ho přec, Nast'o! Hled', já ho objímám,« dodal, objav Evžena poněkud zběsile.

»Drahé dítě! Budu ti více než otcem, chci být tvou rodinou. Chtěl bych být Bohem, vesmír bych ti položil k nohám. – Nu, tak

ho přece polib, Nastičko! To není člověk, to je anděl, opravdovský anděl!«

»Nechte ji, otče, ona teď není při smyslech,« řekla Delfína.

»Nejsem při smyslech, nejsem při smyslech! A ty snad jsi?« zeptala se paní de Restaud.

»Drahé děti, zemru, budete-li pokračovat,« zvolal stařec, klesnuv na své lůžko jako sražen kulí. – »Mé dcery mě ubíjejí!« pravil sám k sobě.

Hraběnka pohlédla na Evžena, jenž zůstal nehybně stát, ohlušen prudkostí tohoto výjevu.

»Pane...?« řekla mu, tážíc se pohybem, hlasem a pohledem, nestarajíc se o svého otce, jemuž Delfína rychle uvolňovala vestu.

»Paní hraběnko, zaplatím a budu mlčet,« odpověděl bez vyčkání otázky.

»Zabila jsi našeho otce, Nast' o!« pravila Delfína, ukazujíc své sestře, jež odcházela, na starce v mdlobách.

»Rád jí odpouštím,« řekl stařec, otvíraje oči, »její postavení je děsivé a pomátlo by i nejlepší hlavu. Utěš Nastičku, buď k ní vlídná, slib to svému ubohému otci, který umírá!« žádal Delfínu, tiskna jí ruku.

»Ale co je vám?« řekla všechna ustrašena.

»Nic, nic,« odpověděl otec, »to přejde. Cítím nějaký tlak v hlavě, migréna asi... Ubohá Nast'a, co ji čeká!«

Vtom se hraběnka vrátila a vrhla se k nohám svého otce.

»Odpusťte!« zvolala.

»Ale jdi,« řekl otec Goriot, »tím mi působíš ještě větší bolest.«

»Pane,« řekla hraběnka Rastignacovi, majíc oči ztopeny v slzách, »byla jsem nespravedlivá z bolesti. Chcete mi být bratrem?« dodala, podávajíc mu ruku.

»Nast' o,« řekla jí Delfína objímajíc ji, »Nastičko, zapomeňme na vše!«

»Ne,« odpověděla, »já si to budu pamatovat.«

»Moji andělé,« zvolal otec Goriot, »zdvíháte mlhavý závoj, který jsem měl na očích, váš hlas mě budí k životu. Obejměte se ještě. – Tak co, Nast' o, ta směnka tě zachrání, že?«

»Doufám. Poslouchejte, tatínku, chcete ji podepsat?«

»Jsem já to ale hlupák, na něco takového zapomenout! Ale bylo mi špatně, Nast'o, nezlob se proto na mne! Vzkaz mi, že už máš po starosti. Nebo ne, přijdu. Ale ne, nepřijdu, nemohu už tvého muže ani vidět, hned bych ho zabil. Až se bude převádět tvůj nemovitý majetek, přijdu. Jdi rychle, děťátko, a přičiň se, aby Maxim zmoudřel!«

Evžen strnul ohromením.

»Ubohá Anastázie, byla vždycky prudká,« řekla paní de Nucingen, »ale má dobré srdce.«

»Vrátila se jen kvůli podpisu,« pošeptal Evžen Delfíne.

»Myslíte?«

»Přál bych si, aby to nebyla pravda. Mějte se před ní na pozoru!« odpověděl, pozdvihuje oči, jako by Bohu chtěl svěřit myšlenky, jež si netroufal vyslovit.

»Ano, byla vždycky poněkud komediantka a můj ubohý otec sedne vždycky na lep její hře.«

»Jak se vám daří, dobrý otče Goriot?« zeptal se Rastignac starce.

»Chce se mi spát,« odpověděl.

Evžen pomohl Goriotovi ulehnout. Pak, když dobrák usnul, drže Delfínu za ruku, jeho dcera poodešla.

»Na shledanou dnes večer v Italské opeře,« řekla Evženovi, »a řekneš mi, jak se mu daří. Zítra se, pane, přestěhujete. Podívejme se na váš pokoj... Oh, jaká hrůza!« řekla vstupujíc tam. »Ale vy jste byl na tom ještě hůře než můj otec. Evžene, krásně ses choval. Ještě víc bych vás milovala, kdyby to bylo možné. Chcete-li, však chlapče, zbohatnout, nesmíte takhle oknem vyhazovat dvanáct tisíc. Hrabě de Trailles je vášnivý hráč. Má sestra to nechce vidět. Měl si jít hledat těch svých dvanáct tisíc tam, kde umí vyhrát nebo prohrát hory zlata.«

Zasténání je přimělo vrátit se ke Goriotovi, kterého našli zdánlivě spícího. Avšak když se oba milenci přiblížili, zaslechli tato slova: »Mé dcery nejsou šťastny!«

Ať už spal nebo nespál, přízvuk této věty dojal srdce jeho

dcery tak prudce, že se přiblížila k ubohému loži, na němž její otec ležel, a políbila jej na čelo. Otevřel oči se slovy: »To je Delfína.«

»Nu tak, jak ti je?« zeptala se.

»Dobře,« řekl, »jen se neznepokojuj, hned vstanu. Jen jděte, jděte, děti, buďte šťastny!«

Evžen vyprovodil Delfínu až domů, protože však byl zneklidněn zdravotním stavem, v jakém zanechal Goriot, odmítl s ní pojít a vrátil se do Domu Vauquerové. Shledal, že Goriot už vstal a chystal se zasednout ke stolu. Bianchon se usadil tak, aby mohl dobře pozorovat tvář výrobce nudlí. Když viděl, jak si bere chléb a jak k němu čichá, aby posoudil mouku, z níž byl upečen, poznal student, že tento pohyb už naprosto není uvědomělý, a mávl nad ním zlověstně rukou.

»Pojď sem ke mně, pane internisto od Cochina,« pravil Evžen. Bianchon si přisedl tím ochotněji, že mohl být vedle starého strážníka.

»Co je s ním?« zeptal se Rastignac.

»Nemýlím-li se, je horečnatě vzrušen. Událo se v něm asi něco neobyčejného, zdá se mi, že mu hrozí blížká serózní mrtvice. Ačkoliv spodní část obličeje je dost klidná, pohled, jak hořejší rysy obličeje se proti jeho vůli stahují k čelu! Potom oči jsou ve zvláštním stavu, jenž prozrazuje výron krve do mozku. Skoro by se dalo říci, že jsou plny jakéhosi jemného prachu. Zítra ráno budu o tom vědět víc.«

»Byl by pro to nějaký lék?«

»Žádný. Snad by se dala oddálit smrt, kdyby se přišlo na prostředek, jímž by bylo možno omezit reakci na končetiny, na nohy. Avšak nezmizejí-li příznaky zítra večer, je ubohý staroch ztracen. Je ti známo, jaká událost byla příčinou nemoci? Musel utrpět prudkou ránu, jíž podlehl jeho duch.«

»Ano,« pravil Rastignac připomínaje si, jak obě dcery bušily bez přestání do otcovského srdce.

»Delfína, ta alespoň miluje svého otce,« pomyslel si Evžen.

Večer v Italské opeře byl Rastignac opatrný, aby paní de Nucingen nepolekal.

»Neznepokojujte se,« odpověděla na první zmínku, již Evžen učinil, »můj otec je silný. Dnes ráno jsme ho poněkud vyvedly z rovnováhy. Naše jmění je v sázce, dovedete si představit rozsah tohoto neštěstí? Nežila bych, kdyby mě vaše láska nebyla učinila necitlivou k tomu, nač bych dříve pohlížela jako na smrtelnou úzkost. Dnes už pro mne existuje jen jediný strach, jediné neštěstí, totiž strach ze ztráty lásky, která mi dala poznat radost ze života. Kromě tohoto citu vseje mi lhostejné, nic jiného už nemiluji na světě. Vy jste pro mne vším. Pociťuji-li štěstí z bohatství, pak jenom proto, abych se vám lépe líbila. Ke své hanbě jsem víc milenkou než dcerou. Proč? Nevím. Celý můj život je ve vás. Můj otec mi dal srdce, ale vy jste je rozbušil. Celý svět mě může odsuzovat, co mi na tom záleží, když vy, jenž nemáte právo se na mne zlobit, odpustíte mi přečiny, k nimž mě dohání neodolatelná láska! Myslíte, že jsem zvrhlá dcera? Ba ne, je nemožno nemilovat otce tak dobrého, jako je náš. Zdaž jsem mohla zamezit, aby jednou neviděl přirozené důsledky našich žalostných manželství? Proč k nim dal svůj souhlas? Což to nebylo jeho povinností, aby myslel za nás? Dnes, vím to, trpí právě tak jako my, ale co my v tom můžeme dělat? Utěšit ho? Nijak bychom ho neutěšily. Naše rezignace by mu způsobila více bolesti než naše výčitky a nářky. Jsou situace v životě, kdy všechno je plné hořkosti.« Evžen vytrvale mlčel, dojat něhou prostého výrazu skutečné lásky. Jsou-li Pařížanky často falešné, ješitností posedlé, sobecké, koketní, chladné, je zase jisto, milují-li skutečně, že obětují více citu svým vášním než jiné ženy, že se povznášejí a stávají se vznešenými. Stejně byl Evžen dojat hlubokým a spravedlivým názorem, jež zastává žena, aby mohla soudit city nejpřirozenější, když ji vášně s přednostním právem od nich odděluje a vzdaluje. Paní de Nucingen zarazilo mlčení, v němž Evžen setrval.

»Načpak myslíte?« zeptala se ho.

»Naslouchám ještě tomu, co jste mi řekla. Až do této chvíle jsem si myslel, že já vás miluji víc než vy mne.« Usmála se a ovládla se v radosti, aby udržela rozmluvu v patřičných mezích společenských pravidel. Nikdy dosud neslyšela rozechvěné

vyznání mladé a upřímné lásky. Několik slov více, a nebyla by se již ovládla.

»Evžene,« řekla, převádějíc řeč v rozmluvě, »vy tedy nevíte, co se děje? Celá Paříž bude zítra u paní de Beauséant. Rochefidovi a markýz d' Ajuda se dohodli, že nic nebudou rozhlašovat, král však zítra podpisuje manželskou smlouvu a vaše ubohá sestřenka o ničem dosud neví. Nebude se moci vyvléci z toho, aby přijímala hosty, a markýz nebude na jejím plese. Každý hovoří jen o této události.«

»A společnost se baví takovou věrolomností a kochá se jí. Cožpak nevíte, že paní de Beauséant z toho umře?«

»Nikoliv,« pravila Delfína s úsměvem, »neznáte ženy, jako je ona. Naopak celá Paříž k ní přijde, i já tam budu! Vám přece děkuji za toto štěstí.«

»Není to snad jen takový nesmyslný tlach, který koluje Paříží?« řekl Rastignac.

»Pravdu se dovíme zítra.«

Evžen se nevrátil do Domu Vauquerové. Nemohl si odepřít nepokochat se svým novým bytem. Byl-li včera nucen opustit Delfínu v jednu hodinu po půlnoci, opustila ho dnes Delfína ke druhé hodině, aby se vrátila domů. Druhý den spal dosti dlouho, k poledni čekal na paní de Nucingen, jež přišla s ním poobědvat. Mladí lidé jsou tak lační po onom čarovném štěstí, že Rastignac skoro zapomněl na otce Goriota. Byl to pro něho pravý svátek, zvykat si na každou z těch elegantních věcíček, které mu patřily. Paní de Nucingen svou přítomností cenu všeho ještě zvyšovala. Konečně kolem čtvrté hodiny si oba milenci připomněli otce Goriota, vzpomínajíce, jaké štěstí si sliboval, až se přestěhuje do tohoto domu. Evžen upozornil, že je nutno, bude-li staroch nemocen, dát ho sem okamžitě dopravit. Opustil Delfínu a běžel do Domu Vauquerové. Ani otec Goriot, ani Bianchon nebyli u stolu.

»Nu tak,« řekl mu malíř, »otec Goriot je ochrnut. Bianchon je tam nahoře u něho. Staroch viděl jednu ze svých dcer, hraběnkou de Restauráma. Potom chtěl vyjít a nemoc se zhoršila. Společnost asi

přijde o jednu ze svých nejkrásnějších ozdob.« Rastignac se vrhl ke schodům. »Haló, pane Evžene!«

»Pane Evžene, paní vás volá,« křičela Sylvie. »Pane,« řekla mu vdova, »měli jste s panem Goriotem odejít 15. února. Už jsou tři dni po 15., dnes je 18. Musíte mi zaplatit zajeden měsíc za sebe i za něho. Chcete-li se však zaručit za otce Goriota, vaše slovo mi stačí.« »Proč? Což nemáte důvěru?«

»Důvěru? Kdyby staroch nebyl při smyslech a zemřel, jeho dcery by mi nedaly ani vindru a celá jeho pozůstalost nemá cenu ani deseti franků. Dnes ráno odnesl své poslední přibory, nevím proč. Vyšňořil se jako mladík. Bůh mi odpusť, myslím, že byl i našminkován, zdál se mi omládlý.«

»Ručím za všechno,« řekl Evžen, chvěje se hrůzou a tuše neštěstí.

Vystoupil k otci Goriotovi. Stařec ležel na svém loži a Bianchon byl u něho.

»Dobrý den, otče Goriotě!« řekl mu Evžen. Staroch se na něho slabounce usmál a odpověděl, obraceje k němu svůj skelný zrak. »Jak se jí vede?« »Dobře. A vám?« »Ujde to.«

»Neunavuj ho!« pravil Bianchon, odtahuje Evžena do rohu pokoje.

»Tak co?« zeptal se ho Rastignac.

»Nemůže být zachráněn, leda zázrakem. Došlo k seróznímu výronu krve, teď dostal hořčičnou placku. Na štěstí účinkuje, cítí ji.«

»Je možno ho převézt?«

»Vyloučeno! Musíme ho nechat tady, ušetřit ho jakéhokoliv tělesného pohybu a duševního vzrušení...«

»Milý Bianchone,« řekl Evžen, »my dva budeme o něho pečovat.«

»Zavolal jsem již primáře z naší nemocnice.«

»Nu a?«

»Vyjádří se zítra večer. Slíbil mi, že po své práci přijde. Na neštěstí ten zatrachtilý staroch vyvedl dnes ráno neprozřetelný kousek, který mi nechce vysvětlit. Je tvrdohlavý jako mezek. Když

k němu mluvím, dělá, že neslyší a spí, aby mi nemusel odpovídat. Nebo zase, má-li oči otevřeny, začne vzdychat. K ránu odešel, byl pěšky v Paříži, nevím se kde. Odnesl vše, co měl cenného, byl za nějakým zpropadeným obchodem, pro nějž přepjal své síly. Jedna z jeho dcer sem přišla.«

»Hraběnka?« zeptal se Evžen.

»Je to ta vysoká brunetka s živým pohledem, pěkně stavěnou nožkou a plnou postavou?«

»Ano.«

»Nech mě s ním chvíli o samotě!« řekl Rastignac. »Já ho vyzpovídám, mně jistě řekne všechno.«

»Zatím se půjdu najíst. Jenom se snaž ho nerozčilovat! Máme ještě jiskřičku naděje.«

»Neboj se.«

»Zítra se budou dobře bavit,« řekl otec Goriot Evženovi, když osaměli. »Jdou na slavný ples.«

»Copak jste to dnes ráno prováděl, tatínku, že je vám teď večer tak špatně, až musíte zůstat ležet?« Ni

»Přišla Anastázie?« zeptal se Rastignac.

»Ano,« odpověděl otec Goriot.

»Nu, jen mi nic nezatajujte! Co zase od vás chtěla?«

»Ach,« pokračoval, sbíraje své síly, aby mohl mluvit, »byla velmi nešťastná, víte, drahý hochu! Od té nehody s diamanty nemá Nast'a ani sou. Objednala si na tento ples protkávané šaty, které jí asi sluší zrovna jako šperk. Její švadlena, taková hanebnice, jí nechtěla dát na úvěr a její komorná zaplatila tisíc franků závdavku na šaty. Ubohá Nast'a, až tam to dopracovala! Z toho mi puklo srdce. Komorná však, když viděla, že ten Restaud nemá k Nastě důvěru, dostala strach, že přijde o své peníze, a se švadlenou se domluvila, že nevydá šaty, dokud jí těch tisíc franků nebude vráceno. Ples je zítra, šaty jsou hotovy a Nast'a je zoufalá. Chtěla si ode mne vypůjčit přibory, aby je zastavila. Její manžel chce, aby šla na ten ples ukázat celé Paříži diamanty, o nichž se říká, že je prodala. Což může říci tomu necitovi: „Jsem dlužná tisíc franků, zaplatíte je?“ Ne... To jsem pochopil. Její sestra Delfína tam půjde

v nádherných šatech. Anastázie nesmí být zastíněna svou mladší sestrou. A tak se topí v slzách, má ubohá děvenka!

Byl jsem tak ponížen, že jsem včera neměl dvanáct tisíc franků, že bych byl dal zbytek svého bídného života, abych mohl svou vinu smýt. Vidíte, měl jsem sílu všechno vydržet, ale to, že jsem posledně neměl peníze, z toho mi puklo srdce. Oh, oh, dlouho jsem neotálel, vyšňořil jsem se, neparádil se a za šest set franků jsem prodal své příbory a kroužky, a pak jsem zastavil najeden rok u papínka Gobsecka svou pojistku doživotní renty za čtyři sta franků najednou vyplacených. Eh co, budu živ o chlebě. Stačilo mi to, když jsem byl mlád, může to i teď stačit. Alespoň bude mít Naš'a krásný večer. Bude vyšňořena! Mám tisíci frankovku tady pod polštářem. A hřejivě mě blaží, že tu mám pod hlavou to, co udělá radost ubohé Nastičce. Bude moci svou špatnou Viktorii vyhodit. Kdo to jakživ viděl, aby služebnictvo nemělo důvěru k svým pánům! Zítra mi bude dobře. Naš'a přijde v deset hodin. Nechci, aby myslely, že jsem nemocen; nešly by na ples, ošetřovaly by mě. Nastička mě zítra zlobí jako své děcko, její laskání mě vyléčí. Ostatně nebyl bych utratil tisíc franků u lékárníka? Raději je dám svému zázračnému lékaři, své Nastičce. Alespoň ji utěším v jejím bídném postavení. To alespoň smyje mou vinu, že jsem se životně pojistil. Ona je na dně propasti a já nemám dosti sil ji odtamtud vytáhnout. Oh, chci se znova pustit do obchodu. Zajedu do Oděsy nakoupit zrní. Obilí je tam třikrát lacinější než u nás. Jestliže dovoz obilnin v původním stavu je zakázán, pak ti dobrodinci, kteří dělají zákony, nepomysleli na to zakázat výrobu, při níž je zrní základem. Eh, na to jsem přišel dnes ráno! Na škrobu se dá pěkně vydělat.«

»Nemá už zdravý rozum,« pomyslel si Evžen, dívaje se na starce. »Jen pěkně zůstaňte v klidu, nemluvte už!...«

Když se Bianchon vrátil, sešel se Evžen najíst. Potom oba dva střídavě strávili noc opatrováním nemocného, zabývajíce se jeden čtením lékařských knih, druhý psaním dopisů matce a sestrám. Nazítří příznaky, jež se ukázaly u nemocného, byly podle Bianchona příznivým znamením. Bylo však třeba neustálé péče,

jíž jedině oba studenti byli schopni. Kdyby se o této péči mělo vyprávět, bylo by nemožno nenarazit na stydlivé současné názvosloví. Pijavky, přiložené na vyhublé tělo starochovo, byly doplňovány obklady, koupelemi nohou a lékařskými zákroky, k nimž bylo zapotřebí i síly i obětavosti obou mladých mužů. Paní de Restaud nepřišla, poslala si pro peníze posluhu.

»Myslíl jsem, že přijde sama. Ale to mě nebolí, byla by se znepokojila,« řekl otec, tváře se šťastně, že přišel na tuto omluvu. V sedm hodin večer přinesla Tereza dopis od Delfíny: »Co je s vámi, drahý příteli? Že byste mě zanedbával, sotva jste mě začal milovat? Za našich důvěrných hovorů, za hovorů od srdce k srdci, prozradil jste svou příliš krásnou duši, takže jste jistě z těch, kteří zůstávají navždy věrni, když vidí štědrou stupnici lásky. Jak jste to řekl, naslouchaje Modlitbě Mojžíšově: „Pro jedny je to stále táž nota, pro druhé nekonečnost hudby!“ Pamatujte, že vás dnes večer čekám, abychom šli na ples paní de Beauséant. Dnes ráno byla u dvora definitivně podepsána svatební smlouva pana d’Ajuda a ubohá vikomtesa se o tom dověděla až ve dvě hodiny. Celá Paříž se k ní dnes požene, jako lid zaplňuje náměstí Gréve, když tam má být nějaká poprava. Není-li to hrozné jít se dívat, zda tato žena skryje svůj bol, zda bude umět klidně umřít? Já bych tam jistě nešla, drahý příteli, kdybych už u ní bývala byla. Bezpochyby však již nebude přijímat a všechno úsilí, jež jsem vynaložila, bylo by nadarmo. Mé postavení je zcela odlišné od ostatních. Ostatně tam jdu také kvůli vám. Očekávám vás. Kdybyste nebyl u mne do dvou hodin, nevím, zda bych vám odpustila tuto proradnost.«

Rastignac se chopil pera a odpověděl takto: »Očekávám lékaře, abych se dověděl, zda váš otec bude ještě žít. Umírá. Přinesu vám rozsudek a bojím se, aby to nebyl rozsudek smrti. Uvidíte, zda budete moci jít na ples. Tisíc polibků.«

Lékař přišel o půl deváté: nepodal sice příznivou zprávu, nemyslíl však, že hrozí blízká smrt. Předpovídal střídavá zlepšení a zhoršení, na nichž závisí život a plné vědomí starcovo.

»Bylo by lépe, kdyby náhle zemřel,« byl úsudek lékařův.

Evžen svěřil otce Goriota péči Bianchonově a odešel oznámit

paní de Nucingen smutné zprávy, které podle jeho názoru na rodinné povinnosti měly vyloučit veškerou zábavu.

»Řekněte jí, jen ať se baví!« zvolal na něho otec Goriot, jenž vypadal, jako by spal, který se však napřímil ve chvíli, kdy Rastignac odcházel.

Mladý muž se objevil před Delfínou sklíčen bolestí a zastihl ji už učesanu, obutu, jen plesové šaty jí zbývalo obléci.

Avšak jako poslední tahy štětce, jimiž malíři dokončují svá díla, tak také poslední přípravy vyžadovaly více času, než zabrala celá malba plátna.

»Co to? Vy nejste oblečen?« řekla. »Ale, paní baronko, váš otec...«

»Zas už můj otec!« skočila mu do řeči »Vy mě budete učit, čím jsem povinna svému otci. Zním svého otce už dlouho. Už ani slovo, Evžene, nevyslechnu vás, až se přistrojíte. Tereza vám všechno u vás připravila. Můj povoz čeká, jeďte jím a vraťte se! Pohovoříme si o mém otci cestou na ples. Musíme brzo vyjet, octneme-li se ve shluku povozů, budeme velmi šťastni, dostaneme-li se tam v jedenáct hodin.«

»Paní baronko...«

»Jděte! Už ani slovo,« pravila, běžíc do svého budoáru připnout si náhrdelník.

»Nu tak jděte přece, pane Evžene! Rozhněváte si paní baronku!« řekla Tereza, strkajíc do mladého muže, zdrceného touto elegantní otcovraždou.

Šel se oblékat s hlavou plnou nejsmutnějších a tíživě skličujících myšlenek. Společnost mu připadala jako oceán bahna, v němž se člověk propadá až po krk, jakmile tam smočí nohu.

»Páchají se zde jen mrzké zločiny!« pomyslně si Evžen. »I Vautrin je lepší.«

Viděl tři hlavní prvky společnosti: poslušnost, boj a vzpouru. Rodinu, svět a Vautrina. A netroufal si rozhodnout. Poslušnost byla nudná. Vzpoura nemožná a boj nejistý. Ve svých myšlenkách se přenesl do lůna své rodiny. Vzpomněl si na čisté dojmy tohoto klidného domova, připomínal si dny strávené v kruhu bytostí,

jimiž byl milován. Přizpůsobující se přirozeným zákonům domácího krbu, nacházely zde ty drahé bytosti naprosté, nepřetržité, všech úzkostí zbavené štěstí. Ačkoliv měl tyto dobré myšlenky, přece necítil v sobě odvahu přijít se vyznat Delfíne z víry neposkvrněných duší a doporučit jí ctnost ve jménu lásky. Výchova jednou již započatá přinesla své ovoce. Miloval již sobecky. Jeho jemnocit odhalil mu povahu Delfínina nitra, předvídal, že je schopna jít přes mrtvolu svého otce na ples, a neměl ani sílu hrát úlohu mravokárce, ani odvahu sejít znelíbit, ani ctnost odejít.

»Nikdy by mi neodpustila, že jsem měl v tomto případě pravdu proti ní,« pomyslí si.

Potom si rozbíral slova lékařova. Konejšil se pomyšlením, že otec Goriot není tak těžce nemocen, jak si myslí. Posléze se v něm vyrojily všechny ty vražedné myšlenky, jimiž chtěl Delfínu ospravedlňovat. Nezná žalostný stav svého otce. Sám staroch by ji vrátil na ples, kdyby k němu přišla. Často společenský zákon, nelítostný ve svém znění, odsuzuje tam, kde se zdánlivý zločin omlouvá četnými okolnostmi, jež jsou podmíněny v rodině růzností povah, odlišností zájmů a postavení. Ovšem chtěl oklamat sám sebe a byl hotov přinést v oběť své milence i své svědomí. Za dva dny se všechno v jeho životě změnilo. Žena tam vnesla zmatek, rodinu odsunula jako blednoucí obrázek, všechno zabrala ve svůj prospěch. Rastignac i Delfína se setkali za úmyslně zvolených podmínek, aby jeden druhému dali procítit nejživější rozkoše. Jejich dlouho živená vášeň vzrostla tím, co obyčejně vášeň zabíjí, rozkoší. Když je teď tato žena jeho, poznal Evžen, že až do nynějška po ní toužil, ale milovat ji začal až po prožitém štěstí. Láska je teď jen vděčností za rozkoš. Zbožňoval tuto ženu, ať už byla šťastná či vznešená, pro rozkoše, jež jí přinesl věnem, a pro ty, jíž se mu od ní dostalo. Rovněž tak Delfína milovala Rastignaca, jako Tantalos by byl miloval anděla, jenž by byl přišel – hnát jeho hlad nebo uhasit žízeň jeho vyschlého hrdla.

»Nuže, jak se daří mému otci?« řekla paní de Nucingen, když se vrátil v plesovém obleku.

»Nesmírně špatně,« odpověděl. »Chcete-li mi podat důkaz své lásky, skočíme se na něho podívat.«

»Dobrá, ano,« řekla, »ale až po plese. Můj hodný Evžene, buď rozumný, nedělej mi mravokárná kázání a pojď!« Vyjeli. Kus cesty Evžen mlčel. »Copak je vám?« řekla.

»Slyším, jak váš otec chroptí,« odpověděl podrážděně. A jal se vypravovat s ohnivou výmluvností mladého muže o hrubém činu, k němuž paní de Restaud byla dohnána svou marnivostí, o smrtelné krizi, zaviněné poslední obětí otcovou, i o tom, co stál Anastáziin protkávaný šat. Delfína plakala. »Budu ošklivá,« pomyslela si. A slzy jí oschly. »Půjdu ošetřovat svého otce, nehnu se od jeho lůžka,« dodala.

»Ach, takovou jsem tě chtěl mít,« zvolal Rastignac. Příjezd k paláci Beauséantů osvětlovaly lucerny pěti set kočárů. S obou stran osvětlených vrat přešlapovala stráž. Vznešená společnost sem proudila tak hojně a každý tolik dychtil vidět tuto ženskou společenskou veličinu v okamžiku jejího pádu, že místnosti v přízemí byly již přeplněny, když paní de Nucingen a Rastignac vstoupili. Od těch dob, kdy se celý dvůr hrnul k Velké slečně, již Ludvík XIV. uloupil milence nevzbudila žádná tragédie lásky více pozornosti, než bylo v případě paní de Beauséant. Při této příležitosti *témi* poslední dcera královského domu burgundského ovládla svůj žal a vévodila ve společnosti, jejíž marnivost přijala jen proto aby sloužila vítězné její vášni, až do posledního okamžiku Nejkrásnější ženy Paříže oživovaly salóny svými toaletami a úsměvy. Kolem vikomtesy se tísnili nejznamenitější mužové ode dvora, vyslanci, ministři, lidé proslulí v jakémkoliv oboru ozdobení kříží, medailemi, pestrobarevnými řády. Z orchestru se linuly hudební melodie pod zlacenou klenbou tohoto paláce, jenž byl své královně poustí. Paní de Beauséant stála před svým prvním salónem a přijímala své tak zvané přátele. Oblečena v bílém, bez jakékoliv ozdoby ve svých jednoduše učesaných vlasech, vypadala klidná a nestavěla na odiv ani bolest, ani hrdost, ani falešnou radost. Nikdo jí nemohl číst v duši. Byli byste řekli, že je to mdloba z mramoru. Její usměv k nejbližším přátelům byl

často posměvačný. Všem však připadalo, že se nezměnila, neboť vypadala tak skvěle jako kdysi když štěstí ji ozařovalo svými paprsky, takže i nejotrlejšímu citové se jí obdivovali, jako mladé Římanky tleskaly gladiátorovi, který se uměl usmívat, i když umíral. Zdálo se, že vznešená společnost vyzdobila na rozloučenou se svou vladařkou.

»Strachovala jsem se, že už nepřijdete,« řekla Rastignacovi.

»Paní hraběnko,« odpověděl s dojetím, neboť považoval větu za výčitku, »přišel jsem, abych vás mohl opustit až poslední.«

»Dobře,« pravila, uchopivši ho za ruku. »Jste zde asi jediný jemuž se mohu svěřit. Drahý příteli, milujte ženu, kterou byste mohl stále milovat! Žádnou z nich neopouštějte!«

Přijala Rastignacovo rámě a zavedla ho k pohovce do salónu, kde se hrálo.

»Zajděte,« řekla mu, »k markýzovi. Můj komorník Jakub vás tam zavede a odevzdá vám můj dopis pro něho. Žádám ho o své dopisy. On vám je všechny vrátí, alespoň tak doufám. Až budete mít mé dopisy, vystupte do mého pokoje. Řeknou mi, až se vrátíte.«

Vstala a šla v ústrety vévodkyni de Langeais, své nejlepší přítelkyni, která právě přicházela. Rastignac odešel, ptal se po markýzi d'Ajuda v paláci Rochefidů, kde měl strávit večer a kde ho také nalezl. Markýz ho vzal k sobě domů, odevzdal studentovi skříňku, a řekl mu: »Jsou v ní všechny.«

Zdálo se, jako by chtěl promluvit s Evženem, buď se ho zeptat na průběh plesu a vikomtesu, anebo mu snad doznat, že už je zoufalý ze svého sňatku, jak později vskutku byl. Ale jakýsi blesk hrdosti zašlehl v jeho zraku a dodal mu zoufalé odvahy neprozradit tajemství svých nejvznešenějších citů. »Neříkejte jí nic o mně, drahý Evžene!« Stiskl Rastignacovi ruku pohybem neskonale smutným a pokynul mu, aby odešel. Evžen se vrátil do paláce Beauséantů a byl uveden do vikomtesina pokoje, kde spatřil přípravy k odjezdu. Usedl ke krbu, zahleděl se na cedrovou skříňku a upadl v hlubokou melancholii. Paní de Beauséant mu připadala jako velkorysá bohyně z *Iliady*.

»Ach, drahý příteli,« řekla vikomtesa, vstoupivši a opřevši se o Rastignacovo rámě.

Všiml si, že jeho sestřenka pláče. Oči měla obráceny k nebi, jedna ruka sejí třásla a druhou pozdvihovala. Náhle uchopila skříňku, vhodila ji do ohně a dívala se, jak hoří.

»Oni tam tančí! Všichni přišli velmi přesně, jen smrt přijde pozdě. Ticho, příteli!« řekla, kladouc prst na ústa Rastignacova, jež se chystala promluvit. »Už nikdy nespatriím Paříž, ani společnost. V pět hodin ráno odjízďím a pohřbím se v nitru Normandie. Od tří hodin odpoledne byla jsem nucena konat své přípravy, podpisovat listiny, přehlížet obchodní formality. Nemohla jsem nikoho poslat k...« Zarazila se.

»Bylo jisté, že bude u...« Opět nedořekla, přemožena bolestí. V takových chvílích je všechno jen utrpením a některá slova je nemožno vyslovit.

»Zkrátka,« pokračovala, »spoléhala jsem na vás, že mi dnes večer prokážete tuto poslední službu. Ráda bych vám dala záruku svého přátelství. Často budu na vás myslet, neboť jste se mi jevil dobrý a šlechetný, mladý a nezkažený uprostřed této společnosti, v níž jsou tyto vlastnosti vzácné. Přeji si, abyste i vy někdy na mne myslel. Hleďte,« pravila, rozhlížeje se kolem sebe, »to je skříňka, kam jsem odkládala své rukavice. Po každé, když jsem je z ní brala před odchodem na ples nebo divadla, měla jsem vědomí, že jsem krásná, protože jsem byla šťastná, a kdykoliv jsem ji zavírala, ukládala jsem do ní nějakou křehkou vzpomínku: je v ní celá paní de Beauséant, která už neexistuje. Přijměte ji! Postarám se o to, aby vám ji dodali do ulice Artois. Paní de Nucingen to dnes večer velni pěkně sluší, mějte ji hodně rád. Kdybychom se už neviděli, drahý příteli, buďte jist, že se za vás budu modlit, neboť jste byl ke mně hodný. Pojďme dolů, nechci, aby si mysleli, pláči. Mám před sebou věčnost, budu v ní sama a nebudu v muset skládat nikomu účty ze svých slz. Ještě poslední pohled na tento pokoj.«

Zastavila se. Chvíli si rukou zastřela oči a pak je osušila omyla je čerstvou vodou a přijala studentovo rámě.

»Pojďme!« pravila.

Rastignac nepoznal dosud tak prudkého dojetí, jaké v něm vyvolal styk s touto bolestí tak ušlechtilé ovládanou. Když se Evžen vrátil k tančícím, prošla se s ním paní de Beauséant, sálem. Byla to poslední jemná pozornost této půvabné žen Brzy spatřil obě sestry, paní de Restaud a paní de Nucingen. Hraběnka byla nádherná s celou výstavou všech svých diamantů, které ji asi pálily; měla je na sobě naposledy. Jakkoliv byla její hrdost a láska mocná, nesnášela dobře pohledy svého manžela. Tato podívaná nebyla s to ubrat myšlenkám Rastignacovým na jejich ponurosti; pod diamanty obou sester vytanulo mu v mysli bídné lože, na němž ležel otec Goriot. Protože vikomtesa si špatně vyložila jeho smutný výraz, vymkla se mu a řekla: »Jděte! Nechci vám kazit radost!«

Delfína si brzy vyhledala Evžena. Byla šťastna dojmem jímž působí, a žárlivě netrpělivá složit k studentovým nohám pocty, jichž se jí dostalo v této společnosti, kde, jak doufá bude trvale přijata.

»Co říkáte Nastě?« řekla mu.

»Vybírala peníze až do smrti svého otce,« pravil Rastignac.

Ke čtvrté hodině ráno počínal nával v salónech řádnout. Brzy ztichla i hudba. Vévodkyně de Langeais a Rastignac osaměli ve velkém salóně. Vikomtesa přišla počítajíc, že se tam setká jen se studentem. Předtím se rozloučila s panem de Beauséant, který odcházel spát, opakuje jí: »Chybujete, má drahá, že se chcete uzavřít ve svém věku. Zůstaňte raději s námi!«

Když paní de Beauséant spatřila vévodkyni, nemohla se zdržet výkřiku.

»Vytušila jsem to, Kláro,« pravila paní de Langeais. »Odcházíte navždycky. Nesmíte však odejít, aniž jste mě vyslechla a aniž jsme se dorozuměly.«

Vzala svou přítelkyni pod paží, odvedla ji do sousedního salónu a tam, hledíc na ni se slzami v očích, přitiskla ji do svého náručí a políbila ji na tvář.

»Nechci vás opustit chladně, má drahá, to bych si těžce vyčítala. Můžete se na mne plně spolehnout. Byla jste dnes večer

skvělá, cítila jsem se vás hodná a chci vám to dokázat. Často jsem vám ubližovala, vždycky jsem nebyla hodná, odpusťte mi má drahá: odvolávám vše, co vás mohlo ranit, ráda bych vzala svá slova zpět. Stejná bolest spojila naše duše a nevím, která z nás bude nešťastnější. Pan de Montriveau zde dnes večer nebyl, chápete? Kdo vás viděl na tomto plese, ten na vás, Kláro, nezapomene. Podniknu ještě poslední pokus. Nepodaří-li se, půjdu do kláštera! A vy, kam jdete vy?«

»Do Courcelles v Normandii. Budu tam milovat lidi a modlit se až do dne, kdy mě Bůh vysvobodí z tohoto světa.«

»Pojďte, pane de Rastignac!« řekla vikomtesa dojatě, protože myslela, že mladý muž na ni čeká. Student poklekl, chopil se ruky sestřenčiny a políbil ji.

»Antoinetto, sbohem!« pokračovala paní de Beauséant. »Bud'te šťastná!«

»Pokud se vás týče,« pravila studentovi, »vy už jste šťasten, mlád a můžete ještě v něco věřit. Při mém odchodu z tohoto světa budou mě obklopovat, jako je některým šťastným umírajícím přáno, věrné a upřímné vzpomínky.«

Rastignac odešel k páté hodině. Zahlédl ještě paní de Beauséant v jejím cestovním kočáře, když se s ním naposledy rozloučila v slzách, jež dokazovaly, že i pro nejurozenější lidi platí zákony srdce a že nežijí bez bolesti, jak by někteří pochlebníci chtěli lidu namluvit. Evžen se vrátil pěšky do Domu Vauquerové chladným a deštivým ránem. Jeho výchova se chýlila ke konci.

»Nezachráníme už ubohého otce Goriot,« řekl mu Bianchon, když Rastignac vstoupil ke svému sousedovi.

»Drahý příteli,« řekl mu Evžen, když se zahleděl na spícího starce, »jdi za svým skromným údělem, po němž toužíš. Já jsem se octl v pekle a musím v něm zůstat. I když ti budou o světě sebehůře vyprávět, věř jim! Není v něm Juvenala, který by uměl vyličít hrůzu zakrytou zlatem a drahými kameny.«

Druhý den byl Rastignac ve dvě hodiny odpoledne vzbuzen Bianchonem, který musel odejít, a proto ho žádal, aby ho vystřídal u otce Goriot, jemuž se během dopoledne velmi přitížilo.

»Ubožákovi nezbývají už ani dva dny, ba možná ani šest hodin života,« řekl medik, »a přece nemůžeme ustát v boji proti nemoci. Jeho ošetřování bude stát peníze. Budeme ho sice ošetřovat, ale já nemám ani vindry. Zpřevracel jsem jeho kapsy, prohrabal jeho skříň: nula od nuly posla. Když nabyl vědomí, zeptal jsem se ho a on mi odpověděl, že už nic nemá. Kolik máš ty?«

»Zbývá mi dvacet franků,« odpověděl Rastignac. »Ale půjdu je vsadit a vyhraji.«

»A prohraješ-li?«

»Požádám o peníze jeho zetě a jeho dcery.«

»A nedají-li ti je?« řekl zase Bianchon. »Nejnáléhavější v této chvíli není sehnat peníze. Musíme starocha zabalit do horkého hořčičného obkladu od nohou až nad kolena. Bude-li křičet, zbývá naděje. Víš, jak se to dělá. Ostatně Kryštof ti pomůže. Zajdu k lékárníkovi a zaručím se za všechny léky, jež tam vezmeme. Je škoda, že ubožák nesnesl převoz do naší nemocnice, tam by mu bylo bývalo lépe. Tak pojď, zasvětim tě do všeho. Neopouštěj ho, dokud se nevrátím!«

Mladí muži vstoupili do pokoje, kde ležel stařec. Evžen se vyděsil změnou jeho křečovitě stažené, bílé a zhroucené tváře.

»Jak se vám vede, tatínku?« zeptal se ho, skláněje se nad bídňým ložem. Goriot se zahleděl na Evžena svým kalným zrakem, prohlížel si ho velmi pozorně, nepoznal ho však. Student nesnesl tuto podívanou, slzy mu zarosily zrak.

»Bianchone, neměly by se zatáhnout záclony na oknech?«

»Ne, atmosférické vlivy už na něho neúčinkují. To by bylo štěstí, kdyby mu bylo zima nebo teplo. Nicméně však potřebujeme oheň, abychom mohli uvařit odvar z léčivých bylin a připravit mnoho věcí. Pošlu ti otýpky, které nám poslouží, než seženeme dříví. Včera i za dnešní noc jsem už spálil všechno tvé palivo i palivo toho ubožáka. Bylo vlhko, voda kapala se stěn. Jen tak tak jsem mohl vysušit pokoj. Kryštof zde zametl, je to zde jako ve chlěvě. Pálil jsem tu jalovec, ale moc to páchlo.

»Můj bože,« zvolal Rastignac, »a co jeho dcery!«

»Pohled', bude-li chtít pít, dáš mu z tohohle,« pravil internista,

ukazuje Rastignacovi veliký bílý hrnec. »Uslyšíš-li ho naříkat a bude-li jeho břicho teplé a tvrdé, řekneš Kryštofovi a ten ti pomůže, abys mu mohl dát..., však víš. Kdyby náhodou mnoho blouznil, nebo kdyby konečně trochu třeštil, nech ho být! To nebude zlé znamení. Pošli však Kryštofa do Cochiny nemocnice! Buď náš lékař, můj přítel nebo já bychom přišli nasadit mu baňky. Dnes ráno, zatím co jsi spal, sešli jsme se na velkou konsultaci s žákem doktora Galia, s primářem z Hôtel-Dieu a naším lékařem. Tito pánové se domnívají, že objevili zvláštní příznaky, a budeme sledovat průběh nemoci, abychom si objasnili mnohé vědecky důležité podrobnosti. Jeden z těchto pánů předpokládá, že kdyby tlak krve byl silnější na jeden z orgánů než na druhý, může vyvolat zvláštní účinky. Poslouchej tedy dobře, co bude vykládat, aby se dalo zjistit, z jakého okruhu myšlení plynou jeho řeči: zda jsou to projevy paměti, přemítání, úsudku, zda se zabývá věcmi hmotnými nebo citovými, zda počítá, zda se vrací do minulosti. Nuže, buď ve střehu, abys nám podal přesné hlášení. Je možné, že výron nastane najednou a zemře v nervovém otupění, jako je v této chvíli. V těchto případech bývají tu vesměs zvláštní příznaky. Kdyby výron nastal tuhle,« řekl Bianchon, ukazuje na tyl nemocného, »dojde k zvláštním úkazům: mozek obnoví některou ze svých schopností a smrt se dostaví pomaleji. Vodnatý hlen může odplynout od mozku a nalézt si cesty, jejichž běh poznáme jen pitvou. Na oddělení nezhojitelných leží zblblý stařec, u něhož výron postupoval páteří. Strašlivě zkouší, ale žije.«

»Bavily se dobře?« zeptal se otec Goriot, poznávaje Evžena.

»Oh, on myslí jen na své dcery,« pravil Bianchon. »Řekl mi víc než stokrát za noc: „Ted’ tančí! Přece jen má své šaty.“ Jmenoval je jejich jmény. Ať mě vezme d’as. Rozplakal mě svou písničkou: „Delfíno! Delfínečko! Nastičko!“ Čestné slovo,« řekl medik, »bylo to k pláči.«

»Delfína je tady, že?« pravil stařec, »já to dobře věděl.« A jeho oči se opět šíleně oživily a bloudily po stěnách a dveřích.

»Sejdu říci Sylvii, aby připravila hořčičný obklad,« zvolal Bianchon, »ted’ je na to příhodný čas.«

Rastignac zůstal u starce sám. Usedl v nohách postele a hleděl upřeně na tuto hlavu na pohled děsivou a bolestnou.

Paní de Beauséant prchá a tenhle umírá,« řekl. Ušlechtilé duše nemohou dlouho na tomto světě žít. Neboť jak by se také mohly ušlechtilé city sloučit s nízkou, malichernou a povrchní společností?«

Obrazy slavnosti, jíž se zúčastnil, vybavovaly se v jeho vzpomínkách a odlišovaly se ostře od podívané na toto úmrtní lože. Bianchon se náhle vrátil.

»Poslyš, Evžene, právě jsem se sešel s naším primářem a chvatně jsem se vrátil. Kdyby se u něho projevil příznak zdravého rozumu, kdyby mluvil, dej mu hořčičný dlouhý obklad tak, abys ho zabalil od šíje až k bedrám! A dej nás zavolat!«

»Drahý Bianchone,« řekl Evžen.

»Oh! Běží tu o vědecký případ,« dodal medik se vším zápallem lékařského nadšence.

»Pak tedy,« pravil Evžen, »jsem já jediný, kdo pečuje o toho nebohého starce z lásky.«

»Kdybys mě byl viděl dnes ráno, neříkal bys to,« odvětil Bianchon, aniž se tím urazil. »Lékaři, kteří provozují praxi, vidí už jen nemoc, já vidím ještě nemocného, drahý chlapče.«

Odešel, zanechav Evžena samotného se starcem a obávaje se krize, která se vskutku brzy dostavila.

»Ach, to jste vy, drahý chlapče,« řekl otec Goriot, poznáv Evžena.

»Je vám lépe?« zeptal se student, bera ho za ruku.

»Ano, měl jsem hlavu stlačenou jako v lisu, ale už to povoluje. Viděl jste mé dcery? Brzy sem přijdou, příběhnou ihned, jak se dovědí, že jsem nemocen, tolik mě ošetřovaly v ulici Jussienne! Můj bože! Rád bych, aby můj pokoj byli čistý, až mě navštíví. Byl tady nějaký mladý muž a spalil mil všechno palivo.«

»Slyším, že jde Kryštof,« řekl mu Evžen, »přináší vám dříví, které vám posílá ten mladý muž.«

»Dobrá! Ale čím zaplatit dříví? Nemám už ani sou, děťátko, všechno jsem rozdál, všechno. Teď jsem odkázán na almužnu.

Byly aspoň ty protkávané šaty krásné!? (Ach, to je bolest.) Děkuji, Kryštofe, Bůh vás odmění, hochu, já už nic nemám.«

»Dobře ti zaplatím, tobě i Sylvii,« pošeptal Evžen podomkovi.

»Mé dcery vám řekly, že hned přijdou, že, Kryštofe? Jdi tam znova, dám ti sto sous. Řekni jim, že mi není dobře, že bych je chtěl políbit, vidět je ještě jednou, než zemru. Řekni jim to, ale nepolekej je příliš!«

Na Rastignacovo znamení Kryštof odešel.

»Hned přijdou,« pravil znova stařec. »Já je znám. Umru-li, jaký zármutek způsobím té hodné Delfíně! Nastě také! Nechtěl bych zemřít, jen aby nemusely pro mne plakat. Zemřít, milý Evžene, znamená nespátřit je už nikdy. Tam, kam se odchází, budu mít dlouhou chvíli. Pro otce je peklo být bez dětí a já jsem to už zakusil od té doby, co se vdaly. Můj ráj byl v ulici Jussienne. Co myslíte, dostanu-li se do ráje, mohl bych se vrátit na zem jako duch, abych byl kolem nich? Slyšel jsem o takových věcech vyprávět. Je na tom něco pravdy? V této chvíli se mi zdá, že je vidím takové, jaké byly v ulici Jussienne. Ráno přicházely dolů a říkaly: „Dobré, jitro, tatínku!“ Brával jsem šije na kolena, všelijak jsem je škádlil a dováděl s nimi. Roztomile mě objímaly. Všichni jsme ráno společné snídávali, obědvali, zkrátka býval jsem otcem, užil jsem svých dětí. Dokud byly v ulici Jussienne, nemudrovaly, nevěděly nic o světě, měly mě velmi rády. Bože můj, pročpak nezůstaly stále malé? (Ach, ta bolest, hlava mi div nepraskne!) Ach, ach, odpusťte mi, milé děti, strašlivě trpím, a musí to už být opravdovská bolest, protože vy jste mě proti bolesti otužily. Můj bože, kdybych měl alespoň jejich ruce ve svých, necítil bych vůbec bolest. – Myslíte, že přijdou? Kryštof je pitomec. Měl jsem tam jít sám, takhle je uvidí on. Ale vy jste byl včera na plesu. Tak mi přece řekněte, jak vypadaly? Nevěděly nic o mé nemoci, že? Jinak by ty chudinky nebyly tancovaly! Oh, já už nechci být nemocen. Mé dcery mě ještě tuze potřebují. Jejich jmění je v nebezpečí. A jakým manželům jsou vydány na milost! Uzdravte mě! Uzdravte mě! (Och, jak trpím... ach, ach, ach...!) – Vidíte, musíte mě uzdravit, protože ony potřebují peněz a já vím, jak je

vydělat. Půjdu vyrábět zrnkový škrob do Oděsy. Já jsem lišák, vydělám milióny! (Och, trpím hrozně!) «

Goriot se na chvíli odmlčel, neboť se zdálo, že sbírá všechny síly, aby vydržel bolest.

»Kdyby zde byly, nesténal bych,« pravil. »Proč by měly nade mnou naříkat?«

Upadl v lehkou a dlouho trvající dřímotu. Kryštof se vrátil. Protože Rastignac myslel, že Goriot usnul, dovolil podomkoví, aby nahlas sdělil, jak pořídil.

»Pane,« pravil, »šel jsem nejprve k paní hraběnce, s kterou jsem však nemohl mluvit, měla nějaké důležité jednání se svým manželem. Když jsem naléhal, přišel sám pan de Restaud a řekl mi asi toto: „Pan Goriot umírá? Věru, to je nejlepší, co může udělat. Potřebuji paní de Restaud, abych s ní dojednal závažnou věc, přijde, až skončíme.“ Ale tenhle pán vypadal zlostně! Už jsem odcházel, když paní hraběnka přišla do předsíně nějakými dveřmi, které jsem neviděl, a řekla mi: „Kryštofe, řekni mému otci, že vyjednávám se svým chotěm a že ho nemohu opustit. Jde o život nebo smrt mých dětí. Jakmile se vše ukončí, ihned přijdu.“ Pokud se týče paní baronky, to je zas jiná historie! Tu jsem vůbec neviděl a nemohl jsem s ní mluvit. „Kdepak,“ pravila mi komorná, „paní se vrátila z plesu ve čtvrt na šest, teď spí. Probudím-li ji před polednem, vyhubuje mě. Až na mne zazvoní, řeknu jí, že je jejímu otci hůř. Na špatnou novinu je vždycky dost času.“ Nadarmo jsem prosil! Tak, tak... Žádal jsem, abych mohl promluvit s panem baronem, ale nebyl doma...«

»Že by ani jedna z jeho dcer nepřišla!« zvolal Rastignac. »Napříši oběma.«

»Ani jedna!« odpověděl stařec, obraceje se na svém loži. »Mají své starosti, spí, nepřijdou. Věděl jsem to. Teprve když člověk umírá, pozná, co jsou to děti! Ach, drahý příteli, nežeňte se, nemějte děti! Dáte jim život, ony vám dají smrt. Vy je uvedete do světa, ony vás z něho vyštvou. Ne, už nepřijdou! Deset let už to tuším. Někdy jsem si to říkal, ale netroufal jsem si tomu věřit.«

Z každého oka mu vyhrkla slza na červené víčko, s něhož

neskanula.

»Ach, kdybych byl bohat, kdybych si byl ponechal své jmění, kdybych jim je nebyl dal, pak by tady byly, olizovaly by mi tváře svými polibky! Bydlel bych v paláci, měl bych krásné pokoje, služebnictvo, teplo. A ony by se rozplývaly v slzách i se svými manžely i se svými dětmi. To všechno bych měl. Ale takhle nic! Za peníze je všechno, i dcery. Ach, mé peníze, kde jsou? Kdybych měl po sobě zanechat poklady, balily by mě do obkladů, ošetřovaly by mě. Slyšel bych je, viděl bych je. Ach, mé drahé dítě, mé jediné dítě, má samota, má bída jsou mi milejší. Když je nešťastný člověk milován, je si aspoň jist, že je milován. Ne, chtěl bych být bohat, viděl bych je. Na mou duši, kdopak ví? Obě mají srdce z kamene. Měl jsem pro ně příliš mnoho lásky, aby ony jí měly aspoň trochu pro mne. Otec má být stále bohat, má držet své děti na uzdě jako jankovité koně. A já jsem byl před nimi na kolenou. Bídnic! To, jak se ke mně po celých deset let chovaly, teď důstojně vyvrcholuje. Kdybyste věděl, jak mě zahrnovaly pozornostmi v prvních dobách svého manželství. (Oh, teď cítím hrozná muka!) Dal jsem jim tehdy právě každé kolem osmi set tisíc franků, nemohli proto být ke mně ani ony, ani jejich manželé hrubí. Víkali mě: „Milý otče sem, milý otče tam.“ Jedl jsem vždy s nimi společně. Večeřel konečně s jejich manžely, kteří se mnou uctivě jednali. Vyhlížel jsem tehdy ještě, jako bych měl nějaké peníze. Proč to? Nemluvil jsem o svých obchodních záležitostech. Člověk, který dá osm set tisíc franků svým dcerám, stojí za obskakování. A tak mě obskakovaly bylo to však jen pro mé peníze. Svět není dobrý. Poznal jsem to, poznal! Vozily mě kočárem do divadla a účastnil jsem se večírků podle libosti. Zkrátka, prohlašovaly se za mé dcery a uznávaly mě za svého otce. Mám ještě dobré oči, věřte, a proto mi nic neuniklo. Všechno bylo jen z vypočítavosti, a to mi rozdíralo srdce. Víím, že to bylo jen tak naoko, ale proti zlu nebylo léku. Necítil jsem se také u nich tak dobře jako u stolu dole. Nevěděl jsem, jak mám mluvit. A pak, když někteří z těch hostů ze společnosti se ptali šeptem mých zeťů: „Kdopak je tamhleten pán?“ – „To je tolarový tatínek, je bohatý“ –

„Ach, hrome!“ říkali a dívali se na mne s úctou před těmi tolary. Když jsem jim někdy trošičku překážel, draze jsem si hned zaplatil své chyby! Ostatně, kdopak je dokonalý? (Má hlava palčivě bolí!) Trpím v této chvíli. Co si člověk musí vytrpět, než zemře, drahý pane Evžene, ale věřte, že to není nic ve srovnání s bolestí, již mi způsobil první pohled, kterým mi Anastázie dala na srozuměnou, že jsem prořekl nějakou hloupost, která ji urážela: její pohled zajel jako nůž do všech mých žil. Byl bych rád všechno věděl, ale to, co jsem se bezpečně dověděl, bylo, že jsem na světě přebytečný. Druhý den ráno jsem se šel utěšit k Delfíne a tam jsem zas provedl jinou hloupost, která ji proti mně popudila. Stal se ze mne poloviční blázen. Celý týden už jsem nevěděl, co mám dělat. Netroufal jsem si je navštívit ze strachu před jejich výčitkami. A tak jsem přišel o domov svých dcer. Ó můj Bože, protože znáš utrpení a bídu, jež jsem vytrpěl, protože jsi spočítal rány dýkou, jež jsem dostal v tom čase, který mě stářím sehnul, ubíjel a vlasy bíle zbarvil, pročpak mě ještě dnes necháváš trpět? Trpce jsem už odpykal svůj hřích za to, že jsem je příliš miloval. Pomstily se mi za mou lásku, mučily mě jako kati. Ach, otcové jsou tak bláhoví, tolik jsem je miloval, že jsem se k nim vracel jako hráč ke hře. Mé dcery, to byla má slabá stránka. Byly jako mé milenky, zkrátka byly mi vším! Obě stále něco potřebovaly, třeba šperky. Komorné mi to prozrazovaly a já je dával, abych byl vlídně přijímán. A za to mi často vyčínily. Že se neumím ve společnosti chovat. Oh, nečekaly se svými výtkami ani nazítří. Začínaly se za mne stydět. Tomuhle se přece říká dobrá výchova dětí. Ve svém věku jsem už přece nemohl chodit do školy. (Můj bože, strašlivě zkouším. Lékaře! Lékaře! Kdyby mi rozřízli hlavu, trpěl bych méně!) Mé dcery! Mé dcery! Anastázie! Delfíno! Chci je vidět. Pošlete pro ně četníky, přiveďte je násilím! Spravedlnost je na mé straně, příroda, občanský zákoník. Protestuji! Vlast zahyne, šlape-li se po otcích. To je jasné. Společnost, svět se otáčí kolem otcovství, všechno se zhroutlí, nebudou-li děti milovat své otce. Oh, vidět je, slyšet je. Ať mi cokoliv řeknou, jen kdybych slyšel jejich hlas, to by utišilo mé bolesti, zejména Delfína. Ale až tady budou, řekněte jim, aby se na

mne tak chladně nedávaly, jak mají ve zvyku. Ach, dobrý příteli, pane Evžene, vy nevíte, co je to shledat, že zlato pohledu se změnilo náhle v šed' olova. Od toho dne, kdy jejich oči přestaly na mne zářivě svítit, nastala pro mne věčná zima. Byl jsem živ jen ze samých strastí a snášel jsem je. Žil jsem, abych byl ponižován, urážen. Tolik je miluji, že jsem spolkl všechny urážky, za něž mi prodávaly ubohý ždibíček ponižující útěchy. Otec – a skrýval se, aby viděl své dcery! Věnoval jsem jim svůj život a ony mi dnes nevěnují ani hodinu! Mám žízeň, mám hlad, srdce mi hoří a dcery nepřijdou, aby ulehčily mým smrtelným mukám, neboť já umírám, cítím to. Pak si ale tedy neuvědomují, co je to jít přes mrtvolu vlastního otce! Jediný Bůh je na nebesích a ten se mstí přes naši vůli za všechny otce. Oh, ony přijdou. Přijďte, drahouškové, přijďte mě ještě políbit, naposledy políbit, dát poslední posilu svému otci, který se bude k Bohu za vás modlit a řekne mu, že jste byly dobré dcery, a přimluví se za vás! Konec konců vy jste nevinné. Jsou nevinné, drahý příteli! Jen to pěkně řekněte všem, aby je kvůli mně nikdo neodsuzoval. Všechno je má chyba, já je naučil, aby po mně šlapaly. Měl jsem to rád. Do toho nikomu nic není, ani spravedlnosti lidské, ani boží. Bůh by byl nespravedlivý, kdyby je odsoudil kvůli mně. Nejednal jsem správně, provedl jsem hloupost, že jsem se vzdal svých práv. Pokořil jsem se pro ně! Co chcete, nejkrásnější povaha, nejlepší duše by byly podlehly zkáze této otcovské slabosti. Jsem bídník, jsem spravedlivě potrestán. Sám jsem zavinil nevychovanost svých dcer, já je zkazil. Dnes chtějí požitek, jako kdysi chtěly cukrátko. Vždycky jsem jim povolil, aby prosadily své dívčí rozmary. V patnácti letech měly kočár! Nic jim nebylo odepřeno. Já sám jsem vinen, ale vinen láskou. Jejich hlas mi otvíral srdce. Slyším je, přicházejí. Oh, jistě přijdou. Zákon žádá návštěvu u umírajícího otce, zákon je při mně. Vždyť to bude stát jen jednu cestu. Zaplatím ji. Napište jim, že jim odkáži milióny. Čestné slovo. Půjdu vyrábět makaróny do Oděsy. Vím jak. Na mém plánu se dají vydělat milióny. Nikdo na to nepřišel. To se dovozem nezkazí jako zrna nebo mouka. Ha, ha, a co škrob? V tom budou milióny. Nebudete lhát, řekněte jim

milióny, a i když přijdou jenom z lakoty, chci být raději oklamán, ale uvidím je. Chci své dcery! Já jsem je zplodil, patří mně!« pravil, vztyčiv se na svém loži, ukazuje Evženovi hlavu, jejíž bílé vlasy byly rozčuchány a jež hrozila všim, co mohlo vyjádřit hrozbu.

»Nu tak,« řekl mu Evžen, »lehněte si zase, dobrý otče Goriot, hned jim napíši. Jak se Bianchon vrátí, odejdu, nepřijdou-li zatím.«

»Nepřijdou-li?« opakoval stařec vzlykaje. »Ale já zemřu, zemřu záchvatem hněvu, hněvu! Hněv se mne zmocňuje. Teď vidím celý svůj život. Hlupák jsem! Nemilují mě, nikdy mě nemilovaly! To je jasné. Když nepřišly, už nepřijdou. Čím déle budou otálet, tím spíš se nerozhodnou udělat mi tuto radost. Znáám je. Nikdy neuměly nic uhádnout z mých strastí, z mých bolestí, z mých potřeb, neuhodnou ani moji smrt. Nevnikly ani v tajemství mé lásky. Ano, teď to vidím, tím, že si zvykly drásat mé nitro, tím všechno, co jsem pro ně dělal, ztratilo svou cenu. Kdyby mi byly chtěly vyloupat oči, byl bych jim řekl: „Vyloupejte je!“ Jsem velký hlupák! Myslí si, že všichni otcové jsou jako jejich otec. Člověk se má dělat stále vzácným. Jejich děti mě pomstí. Je to přece v jejich zájmu, aby sem přišly. Varujte je tedy, aby si daly pozor, i ony budou jednou umírat. Dopouštějí se všech zločinů v tomto jediném... Ale jděte už a řekněte jim tedy, že nepřijít znamená otcovraždu! Už bez tohoto hříchu se jich napáchaly dost. Křikněte na zločinné hanebnice, oškliví se mi, proklínám je. V noci vstanu z rakve a budu jim znovu zlořečit, neboť konečně, drazí přátelé což nemám pravdu? Chovají se velmi špatně, že?... Co to říkám? Copak jste mě neupozornil, že je tady Delfína? Tají z nich obou hodnější... Vy, ano, vy jste můj syn, Evžene! Milujte ji, buďte jí otcem! Ta druhá je velmi nešťastná. A je jich jmění! Ach, můj bože. Vydechuji naposled, trpím příliš! Uřízněte mi hlavu, nechte mi jenom srdce!«

»Kryštofe, jděte pro Bianchona,« zvolal Evžen poděšen divně změněným projevem nářků a výkřiků starcových, »a sežeňte mi povoz. – Jdu sehnat vaše dcery, dobrý otče Goriot, přivedu vám je.«

»Násilím! Násilím! Požádejte stráž, vojsko, všecko, všecko! pravil, vrhaje na Evžena pohled, v němž se mihl poslední záblesk rozumu. »Řekněte vládě, královskému prokurátorovi, ať mi je přivedou, chci je!«

»Ale vy jste je proklel!«

»Kdo tohle řekl?« odpověděl užaslý stařec. »Víte dobře, že je miluji, že je zbožňuji. Uvidím-li je, uzdravím se... Jděte hodný sousede, drahý synu, jděte! Ano vy, vy jste hodný, chtěl bych vám poděkovat, ale nemám vám co dát, leda požehnání umírajícího. Ach, chtěl bych vidět alespoň Delfínu, abych jí mohl říci, aby se vám za mne odvděčila. Nemůže-li ta druhá, přiveďte mi tuto! Řekněte jí, že už ji nebudete milovat, nebude-li chtít přijít! Miluje vás tolik, přijde. Pít! Hoří mi vnitřnosti! Dejte mi něco na hlavu. Ruka mých dcer, to by mě zachránilo, cítím to... Můj bože! Kdo jim obnoví jejich jmění, odejdu-li? Chci jít kvůli nim do Oděsy, do Oděsy, vyrábět tam těstoviny.«

»Napijte se!« řekl Evžen, nadzdvihuje umírajícího levou paží, zatím co v pravé ruce držel šálek plný odvaru.

»Vy jistě máte svého otce a matku rád, vy ano!« řekl si tiskna ochabujícímá rukama ruku Evženovu. »Chápete, co to, že umřu, aniž jsem je spatřil, je, své dcery? Stále žízni a nikdy se nenapít, tak jsem žil posledních deset let..., mé dva zeťové ubili mé dcery. Ano, neměl jsem již dcery od doby, kdy se vdaly. Otcové, požadujte se od sněmovny zákona o manželství! Neprovdávejte prostě své dcery, milujete-li je. Zeť zločinec, který všechno u dívky zkazí, zhanobí! Už žádné sňatky! Neboť to nás olupuje o naše dcery, takže je už nemáme, když umíráme. Vytvořte zákon o smrti otců! Toto je přeci děsné! Pomstu! Neboť jen zeťové jim zabraňují, aby nepřišli.

Zabte je! Na smrt s Restaudem! Na smrt s Alsanem, jsou mými vrahy! Smrt, nebo mé dcery! Ach, konec, umírám bez nich! Mé dcery! Nasťo! Delfínko, nu tak, přijďte přece! Váš tatínek odchází...«

»Utište se, dobrý otče Goriote, nu tak, ležte klidně, nerozčilujte se, neuvažujte!«

»Neuvidět je, to je můj konec!«

»Brzy je uvidíte!«

»Opravdu?« zvolal rozčileně stařec. »Ach, uvidět je! Brzy je uvidím, uslyším jejich hlas. Umřu šťasten. Dobrá, pak si už nepřeji déle žít, nelpěl jsem již na životě, mých starostí jen přibývalo. Ale uvidět je, dotknout se jejich šatů, ach, jen jejich šatů, to je přec hodně málo, ale jen abych cítil alespoň něco z nich! Nechtě mě pohladit jejich vlasy... vlas...«

Skácel se hlavou na polštář, jako kdyby dostal ránu palicí. Jeho ruce se zmítaly nad pokrývkou, jako by chtěly hladit vlasy dcer.

»Žehnám jim,« řekl s vypětím všech sil, »žehnám...«

Náhle ochabl. Vtom vstoupil Bianchon.

»Potkal jsem Kryštofa,« pravil, »sežene ti vůz.«

Potom se podíval na nemocného, násilím mu vyhrnul víčka a oba studenti spatřili matné a ztrnulé oko.

»Už se z toho neprobere,« pravil Bianchon, »nevěřím.«

Vyhmatal puls a počítal, položil ruku na srdce starcovo.

»Stroj jde stále, ale v jeho stavu je to neštěstí, bylo by lépe, kdyby umřel!«

»Na mou duši, ano,« pravil Rastignac.

»Co je ti? Jsi bledý jako smrt.«

»Příteli, právě jsem vyslechl jeho nářky a křik... Je Bůh? Ach, ano, je Bůh a stvořil nám lepší svět, nebo je naše země nesmyslem. Kdyby to nebylo tak tragické, rozplakal bych se, ale srdce i celé své nitro mám jako v kleštích...«

»Poslouchej, bude třeba ještě mnoho věcí, kde vzít peníze?«

Rastignac vytáhl své hodinky.

»Tu máš, zastav je rychle. Nechci se cestou zdržovat, neboť se chvěji o každou minutu a čekám na Kryštofa. Nemám ani vindru, budu muset zaplatit kočímu, až se vrátím.«

Rastignac se vyřítl po schodišti a odjel do Helderské ulice k paní de Restaud. Během cesty jeho obrazotvornost, probuzená hroznou podívanou, jejímž byl svědkem, rozohnila jeho spravedlivou nevoli. Když přišel do předsíně a ptal se po paní de Restaud, řekli mu, že nepřijímá.

»Ale,« řekl komorníkovi, »přicházím od jejího otce, jenž umírá.«

»Pane, pan hrabě nám dal nejprísnější rozkazy...

»Je-li doma pan de Restaud, řekněte mu, co je s jeho tchánem, a vyřiďte mu, že s ním musím okamžitě mluvit.«

Evžen dlouho čekal.

»Možná, že v této chvíli právě umírá,« myslel si.

Komorník ho uvedl do prvního salónu, kde pan de Restaud přijal studenta vstojе před vyhaslým krbem a nevybídł ho, aby usedl.

»Pane hrabě,« řekl mu Rastignac, »váš pan tchán právě umírá v odporném doupěti, bez jediného sou, aby si mohl zatopit; má smrt na jazyku a přeje si spatřit svou dceru...«

»Mohl jste si už všimnout, pane,« odpověděl mu hrabě de Restaud, »že chovám k panu Goriotovi velmi málo náklonnosti. Zadal si tím, že nadržoval paní de Restaud, zavinil neštěstí mého života, vidím v něm rušitele svého klidu. Ať zemře, ať žije, všechno je mi dokonale lhostejné. Hle, takové je mé smýšlení o něm. Svět mě bude odsuzovat, ale opovrhuji jeho míněním. Mám nyní mnohem důležitější věci na práci než se starat o to, co si o mně pomyslí blázni a tupci. Pokud se týče paní de Restaud, nemůže odejít. Ostatně nechci, aby opustila dům. Řekněte jejímu otci, že ho navštíví, jakmile splní povinnost vůči mně a mému dítěti. Miluje-li svého otce, může být volna v několika vteřinách...«

»Pane hrabě, nepřísluší mi, abych soudil vaše chování, jste pánem své ženy, mohu alespoň počítat s vaší nestranností? Nuže, slibte mi jen, zejí řeknete, že jejímu otci nezbývá už ani den života a že ji už proklel, když ji nespátlil u svého lože.«

»Řekněte jí to sám,« odpověděl pan de Restaud, zaražen pocitem spravedlivého hněvu, jenž vanul z tónu Evženovy řeči.

Provázen hrabětem vstoupil Evžen do salónu, kde se obyčejně hraběnka zdržovala, našel ji v slzách a schoulenou do lenošky jako ženu nepřející si žít. Bylo mu jí líto. Nežli pohlédla na Rastignaca, vrhla na svého muže bázlivé pohledy, které

prozrazovaly, že je úplně vyčerpána a že její síly jsou zničeny mravní i tělesnou tyranií. Hrabě kývl hlavou a ona si dodala odvahy mluvit.

»Všechno jsem slyšela, pane. Řekněte mému otci, že by mi odpustil, kdyby znal mé nynější postavení... Nečekala jsem tento trest, je nad mé síly, pane! – Ale budu odporovat až do konce,« pravila svému choti. »Jsem matka. – Řekněte mému otci, že si nezasloužím jeho výčitek, ačkoli vše tomu nasvědčuje,« zvolala zoufale ke studentovi.

Evžen oba manžele pozdravil. Tušil hroznou krizi této ženy a všecek vyděšen odešel. Tón, jakým pan de Restaud mluvil, mu ukázal zbytečnost jeho pokusu; pochopil též, že Anastázie už nesmí sama rozhodovat. Běžel k paní de Nucingen a zastihl ji nemocnou.

»Jsem nemocná, ubohý příteli,« řekla mu, »nastydla jsem se cestou z plesu, bojím se, abych nedostala zápal plic, čekám lékaře.«

»I kdybyste měla smrt na jazyku,« přerušil ji Evžen, »musíte se doplazít k svému otci. Volá vás! Kdybyste mohla uslyšet nejtišší z jeho výkřiků, necítila byste se vůbec nemocná!«

»Evžene, možná, že můj otec není tak nemocen, jak vy to líčíte. Zoufala bych si však, kdybych měla ve vašich očích nejmenší vinu, a zachovám se, jak vy budete chtít. On, vím to, zemřel by žalem, kdybych kvůli této cestě měla zemřít. Nuže, půjdu, až můj lékař přijde... Ach, pročpak už nemáte své hodinky?« řekla, když neviděla řetízek.

Evžen se zarděl.

»Evžene, Evžene, jestli jste je už prodal, ztratil... oh, to by bylo velmi zlé!«

Student se sklonil nad Delfíniným ložem a pošeptal jí: »Chcete to vědět? Tak tedy vězte! Váš otec nemá už, zač by si koupil svůj rubáš, do něhož ho dnes večer zahalí. Vaše hodinky jsou za to v zástavě, nic jiného jsem už neměl.«

Delfína náhle vyskočila z postele, běžela k svému psacímu stolku, vyňala z něho svou peněženku, podala ji Rastignacovi.

Zazvonila a zvolala:

»Jdu tam! Jdu tam, Evžene! Nechtě mě, ať se mohu obléknout. To bych byla necita! Jděte, budu tam ještě dřív! Terezo!« křičela na svou komornou, »řekněte panu de Nucingen, aby okamžitě přišel ke mně nahoru, že s ním musím mluvit.«

Evžen, šťasten, že může umírajícímu ohlásit návštěvu jedné z dcer, dostal se skoro radostně do ulice Neuve-Sainte-Geneviève. Hledal v peněženke, aby mohl okamžitě svému kočímu zaplatit. V peněženke této mladé, bohaté a tak elegantní ženy bylo sedmdesát franků. Vystoupiv nahoru po schodech, spatřil, jak otec Goriot, podpíraný Bianchonem, je operován nemocničním chirurgem za dohledu lékaře. Vypalovali mu na zádech puchýře, poslední vědecký zákrok, zákrok marný.

»Cítíte to?« ptal se lékař.

Protože otec Goriot zahlédl studenta, odpověděl:

»Už jdou, že?«

»Může se z toho dostat,« pravil chirurg, »mluví.«

»Ano,« odpověděl Evžen, »Delfína jde za mnou.«

»Kdepak,« řekl Bianchon, »mluvil o svých dcerách, po nichž volá jako člověk na mučidlech po vodě...«

»Přestaňte,« řekl lékař chirurgovi, »nedá se už nic dělat, nezachráníme ho.«

Bianchon a chirurg uložili umírajícího zpět rovně na jeho bídne lože.

»Měli bychom mu ještě převléknout prádlo,« pravil lékař. »Ačkoliv už není žádné naděje, musíme v něm respektovat lidství. Přijdu ještě, Bianchone,« pravil k studentovi, »kdyby si ještě naříkal, dejte mu na bránci opium.«

Chirurg a lékař odešli.

»Nuže, Evžene, odvalu, milý synu!« řekl Bianchon Rastignacovi, když osaměli, »jde o to obléknout mu čistou košili a povléknout mu postel. Jdi říci Sylvii, aby přinesla povlaky a šla nám pomoci!«

Evžen sešel dolů a našel paní Vauquerovou, jak se Sylvii prostírá na stůl. Po prvních slovech, jež jí Evžen řekl, přistoupila

vdova k němu a zatvářila se sladkobolně jako podezírává obchodnice, jež by nechtěla přijít ani o své peníze, ani ztratit zákazníka.

»Drahý pane Evžene,« odpověděla, »vy víte dobře jako já, že otec Goriot už nemá ani sou. Dát povlaky člověku, který má na kahánku, znamená je ztratit, když ještě navíc bude třeba obětovat jedno prostěradlo na rubáš. Teď už mi dlužíte sto čtyřiačtyřicet franků, k tomu připočtete čtyřicet za prostěradlo a ještě nějaké maličkosti, svíčku, kterou vám dá Sylvie, to vše dohromady dělá nejméně dvě stě franků, jež ubohá vdova, jako jsem já, nemůže ztratit. Safra, buďte přece spravedlivý, pane Evžene, už jsem dost ztratila za pět dní, co se u mne uvelebila smůla. Deset tolarů bych dala za to, kdyby ten staroch byl odešel v ten den, jak jste říkali. Odradí to strážníky. Za pakatel bych ho dala převézt do nemocnice. Zkrátka vžijte se v mé postavení! Můj podnik především, je to mé živobytí.

Evžen vyběhl rychle k otci Goriotovi.

»Bianchone, kde jsou peníze za hodinky?«

»Tamhle na stole, zbývá z nich tři sta šedesát a několik franků. Z toho, co mi dali, jsem zaplatil vše, co jsme byli dlužni. Zástavní lístek je pod penězi.«

»Tady máte, paní Vauquerová,« řekl Rastignac, když s odpořem seběhl se schodů, »vyrovnejte naše účty! Pan Goriot už dlouho u nás nezůstane a já...«

»Ano, on odejde s nohama kupředu, ubožák,« řekla, odpočítávajíc dvě stě franků napůl vesele a napůl zádumčivě.

»Ujednáno,« pravil Rastignac.

»Sylvie, vydejte povlaky a jděte těm pánům nahoru pomoci.«

»Nezapomeňte na Sylvii,« pošeptala paní Vauquerová Evženovi, »už dvě noci ponocuje.«

Sotvaže Evžen vytáhl paty, běžela stařena za kuchařkou a pošeptala jí:

»Vezmi přešité povlaky číslo 7. Přisámbůh, jsou stále ještě dobré pro mrtvého.«

Evžen, který již vyběhl po několika schodech, neslyšel slova

staré bytné.

»Nuže,« řekl mu Bianchon, »oblecme mu košili. Drž jej pevně!« Evžen se postavil do čela postele a nadzdvihl umírajícího, jemuž Bianchon stáhl košili. Staroch udělal pohyb, jako by chtěl ubránit cosi na prsou, a vyrazil neartikulované a žalostné záupnění, jako když zvířata chtějí vyjádřit velikou bolest.

»Oh! Oh!« řekl Bianchon, »chce vlasový řetízek a medailon, který jsme mu právě sňali, když jsme mu vypalovali puchýře. Ubožák! Musíme mu jej zase navléci. Je na krbu.«

Evžen šel pro řetízek, upletený z popelavě světlých vlasů, asi z vlasů paní Goriotové. Přečetl na jedné straně medailónku: *Anastázie* a na druhé *Delfína*! Obraz jeho srdce, jenž spočíval stále na jeho srdci. Uvnitř byly kadeře tak jemňounké, že byly jistě ustřiženy v nejútlejším dětství obou dcer. Když se medailónek dotkl jeho hrudi, vyrazil stařec protáhlé ach, prozrazující uspokojení, hrozné na pohled. To byl jeden z posledních zákmitů jeho citu, jenž jako by zapadal do neznámého centra, odkud vycházejí a kam jsou vysílány sympatie. Jeho ztrhaný obličej přijal výraz chorobné radosti. Oběma studentům, dojatým tímto strašlivým zábleskem síly citu, jenž přežil myšlení, skanuly teplé slzy na umírajícího, který vyrazil ostrý výkřik radosti.

»Nasťo! Delfínko!« zvolal.

»Dosud žije,« řekl Bianchon.

»K čemu vlastně?« mínila Sylvie.

»Jen pro utrpení,« odpověděl Rastignac.

Když Bianchon naznačil pokynem příteli, aby učinil jako on, poklekl a podsunul své paže pod kolena nemocného a Rastignac učinil totéž s druhé strany lůžka, aby mohl vsunou I ruce pod záda. Sylvie byla připravena stáhnout prostěradlo, jakmile umírající bude nadzdvížen, aby je nahradila tím, jež přinesla. Oklamán asi slzami, vynaložil otec Goriot své poslední síly, aby vztáhl ruce. Narazil na každé straně svého lůžka na hlavy studentů, zachytil se prudce jejich vlasů a slabounce bylo slyšet:

»Ach, moji andílkové!«

Dvě slova, dvojí šepot vytrysklý z duše, jež po těch slovech

odletěla.

»Ubohý, milý člověk!« řekla Sylvie, dojata tímto zvoláním, v němž se odrážel nejvyšší cit, jež vyvolala naposled nejhroznější a nejméně úmyslná lež ze všech lží.

Poslední vzdech tohoto otce byl tedy vzdechem radosti. Tento vzdech byl výrazem celého jeho života, klamal se i teď. Otec Goriot byl pietně uložen na své bídné lože. Od tohoto okamžiku jeho výraz si uchoval bolestný stín zápasu, jenž se odehrával mezi životem a smrtí v lidském stroji, který nebyl již ovládán rozumným vědomím, z něhož vyvěrá u člověka pocit radosti nebo bolesti. Úplný zmar byl už jen otázkou času.

»Takto vydrží ještě několik hodin a zemře, aniž si toho kdo všimne; ani nezachroptí. Mozek je jistě úplně zasažen.«

V tomto okamžiku se ozval na schodech krok mladé pospíchající ženy.

»Přichází pozdě,« řekl Rastignac. Ale nebyla to Delfína, byla to její komorná Tereza.

»Pane Evžene,« pravila, »mezi pánem a paní se strhla prudká scéna pro peníze, jež ubohá paní žádala pro svého otce. Omdlela, přišel lékař, musel jí pustit žilou, ona volala: „Můj otec umírá, chci vidět tatínka!“ Zkrátka její křik rozehrál duši.«

»Dosti, Terezo! Kdyby teď přišla, bylo by to už zbytečné, pan Goriot už není při vědomí.«

»Ubohý hodný pán, jak je s ním zle!« řekla Tereza.

»Vy už mne nepotřebujete, musím připravovat večeři, je půl páté,« pravila Sylvie, která se div nesrazila nahoře na schodech s paní de Restaud.

Hraběnka se objevila a bylo v tom cosi ponurého a děsného. Pohlédla na úmrtní lože, špatně ozařované jedinou svíčkou, a propukla v pláč, spatřivši strnulou tvář svého otce, v níž ještě doznívaly poslední záchvěvy života. Bianchon se ohleduplně vzdálil.

»Neutekla jsem dost brzy,« řekla hraběnka Rastignacovi. Student, pln zármutku, přikývl souhlasně hlavou. Paní de Restaud se chopila otcovy ruky, políbila ji.

»Odpusťte mi, otče! Říkal jste, že můj hlas by vás přivolal z hrobu, nuže vraťte se na chvíli do života, abyste požehnal své kající se dceři. Slyšte mě! To je děsné! Vaše požehnání je jediné, jež mohu od nynějška zde na světě obdržet. Celý svět mě nenávidí, vy jediný mě milujete. I mé vlastní děti mě budou nenávidět. Vezměte mě s sebou, budu vás milovat, budu o vás pečovat. On již neslyší..., zblázním se...«

Sklesla na kolena a zahleděla se na tuto trosku života s šíleným výrazem.

»Mé neštěstí je úplné,« řekla, pohlédnuvši na Evžena. »Pan de Trailles ujel, zanechav zde nesmírné dluhy, a dověděla jsem se, že mě klame. Můj manžel mi nikdy neodpustí a já jsem mu ponechala plnou moc nad svým jméním. Ztratila jsem všechny své iluze. Běda! Pro koho jsem to zradila jediné srdce (ukázala na svého otce), jímž jsem byla zbožňována! Zapřela jsem je, odstrčila jsem je, tisíckrát jsem mu ublížila, taková jsem hanebnice!«

»On to věděl,« řekl Rastignac.

Vtom otec Goriot otevřel oči, ale jen z křeče. Bylo stejně hrozné podívání na oko umírajícího, jako na hraběnku, která sebou trhla, oživena náhlou nadějí.

»Ze by mě slyšel?« zvolala hraběnka. »Nikoliv,« řekla si, usedajíc k lůžku.

Protože hraběnka projevila touhu zůstat u svého otce, sestoupil Evžen dolů, aby trochu pojedl. Strávníci byli už shromážděni.

»Tak co,« zeptal se ho malíř, »zdá se, že tady nahoře budeme mít malé smrtiráma?«

»Karle,« odpověděl Evžen, »mně se zdá, že byste mohl žertovat o něčem méně truchlivém.«

»Cožpak se už tady nebudeme moci ani zasmát?« odpověděl malíř.

»Co je na tom, vždyť Bianchon říká, že ten staroch už není při vědomí.«

»Pak tedy,« pronesl úředník z muzea, »zemře, jako žil.« »Můj otec zemřel!« vykřikla hraběnka. Na ten hrozný výkřik vyběhli Sylvie, Rastignac a Bianchon a našli paní de Restaud v mdlobách.

Když ji přivedli k vědomí, donesli ji do fiakru, který na ni čekal. Evžen ji svěřil péči Terezině, nařídív jí, aby ji odvezla k paní de Nucingen. »Oh, je skutečně mrtev,« řekl Bianchon, když sestoupil dolů. »Nuže, pánové, zasedněte ke stolu,« řekla paní Vauquerová, »polévka vystydne.«

Oba studenti se posadili vedle sebe. »A co teď?« řekl Evžen Bianchonovi. »Zatlačil jsem mu oči a řádně ho položil. Až úřední lékař zjistí smrt, kterou mu ohlásíme, zašijí ho do rubáše a pohřbí. Copak má být dál?«

»Už nebude takhle svůj chleba očichávat,« řekl jeden strážník, napodobuje staříkovo šklebení.

»U sta hromů, pánové,« řekl učitel, »nechte mi na pokoji otce Goriot a nepředkládejte nám jej, už hodinu jste nám jej stále ohřívali. Jednou dobrou výsadou města Paříže je, že se tady může člověk narodit, žít a zemřít, aniž si ho kdo všimne. Těžme tedy z výhod civilizace! Za dnešek je šedesát nebožtíků, chcete se rozplývat v soustrasti nad hromadným úmrtím v Paříži? Dodělal-li otec Goriot, tím lépe pro něho! Jestliže ho zbožňujete, jděte mu dělat stráž, ale nás ostatní nechtě klidně jíst!«

»Oh, pravda,« řekla vdova, »tím lépe pro něho, že zemřel! Zdá se, že ten ubožák za svého života hodně zkusil!«

To byla jediná pohřební řeč nad bytostí, jež Evženovi zosobňovala otcovství. Patnáct strážníků se pustilo do hovoru jako obyčejně. Když Evžen s Bianchonem dojedli, ze všeho šel na ně mráz hrůzy: z třískání vidliček a lžic, ze smíchu v rozhovoru, z různých projevů těchto hltavých a lhostejných lidiček i z jejich neúčasti. Odešli pro kněze, který by u mrtvého v noci bděl a modlil se. Museli si propočítat, které poslední povinnosti musejí starochovi prokázat za malý zbytek peněz, který ještě měli. K deváté hodině večer bylo v tomto holém pokoji tělo položeno na máry mezi dvě svíčky a kněz si k němu usedl. Než šel Rastignac spát, zeptal se duchovního na cenu obřadu a pohřbu a napsal několik slov baronu de Nucingen a hraběti de Restaud, aby poslali své obchodní zmocněnce, kteří by vyrovnali všechny pohřební výlohy. Poslal k nim Kryštofa a pak ulehl a usnul vysílen únavou.

Druhý den ráno byli nuceni Bianchon a Rastignac sami oznámit úmrtí, jež k polednímu bylo úředně zjištěno. Když ani za dvě hodiny žádný z obou zeťů neposlal peníze, ani se nikdo jejich jménem nedostavil, byl Rastignac již nucen zaplatit poplatek knězi. Když si Sylvie řekla o deset franků za zavnutí a zašití starocha do rubáše, začali Evžen s Bianchonem počítat, že by oni sami stěží na všechna vydání stačili, kdyby se příbuzní zesnulého nechtěli o nic postarat. Medik se tedy uvolil, že sám uloží mrtvolu do rakve pro chudé, kterou dal přinést z nemocnice, kde ji dostal laciněji.

»Vyved' teď pěkný kousek těm darebům!« řekl Evženovi. »Jdi zakoupit místo na pět let na hřbitově Père-Lachaise a objednej pohřeb třetí třídy v kostele a v pohřebním ústavě! Odmítnou-li ti zeťové a dcery zaplatit, dáš na pomník vyrýt: Zde odpočívá pan Goriot, otec hraběnky de Restaud a baronky de Nucingen, pohřbený na útraty dvou studentů.«

Evžen uposlechl rady svého přítele, až když byl bezvýsledně u pana a paní de Nucingen a u pana a paní de Restaud. Nedostal se dál než ke dveřím. Oba vrátní měli přísné pokyny.

»Pán a paní,« řekli, »nikoho nepřijímají. Jejich otec zemřel a mají hluboký zármutek.«

Evžen měl dostatečné zkušenosti s pařížskou společností, aby věděl, že nesmí dále naléhat. Srdce se mu podivně sevřelo, když viděl nemožnost dostat se až k Delfíne.

»Prodejte nějaký šperk,« napsal jí u vrátného, »aby váš otec mohl být řádně dopraven k svému poslednímu příbytku.«

Zapečetil lístek a požádal baronova vrátného, aby jej odevzdal Tereze pro její velitelku. Vrátný jej však odevzdal baronovi de Nucingen a ten jej vhodil do ohně. Když pak Evžen všechno zařídil, vrátil se kolem třetí hodiny k měšťanskému penzionátu. Neubránil se slzám, když spatřil u postranních dveří rakev, stěží černým sukrem zastřenou, vystavenou na dvou židlích v této opuštěné ulici. Starý kropáč, kterého se dosud nikdo nechopil, trčel v měděné postříbřené kropence se svčenou vodou. Dveře nebyly ani černě potaženy. Tak vypadá smrt chudých, bez okázalosti, bez

průvodu, bez přátel, bez příbuzných. Bianchon, který musel být v nemocnici, napsal několik slov Rastignacovi, aby mu oznámil, co vyjednal v kostele. Internista mu sděloval, že mše je příliš drahá, že je nutno spokojit se s lacinějším obřadem odpoledním a že poslal Kryštofa se vzkazem do pohřebního ústavu. Ve chvíli, kdy Evžen dočítal Bianchonovu čmáranici, spatřil v rukou paní Vauquerové medailon se zlatým kroužkem, v němž byly vlasy obou dcer.

»Jak jste se mohla opovážit to vzít?« řekl jí.

»To je toho, copak se to mělo pohřbít s ním?« odpověděla Sylvie. »Je to ze zlata.«

»Ovšem!« odvětil Evžen rozhořčeně. »Ať si vezme s sebou alespoň jedinou věc, která může představovat jeho dcery.«

Když přijel pohřební vůz, dal Evžen vynést rakev, otevřel ji a na prsa starochova položil obrázek z doby, kdy Delfína a Anastázie byly malé, svobodné a nevinné a *nemudrovaly*, jak o nich řekl ve výkřicích své agónie. Rastignac a Kryštof šli sami se dvěma pohřebními zřízenci za vozem, jenž odvážel ubožáka ke kostelu Saint-Etienne du Mont, jenž byl blízko ulice Neuve-Sainte-Geneviève. Když tam dojeli, bylo tělo uloženo v malé, nízké a ponuré kapli, kde student marně hledal obě dcery otce Goriota a jejich manžely. Byl sám s Kryštofem, který se cítil zavázán vzdát poslední poctu muži, protože mu dal několikrát vydělat dobré spropitné. Zatím co čekali na dva kněze, ministranta a kostelníka, stiskl Rastignac Kryštofovi ruku a nemohl ze sebe slova vyrazit.

»Ano, pane Evžene,« pravil Kryštof, »byl to hodný a poctivý člověk, neřekl nikdy křivého slova, nikomu neublížil a nic zlého neudělal.«

Přišli dva kněží, ministrant a kostelník a udělali všechno, co se může chtít za sedmdesát franků v době, kdy církev není dost bohatá, aby se mohla pomodlit zadarmo. Duchovní zazpívali žalm *Litera* a *De Profundis*. Obřad trval dvacet minut. Byl tam jen jeden smuteční povoz pro kněze a ministranta, kteří se uvolili svézt i Evžena a Kryštofa.

»Průvod není,« řekl kněz, »můžeme jet rychleji, abychom se

nezdržovali, je půl šesté.«

Přece však v okamžiku, kdy rakev byla naložena do pohřebního vozu, objevily se dva kočáry s erbem, avšak prázdné. Kočár hraběte de Restaud a barona de Nucingen.

V šest hodin bylo tělo otce Goriota spuštěno do hrobu, nad nímž stálo služebnictvo jeho dcer, jež zmizelo s duchovním, jakmile se za starocha odříkala krátká modlitbička za studentovy peníze. Sotvaže dva hrobníci zasypali několika lopatami rakev, ustali v práci a jeden z nich, obraceje se k Rastignacovi, ho žádal o spropitné. Evžen prohledal svou kapsu, ale nic nenašel. Musel si vypůjčit dvacet sous od Kryštofa. Tento fakt sám o sobě bezvýznamný, dovršil v Rastignacovi pocit hrozného smutku. Den se skláněl, vlhký soumrak jitřil nervy. Evžen hleděl do hrobu a pohřbil do něho svou poslední slzu, slzu mladého muže, slzu, jež se zrodila z posvátného dojetí čistého srdce, jednu z těch slz, jež ze země, kam skane, vytryskne rovnou k nebesům. Založil si ruce a zkoumavě se zahleděl do oblak. Když ho takto Kryštof spatřil, vzdálil se.

Rastignac osaměl, vystoupil o něco výše na hřbitov a zadíval se na Paříž, křivolace se rozprostírající po obou březích Seiny, kde začínala zářit světla. Jeho pohled se téměř chtivě přimkl mezi sloup na náměstí Vendôme a Invalidovnu, tam, kde žil vznešený svět, do něhož se chtěl dostat. A do tohoto bzučícího úlu vrazil svůj pohled, jako by už předem z něho chtěl vysát med, a pronesl tuto slavnostní výzvu:

»A teď, kdo s koho!«

A na důkaz, že zahajuje souboj, k němuž vyzval společnost, odešel Rastignac na večeri k paní de Nucingen.

Saché, září 1834

DOSLOV

Otec Goriot z roku 1834 je prvním velkým románem již v souvislosti s plánem Lidské komedie, s nápadem spojit jednotlivé knihy do rozvrstveného celku, s projektem skladby, v níž trvá jedno dějiště – Paříž a provincie – a na scénu vystupují, vždy v novém pohledu známé postavy: taková vazba samostatných svazků – „výjevů ze života!“ – směřuje k představě, že na pozadí literárních textů, za nimi, existuje nedílný románový svět se skutečnými pravidelnostmi a zákonitostmi, vlastním předivem vztahů a pevnou garniturou osob v něm zabydlených a jednajících. V jistém smyslu je pro dílo samo příznačná a také rozhodující právě ona iluze románového prostoru, fiktivní oblasti, která má své vlastní zařízení, své bankéře a dandye, lékaře a notáře, advokáty, soudce, žurnalisty, své spisovatele a vévodkyně, ženy velkého světa, kurtizány, herečky, policejní prefekty a galejníky, svůj život na Saint Germain a Chaussée d’Antin, Paříž velkých domů, salónů, literárních mansard, lóží v Opeře a lóží domovníckých, příbytky dvojích domácností, byty s odpovídajícím vybavením pro milenky, světnice chudých a jedině počestných šiček, sociální instituce jako manželství a jako vězení například, své organizace, své zápasy o moc, vyhlazovací boje na život a na smrt mezi vládci a strážci pořádku a mezi podzemními společenstvími, posléze svůj styl, styl ve věcech, v jednání, způsobech, své umění jak provádět finanční transakce, ale také jak rozeznávat nově příchozího a etablovaného ve velkém světě, jak rozlišovat společenskou příslušnost, momentální stav ve hře o úspěch, štěstí a mocenské postavení podle gest, chůze, mluvy, detailů oděvu, své umění jak vázat kravatu a jak platit dluhy, jak být elegantním a jak manipulovat s osudy druhých. Románový svět nelze proto chápat obrazně, a čím snadněji se mluví o Honoré de Balzacovi jako o velkolepém historikovi a komentátorovi doby, společnosti – doby a společnosti typicky porevolučních přesunů, ale i konsolidací a restaurací,

sociálních stratifikací a zase i upevňování stále stejného sociálního schématu, vzájemného imitování a přejímání mravu mezi včerejší elitou a novou vrstvou, neboli progresivní pokles mravů – tím výrazněji musí vynikat, jak se při takovémto hodnocení zanedbává fakt, že jde v případě Lidské komedie o svět vymyšlený: o fikci, stvořeninu, vyvozenou z mysli tvůrce – a literárněhistorická perioda je přece až okázale příznivá koncepci básnické a spisovatelské činnosti jako tvorby a literárního díla jako výtvoru – třebaže projekce sama zde není libovolná ani ve smyslu uměleckém ani z hlediska vidění skutečnosti.

Polemicky se proto dosadí za hlavní zdroj Balzacova názoru namísto uznávaného pozorovatelství – romanopiscovo vizionářství; což odpovídá estetice, která činí zjevnou umělost umění. Celá dekadentní větev moderní literatury bude Baudelairem počínaje v tomto bodě Balzaca obhajovat. Nejenom to, v Hofmannsthalově próze, imaginárním rozhovoru Balzaca s rakouským Hammer – Purgstatlem se na přirovnání dobové významném, neboť jde o literární topos prvního dvacetiletí tohoto století, zřetelně vysloví, proč si spisovatel v dané chvíli hledá u romanopisce Balzaca předobraz pro svůj úděl: téměř všichni velcí autoři historického okamžiku reflektují své postavení formou poznatku, že více píší než žijí, že platí literaturu životem: Hofmannsthalovo podobenství o topiči na zaoceánském parníku signalizuje onen rozpad původního a naivního vnímání jednotné skutečnosti a jednotného světa, jak se začne kolem roku 1900 postupně evidovat coby nezvratný, dovršený a definitivní: obraz topiče, který se za noci na malou chvíli vypotácí z útrob své j strojovny na palubu, aby se sotva podílel pod velkolepým hvězdným nebem na prožitcích ostatních, uzavřen po celou dobu plavby do nitra lodi, bez možnosti zřít, co se během cesty pohledu naskýtá, tento obraz, představuje veškeru dvojsečnost romanopiscovy role v dobovém pojetí. Topič ve své temnotě nevidí co druzí a zatímco se účastníci plavby oddávají svým zábavám, potěšením, dojmům, bere na sebe kyklopskou tíhu, odpovídá za chod cesty: neboť právě a jedině on umožňuje plavícím se

podívanou na to, co by sami – bez jeho „práce“ – nikdy nespatriili.

Myšlenka, že romanopisec vytváří svět pro druhé, aby jeho prostřednictvím mohli prožívat sebe, že propůjčuje druhým to, co objevil a popsal, Životní pocity, vidění, stylizace, zvýšenou citlivost, své choroby, osobní romány a tragédie, patologii, individuální výlučnost, maniactví a šílenství, ale také myšlenkové pochody a originalitu (neboť „stačí přečíst jednu stránku, aby člověk uvěřil, že se jedná o jeho vlastní duchaplnost a o nápad, který se zrodil v jeho hlavě“) a o tom mluví Hofmannsthal ve svém přirovnání – tato myšlenka není kolem roku 1900 bez tradice a je dokonce obsažena i v díle Balzacově, jako v každém velkém románovém výtvoru hodném toho jména. Je však v dekadentním údobí – které je citlivé pro převrácenost a které z ní dělá princip svého názoru i své estetiky – nově a v nových souvislostech zhodnocena. Osvětluje zde poměr iluze a skutečnosti přesně naopak, než Žádá poetika, pro niž je fikce odraz života, života samozřejmě a neproblematicky daného. Říká,

Že vnímáme za skutečnost to, co nám předtím objevil a za objekt dosadil básník a že i v přírodě se blížíme vstříc krajině zrakem, který v ní nalézá již hotový obraz umělce, dříve uzržený.

Tak paní Bovaryová vidí své okresní milence ve světle špatné románové četby; podobně přirovnáváme svou špatnou a malou historickou scénérii k rozměrům tragédie, dějištím ze Shakespeara, nebo alespoň scénám z Haška; nejinak mluvíme o tom, že toto osvětlení je jako z Lorraina. Neboli naše vidění, chápání věcí, naše city, představy o sobě a druhých, naše vytržení a hlavně naše dojímaní sebou a nad sebou vymyslel za nás někdo jiný a dokonce někdo, kdo je vskutku vůbec neprožíval. „Historii může dělat každý. Jenom veliký muž ji může napsat,“ říká se v aforismu z téže doby. A síla vidění, kterou dekadence připisuje v imaginárním rozhovoru Balzacovi (právem, neboť vytvořil-li svůj literární útvar, jeho techniku z nejrůznějších literárních zdrojů dobových, stvořil jeho románové vize z ničeho), navrácí se zpět do téhož vidění Balzaca jako jednoho z podílníků tématu veskrze novověkého, začátkem dvacátého století nabývajících dalších

osudových příznaků: Života v literatuře a života jako literatury.

Spisovatel je schopný vystavět svůj vlastní svět, opřít se o něj, jen je-li vzdálen iluzím, kterým soudobý život propadá, rozeznávali přesně, kde a jak se okolní dění odvíjí podle pravidel nepravděpodobných výmyslů, v pouhých neskutečnostech, jak se svět, přijímaný za objektivně určený, mění pozvolna na soubor fikcí: romanopisec je ostatně příliš zaujat svou činností, přehrazen od žití a prožívání doby, než aby se dával strhovat tím, čím se unášejí ostatní – vzrušení jeho vrstevníků nejsou jeho: přesto nebo právě proto je i ve své odříkavosti, „nevidomosti“, nepatrnosti zkušeností daleko vidoucí (podivení Strindbergovo nad lapidárním Balzacovým klasifikováním nejvnitřnějších vztahů a typů ženy v manželství, které přece sám neprožil!), proniká i ve své „temnotě“ za klamné dojmy těch nahoře pod hvězdným nebem; ví, že skutečnost není již dávno ničím bezprostředně dosažitelným; že opravdové děje, které jeho společností hýbají, se nenabízejí volně našemu pohledu; že domnělá spontaneita, která vládne v poměru člověka k člověku, je plna nástrah a zrádností; že v tomto světě nejsou ani věci více danosti; že všechno platí naopak a za vystavovanou ctností a počestností se píše historie neřesti; že člověk prožívá svůj úděl v nevědomosti a zaslepení („nikdo neobjeví lehce jako první, co je samo o sobě nápadné, a lidem není obecně dáno vidět to, co je,“ vysloví na jiném místě týž Hofmannsthal), že nejen jedinec, ale i celé společnosti setrvávají doživotně v iluzích o sobě, že zápletky soukromé, veřejné i intimní opakují vzorce předem vytčené a jsou žity coby odlesk cizí fikce.

V Lidské komedii uvádí Balzac do prózy devatenáctého století útvar, který bude označen za román desiluze. V principu se však vede v tomto velikém románovém masivu několikanásobná a mnohoplánová hra se Záměnami skutečnosti za iluzi a iluze za skutečnost. Románový, pohyb směrem k ztrátě iluzí, k odiluzivnění reality spočívá na předpokladu, že právě život ve znamení imaginativních sfér, s dimensí pro prostor hry, skýtá možnosti k poznání mechanismu dějů, které platí za realistické a které se na závěr odhalí být životem podle literatury.

Motiv „literatury“ je od Dona Quijota pro román fascinující: hrdina, který jedná podle románových vzorů, který imituje románové postavy, je ostatně příznačně románový, spojen stejně charakteristicky s obrazem bláznovství a se směšným účinem. Balzac se dotýká námětu, v své době nanovo zvýznamněného Jeanem Paulem a Charlesem Nodierem jako téma života ve znamení knih, téměř – zdánlivě – jen okrajově. Tak v Okresní múze probíhají milostné scény mezi Dinou a Lousteauem v provinčně literárním doprovodu a autorovy komentáře těchto falešných sebestylizací vynikají vtipem a ironií, jež nejsou prosty porozumění: humor zde, jako vždy, zvýznamňuje místa, která čtena mimochodem jsou zanedbatelná. U zdroje námětu, který říká, že k prožitkům, aby se procítily, patří přísun literární stravy, že hodnotu činům propůjčuje teprve srovnání s knižními vzory, že jistotu a vodítko k jednání najdeme v tom, co jsme četli nebo viděli na scéně, (neboť nevíme bez předobrazu, „bez knížky“, tam, kde jsme zůstaveni sami sobě, čím jsme, co máme dělat, jak správně rozeznat směr své reakce, a vytrvalé přirovnávání v milostných situacích, obměny toho, co bylo jinde zbásněno, vysloveno, zpodobeno, vše, co má zaručit zbožňováníhodnost objektu – milenky, jsou zde nanejvýše charakteristické), u zdroje tohoto námětu stojí ztráta přirozenosti. Okresní múza nabízí vysvětlení: hrdinčina výjimečnost tkví právě v oplývání oním darem, který v poměrech absorbovaných zcela druhou přírodou, kulturou, porušuje normu: přirozenost, sublimována a konfrontována za vládnoucího stavu společenského, vyhlíží nepřirozeně a přepjatě. Instinkty hrdinky působí v příběhu sice jednoznačně a spolehlivě, jejich nezkaženost se však musí maskovat omluvou, že jednají slepě a přikryta zkaženostmi, jaké jsou vlastní kultivovanosti, duchovnu, literaturě a umění: Dina si počíná na každém kroku výhradně podle vnitřního hlasu, rozhoduje se podle míry sama sebe, nicméně vnějšně i ve svých představách prožívá – ospravedlňuje – své počínání falešnými krycími obrazy, stylizacemi podle literárních mód, ostatně ne zrovna letošních. Adaptace panujících forem se stávají v prostředí maloměsta nebo Paříže nepřiměřenými,

vybočují z obecného mravu a nemohou přehlušit samorostlost, takže postava se neubrání navyklému hodnocení, bude se jí přičítat pošetilost, nezařaditelnost, bláznovství. Srážka dvou protichůdných norem má však své těžiště na půdě velkoměsta a končí proto komickým efektem – přirozené měřeno umělým je směšné. V komickém účinu se jen nanovo – navzdory všemu – reprodukuje vyhocení protikladu „společenský – přírodní“, aby se vyjádřila vyprázdněnost jedné strany a ještě jednou převrátil poměr sil. Velkoměsto bude ostatně neustále porovnáváno jako uměle vytvořené prostředí s přírodou: ve skutečnosti podobenství, na nichž má být osvětleno, Že uvnitř veskrze kulturního, společenského organismu zuří boje stejných vášní, lstí a taktik jako uprostřed přírodních primitivních skupin, je po výtce literární: úskočné zápasy v pařížském prostředí se přirovnávají k válečným vykopáním sekery v americké prérui, znovu se v románech navracejí odkazy k Siouxům, indiánské kmeny poskytují vzory pro podzemní zápasy protispolečenských organizací s vládoucí stranou, to vše na základě vlivu, jaký měly romány Fenimora Coopera. Tímto způsobem se však role velkoměsta jako bludiště, jako určující úly nad lidským osudem, jako partnera a protihráče lidské postavy nejvyšší měrou demonizuje. Jsme uprostřed světa nikoli stvořeného, nýbrž „vymyšleného,“ – svědky zrození fikce, snu, vzniklého z hlavy, Z umění číst a psát. Dodává-li se životním podmínkám, jejichž protipřirozenost bude Balzac mnohokrát popisovat („polovina Paříže spí v hnilobných výparech dvorů, ulic a stok“ říká se uprostřed úvodní fascinující pasáže v Dívce se zlatýma očima), podoby světa přírodního – a romanopisec používá termínu sociální příroda – znamená to, že převrácení bylo pojmenováním dokonáno, neboť všechno temné, nezvládané, co velkoměsto plodí k obrazu elementárnosti, má svým zdrojem umělost. Spolu s motivem velkoměsta přejímá tedy Balzac z téže větve osmnáctého století motiv převrácenosti: velké téma, protiklad „nature – culture“, kryje v daném případě obrácený poměr obou stran: a třebaže se v tendenci, která „nahradila Boha přírodou“ – jako v případě de Sada – spatřuje dodnes projev

ateismu a materialismu, a mluví se o naturismu, je právě tento názor nejlépe vystižen stručným výrokem: „příroda se zde stává preludem kultury“. Ani kruhy pekla v Balzacově Paříži, ostatně v romanopiscově podání líčené tak pateticky a divadelně, nepocházejí z doby při stvoření, nýbrž jsou jen čistou literární odvozeností. Lidská komedie, která nastoupila za „božskou“, zvyrazňuje, jak se v tomto období, které je přece také Baudelairovo, stává literárnost činitelem démonizace.

V Otcí Goriotovi a v periodě, která k tomuto dílu přiléhá, se nadvládá literatury přímo vyslovuje ve dvou bodech. Vodítkem k oběma je postava Vautrinova. V prvním případě si bývalý galejník i lichvář Gobseck (viz Gobseck) uzurpují úmornou „práci“, železnou vůlí, sebeodříkáním a sebeobětováním prometeovskou roli uprostřed lesku a bídy pařížského života; oba manévrují druhými osobami, manipulují s jejich zájmy, záměry, city, vášněmi, propočítávají jejich slabosti a zranitelná místa, hrají s jejich představami o štěstí, sebeprosazováním, úspěchem, vším, čeho se sami prozíravě vzdali, aby v okamžiku, kdy ovládli své choutky a záliby, ovládali také cizí osudy: v tomto zápase o moc se uplatňuje především boj mozku a vítězí v něm intelligence: v koloběhu ctižádostí, afektů, nádhery a přepychu, rodinných tragédií a zločinů rozpoznávají i Gobseck i Vautrin základní pravidla a principy, nakonec pouhý mechanismus. Oba řídí vztahy a splétání cizích údělů tak, jako se na scéně vodí loutky, se spolehlivým výsledkem, třebaže právě mechaniku do skutečnosti – pouhého modelu, výtvoru svého vědomí – sami projektovali. Také jejich přístup se však derivuje z teorií osmnáctého století, z racionalistických konstrukcí světového panoramatu, a prodlužuje pojetí zla, z téhož století nanovo v Balzacově době v literatuře reprodukované. Balzac nezapře v dané chvíli své tvůrčí periody, že v případě obou géníů moci působil na jejich individualismus, jejich postavení mimo zákon a mimo morálku vliv Byronův. Vautrin a Gobseck jsou typickými představiteli estetického chápání Života. Oba nabízejí spisovateli metaforu pro vlastní činnost a postoj jako románového tvůrce, v zmíněném pojetí stvořitele: v

dlouhých promluvách konfesijního rázu – pozůstatek staré techniky, jak odhalit nitro hrdinovo – formě v podstatě klasicky monologické, svěřují oba hrdinové naslouchajícimu svou filosofii (postup přetrvá v románu devatenáctého století vždy tam, kde postava míní dát najevo svou prohlédavost naivních a sentimentálních iluzí a nadřazenost, kde naplno vyhláší svůj immoralismus, tak je tomu například ještě u Dostojevského, v Uražených a ponížených, v rozhovoru starého knížete Valkovského) – v těchto promluvách je také zašifrována romanopiscova hra na stvořitele reality. V Gobseckově zpovědi se nejedná o „umění žít“, místo toho se zde objevuje metafora „žít život jako umění“: je typická pro dobovou literaturu a skrývá také veškeru podvojnost, která podle románového autora poměr iluze a skutečnosti zachvacuje. Už formulace naznačuje, že život přestal být „identický“ se sebou, že se tvoří podle cizí podoby, – že se mu významy propůjčují odjinud. Lichvář se netají tím, že propočítávání zájmů, mánií, tužeb a žádostivostí pod okázalým společenským povrchem – uvádění motivů na společného jmenovatele – má svůj jediný poslední cíl: není jím však touha zmocnit se téhož, po čem dychtí účastníci divadla před hrdinovými zraky. Gobseck sebe s druhými nesrovnává – má v držení ekvivalent a sumu ekvivalentů oněch objektů, o něž usilují druzí. Naopak jeho askeze svědčí o pohrdání tím, co druzí považují za štěstí uprostřed klamné reality: i honba za úspěchy končí jen v propadání do prázdnoty. Peníze, které zde pohyb pádu a vzestupů dirigují, vyznačují nejlépe, jak v této říši i partikularismu, soukromých pohledávek ve skutečnosti nade vším trůní obecnost: přímé vztahy, bezprostřední zájmy, potěšení padají vesměs za kořist ničivé abstrakci. Výrok „všechno štěstí spočívá v číslech“ se bude v Balzacových románech navracet. Romanopiscův hrdina má proto jediný cíl: stanout nad druhými. Má v rukou předměty jejich touhy, má proto v moci jejich toužení, musí mít už proto jiný objekt touhy než ord: štěstí je v opojení mocí, v suverenitě nejčistší podoby. Na vrchol hierarchie se dosazuje coby božství účel pro účel, umění pro umění. Gobseckova démoničnost má tedy v

poslední vrstvě literární kořeny: vládnout v této pařížské společnosti je totéž jako být básníkem. Tituly a bohatství návštěvníků, kteří pokradmo přijíždějí do pochybného starcova obydlí nákladnými kočáry a kteří vlastní miliónové šperky při neproplacených směnkách téže ceny, nejsou o nic méně iluzorní než nuznost lichvářova: obojí je fiktivní, fiktivnost skutečností zaručuje však starci nakládat s nimi jako s prostředky k stavbě „poetického díla“, nakládat s lidmi podle svého „tvůrčího plánu“; obojí mu poskytuje rozkoš, připadat si jako umělec.

V okamžiku, kdy skutečnost není už „prostou skutečností“, ale znakem pro jiné významy, prostředkem k skládání druhé skutečnosti, kdy ji je nutno proto „tvořit“, projektovat, ukazuje se rovněž, že vztahy obou síran při záměně umění a života přestávají být jednoduché: Gobseck sám pronáší své přirovnání na základě převráceného poměru „umění-realita“ – a podobenství s romanopiscem je zřejmé: jeho metafora je plná literární zvrácenosti: zvrácené je přenášet estetické kvality do života i žít umění jako život. Obojí je možné, když došlo k neblahému Zásahu do organické životní tkáně, k jejímu porušení. Samozřejmosti, vrozených vlastností, životních obdaření, darů a daností se za tohoto stavu „musí dosahoval v životě složitě s autentickým způsobem, musí se produkovat zprostředkovaně a oklikou. Má-li Rastignac být vůbec jen přijat v pařížské společnosti, mít alespoň jen na dosah ruky vše, co jako příchozí z venkova pozoruje, obdivuje a fantazií dotváří v pouhém pohledu z povzdálí, za okny paláců, je nutné podniknout složitou cestu za obstaráváním peněz, elegantních náležitostí, doporučení a pozvání: milostné poměry, láska, manželství jsou jenom prostředkem, jak získat přístup do uzavřené společnosti, domoci se výsad, triumfovat nad sokyní, zaplatit za uznání; uznání, výsady, úspěchy jsou naopak prostředkem k lásce. Při tomto funkčním poměru a vyměnitelnosti prostředků a cílů je každé naplnění pouhou funkcí dalšího cíle a prostředku: je iluzivní. Plyne odtud, že přímé skutečnosti za této nadvlády obecného a abstrakce neplatí samy o sobě nic, že nemají hodnotu skutečnosti; za reálné platí výslovně jen fikce a iluze.

Zatímco profánní obyvatel této nově ustavené mesiánské říše, s nároky na universalnost a v tomto universálním smysl rozryté soukromými zájmy, je lhostejný k těm nejzvláštnějším, nejosobnějším zájmům a blízké ani nežije ba ani nevidí, unášen obecnými představami, quasiskutečnostmi, fikcemi, vytváří romanopisec z něčeho zhola neexistujícího právě ony fiktivní a iluzivní světy, které dav přijímá Á platné a v nichž se po svém způsobu zabydluje, To je smysl Gobseckovy metafory, kterou chápe předobře Vautrin a kterou Balzac jeho ústy znovu vysloví na konci románu Le: k a bída kurtizán: „Naše stavy na tom světě jsou jen zdání: skutečnost je idea!“

Představují-li oba hrdinové moci Vautrin i Gobseck onu vyšší energii, která se bude považovat pro dílo autorovo za tak příznačnou a která je spojena s tvořivou činností ducha, s prací, stojí nicméně práh tyto prohlédavé postavy mimo kategorie dobra a zla – Estetismus jejich činů, tvorby v lidském prostoru, s lidským materiálem, je zřetelní.

V dopise, který napíše Lucien de Rubempré před svou smrtí, se líčí velikost abbého Carlose de Herrery (Vautrina) slovy: „Je to poezie zla.“ Nakolik je toto pojetí u Balzaca trvalé, dokazuje srovnání s citátem téměř o dvě desetiletí starším: „Velký zločin je někdy básní“

V této souvislosti nemůže uniknout druhé místo, o němž byla řeč jak o příznačném pro námět „život jako literatura“. Ačkoliv je i ono významné pro Vautrina, případně Gobsecka, podává k němu vodítko ti tulní postava Otce Goriot, podobizny maniakální otcovské vášně nebo mateřské lásky se všemi jejími propastmi. Postava patří k oblasti vyšší síly, k „duším mocným zločinu“; při stupňované intenzitě a omezenosti jednoho jediného citu přestupuje také ona hranice konvencí, rozumu, morálky, míry. Zobrazení podobných hnutí se zdá nanejvýš vzdálené jakékoliv literární motivaci, protože vše v nich svědčí o přítomnosti přírodně katastrofických, animálních momentů. Přesto je pro vášnivost Goriotovu příznačný jeden aspekt: jediným štěstím a rozkoší starcovou je smět sledovat úspěchy svých dvou dcer a to v míře,

jaká čin tento nesobecký, sebepotlačující zájem podezřelým z jisté patologie. Goriot míní prožívat zprostředkovaně, z druhé ruky to, co prožívají milované osoby samy, přivlastňuje si snovým způsobem jejich existenci. Vautrin opakuje stejný motiv v svém poměru ke krásným mladíkům; láska k Lucienou de Rubempré, nezřízená a do posledního konce plná obětování, odhaluje shodu s otcem Goriotem až nápadně: rozdíl je jen v družích sebezapření, jaké je nutno vzhledem k idolu podstupovat, ať je postoj k němu již vládcovský nebo ponížný. Služebnost nabývá různého charakteru podle stupně inteligence, jiné u geniálního galejníka a jiné u bývalého výrobce nudlí, jehož mozková činnost funguje výlučně v mezích oboru: ve spekulacích s cenami mouky (podle Balzaca trpí touto jednostranností všichni úspěšní muži ve zprofesionalizovaném světě, neboť úspěšnost svědčí vždy o průměrnosti). A protože se v této Paříži kombinují city, náklonnosti, milostné poměry hlavou – řízeny myšlenkou na osobní užitek – musí naopak každá pudovost a elementárnost připadat jakoby živěná energií nikoliv z tohoto světa. Vášně schopná sebezničení činí z každého propočtu tentokrát opravdu jen prostředek: kalkulující v ní může nanejvýš tratit ve prospěch milované osoby, lhostejno zda jde o propočet nejnuznějších životních nutností kvůli stálému snižování renty – u Goriotova – nebo o propočet na ovládání velkého světa a jeho institucionálního chodu za pomoci intimních slabostí, jakými opory společnosti také trpí – u Vautrina. Láska Goriotova k dcerám, Vautrinova k Lucienovi, se vyznačuje nereflektovaností a přílišným patosem. Patos zkresluje v tomto prostředí živelnost i nevysvětlitelnost. V perspektivách, kde se city neustále mísí s výhodami, cit pravé podoby klame. Primérní cit zde vyhlíží jako sklon k zálibám nepřirozeným, úměrně k prudkosti citu dojem závadnosti stoupá. V tomto osvětlení se zastírají pozorovateli pravé stíny Goriotovy a Vautrinovy vášně, příznaky její pochybnosti a zkřivenosti. Již pouhá sympatie Goriotova k Rastignacovi, která se ve své samozřejmosti zdá průhledná a prostá, odkazuje k složitostem. Stařec se ani podivnými motivy své oddanosti netají – Rastignac je

milencem jeho dcery, přesněji řečeno (neboť nic není v tomto pařížském obrazu dáno jednoduše, ale opsáno prostřednictvím komplikovaného mechanismu) Rastignac patří k inventáři Delfíniny existence, smí jí poskytovat štěstí za „hanebného“ Nucingena, i prožívat štěstí její blízkosti, mít vše, co je „v přítomnosti“ otci odepřeno: být s paní de Nucingen a paní de Restaud ve chvíli, kdy přijímají a jsou přijímány, na místě jejich úspěchů, v prostředí, kde se vystavují pohledu, sledovány zraky okouzlenými i závistivými. V poměru k starci má mladík úlohu přenášet – doslovně – na něj, co je samo o sobě nepřenositelné, dotek s konkrétní existencí druhého, nepřítomného: doklad, že v této společnosti může být každá skutečnost, i soužití s druhým, zprostředkována, že může být nahrazena, synteticky vyrobena. Na druhé straně poskytuje Rastignac deklasovanému sousedu, opovrhovanému i ubohými spolustolovníky, pohled, v němž jedině může Goriot zrcadlit svou subjektivitu, nitro ostatními nepoznané – tím dovršuje Rastignac naplnění Goriotových citů, popravdě řečeno jen on může docenit velikost tohoto krále Lear a z laciného velkoměstského pensionu: díky Rastignacovi vyrůstá v románě titulní postava. Otcovská tragédie se nicméně neodehrává ve volném prostoru, v rozměrech jedině k tragédii způsobilých, nýbrž tajně, nebo téměř v skrytu: přístupná jen zasvěcenci, probíhá před pátravým zrakem osoby, která v ní sama vystupuje jako instrument k uspíšení hrdinova pádu i jako instrument v rukou umírajícího hrdiny Goriota do poslední chvíle vleče jeho vášeň, posedlost spekulovat, jak I mohl své dcery dále obdarovat, tento poctivý muž je ochoten jim Rastignaca vydržovat.

Nejinak jedná v Lesku a bídě kurtizán falešný abbé de Herrera; se stejnou monomanií v oddanosti k svému příteli. Také on nakládá s krásnou Estherou Gobseckovou jako s pouhým nástrojem ke štěstí Lucienovu. Také on přihlíží jenom z povzdálí k soužití svého svěřence a jeho milenky, když předem zajistil dívce odpovídající výchovu a k témuž účet přiměřeně zařídil byt. Estheru lze dále používat i k velkorysým finančním strategiím, k plánům na dobytí pařížské společnosti, vše s ohledem na hlavní cíl: obětovat sebe i

druhé pro kariéru básníka Rubempréii zakryté příznaky kuplířství – historie jak nalákat peněžní žok Nucitgena na kurtizánu, je odhaluje naplno – se objevují u obou postav.

Z pensionu Vauquerové: Vautrin i Goriot soutěží o Rastignaca, jeden mu dokazuje dědičku Tailleferovu, druhý jej chce uchovat pro svoji dceru. Kuplířství prozrazuje u těchto otcovských postav na dně něco z ženské duše. Naopak je zženštilost, poddajnost a marnivost ctižádostivých mladíků – z nichž jeden se mlčky účastní podvodů galejníkových, druhý se v morálním zápase s předem rozhodnutým koncem dává získat pro ideologii moci – klamná; za nedostatkem odolnosti vůči svůdci stojí rozhodnost a vůle prosadit se za každou cenu, za pasivitou dřina, tvrdost. Podobně se v Balzacově příběhu staré panny rozdělují kvality obou venkovských nápadníků přesně v kontrastu k zevnějšíku, nebo správněji v protikladu k tomu, co naivní zrak na zevnějšíku rozeznává.

Ostatně jenom nezkušenost se dává takto obelstít, romanopisec se vyzná v detailech oděvu a fyziognomie, umí přečíst v znacích řeč významů, konvence v provincii je jiná, v omšelosti oděvu se na první pohled nepozná úsilí dandyho. Ženská duše obou hrdinů není také ihned viditelná a přece jen ona se může spokojovat prožitky druhého, vidět naplnění světa Života v jeho štěstí: k motivu manipulování s cizími osudy podle vlastního plánu se váže zájem učinit osobu, pro niž se všeho vzdáváme a které splňujeme všechna její přání (vlastně jsme i tato přání pro ni vymyslili) na sobě nejzávislejší, s tím, že jí také předem odnímáme jakoukoli odpovědnost za její činy – zbývá poslední, zmocnit se jejích prožitků. V motivu se proto současně zrcadlí progresivně postupující nemoc doby neschopnost vskutku žít, potřeba opatrovat si „život“ z druhé ruky. Rozdíl mezi pošetilou láskou, která se nezastaví ani před strážněmi ani před ponižováním, která nedbá o spásu duše ani mínění ostatních, a mezi maximálním upoutáním k cizí subjektivitě (přístupná v pravém slova smyslu se nestane nikdy, člověk má klíče jen k sobě a i romanopisec čím dále více přiznává, že hranice druhého je nepřekročitelná), k někomu, od koho se lze nadít ještě smyslu pro mé pobývání zde (ve světě, který

zrušil boha), o koho lze na místě prázdnoty probudit zájem, tento rozdíl může být zásadní. Nicméně v okamžiku, který prozradí, že veškerá obětavost je pouze neúčastí na vlastní existenci, že spoutanost druhým je úsilím spoutat druhého, v náhradu za prohraný život zmocnit se jiného (neboť jak nevzpomenout Strindbergova zájmu o postavu, která v tragédii nevystupuje, o ženu krále Leara), ocitáme se rázem v rozměrech mimo přirozený cit: živelnost, ba i animálnost, se mohou stát jenom vnějším projevem motivace jiného řádu a vzdálenost od vyspekulovanosti v domněle přírodní vášni, tak obratně sugerované, nebude při pozornějším pohledu tak veliká. O čem jiném svědčí zprostředkovanost, pochybná účast na štěstí milované a milovaného, účast nikoli v přítomnosti, nýbrž jen pohledem, dokonce z povzdálí a přenášena zrakem jiného člověka (podobně jako Rastignac dodává informace Goriotovi, sdělují obě věrné služebné abbého Herrery svému pánu všechno, co se v příbytku Lucienově odehrává), účast ve fantazii, vyrobená zprávami, slovy, představami, účast v pouhé quasismyslovosti, o čem jiném svědčí než o lhostejnosti k nejbližší skutečnosti, která je mnou vskutku žita, je v mé bezprostřední moci: – k mé existenci (v obou případech, Goriotově i Vautrinově se lhostejnost tohoto druhu maskuje stoickým postojem k blahu vlastní osoby, pohrdáním výhodami, askezí, silou – je ostatně spojena i s neobyčejnou silou fyzickou, vzpomeneme-li na galejníka i na Goriota, který jen rukama zkrouť stříbrné náčiní – nedbáním nebezpečí, neznalostí strachu, ani bázně z konce, ze smrti). Navzdory projevům oddanosti, dojemným i obludným, máme před sebou posedlost vyplnit nedostatečnou skutečnost fiktivní skutečností druhého, dosazovat namísto chybějícího života neskutečnost, nahrazovat život výmyslem a literaturou.

Jsou tedy u Balzaca oba případy otcovské vášně, (s celou zmíněnou dvojsmyslností), zakrytým zpodobením vášně autorské, s doprovodem neméně dvojsmyslného dosazení literatury do centra zážitku? Odhaluje se také na příkladě nejzákladnějších lidských citů jen nanovo, že za panství obecnosti se přímá skutečnost

vytrácí, a podobně jako přímé vztahy i ona je prostředkována jen iluzemi a fikcemi? Otázka směřuje k romanopiscovu nároku na celostné uchopení světa. Nárok odpovídá historické chvíli, doba posledních velkých systému se uzavírá. Kategorie totality proniká Lidskou komedií, i myšlenka o moci nad pařížskou skutečností, jak je přítomná ve Vautrinově i Gobseckově metafoře romanopisce (skutečnost je idea!), je bez ní nemyslitelná. Celostné pojetí umožňuje přesně postihnout kombinace vztahů v tomto „snovém“ (pohádkovém!) světě, v němž nikoli hrdinové rozhodují o svých pohledávkách, volí své touhy a cíle, nýbrž pohledávky a cíle určují jednání a cítění hrdinů, a předem dané touhy si vybírají své nositele. Stanovená skladba celku – celková konstrukce sociálních vazeb – je sítí, do které jsou lidé chyceni. Podobně pořádaný svět (velkoměsto, jak je vidí skutečný hlavní hrdina Otce Goriotu v románě u svých nohou) může Rastignac stokrát vyzývat na souboj, na výsledku zápasu se nic nezmění: pro ctižádostivce zbývá v tomto prostoru pouze jediná volba. Člověk se zde uplatňuje jenom jako výslednice křižujících relací, souhry a srážek sil: jde o to, jakou roli v koloběhu směn a výměn pro sebe dobude: do kterého stupně pochopí mechanismus nebo se mu vydá na pospas v jeho směru a bude jednat tak, aby mu v něm připadly funkce a role. Místo náhody v Balzacově díle poutalo často pozornost: romanopisec však sám říká: „Každá náhoda je chtěná.“ Ve výroku není protimluvu. Vymyšlenost trůní v romanopiscově společenském panoramatu, a znamená též, že jsme ve světě myšleném: možnost v něm stojí výše než skutečnost, všeho se v něm lze myšlením a myšleně zmocnit, v rozmezí obecného lze také každého zničit. Princip, na němž probíhají vysoké finanční spekulace Nucingenovy – zatímco majitelé cenných papírů jsou účastni hry, aniž by měli tušení, co trátí, co získávají – jsou stejné jako principy milostných svazků; Rastignac přijímá svou roli jako milenec Delfíny de Nucingen. Přijímá své štěstí před zraky pařížské společnosti, tak jako „prožívá“ Lucien a Esther své štěstí potají jen pro pohled svého společného ochránce; všechno je jenom myšlené a tak začíná očividné ničení každé jednotliviny, blízkých věcí, blízkých

vztahů, principů původního aristokratického obzoru, blízkého vlastního života.

V překrásném článku o používání módních slov v pařížské společnosti podává Balzac návod, jakých výrazů se uvarovat a jaká naopak jsou heslem doby: jejího ducha i příslušnost k elegantnímu světu nejlépe charakterizují výroky: „Jak dramatické!“ a „Je v tom poezie“. Módní konverzace vysvětluje nejlépe, nač tato „nově“ se konstituující sociální sféra, pro niž romanopisec kyklopsky tvoří své fikce, nejvíce stůně, módní konverzace je nechtěnou zpovědnicí hlavní bolesti doby: prózy. Šed', která zaplavila tento univerzální svět, potřebuje, aby se lidé při progresivním ubývání života živili představami, že se ve zfunkcionalizovaném prostoru ještě odehrávají tragédie, že zde rostou vášně, prožívá se láska a dějí velké činy: chce, aby bylo všechno dramatické a poetické. A ti, co podléhají iluzím, netuší, že při vyslovování názvů „dramatický život“, poetický život, prozrazují, jak velice se stala jejich skutečnost pouhým odleskem básníkovy výmyslu, nakolik prožívají svět už jen v jeho iluzionistické a fiktivní podobě.

RŮŽENA GREBENÍČKOVÁ

HONORÉ DE BALZAC (1799 – 1850)

Jeden z největších francouzských romanopisců se narodil v rodině postaršího vojenského úředníka v Toursu 20. května 1799. Na otcovo přání vystudoval v Paříži práva, záhy se však vzdal praxe a proti vůli rodičů se cele věnoval literatuře.

Psal všechno – libreta k operám, komedie, pod pseudonymem i dobrodružné a hrůzostrašné romány. Až roku 1831 vychází jeho *Šagrénová kůže*, která znamená autorův první veliký úspěch.

V té době se rodí také Balzacův velkolepý plán *Lidské komedie*, má podat celkový obraz života soudobé Francie, obsáhnout život v Paříži i na venkově, vylíčit život soukromý i politický, i názory filosofické.

Tento neobyčejně pracovitý umělec, jenž dokázal zrealizovat přes devadesát románů a novel své Lidské komedie a jemuž jenom smrt zabránila napsat dalších padesát plánovaných svazků, zápasil celý život s nedostatkem peněz, jež se snažil získat vedle horečného psaní také různými – po většině nezdařenými – spekulacemi.

Veliký význam měly v životě Balzacově ženy, především paní de Berny, jeho moudrá přítelkyně a protektorka, jež ho uvedla do vlivných kruhů vysoké pařížské společnosti, a polská šlechtična Evelina Hanská – Rzewuská, s níž si dopisoval od roku 1833 a již konečně roku 1850 získal za ženu. Ale to byl již těžce nemocný, vyčerpaný člověk, jenž několik měsíců poté, 18. října 1850, v Paříži zemřel.

Z nejvýznamnějších děl jmenujeme: Plukovník Chabert (1832), Farář tourský (1832), Evženie Grandetová (1833), Otec Goriot (1834), Hledání absolutna (1834), Velikost a pád Césara Birotteaua (1837), Ztracené iluze (1837-46), Lesk a bída kurtizán (1838-46), Sestřenice Běta (1846), Bratranec Pons (1847).

POZNÁMKY

Geoffrey Saint-Hilaire, Étienne (1772 – 1884) – slavný zoolog, zakladatel embryologie, vynikl ve srovnávací anatomii; Balzac si ho velmi vážil a dovolával se ho v předmluvě k Lidské komedii;

intra muros et extra – uvnitř hradeb a mimo (ně) (lat.);

Džaggernátova modla – Džaggernát, vlastně Džaganáta, příjmení ind. boha Višnu. O velkých svátcích se vozila socha tohoto bohu v slavném průvodu na obrovském voze, pod jehož kola se dobrovolně vrhali fanatičtí kajícíci;

all is true – vše je pravda (angl.);

Voltaire, který se vrátil do Paříže roku 1777 – Voltaire, vlastním jménem Francois-Marie Arouet (1694-1778), francouzský myslitel a spisovatel, jeden z vůdčích duchů bojovně protiklerikálního XVIII. stol., musel strávit velkou část svého života v exilu; Balzac naráží na jeho triumfální návrat do Paříže nedlouho před smrtí;

hlavní výjevy z Telemacha – Telemachos byl syn Odysseův; Fénelon (XVIII. stol.) napsal populární didaktický román „Dobrodružství Telemachova“

sui generis – svého druhu;

Argandovy lampy – nazývaly se tak po ír. chemikovi Argandovi; byly upraveny tak, aby se hořlavá látka i její plyny dokonale spalovaly;

obětovat třeba Georgesa nebo Pichegrua – francouzský generál Charles Pichegru (1761-1804) se spolu s Georgesem Cadoudalem zúčastnil spiknutí proti Napoleonovi. Spiknutí bylo prozrazeno a Pichegru i jeho společníci zatčeni. Pichegru pak byl jednoho dne nalezen ve své cele uškrcen a Georges Gadoudal byl odsouzen na smrt;

k odvážné rase synů Jafetových – Jafet byl synem Noemovým a podle pověsti praotcem Feničanů, Arménů, Médů, Thráků a

Řeků;

Juvenal (42-152 n. l.) – římský satirický básník, prudce útočil na zkaženou římskou společnost;

Collège de France – ústav založený v Paříži kolem roku 1530. Přednášky na C. de F. jsou veřejné, ale nejsou zakončeny žádnými zkouškami, jsou volným doplňkem universitního vzdělání;

předměstí Saint-Germain – nejvýznamnější aristokratická čtvrť Paříže v době Balzacově;

dandysmus – šviháctví;

ossianské postavy – Ossian byl legendární skotský bard z III. st.; Zpěvy Ossianovy byly napsány básníkem Macphersonem (XVIII. stol.) a vydávány za staroskotský text;

silný jako Auguslus, král polský – míněn Augustus II. (1679-1733), který vynikal fyzickou silou;

dioráma – obraz velkých rozměrů upravený tak, aby se zdál trojrozměrný, čehož se dosáhne tím, že malba pokračuje v plastických částech v popředí;

usque ad talones – až po paty (lat.);

studuji systém Gallův – Franz Josef Gall (1748-1828), něm. Lékař ve Vídni a od r. 1807 v Paříži, z různých tvarů lebky činil závěry na různé vlohy a mravní vlastnosti člověka;

Talleyrand (1754-1838) – francouzský diplomat, který se řídil zásadou, že úspěch světí prostředky, a měnil přesvědčení jako kabát. Před revolucí byl biskupem autunským, r. 1790 předsedou revolučního Národního shromáždění, za direktoria, konzulátu i císařství ministrem zahraničních věcí, po pádu Napoleonově se přidal k vítězům a sehrál důležitou roli na vídeňském kongrese, kde prý se jeho obratné diplomacii podařilo zachránit Francii před rozdělením; 1789 – počátek Velké francouzské revoluce;

euiusdem farinae – z téže mouky (lat.);

Alphonse de Lamartine (1790-1869) – francouzský básník, představitel romantismu;

výbor pro obecné blaho – výkonný orgán Konventu, který na sebe

v období teroru strhl veškerou moc. Balzac, který se dívá na revoluční instituce nepřátelsky, směšuje je s podvodnými spekulanty a keřasy, které výbor naopak přísně stíhal;

za Bonaparta – t. j. za vlády Napoleona Bonaparta (1799 první konsul, 1804-1814 císař), jeho vláda byla vládou tvrdé ruky proti revolučnímu lidu, navenek se však tvářil jako pokračovatel revoluce (zvláště pokud pokračoval v bojích a výbojích proti evropským vladařům, vedených ve skutečnosti pro získání evropských trhů);

Bourboni – roku 1814 došlo k restauraci rodu Bourbonů; jejich vláda je vládou pozemkové buržoazie, šlechta, vrátivší se z emigrace, pozvedla za restaurace hlavu;

ultima ratio mundi – (lat.) poslední důvod světa, volně: pravá podstata světa;

asymptoty – přímky, které se dotýkají dané přímky v bodě úběžném, tj. v nekonečnu;

Murat – Joachim, švagr Napoleonův, úspěšný generál, pak král neapolský (1804-1814). Po pádu Napoleona byl vyhnán a při pokusu o znovudobytí svého panství zajat, odsouzen na smrt a zastřelen 1815;

Benvenuto Cellini – (1500-1571) slavný italský rytec a sochař, typický představitel mohutné doby renesance; ve svých Pamětech líčí, jak se dovedl vypořádat se svými nepřáteli;

s vypáleným T. F. na rameni – T. F. znamená travaux íbrcés, tj. nucené práce;

Napoleon, Aubry – narážka na dobu, než se Napoleon z prostého důstojníka stal prvním mužem ve Francii;

La Fayette (1757-1834) – francouzský generál, který se účastnil včele francouzského expedičního sboru boje amerických obcí za svobodu; za revoluce se stal vůdcem liberální buržoazie, byl stoupencem konstituční monarchie, po r. 1792 utekl do ciziny;

princ, po němž každý hodí kamenem a který pohrdá lidskostí – míněn Talleyrand, viz pozn. ke str. 47;

v době Ludvíka XVIII. a vévody d'Escars – Ludvík XVIII., první panovník doby restaurace, vládl 1814-1824;

Francois René de Chateaubriand (1768-1848) – francouzský spisovatel a politik, v době Balzacově velmi populární;

Cherubín – postava zvědavého pážete z Beaumarchaisovy hry Figarova svatba;

Alcest – hrdina Moliérový komedie *Misanthrop*, čestný muž uprostřed prolhané a zkažené dvorské společnosti;

Jenny Deansová a její otec v díle Waltera Scotta – Jenny Deansová je postava ze Scottova románu *Srdce z Midlothianu*. Putuje pěšky ze Skotska do Londýna, aby vyprosila milost pro svou sestru, k jejímuž odsouzení sama svou pravdomluvností přispěla;

Jean Jacques Rousseau (1712-1778) – francouzský spisovatel a myslitel XVIII. st., který podal hlubokou kritiku lidské společnosti; autor *Zpovědi*, románu *Nová Heloisa*, pedagogického románu *Emil* aj.;

Mirabeau – známý řečník z doby Velké francouzské revoluce; používaje revoluční terminologie, hájil ve skutečnosti kontrarevoluční kompromisní zájmy a paktoval se zrádným králem. Potřeboval stále peníze pro svůj nezřízený život a byl ochoten propůjčit svůj talent tomu, kdo dá víc;

Jean de La Bruyère – francouzský spisovatel XVII. st., autor *Charakterů*, v nichž realisticky zachycuje různé typy a povahy své doby, především z dvorské společnosti;

Turenne (1611– 1675) francouzský maršál za vlády Ludvíka XIV., dobyl Alsaska

Zachráněné Benátky – hra anglického dramatika Otwaye (1652 – 1685), tragédie přátelství, které je silnější než láska. Jaffier z lásky ke krásné Belvideře zradí spiklence vedené jeho přítelem Petrem pod podmínkou, že jim bude dána milost. Když senát nedodrží svůj slib, zemře společně se svým přítelem;

aféra Cogniardova s falešným hrabětem ze Svaté Heleny – Pierre Cogniard, zloděj a dobrodruh (1779-1831), pro krádež byl odsouzen na 14 let na galeje, uprchl a vydával se za hraběte Pontis de Sainte-Helène, Ludvík XVIII. ho dokonce jmenoval podplukovníkem. Roku 1819 byl demaskován a odsouzen na

doživotí k nuceným pracím;
Jacques Laffitte – bohatý finančník, mluvčí liberálů za restaurace a hlavně za vlády krále Ludvíka-Filipa (po roce 1830);
Atala – román Chateaubriandův (viz pozn. ke str. 98);
Jacques Henri Bernardin de Saint-Pierre – francouzský spisovatel XVIII. stol., žák Rousseauův, v románu *Pavel a Virginie* vypráví o lásce dvou mladých lidí vyrostlých uprostřed divoké přírody;
col tempo! – jen pomalu!
Jean-Jacques – míněn J. J. Rousseau (viz pozn. ke str. 108);
trahit sua quemque voluptas – citát z Vergilových *Eklog* II 65, volně: každý je otrokem své vášně;
Krésus – poslední lydský král (560-548 př. n. l.), proslulý svým bohatstvím;
Marius nad troskami Kartága – Caius Marius, vůdce strany lidové, byl v obč. válce se Sullou poražen a zajat. Podařilo se mu prchnout do Afriky, kde nad troskami Kartága uvažoval o proměnlivosti štěstěny;
lord Byron (1788-1824) – anglický básník, představitel revolučního bouřliváckého romantismu; zahynul v bojích za svobodu Řecka;
vévoda de Vermandois – Ludvík de Bourbon, nemanželský syn Ludvíka XIV. a slečny de La Vallière;
překročit pařížský Rubikon – Rubikon byla malá říčka, která oddělovala Itálii od předalpské Galie. Římský senát vydal nařízení, že každý, kdo by ji překročil, byť i jen s jedinou legií, bude prohlášen za vlastizrádce. Tento zákaz přestoupil Caesar;
od těch dob, kdy se celý dvůr hrnul k Veliké slečně – Velká slečna (la Grande Mademoiselle) byla sestřenice Ludvíka XIV., provdala se tajně ve 42 letech za mladého dobrodruha hraběte de Lauzun. Ludvík XIV. ho dal uvěznit a propustil ho, teprve když se Velká slečna vzdala velké části svého majetku. Lauzun ji však stejně po čase opustil.